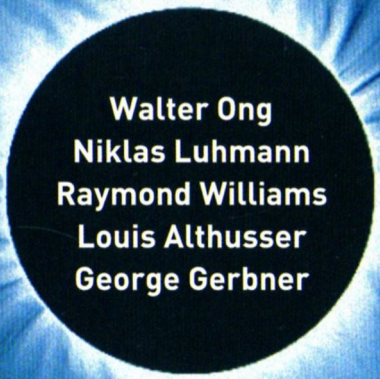
KADİFE KARANLIK 2

21. YÜZYIL İLETİŞİM ÇAĞINI AYDINLATAN KURAMCILAR

AYNA ŞÖVALYELERİ

SU YAYINEVİ

Kitabın Adı: KADİFE KARANLIK II
Editör: Barış ÇOBAN
Kapak Tasarımı: Hayalgücü Tasarımevi
Yayına Hazırlayan : Su Yayınevi
Baskı: Ser Matbaası - 0212 565 17 74
Merkezefendi Mah. Fazılpaşa Cad. 4. Zer.San.Sit.
No:16-26 Topkapı-İSTANBUL
Birinci Basım: Mart 2006
ISBN 975-6709-48-0

Telif Eserleri Kanunu gereğince bu eserin bütün hakları
Su Yayınevi'ne aittir.

Su Yayınevi
Cağaloğlu Yokuşu Evren Han No.29 Kat.3/53
Cağaloğlu-İSTANBUL
Telefax : 0212 512 16 68
www.suyayinevi.com
e-mail: admin@suyayinevi.com

21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar

KADİFE KARANLIK II

AYNA ŞÖVALYELERİ

Prof. Dr. Gül BATUŞ
Doç. Dr. Füsun ALVER
Doç. Dr. Bilal ARIK
Yar. Doç. Dr. Barış ÇOBAN
Ünsal ÇIĞ

SU YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Önsöz 5

GEORGE GERBNER

- George Gerbner'in Kuramlarına Giriş 11
- George Gerbner Kimdir? 13
- Gerbner'in İletişim Modeli 14
- Model 15
- Modeller Arasındaki Yeri ve Sağladığı Olanaklar 21
- Anlattığımız Hikâyeler 22
- Gerbner'in Kültür Tanımı, Toplum Anlayışı ve Hikâyelerin Önemi 23
- Televizyonla Sonlanan Tarihsel Hikâye Anlatım Süreci . 25
- Yeni Kilise: Televizyon 28
- Ekme Kuramı 31
- Ekme Hipotezi 34
- Yöntem 35
- İçerik Analizi 35
- Ekme Analizi 36
- Bulgular 41
- Televizyon ve Şiddet 46
- Mutlu Şiddet: Televizyondaki Şiddetin Anlamı 47
- Acımasız Dünya Sendromu 50
- Rezonans ve Ana-Akıma Dahil Etme 55
- Yayıncılık Sistemi 56

- Neden Şiddet? 56
- Şirket Birleşmeleri: Merkezileşen Anlam 59
- Gizli Kültür Bakanlıkları: Medya ve Demokrasi 62
- Kültürel Çevre Hareketi 69
- Gerbner'in İletişim Kuramları Arasındaki Yeri 73
- Gerbner'e ve Kuramına Yönelik Eleştiriler ve Tartışmalar 75
- Sonuç 81
- EK 1: Şubatta (01.27.1994) Yayınlanacak Televizyondaki Şiddet Profili İle İlgili Basın Bülteni 83
- EK 2: İzleyicilerin Bağımsızlık Bildirgesi 85
- Anahtar kelimeler ve Gerbner'in Eserleri 88

LOUIS ALTHUSSER

- Althusser'in Hayatına Genel Bir Bakış 89
- Devletin İdeolojik Aygıtları 91
- İdeoloji sorunu 96
- Ekonomizmin Eleştirisi 99
- Özne Sorunu 112
- Sonuç 115
- Çalışmaları 116

RAYMOND WILLIAMS

- Hayatı ve Kuramlarına Genel Bir Bakış 117
- Kültür Sıradandır 118
- Kültürel Belirlenimciliğin Reddi 122
- Kitleler Yoktur İnsanları Kitle Olarak Görme Biçimleri Vardır 125
- Williams ve Kültürel Çalışmaları 127
- Televizyon ve Akış Kuramı 134
- Williams ve İyimser Sosyalizmi 136
- Eserleri 139

NIKLAS LUHMANN

- Niklas Luhmann'ın Hayatı 141
- Niklas Luhmann'ın Kuramlarına Genel Bir Bakış 142
- Sistem Teorisi 144
- İletişim Teorisi 148
- İletişim Aracı Olarak Dil 151
- Anlamın Boyutları 153
- Egemen İletişim ve İktidar 156
- Medya Sistemi 161
- Eleştirel Değerlendirme ve Sonuç 163

WALTER ONG

- Walter Ong yaşamı ve kuramlarına genel bakış 173
- İnsan bilgisinin gelişim evreleri 178
- Sözlü Kültür 180
- Sözlü iletişimin temel kaynağı ses 181
- Sözlü kültürde zaman ve tarih 182
- Sözlü kültürün psiko-dinamiği 182
- Yazının ortaya çıkısı, matbaa ve düşünce biçimine etkileri 184
- Matbaa sonrası yaşanan Elektronik Çağ 188
- Eserleri ve etkileri 190
- Sonuç 191

ÖNSÖZ

KADİFE KARANLIK II: AYNA ŞÖVALYELERİ

"Kadife Karanlık: Ayna Şövalyeleri" adlı çalışma, "Kadife Karanlık 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar: McLuhan, Foucault, Chomsky, Baudrillard, Postman, Lacan, Zizek" üzerine yapılan çalışmanın devamıdır. "Kadife Karanlık" çalışması uzun soluklu bir proje olarak dünyayı okumak, anlamlandırmak ve değiştirmek için düşünce üreten, iletişim başta olmak üzere sosyal bilimler alanında etkili olmuş düşünürleri yansıtan bir ayna olmaya devam edecektir.

Bu çalışma, daha önceki çalışmada olduğu gibi, kendi çağlarında belirleyici olan, "Althusser, Luhmann, Ong, Gerbner ve Willams"ın yaşamları ve düşüncelerini bütünlüklü bir yapı içerisinde sunarak, iletişim alanında çalışanların başvurabileceği bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır. İletişim alanını tüm diğer bilimsel alanlardan bağımsız düşünmek olanaklı değildir; toplumbilim, psikoloji, siyaset bilim, dilbilim, psikanaliz, tarih gibi bilimsel alanlar, iletişimsel alanının gönderme yapmadan kendini var edip geliştiremeyeceği temel alanlardır. Bu nedenle "Kadife Karanlık" iletişim alanını yeniden anlamlandırma isteğinde olanlara iletişimsel alanın temel aldığı düşüncelerin yol haritasını vermeyi amaçlamaktadır.

Karanlığın içinden çıkmak için tüm bedellerine rağmen ateşi çalmak gerekir. Karanlığın yüreğinde yaşamak onun dilini konuşmak, unutmaktır. Unutmak mitsel "lathe" ırmağında yıkanıp kurgusal bir dünyanın büyüsünde uykuya dalmaktır. Karanlık giderek kadifeleşir içinden çıkılması güçleşir. Karanlığın kadifesinde unutkan, uyuşuk bir Oblomov'a dönüşür toplum. İktidarın denetiminden kaçamayacağı bir hapishanede mutlu olmayı öğrenir, iktidar ilişkileri içerisinde giderek kimliğini yitirir. Kitle iletişim araçlarının kendini tekrar eden mekanikliği ile egemen iktidarın nesneleri olan toplumsal özneler yeniden biçimlendirilir. Küreselleşme ile birlikte tüm dünyayı ideolojik aygıtların yanında artık yoğunlaşan bir biçimde baskı aygıtlarını da kullanan küresel gücün karanlığı sarmıştır. Dünya bu gücün istediği biçimde yeniden kurgulanmakta ve biçimlendirilmektedir.

Medya küreselleşme ile birlikte farklı dilleri konuşarak aynı yalanları tüm toplumların bilinçdışına sözel ve görsel olanakları kullanarak taşımaktadır. Savaşlar kanlı medyatik gösterilere, kitle iletişimi egemen gücün denetiminde bir saldırı silahına dönüşmektedir. Farklı düşünceler, muhalif sesler kısılmakta, zorla susturulmaktadır. Küresel güç dünyayı yeniden biçimlendirmek için kitle iletişim araçlarını kullanarak toplumsal düşünüş üzerinde tahakküm kurmaktadır. Bu süreçte gerçek giderek anlamını yitirmekte, "söz" egemen gücün fantazyalarını aktarmakta, iktidarın yarattığı lunaparka dönüşen iletişimsel alan ise korku tünelleri ve bakanlara kendilerini çarpıtarak gösteren aynalarla bir "öldüren eğlence"ler labirentine dönüşmektedir.

Karanlık kâbusa dönüşmektedir, tüm bunlara rağmen insan umut taşıyan ve "başka bir dünya mümkün" diyen Don Quijote'lardan mahrum kalmamıştır, bu kahramanlar tanrıların karşına prometheuslar gibi çıkmakta ve ateşi çalarak karanlığı yırtmaktadırlar. Ayna şövalyeleri olarak aydınlar ürettikleri düşüncelerle karanlığa karşı durmaktadırlar. Ayna şövalyeleri gerçekliği yansıtarak yanılsamayı parçalamayı amaçlamaktadır, çünkü dünyayı dönüştürmek için önce onu gerçekten anlamak gerekir. Bu bağlamda okumak, bilimsel düşüncenin rehberliğine inanmak "kadife karanlık"tan çıkmak için temel zorunluluktur. Dünyayı okumak... Onu değiştirmeye başlamanın ilk adımıdır.

İnsanlık tarihinde bir çocuğun ilk defa günde ortalama 7 saat televizyonun açık olduğu bir evde dünyaya geldiğini gözünüzün önüne getirin. Ve yine insanlık tarihinde ilk kez hikâyeler bir ebeveyn tarafından, okul, kilise, topluluk hatta pek çok yerde devlet tarafından değil de, dertleri bir şeyler satmak isteyen, görece küçük bir grup şirketler topluluğu tarafından anlatılmaktadır.

GEORGE GERBNER[*]

George Gerbner'in Kuramlarına Giriş

Şiddetin çeşitli biçimleriyle yoğun olarak varolduğu bir dünyada yaşıyoruz. Kişilerarası kavga, aile-içi şiddet, adi suçlar, sokak çatışmaları... Ve kuşkusuz şiddetin en yıkıcısı, savaş. Tarih boyunca şiddet, insanlığın gelişimi ile kol kola yürümüştür. Şimdilerde ise, gelişimin bir parçası olan şiddetin yanında, söz konusu gelişimin ürünü olan bir kitle iletişim aracının, televizyonun ürettiği bir şiddet ile karşı karşıyayız.

George Gerbner, televizyon ve şiddetin biraradalığını anlama yolunda en ileri gitmiş akademisyen ve düşünürlerden biridir. Bu çalışmanın amacı, George Gerbner'i tanımak, düşünürün özellikle televizyonda şiddet gösterimi ve sonuçları ekseninde süregiden araştırmasını anlamak, temel ilgisini oluşturan olgunun koşullarını ve toplumsal rolünü kapsamlı bir sosyo-psikolojik bir yaklaşımla

---

[*] Ünsal ÇIĞ.

çözülmesi sonucu ortaya çıkan bulguları ve düşünsel ürünleri bir arada sunmaktır.

Gerbner, televizyonu, diğer kitle iletişim araçlarından ayırır. Televizyon, diğerlerinin hiç olamadığı kadar, ailenin, kültürel dokunun ve toplumsal yapının bir parçası olmuştur. Gerbner, bu yargıya varırken yararlandığı perspektif ve yöntemler oldukça çeşitli, fakat birbiriyle iç tutarlılığa sahiptir. Çalışmanın bölümleri, bu iç tutarlılık gözetilerek aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

George Gerbner'in özlü bir tanıtımından sonra, ikinci bölümde, onun iletişim bilimine kazandırdığı model işlenmektedir. Gerbner'in modelinin diğer iletişim modelleriyle ilişkisi ve sağladığı olanaklar sunulmuştur. Bu model, Gerbner'in erken dönem çalışmaları içersinde yer almakla beraber, gelecekte oluşturacağı kendi iletişim kuramının (Ekme Kuramı) ip uçlarını içinde taşımaktadır.

Dördüncü bölümde, Gerbner'in de belirttiği şeklide, televizyon dünyasını anlamak için gerekli olan, toplumsal yapının içinde hayati öneme sahip olan "hikaye anlatım süreci" sunulmakta ve televizyonun "yeni hikaye anlatıcısı" olarak görevi ve etkileri ortaya konulmaktadır.

Beşinci bölüm, Gerbner'in uzun soluklu projesi olan "Kültürel Göstergeler Projesi" sonucu deneysel bir yaklaşımımla ortaya çıkan "Ekme Kuramı"na ayrılmıştır. Kuramın yaklaşımı, yöntemi ve temel bulguları bu bölümün alt başlıklarıdır.

Altıncı bölümde, "Televizyon ve Şiddet" konusunun ayrıntılı olarak işlenmesiyle, Gerbner'in ürettiği "Mutlu Şiddet", "Acımasız Dünya Sendromu", "Ana-akıma Dâhil Etme" ve "Rezonans" kavramları bağlamında televizyon şiddeti ve sonuçları ortaya konulmaktadır.

Yedinci bölüm, "Yayıncılık Sistemi" başlığı altında, Gerbner'in televizyonda şiddet gösteriminin nedenlerini ortaya koyduğu, makro analitik bir bakışla ekonomik ve siyasi öğelerin televizyon içeriklerine neden ve nasıl müdahale ettiğini çözümlediği düşüncelere ayrılmıştır.

Sekizinci bölüm, Gerbner'in aktivist yanının ve kurduğu "Kültürel Çevre Hareketi" organizasyonun tanıtıldığı bölümdür. Uzun yıllara yayılan çalışmaları sonucunda ulaştığı bulgu ve düşünceler bağlamında, Gerbner, bir sivil toplum örgütü kurmuş ve başkanlığını yaptığı bu organizasyonla yayıncılık sisteminde belirlediği olumsuzluklara karşı mücadeleye başlamıştır.

Dokuzuncu bölüm, Gerbneri ve kuramını, iletişim bilimi dünyası içerisindeki yerini belirlemek hedefindedir. Bağlı olduğu okul ve temel tartışmalara yer verilmiştir.

Onuncu bölümde, uzun yıllar boyunca yaptığı çalışmalar sonrası iletişim bilimi dünyasında büyük yankılar uyandıran Gerbner'in uğradığı eleştiriler, yapılan tartışmalar ve konu hakkında Gerbner'in cevaplarına yer verilmiştir.

Son olarak, Gerbner'in ürettiği kavramlar ve ilgili anahtar kelimeler ile eserleri topluca sunulmuştur.

Ekler kısmında ise, "Kültürel Göstergeler Projesi"nin belirli aralıklarla yayınladığı bir basın bülteni ve Gerbner'in başında olduğu "Kültürel Çevre Hareketi"nin manifestosu niteliğinde olan "İzleyicilerin Bağımsızlık Bildirgesi", konunun bütünüyle yakın ilgisi nedeni ile bire bir aktarılmıştır.

George Gerbner Kimdir?

Elli yıla yaklaşan profesyonel ve akademik bir kariyere sahip olan Gerbner, 1919 yılında Macaristan'da dünyaya gelir. Ülkesinde kırsal folklöre ilgi duyan, gelecek vadeden bir şairdir. 1939 yılında Nazi ordusu altına askere alınmaktansa, kaçarak Amerika Birleşik Devletlerine sığınır. Burada 101. Hava İndirme Bölüğüne ve Stratejik Araştırmalar Servisine askerlik yapmak üzere kaydolur. Almanlara karşı savaşmak üzere Doğu Avrupa'ya gönderilen paraşüt bölüğünde yer alır ve partizanlarla birlikte çatışmalara katılır. Düşman saflarının arkasında gösterdiği başarılar sayesinde "Bronz Yıldız"a layık görülür.

Los Angeles'taki California Üniversitesinde psikoloji eğitimi gören Gerbner, üniversitenin Berkley'deki bölümünden Gazetecilik derecesi alır. San Francisco Chronicle'de muhabir ve editör olarak çalışır. Daha sonra Güney California Üniversitesi'nde ileri akademik kariyerine başlar. 1951'de master derecesi alır ve bunu 1955 yılındaki doktora takip eder. "Genel Bir İletişim Kuramına Doğru" adlı tezi, Güney California Üniversitesi tarafından yazılan en iyi tez ödülünü alır. Çalışma, Gerbner'in daha sonra ortaya koyacağı "Ekme Kuramı"nın temellerini içinde barındırır.

1960'lı yılların başında George Gerbner, Annaberg İletişim Okulu'nda, daha sonra Kültürel Göstergeler Projesi (Cultural

Indicators Project) olarak uzun dönemde etkisini gösterecek olan araştırma sürecinin başlangıç çalışmalarını gerçekleştirir. Bu dönemde Gerbner, televizyonun sosyal "eleme" sini, şiddete ve etkilerine vurgu yaparak incelemeye başlar. 1968 yılında, Başkan Johnson denetimindeki ulusal komisyon, "Şiddetin Nedenleri ve Engellenmesi" konusundaki araştırmalarında çalışması için George Gerbner'i göreve çağırır. Böylece dünyadaki en uzun soluklu medya araştırması olan Kültürel Göstergeler Projesi hayata geçer. Gerbner, Pennsylvania Üniversitesi'ne bağlı olan Annaberg İletişim Okulunda dekan olarak görevine uzun yıllar devam eder ve 1989 yılında emekli olur.

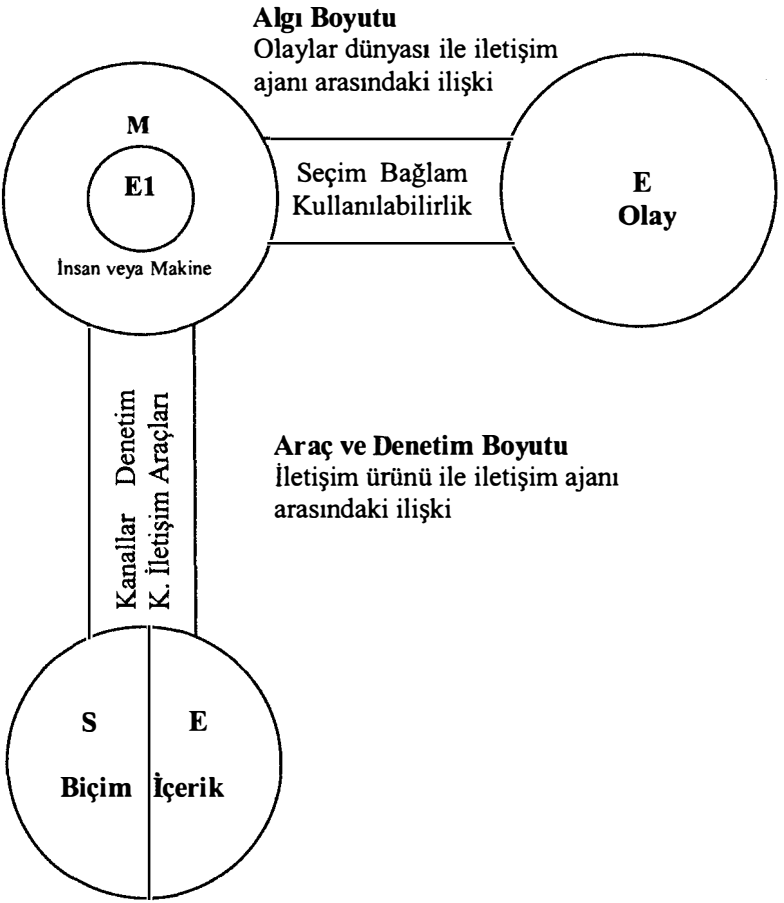
Gerbner, hayatı boyunca şair, folklor araştırmacısı, gazeteci, asker, öğretmen, akademisyen, yazar, aktivist vb. olarak pek çok rol üstlenmiştir. Ulusal Akıl Sağlığı Enstitüsü, Televizyon Aktörleri Derneği, UNESCO ve diğer başka kuruluşlar desteğiyle 30'dan fazla temel araştırma projesini yürütmüş, Atina, Kahire, Budapeşte gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde misafir profesör olarak dersler vermiştir. Hindistan Kitle İletişim Enstitüsü'nden Amerika Hakikati Süistimali Önleme Ofisi'ne (U.S Office for Substance Abuse Prevention) uzanan organizasyonlada danışmanlık görevinde bulunmuştur. Kongrede ve çeşitli duruşmalarda ifadeleri uzman görüşü olarak dinlenmiştir. 1973'ten 1991'e kadar, iletişim alanında en önemli bilimsel yayın olan "Journal of Communication"da editör ve yönetici editör olarak görev yapmıştır. Ulusal ve uluslararası pek çok konferans da düzenleyen Gerbner, dört ciltlik uluslararası İletişim Ansiklopedisi'nin (1989) hazırlanmasının öncülüğünü yapmıştır. Uzun çalışma Hayatı boyunca pek çok ödül almış ve çeşitli vesilelerle onurlandırılmıştır.

Şu anda Gerbner, Temple Üniversitesi'nde öğretim görevlisidir ve kurucusu ve başkanı olduğu Kültürel Çevre Hareketinin (Cultural Enviroment Project) çalışmalarını yürütmektedir.

Gerbner'in İletişim Modeli

George Gerbner'in amacı, çalışmasının ana başlığında da belirttiği gibi (Genel Bir İletişim Kuramı'na Doğru) geniş uygulama alanına sahip bir model oluşturmaktır. Model ilk kez 1956 yılında sunulmuştur.

Model

Şekil 1: Gerbner'in Genel İletişim Modeli: M, E'yi E1 olarak algılar (Gerbner, 1956)[1]

[1] D.McQuail, S. Windahl, Kitle İletişim Modelleri, Çev. Konca Yumlu, Ankara, İmge, 1997, s.35

E: Bir olay "gerçeklikte" vuku bulur. E, konuşan, mektup gönderen, telefon eden, bir şekilde M ile iletişim halinde olan bir insan olabilir. Aynı şekilde, E, bir olay -bir trafik kazası, yağmur, kıyıya vuran dalgalar, doğal bir felaket vs.- olabilir. Bu durumda, model, kitle iletişimine uyarlanabilir, örneğin haberlerin iletilmesi.[2]

M: Olay (E), M (insan veya makine) tarafından algılanır. Algı süreci basit bir "resim çekme" eylemine indirgenmez. Aktif bir algılama sürecidir.

E1: Olay (E), insan (M) tarfından, algılama süreci sonrasında E1 olarak algılanır.

SE: M'nin olay hakkındaki ifadesi. İletişim biliminde genelde "mesaj" olarak adlandırılan şeydir.

Modelin özel bir niteliği hangi iletişim durumunu açıklıyorsa ona göre farklı biçimlere sokulabilmesidir. Bölümler yapı blokları gibi kullanılabilir. Böylelikle basit ilşetişim süreçlerinin yanısıra gönderilerin üretimi ve iletilen gönderi ve olayların algılanması gibi karmaşık iletişim süreçlerini açıklamak da mümkün olur. Model, algılama ile üretimin doğası ve aralarındaki ilişki hakkında sorular sormamızı sağlar[3]. Gerbner'in modeli insan iletişiminin dinamik doğasını vurgular. Doğruluğu etkileyen öğelere dikkat çeker.

Model, hem sözel hem de grafik olarak sunulur. Modelin Laswell tarzı sözel formülü ise aşağıdaki gibidir:

1. Bir kişi
2. Bir olayı algılayıp
3. Tepkide bulunduğunda
4. Belli bir ortamda
5. Bazı araçlar kanalıyla
6. Kullanılabilir bir malzeme hazırlar
7. Bunun bir biçimi
8. Ve bağlamı vardır
9. İçeriği aktararak içerik iletir
10. Ve bazı sonuçlara yol açar.

---

[2] "Gerbner's General Model", (Çevrimiçi) http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 8 Ocak 2004

[3] D.McQuail, S. Windahl, a.g.e, s.34

Bu öğe ve evrelerin hepsi temel grafik modelde (Bkz.: Şekil 1 ve 2) görülmez. Yine de bütün olayın algılama eylemi ile başladığı söylenebilir. Algılanan (Bkz.: Şekil 1) E (olay) olarak belirtilir, algılayan M, olayı E1 olarak algılar. Model insan iletişimini ele alıyorsa M bir insan, insan olmayan bir konumda M bir çeşit makine (ısı sisteminin termostatı gibi) olabilir.

E, M ve E1 arasındaki ilişki algılamaya dayanır. Bir uç nokta, "tamamlayıcı" (transactional) noktada, E1 öncelikle M'nin "varsayımlar, bakış açısı, deneyim geçmişinin ve diğer ilgili noktaların fonksiyonu olarak görülür. E1'in M'ye benzemesi böylelikle M'ye ait veya ona bağlı faktörlere dayanır. Diğer uç noktayı, Gerbner'in "psikofiziksel" olarak adlandırır. Burada E'nin kendisi en önemli faktör olarak, "şartların yerinde olması durumunda algının uygunluk ve doğruluğunu" arttırır.[4]

Böylece, model temelde E algılaması ve yorumlaması ile ilgili faktörlere dikkat çekse de, üç önemli bilgiyi daha içerir:

- Seçim: M, E'nin içinden (olaydan), bu yönüne şu yönünden daha fazla önem vererek seçim yapabilir. Bu seçme, filtreleme süreci, özellikle medyanın seçme ve devre dışı bırakma mekanizması olarak bilinen "eşik bekçiliği" (gatekeeping) tartışmasına ışık tutabilir.
- Bağlam: Çok hayati olmakla beraber, iletişim modellerinde sıkça atlanan bir faktördür. "Bağırmak" telaffuzuyla temsil edilen ses, bir bağlamda acıyı, bir diğerinde coşkuyu, bir diğerinde ise protestoyu temsil edebilir.
- Mevcut bulunma: Çevremizde kaç E mevcut bulunuyor? Mevcut bulunma nasıl bir farklılık yaratıyor? Eğer çevrede az miktarda E bulunuyorsa, orada bulunanlara daha fazla dikkat etme eğilimindeyizdir ve bunlar daha anlamlı olarak algılanmaya müsaittir. Ne çeşit ve ne kadar E, örneğin muhafazakâr basında ve liberal basında kendine yer bulmaktadır?[5]

---

[4] A.e., s.34-35

[5] "Gerbner's General Model", (Çevrimiçi)
http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 8 Ocak 2004

M'nin neyi algıladığı onun seçim biçimine, E'nin içinde bulunduğu bağlama, E'nin ve diğer E'lerin mevcudiyet derecelerine göre belirlenir.

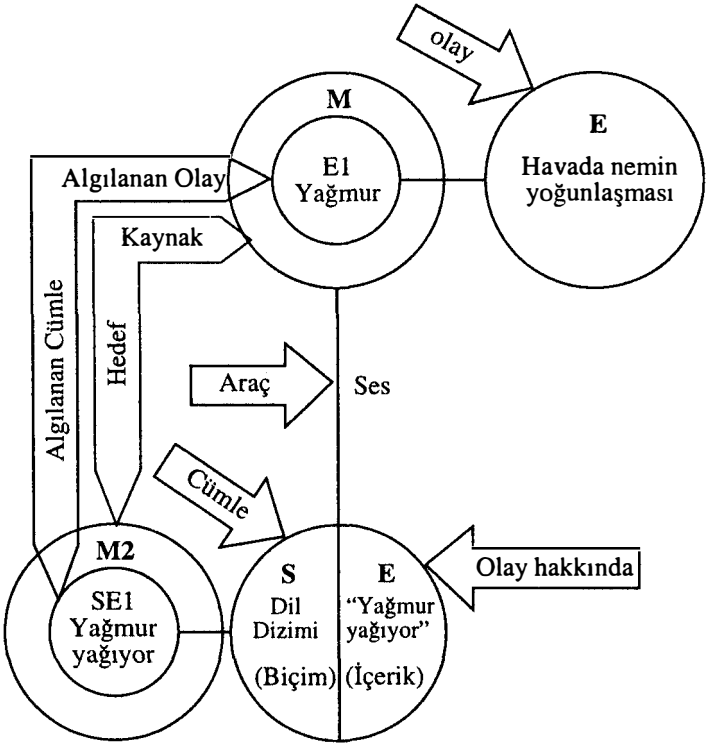
Model'in ikinci aşamasında M'nin E1 hakkında başkası ile iletişimde bulunmak istediği varsayılır. M, gönderi SE'yi , (olay hakkında bir öneri) üretir.

S burada, "biçim, formun" yerine geçerken, E, "içerik"tir. Gerbner, "S, gürültüyü simgelemediği sürece asla kendi başına değildir, her zaman sinyalin temsili, içerik nitelikleri olan E ile birlikte varolur." der.[6]

SE'yi göndermek için M kanalara -az ya da çok denetim altında olan kitle iletişim araçlarına bağımlıdır. Denetim sorusu M'nin iletişim kanalını kullanmadaki becerisinin derecesiyle ilgilidir. Eğer sözel bir kanal kullanılıyorsa, kelime kullanımı ne kadar başarılıdır? Eğer internet kullanılıyorsa, yeni teknoloji ve kelime kullanımı nasıldır vs. Denetim, erişim ile ilgili bir mesele de olabilir. Medya, kişiye mi aittir? Değilse, ne derece kullanılabilmektedir? Örneğin sınıfta öğretmenler iletişim kanallarının hâkimleridir, aynı şekilde evde ebeveynler, gazetede patronlar ve sayfa editörleri, vb.[7]

[6] D.McQuail, S. Windahl, a.g.e, s.36

[7] "Gerbner's General Model", (Çevrimiçi)
http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 8 Ocak 2004

Şekil: 2 Örneklendirilmiş Olarak Gerbner'in Modeli: M, M2'ye algılamaya ilişkin yargısını iletir.[8]

Gönderi bundan sonra bir başka iletişim ajanı (M2) tarafından algılanabilir. E'nin M tarafından E1 olarak algılanması gibi, SE, M2 tarafında SE1 olarak algılanacaktır. Farklı yaklaşım algılamaları için daha önce söylediklerimiz, SE-M2-SE1 ilişkisi içinde geçerlidir. Modelin nasıl algılama-üretim-algılama zinciri olarak kurulduğunu Gerbner'in örneğinde şekil 2'de görebiliriz. Havada Nemin yoğunlaşması olayı M tarafından "yağmur" olarak algılanır. Olay hakkındaki cümlenin, "yağmur yağıyor" cümlesinin oluşmasına, karşılığında M2 tarafından "yağmur yağıyor" olarak algılanmasına veya anlaşılmasına neden olur. Model, insanlararası

[8] D.McQuail, S. Windahl, a.g.e, s.37

iletişim sürecinin subjektif, seçici, değişken, tahmin edilemez olduğunu, insanlararası iletişim sistemlerinin "açık" sistemler olduğunu ileri sürer.

Kitle iletişim araştırmalarında sıkça karşılaşılan tartışma, algılamanın tahmin edilebilir olarak görenler ile algılamaya tamamlayıcı olarak bakanlar arasında olmakla beraber, günümüzde ikinci yaklaşım ağır basmaktadır, Gerbner'in modeli de bu yaklaşıma destek verir.

Özgün makalesinde Gerbner birkaç amaç için nasıl kullanılabileceğini gösterir. Örneğin model, insan ve mekanik iletişimi birlikte açıklamak üzere kurulabilir. Tıpkı Lasswell'in formülünü kullandığı gibi bu model farklı kuram ve araştırma alanlarını birbirinden ayırt etmek üzere kullanılabilir. Gerbner[9], içerik analizinin belli başlı prosedürlerini açıklamak ve göstermek için kendi modelini geliştirir.

Modelin uyumlu karakteri onu farklı düzeylerde kullanışlı kılar. Örneğin, bireylerarası düzeyde iletişime ve algılamaya ilişkin sorulan mahkeme önünde tanık psikolojisi ile göstermek faydalı olabilir. Tanık M'nin olay E hakkındaki algılaması ne kadar uygundur? E1 SE de ne kadar iyi ifade edilebilmiştir? SE1'in hâkim M2 hakkındaki algılaması SE ile ne derece uygunluk göstermektedir?

Toplumsal düzeyde, diyelim ki, E potansiyel haberler veya sadece gerçeklik olsun, M kitle iletişim araçlarını, SE kitle iletişimim araçları içeriğini, M2 de kitle iletişim araçları izleyicilerini temsil etsin. Böyle olduğunda model bizlere şu gibi soruları sorma olanağı verir: "Gerçeklik ile kitle iletişim araçlarının (M) gerçeklik hakkındaki "hikâyeleri" arasında (E ile SE arasında) ne derece benzerlik vardır? "Kitle iletişim araçları izleyicileri (M2) tarafından ne kadar iyi anlaşılmıştır?

---

[9] George Gerbner, "On Content Analysis and Critical Research in Mass Communication", Against Mainstream, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.61-78

Modeller Arasındaki Yeri ve Sağladığı Olanaklar

Bilindiği gibi temel iletişim modeli, gönderen-kanal-gönderi-alıcı öğelerini içeren modeldir. Ama oldukça basit olan bu model, 1950'lerde hem kişiler-arası hem de kitle iletişimi öğrencilerinin ilgilerine göre hızla değiştirildi. Değişiklikler insan iletişiminin bazı önemli yönlerini dikkate aldı. Bunlardan biri geri besleme tepkilerinin oluşumunu tam ve temel bir bileşken olarak modele katma gereksinimiydi. Bu gelişim iletişim süreçlerinin düz çizgisel olmadığının farkına varılmasıyla ilişkiliydi. İletişim süreçleri tipik olarak dairesel, tekrarlanan ve sarmal özelliklerine sahipti, çünkü iletişim ile birlikte oluşan değişime başlangıçtan farklı bir düzlemde (mekânsal benzerlikler kullanmak gerekirse) ve farklı bir noktada yeni bir "halka" başlatıyordu. Osgoog, Schramm ve Dance'ın modelleri içerisinde bu konular tartışılıyordu.[10]

Bir diğer ikinci temel gelişme alıcıların normalde gönderileri seçici yoldan algıladığı, yorumladığı ve sakladığı gerçeği ile ilintiliydi. İletişim bağlantısının potansiyel verimsizliğinin önceki matematiksel modelde farkına varılmıştı, ancak başarılı iletişimin temel kriteri gönderenin amaçlarından kaynaklandığı için sorun sistemdeki "gürültü" olarak ele alınıyordu. Gerbner'in modeli bu soruna bir çözüm getirir niteliktedir. Bu çözüm kaynakların devamlı ilgisini ve görülen verimsizliğin doğasını göz önünde bulundurur. Gerbner'in modeli, iletişimin temelde "tamamlayıcı" niteliği olduğunu, üretilen anlamın alıcının daha önceden edindiği bilgi ve önkabullere ve iletişimin gerçekleştiği ortama bağlı olduğunu vurgular. Bu gelişme iletişimin öznelikler-arası bir yapıya sahip olması olarak özetlenebilir, çünkü her iletişim ne de olsa alıcı ve gönderen arasında karşılıklı değişim ve pazarlık içerir. İletişimde sonuç bu nedenle bir müzakere işidir ve her zaman önceden öngörülmez. Bu görüş kişiler arasındaki iletişim üzerine yapılan son çalışmalarda önemli olmayı sürdürmektedir ve kitle iletişiminde "izleyici merkezli" yaklaşımlar olarak adlandırılan yaklaşımların gelişimini etkilemiştir.[11]

---

[10] D.McQuail, S. Windahl, a.g.e, s.18
[11] D.McQuail, S. Windahl, a.g.e, 18

Gerbner, genel amaçlı bir iletişim modeli üretmeye çabaladı. Model Shannon ve Weaver'ınkine göre oldukça karmaşıktır ancak buna rağmen Gerbner, iskelet olarak onların doğrusal süreçlerini benimsedi. Bununla birlikte, onların modelini iki açıdan ileriye taşır: iletiyi "gerçeklikle" ilişkilendirir, yani iletinin ne hakkında olduğunu gösterir, böylece bizim algı ve anlamla ilgili sorular üzerinde durmamıza olanak sağlar.[12] Ancak Gerbner, iletiyi yine verili olarak kabul eder, oysa Göstergebilimciler bunu sorunun kalbi olarak niteler. Göstergebilimciler ayrıca Gerbner'in tüm yatay süreçleri benzer saymada (Bkz.: Şekil 1) yanıldığını söyleyecektir: Bir iletiyi algılamamızla bir olayı algılamamız aynı şey değildir. Film iletisi, kurgulanmış ve yapılanmış şekliyle daha etkindir. Gerbner'in daha sonraki çalışmaları, özelliklede televizyon ve şiddetle ilgili olanları, kendi modelinin etkilerini taşımakla birlikte, eksikliklerini fark edip üstüne çok şey kattığını gösterir. Çalışmalarıyla iletişim araştırmalarının iki temel yaklaşımını bir araya getirmede (ileti aktarımı temelli ve anlam üretimi ile paylaşımı temelli) oldukça başarılıdır.[13]

Gerbner'in iletişimi şöyle tanımlar: "İletişim, gönderiler aracılığıyla kurulan sosyal etkileşim olarak tanımlanabilir".[14] Gerbner, sonradan asıl ilgisini yönelteceği televizyon ve şiddeti, bu bağlamda, hikâyeler ve kültürle bağlantısını kurarak, sosyal bir olgu olarak işlemiştir

Anlattığımız Hikâyeler

Gerbner, çalışma hayatı boyunca televizyon ve onun toplumu şiddet içeren imgeleriyle nasıl uzun dönemde bilinçleri şekillendirebildiğini göstermeye çalışmıştır. Ancak, Gerbner'e göre, medyadaki şiddetinin sonuçlarını tamamıyla anlamadan önce, televizyonun kültürel çevremizi modern bir hikaye anlatıcısı olarak nasıl biçimlendirdiğini anlamamız gerekmektedir.[15]

---

[12] John Fiske, İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev. Süleyman İrvan, Ankara, Ark,1996, s.44

[13] A.e., s.50-51

[14] D.McQuail, S. Windahl, a.g.e, 15

[15] George Gerbner, "TV As Storyteller", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004

Gerbner'in Kültür Tanımı, Toplum Anlayışı ve Hikâyelerin Önemi

Gerbner'e göre, televizyondaki şiddetin gerçek şiddeti doğurup doğurmadığı argümanı gerçek noktayı gözden kaçırmaktadır. Kopya cinayetlerin işlendiği ve televizyon şiddeti ile gerçek şiddet eylemleri arasında bir korelasyon olduğu sonucuna varan araştırmalar bulunduğu doğrudur. Ama çok daha önemli bir şey vardır: Televizyonun yabancılaştırıcı kültürü, bir zamanlar bizi aile ve diğer topluluk biçimleri altında bağlayan farklı iletişim formlarının ve kendi kültürel serüvenimizin içinde yaratıcı olarak katılabilme fırsatının yerini almıştır.

İnsanlar televizyona programlar topluluğu olarak bakmaktadır, fakat o bundan çok daha fazlasıdır: Televizyon bir mitolojidir - organik olarak bağlanmıştır, her gün tekrar ederek tüm haber ve programcılık sürecinin içinden dolaşır ve gerçeklik kavrayışımız üstünde çok büyük bir "ekme" etkisi yapar.[16]

Gerbner kültürü şöyle tanımlar: "Kültür, kâinatın doğasını, onun nasıl yaratıldığını ve işlediğini ve onunla belirli bir zaman dilimi, yer ve toplum içinde doğru ve yanlış şekilde nasıl yaşayacağımızı anlatan hikâyeler toplamıdır". Ona göre, insanları yeryüzünde yaşayan diğer varlıklara göre farklı kılan en önemli yan, insanların hikâyelerden yaratılmış bir dünya içerisinde varolmalarıdır. Bildiklerimizin veya bildiğimizi düşündüklerimizin çoğu, asla kişisel olarak tecrübe etmediğimiz şeylerdir ve bunları hep hikâyeler aracılığıyla öğreniriz. Bütün pratik amaçlara yönelik olarak, içinde yaşadığımız dünyayı inşa eden üç tip hikâye mevcuttur.[17]

İlk olarak, "şeylerin" nasıl işlediğini anlatan hikâyeler karşımıza çıkar. İnsan yaşamının dinamikleri çoğunlukla göze kolay görünmez. Kurgusal hikâyeler-dramalar, peri masalları, televizyon programları, sinema filmleri veya romanlar, bizleri,

---

[16] George Gerbner, "Reclaiming Our Cultural Mythology",(Çevrimiçi) http://www.context.org/ICLIB/IC38/Gerbner.htm, 12 Şubat 2004

[17] George Gerbner, "TV As Storyteller", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004

dünya da işleyen sisteminin sahne arkasına doğru yolculuğa çıkarırlar ve insan zihni için, olan biteni aydınlatırlar. Bizim gerçek olarak nitelediğimiz "fanteziyi" üretirler.[18] "Kırmızı Başlıklı Kız'daki, büyük kötü kurtların yaşlı kadınları kurban ettiği ve küçük kızları kandırdığı nosyonuna inanmayabilirsiniz, önemli olan işlenen cinsiyet rolleri, korku ve güçtür."[19]

İkinci olarak, algılanan gerçekliği doğrulayan ve pekiştiren hikâyelerle karşı karşıyayızdır: Geçmişle ilgili efsaneler, haberler veya bilimsel enformasyon. Bu tip hikâyeler, herhangi bir toplum için varolan kuralların ve amaçların altını oymaktansa, onları onaylarlar, bizim gerçeklik olarak ifade ettiğimiz fanteziyi güçlendirirler. Gerbner, "Ben, bu hikâyelerin ortaya koyduklarının yanlış olduklarını söylemiyorum, olabilir de olmayabilir de, ama doğru olan, bunların sentetik, seçilmiş, sık sık mitsel ve her zaman sosyal olarak yapılandırılmış olmalarıdır." demektedir.[20]

Üçüncü hikâye türü, seçim ve değerle ilgili olanlardır. Bu tip hikâyeler bize, "eğer şeylerin ne olduğu ve nasıl gerçekleştiği böyleyse, bunlar seçeneklerin ve benim, senin ne yapman konusunda düşündüğüm budur" şeklinde telkinde bulunurlar. Vaazlar, talimatlar ve reklâmlar, bu türden hikâyelerdir. Bugün, reklâmlar bize ne yapmamız ve ne almamız gerektiğini anlatan ana hikâyelerdir.[21] Ayrıca bunlar, ilk iki hikâye türünden kaynaklanan dersleri birbirlerine perçinler ve onları eyleme geçirir. Kurgusal olarak yapılanmış "Kırmızı Başlıklı Kız"ın hisseleri ve onun eğlence ve günlük haberlerdeki gerçekçi etkileri, sadece bağlılık, güvensizlik ve zarar görme üzerine eğitim vermez, ayrıca hırsız alarmları satışına, daha fazla hapishane yapımına ve idam cezasına yardım eder. Tüm bunları güvenliği artırma adına (ki çok az

---

[18] A.e.

[19] George Gerbner, "Why the Cultural Enviroment Project", (Çevrimiçi) http://commposite.uqam.ca/videaz/docs/gegeen.html, 2 Mart 2004

[20] A.e

[21] George Gerbner, "TV As Storyteller", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004

faydası vardır) ve güç yapısının istenilen şekilde uygulanması için gerçekleştirir.[22]

Bu üç tip hikâyenin hepsi, insanlık tarihi boyunca birbirlerine görünmez iplerle kenetlenmiş bir ağı oluştururlar ve bu, "kültürdür".[23]

Gerbner'e göre, pek çok varlığın yaptığının aksine, biz tepkilerimizi doğrudan fiziksel ortama karşı vermeyiz. Bizler, bu gezegende sadece yakın çevremize bakmak veya gerçekliği tecrübe etmek için bulunmuyoruz. Genel anlamda hikâye değiş-tokuşu bizim asli görevimizdir. Bizler gerçekliğe katılmak için buradayız (ya da daha doğrusu, gerçeklik dediğimiz fanteziye). Hikâyelerimizden her biri, yaşadığımız daha geniş bir bağlama, çevreye ve dünyaya düğümlenir ki bunlar çoğu kez ilk elden tecrübe edilmemiş, dinlediklerimiz ya da anlattıklarımızdan öğrenilmiştir. Her bir hikâye, günlük yaşam alanımızı, hata benliklerimizi biçimlendirir.[24]

Gerbner, bu temel hikâye anlatım sürecinin, zaman içinde bazı anahtar değişimlere uğradığını belirtir ve süreci tarihsel bir perspektiften bakarak değerlendirir.

Televizyonla Sonlanan Tarihsel Hikâye Anlatım Süreci

Uzun bir zaman boyunca, hikâye anlatımı sadece yüz yüze olarak gerçekleşti, insanlar temel iletişim süreçlerinde tepki ve katılımlarıyla bizzat varoldular. Ağız yoluyla hikâye anlatımı, kabile tipi yaşamdan kaynaklandı. Bu "ön-okuryazarlık" günlerinde, hikâye anlatımı ve ritüeller insanların ortak kültürlerini hatırlamalarına ve kutlamalarına olanak sağladı. Hikâye anlatımı ayarlanabilir, tepkisel ve katılımcı idi: bütün topluluklar hikâye anlatım sürecine dâhildiler ve bu süreç, hikâyenin dinleyicisi olmaktan çıkıp anlatıcısı olma dönüşümüne izin vererek, diğer

---

[22] George Gerbner, "Why the Cultural Enviroment Project", (Çevrimiçi) http://commposite.uqam.ca/videaz/docs/gegeen.html, 2 Mart 2004

[23] George Gerbner, "TV As Storyteller", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004

[24] GeorgeGerbner, "Fred Rogers and the Significance of Story", (Çevrimiçi) http://www.current.org/pb/pb609g.html, 16 Şubat 2004

topluluk üyelerini toplumsallaştırmada etkin olma yolunu farklı bireylere açıyordu.[25]

Bir topluluk, ortaklaşa sahip oldukları ritüeller, mitolojiler ve tahayyüllerle tanımlandı. Tüm faydalı bilgiler, aforizmalar ve efsaneler, atasözleri ve hikâyeler, büyüler ve seremoniler içerisine hapsedildi. Yazma eylemi sınırlı ve kutsaldı, köleler için yasaktı. Çok zahmet çekerek yazılmış el yazmaları, yorumcularına, rahiplere ve papazlara kutsal bir güç veriyordu. Bir 16. Yüzyıl kâtibinin beirttiği gibi:

Yazılanlara önem verenler, onları ezberden okuyanlar, resimli sayfalar arasında coşkuyla dolaşanlar. Siyah ve kırmızı mürekkebin mülkünü elinde tutanlar; onlar bize önderlik ederler, yolu gösterirler.[26]

Devlet ve kilise, karşılıklı bir ilişki ve ortak coşkuyla Orta Çağı yönettiler. Feodal soylulardan oluşan devlet, ekonomik ve politik bir düzendi, kilise de onun kültürel koluydu.

Endüstri devrimi tüm bunları değiştirdi. Standart ürünleri basabilen ilk makinelerden biri matbaa makinesiydi. Kitap, gelecek diğer bütün ayaklanmaların ön koşuluydu.

Eğitim kazandırmak ve yeni bir okur-yazar sınıfı oluşturmak kaydıyla, kitap herkese verilebilirdi. Okuyucular şimdi, papaz gibi yorumcuların monopolünü kırarak kitap hakkında (öncelikle de İncil) kendi yorumlarını yapabiliyorlar ve "Reformasyon"un yolunu açıyorlardı.

Matbaa makinesi, buhar makinesinin gücüyle de birleştiğinde, hikâye anlatımının endüstrileşme olgusu hızlandı. Hızlı basım ve büyük çaplı taşımacılık, yeni bir bilinç formu yarattı: modern kitle. Kitle, şeylerin nasıl işlediği, nasıl oldukları ve ne yapılması gerektiği hakkında ortak bir bilinci paylaşan topluluktur, ama asla yüz yüze gelmezler. Bu daha önce asla gerçekleşemezdi.[27]

---

[25] George Gerbner, "TV As Storyteller", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004

[26] George Gerbner, "Why the Cultural Enviroment Project", (Çevrimiçi) http://commposite.uqam.ca/videaz/docs/gegeen.html, 2 Mart 2004

[27] A.e.

Hikâyeler artık, şimdiye kadar anlaşılmaz ve sıkıca korunan zaman, mekan ve statü sınırlarını aşabilmektedir. Kitap, endüstri devriminin yerel topluluklardan ve kültürlerden kopardığı gibi, insanları geleneksel bağlarından koparır. Şimdi memleketlerinden uzaktaki limanlara, fabrikalara ve kıtalara gidebilirler ve yanlarına nereye giderlerse gitsinler bir miktar ortak bilinç alırlar: kitap veya dergi ve daha sonraları sinema filmi.

Kitleler, farklı ilgileri uzlaştıracak bir meclisi seçen ya da eleyen, kendi kendini yöneten temel birimleridir. Bir çok kitlenin varlığı ve bütünlüğü, geniş, kompleks ve çeşitli ulusal birlikler için uygun bir ortam yaratır. Çatışan ve rekabet içine olan farklı değer ve ihtiyaçların gerçekliğiyle örtüşen hikâyeler üretmek ve paylaşmak için insanlar uzun ve bedeli ağır mücadelelere girerler. İnsan gelişimi ve politik çoğulculuk ile seçim hakkındaki bugünkü varsayımlarımızın çoğu matbaa çağına dayanır.[28] Modern kitle, değiş tokuş içindeki hikâyelerden başka müşterek çok az şeyi olan, çok büyük bir topluluktur.[29]

Basımın gelişi ritüeli kırmıştır. Basım, rahipler, yorumcular ve hikâye anlatıcıları aracılığıyla gerçekleşen özenli, merkezileşmiş hikâye yönetimini de alaşağı etmiştir. Basım olmadan, reformasyon anlaşılamaz. Farklı fikirler, farklı perspektifler, kitap ile kiliseye meydan okumuştur.[30]

Böylece, üzerine tüm eğitim, iletişim ve modern devlet kuramlarının kurulduğu kamu nosyonu, basımın öz ürünüdür. İltişim böylece merkezsizleşmiş ve çoğullaşmıştır, kitle iletişim nosyonu ortaya çıkmış ve modern toplumdaki farklı perspektif bolluğu meydana gelmiştir.[31]

Fakat büyük bir soru zihinlerde yükselmeye başladı. İnsanlar nasıl oluyor da toplumun farklı ilgi ve ihtiyaçlarını hedefleyen hikâyeler anlatabilirlerdi? Nasıl oluyor da, dünyayı bambaşka

---

[28] A.e.

[29] George Gerbner, "TV As Storyteller", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004

[30] GeorgeGerbner, "Fred Rogers and the Significance of Story", (Çevrimiçi) http://www.current.org/pb/pb609g.html, 16 Şubat 2004

[31] A.e.

gören, çatışma ve yarışma içinde olan sınıfların "hayat" hikâyeleri, beraberce varolabilirdi? Gerbner'e göre bunun cevabı, şimdi "basın özgürlüğü" denilen şeydir. Böylece, sürekli bir mücadeleye konu olmasına karşın, insanların kendi bakış açılarından kaynaklanan hikâyelerin anlatımı, ya da basın özgürlüğünün varlığı, bir gerçeğe dönüştü.

Gerbner'e göre basım kaynaklı bir kültür, halen eğitim, din ve hükümetle ilgili pek çok varsayımın temelidir. Fakat bir şey, bu kültürü çok ciddi şekilde istila etmiş ve dönüşüme uğratmıştır: Elektronik Devrim. Bu değişim radyo ve sinema gibi pek çok yeni teknolojiyi barındırmakla beraber, yeni kültürel çevrenin ana-akımı televizyondur. Ve bu daha uzun bir süre böyle devam edeceğe benzemektedir.

Yeni Kilise: Televizyon

Gerbner, televizyonun, kabile kökenli hikâye anlatımının yeni yüzü olduğunu belirtir. Televizyonun endüstri öncesi kabile dini ile ilişkisi, basımla ilişkisinden daha fazladır. Televizyon, pek çok sebepten şimdiye kadar ki pek çok kitle iletişim aracından farklıdır. Her şeyden önce, televizyon, endüstri öncesi kabileye özgülük gibi, gerçekte ritüelseldir. Pek çok insan, programa göre değil ama saate göre izler. Televizyon, bir yaşam biçimine yerleşir. Dünya çapında, pek çok insan uzun zaman zarflarında televizyon izlemektedir. Pek çok insan bu kültür içinde yetişir ve televizyon kültürüne katılır.

Gerbner "toplum ve hayat hakkındaki genel kanılarımızın oluşmasını sağlayan "hikâyelerin" şimdiye değin aile ve okul tarafından bize anlatıldığını ve zaten bu işin de onlar tarafından yapılmasının doğal olarak düşünüldüğünü" yazar.[32] Gerçekte ise, çocuklar okul sırasına oturduğunda, zamanlarının büyük çoğunluğunu televizyon karşısında geçirmiş olacaklardır ve bu okul zamanından her zaman kat be kat fazla olacaktır. Televizyon, kısaca, şimdiye değin tarihte sadece din tarafından organize edilebilmiş, kültürel bir güç durumuna gelmiştir. Sadece din, her tipten sosyal gruba gerçeklik hakkında ortak mesajlar iletebilen bir

[32] Scott Stossel, "The Man Who Counts The Killings", (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/issues/97may/gerbner.htm, 02.12.2002

güce sahipti ve dolayısıyla ortak bir kültür oluşturabilmişti. Pek çok insan için televizyonu beklemenin, planlamanın, dışarı çıkmanın veya onu aramanın gereği yoktur. Televizyon, ortalama bir amerikan evinde 7 saatten fazla müddetle açıktır. Artık o ailenin bir üyesi haline gelmiştir ve hikâyelerini sabırla, dayatarak ve usanmadan anlatır. Hangi gazeteyi okuyacağımızı, hangi yazara katılacağımızı veya hangi şarkıyı dinleyebileceğimizi seçebiliriz. En azından radyoda da jazz veya pop müzik kanalından birini tercih edebiliriz. Ama televizyonu sadece seyrederiz. "Televizyonu aç, ne varsa bak!"[33] Bu böyledir çünkü televizyonu genellikle tercihe bağlı olmayan bir şekilde ve programa göre değil, saate göre kullanırız.[34] Bu da, izleyicilerin televizyon dünyasının kültürel dokusunda yatan anlamları emmeye eğilimli olmalarına yol açar. Televizyonun dünyayı algılayışımıza olan etkisi küçük görülmemelidir. "Televizyonun Etnik ve Irksal İmajlar Üzerine Etkisi" adlı Amerikan Yahudi Cemaati Enstitüsü sponsorluğundaki çalışma, ergenlik çağındaki gençlerin gerçek dünyadaki etnik ve ırk algılarının, güçlü bir şekilde televizyon tarafından şekillendiğini saptamıştır. Çalışmada, "ekilen" düşüncelerin eğlenceli veya başka yollarla sunulmasının, etnik veya ırk konularında iletilen mesajların etkisinin çok fazla değiştirmediği, mesajın yerini bulduğu belirtilir. Televizyonu her gün 4 saatten fazla seyredenler arasında yapılan bir araştırmada, %25'i televizyonun gerçek dünyayı yansıttığını söylemiş, %40'ı ise televizyondan çok fazla şey öğrendiklerini belirtmişlerdir. Özellikle Afrikalı Amerikalılar, çalışmanın gösterdiği gibi, dünya hakkındaki bilgileri konusunda televizyona fazlaca güvenirler.[35] Kısaca televizyon, bütün hikâyeleri anlatır.

Gerbner, 1704 yılında "Montrose Markizi"ni yazan İskoç vatansever Andrew Fletcher'dan şu alıntıyı yapar: "Eğer tüm türküleri, ezgileri benim yazmama izin verselerdi, ulusun kanun-

---

[33] A.e.

[34] İrfan Erdoğan, "Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme", (Çevrimiçi)
http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/gerbner.html, 02.12.2002

[35] Scott Stossel, "The Man Who Counts The Killings", (Çevrimiçi)
http://www.theatlantic.com/issues/97may/gerbner.htm, 02.12.2002

larını kimin yaptığı hakkında en ufak bir kaygı hissetmezdim."[36] Flettcher, Gerbner'in kelimeleriyle, "merkezileşmiş ezgiler sisteminin" yönetici gücünü tespit etmiştir. Hem bilgi, hem de bizim eğlence olarak adlandırdığımız şeyleri ileten, şarkılar, efsaneler ve hikâyelerdir bunlar. Televizyon gelecekteki tercihleri ve kullanışları etkileyen tutumları eker. Okuryazarlığın ve hareketliliğin tarihsel engellerinin ötesine geçen televizyon, nüfusun günlük kültürünün öncü ortak kaynağı olmuştur artık. Televizyon muhtemelen sanayi öncesi dinden beri ilk defa güçlü bir kültürel bağ sağlar.[37] Daha öncede belirtildiği gibi, televizyon seyretme olayı tutucuları, ılımlıları ve liberalleri bir araya getirir, ama çok izleyenler arasında liberal tutum en zayıf olandır ve televizyon geleneksel farklılıkları bulanıklaştırır; daha homojen bir ana-akım, orta-yol siyasal görüş içinde kaynaştırır. Televizyon kurulu endüstriyel düzenin ve devletin kültürel bir koludur ve, süregelen inanç ve davranışları değiştirme, tehdit etme veya zayıflatma yerine, öncelikle koruma, dengeleme ve destekleme hizmetini gören, merkezileşmiş bir sistemdir. Gerbner, "Televizyon, daha önceleri din tarafından doyurulan ortak bir ritüele katılma ve hayatın anlamına ilişkin ortak inançları ve doğru davranış biçimlerini paylaşma ihtiyaçlarını tatmin eder." diye yazar ve ekler: "Bu yüzden, televizyona lisans vermenin, daha önceleri dinin devlet tarafından kurulumun modern işlevsel versiyonu olduğunu belirtmek, abartı değildir".[38] Pek çok evde gece veya gündüz televizyon karşısında daha güçlü bir alternatif çıkmaz.

Bu ne anlama gelmektedir? Gerbner, "insanlık tarihinde bir çocuğun ilk defa günde ortalama 7 saat televizyonun açık olduğu bir evde dünyaya geldiğini gözünüzün önüne getirin. Ve yine insanlık tarihinde ilk kez hikâyeler bir ebeveyn tarafından, okul,

---

[36] Michael Morgan, "On Gerbner's Contrubitions To Communication Theory, Research and Social Action", Against Mainstream, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.7

[37] İrfan Erdoğan, "Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme", (Çevrimiçi) http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/gerbner.html, 02.12.2002

[38] Scott Stossel, "The Man Who Counts The Killings", (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/issues/97may/gerbner.htm, 02.12.2002

kilise, topluluk hatta pek çok yerde devlet tarafından değil de, dertleri bir şeyler satmak isteyen, görece küçük bir grup şirketler topluluğu tarafından anlatılmaktadır." demektedir.

Hikâye anlatımı bir hizmet veya ürünün satımı ile ilişkilendirildiğinde, ortaya köklü bir değişiklik çıkar. İletişime ek olarak, saklı bir motivasyon, ikinci bir gündem yer alır. Bu, içinde büyüyüp sosyalleştiğimiz çevrede değişimler meydana getirir. Bunun anlamı, 10 yaşındaki bir çocuğun iki Amerikan başkanı hatırlıyorsa beş bira markası hatırlaması, Mickey Mouse'dan ziyade Camel sigarasının devesini tanımasıdır. Bunun anlamı kısaca, öncekilere oranla çok farklı bir kültürel çevrede yaşıyor olmamızdır.[39]

Gerbner, farklı dünyanın büyük cazibeleri bulunduğunu belirtir. Kültürel ana-akımın dışında olmaya alışmış insanlar şimdi ortak televizyon kültürüne katılabilirler. Bugün, bütün insanlar için sadece zengin insanların sahip olabildiği kültürü paylaşabilmeleri mümkündür. Tarihte ilk kez, zengin ve fakir, kozmopolit ve izole olan, çok genç ve çok yaşlı, hiç biri kendi üretimleri olmamasına karşın, pek çok kültürel imgeyi ortaklaşa paylaşabilmekteler. Pek çok insan için, özellikle yapıyor olabilecekleri pek çok şeyle karşılaştırıldığında televizyonun kültürel ufku çok cazibelidir. Soru, insanların televizyon seyredip seyretmedikleri değildir, çünkü konu hakkında ne söylerlerse söylesinler, büyük bir ihtimalle seyretmektedirler. Önemli olan, insanların doğduklarında nasıl bir televizyon kültürü içine girdikleridir.[40] Televizyon, bizim ana hikâye anlatıcımız, her gün evlere nasıl bir dünya getirmektedir?

Ekme Kuramı

1960'lı yılların başında George Gerbner, Annaberg İletişim Okulu'nda, daha sonra "Kültürel Göstergeler Projesi" (Cultural Indicators Project) olarak uzun dönemde etkisini gösterecek olan araştırma sürecinin başlangıç çalışmalarını gerçekleştirir. Bu

---

[39] George Gerbner, "TV As Storyteller", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004

[40] A.e.

dönemde Gerbner, televizyonun sosyal "ekme" sini, şiddete ve etkilerine vurgu yaparak incelemeye başlamıştır. 1968 yılında, başkan Johnson denetimindeki ulusal komisyon, "Şiddetin Nedenleri ve Engellenmesi" konusundaki araştırmalarında çalışması için George Gerbner'i göreve çağırır. Böylece dünyadaki en uzun soluklu medya araştırması olan Kültürel Göstergeler Projesi hayata geçer.

Kültürel Göstergeler Projesi kapsamında Gerbner ve arkadaşları, televizyonda "part-time" da yer alan şiddeti nicelik -bir gecede kaç şiddet eylemi yer alır- ve nitelik açısından incelemiş ve bulguları sunmuşlardır. Bu proje, binlerce gözlemin dökümünü yapar ve televizyon dünyasında yer alan programlarda ve karakterlerdeki tekrar eden konulara, demografik verilere ve diğer özelliklere ilişkin bilgileri içerir. Kültürel Göstergeler Projesi, 1967'den beri televizyon programcılığı ile ilgili verilere sahiptir. Bugün arşivinde 3000'den fazla programa ve 35000 den fazla karaktere yönelik gözlem verileri mevcuttur. [41]

Ekme Analizi, Kültürel Göstergeler Projesi adlı halen süren uzun soluklu bir projenin öğelerinden biridir ve ekme kuramının deneysel ayağını oluşturur. Analiz, iki adımdan oluşur. İlk olarak, "mesaj sistemi analizi" gelir. Televizyon içeriğindeki ortak ve yinelenen imajların miktarı belirlenir ve taranır. İkinci olarak, ekme analizi, izleyicilerin sosyal gerçekliği algılamasını televizyonun etkileyip etkilemediği, etkiliyorsa ne kadar olduğu belirlenmeye çalışılır.

1960'lardan 1990'ların ortasına kadar olan ki süreçte Kültürel Göstergeler Projesi 300'e yakın bilimsel araştırma yayınladı. Başlangıçta projenin gündeminde sadece televizyon şiddeti var idiyse de, takip eden zamanlarda cinsiyet rolleri, yaşlılık imgeleri, politik yönlendirmeler, çevresel eğilimler, bilim, sağlık, azınlıklar, meslek grupları ve diğer konu başlıkları soruşturma kapsamına girdi. Benzerleri Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, İngiltere, Almanya, Macaristan, İsrail, Hollanda, Rusya, Güney Kore, İsviçre, Tayvan ve birkaç ülkede daha uygulandı. Ekme Analizinin metotları ve varsayımları, geleneksel kitle iletişim araştırmala-

[41] Scott Stossel, "The Man Who Counts The Killings", (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/issues/97may/gerbner.htm, 02.12.2002

rındaki kör noktaları aydınlatmak için dizayn edilmiştir. Önceki çalışmaların çoğu, belli başlı mesajların veya tarzların izleyici tutum ve davranışlarında belli bir değişiklik yapıp yapmadığı ile ilgilendi; tersine, ekme analizi, televizyon programlarını, tutarlı mesajlar sisteminin oluşturduğu bir bütünlük olarak görür ve bireylerdeki ani değişimin yerine sistemin varolan yapıyı (ya da kuşaksal değişimleri) güçlendirip güçlendirmediğini sorgular.[42] Oysa örneğin televizyon şiddeti üzerindeki pek çok araştırma ve tartışma, bu durumun izleyicileri saldırgan yapıp yapmadığıyla ilgilenirken, Gerbner ve çalışma arkadaşları toplumda, bu durumun abartılı bir şiddet ortamında yaşanıyor etkisi yarattığını düşündüler ve bunun toplumsal sonuçlarıyla ilgilendiler.[43]

Gerbner, Ekme Kuramını ilk olarak 1969 yılında "Kültürel Göstergelere Doğru: Kitle İletişimine Dâhil Kamusal Mesaj Sistemleri" adlı çalışmasında tanıtmıştır. Gerbner, Ekme düşüncesini, medya etki ve anlayışındaki toplumsal mesajların uzun dönemli incelenmesi için yapısal bir parça olarak geliştirmeye başlar. Girişte belirttiği üzere, "Yaklaşım, mesaj sistemlerinin, toplulukların insan varoluşu, değerler ve gerçekler hakkındaki toplumsal yargılarıyla ekilen yapılar kavrayışı üzerine kurulmuştur."[44] Gerbner, amacını ortaya koyarken şunu açıkça belirtir: "Kuramın bilgi, eğitim, ikna ve diğer doğrudan iletişim etkisiyle bir ilgisi yoktur" Daha açık biçimde, onun ilgisi, farklı birey ve grupların mesaj seçkilerinin ve yorumlarının içinde oluştuğu (tepki ya da kabul olarak) kollektif bağlam üzerinedir. Ek olarak, Gerbner'in çalışmaları, iletişimin etkileri üzerine sosyo-psikolojik bir kuram koyar ve kitle iletişimiyle ilgili olan ikna üzerine kuramsal çalışmalar yapar..[45]

---

[42] Michael Morgan, "Audience Research: Cultivation Analysis", (Çevrimiçi)
http://www.museum.tv/archives/etv/A/htmlA/audienceresec/audiencerese c.htm, 28 Şubat 2004

[43] A.e.

[44] "Cultivation Theory of Mass Media", (Çevrimiçi)
http://www.comminit.com/ctheories/sld-2915.html, 28 Şubat 2004

[45] A.e.

Ekme Hipotezi

Gerbner'in çalışmalarına yön veren temel hipotezi, kültürel imgeleme yoğun olarak maruz kalmanın, izleyicilerin gerçeklik kavrayışına etki edeceği yönündedir. Ekme hipotezi, televizyon seyretmenin yaşam boyu süren kümülatif etkisini belirten etkili argümanlardan birisidir.[46] Gerbner, sistemli biçimde televizyon dünyası ile gerçek dünyanın farklılıklarını açığa vuran bir araştırma yürütmüştür. Araştırma sürecinde, Gerbner, "sembolik imha" adını verdiği bir fenomene dikkatini yoğunlaştırmıştır. Örneğin bu fenomende, temel sosyal gruplar (beyaz, yetişkin, erkek, orta sınıf) aşırı bir şekilde temsil edilirken, diğerleri neredeyse görmezden gelinir.[47]Gerbner, bu kitlesel çarpıtmanın televizyon izleyicilerinin bir bütün olarak dünya görüşünü nasıl etkilediğini ölçmeye çalışır. Onun çalışması, televizyon dünyasının en fazla çarpıtıldığı noktalarda, çok televizyon seyredenlerin televizyonun gösterdiği şekliyle dünyayı tanıdıkları ve bu dünyanın, gerçek dünyadan farklı olduğunu belirtir. Bu sahte dünyanın "ekilmesi" ve ona göre davranılmasını sağlayan iki mekanizma, Gerbner ve arkadaşları tarafından "ana akıma dahil etme" ve "rezonans" olarak kavramlaştılır.[48] Bu hipotezin bir araştırma stratejisiyle test "edilmesi ekme analizi" olarak adlandırılır. Hipotezi, "Ekme Analizi" olarak adlandırılan araştırma stratejisi ile test etmek "Ekme Kuramı"na doğru açılan bir kapı olmuştur.[49]

Gerbner, daha başka isimler mevcutsa da, bu alanda çalışan en ünlü kişidir ve ekme kuramı, televizyonu inceleyen pek çok kitle iletişim kuramı içerisinde yer alır fakat bu kuram, televizyonun sosyal inanç ve algılar üzerindeki etkisi konulu araştırmalar içerisinde baskın olanıdır.[50]

---

[46] Pierce, "An Overview of the Cultivation Theory, (Çevrimiçi) http://www.ciadvertising.org/studies/student/99_fall/theory/pierce/index, 01.12.2002

[47] A.e.

[48] A.e.

[49] A.e.

[50] Michael Morgan, "Audıence Research: Cultıvatıon Analysıs", (Çevrimiçi)

Gerbner ve çalışma arkadaşlarına göre, ekme analizi, diğer araştırma biçimlerinden özellikle deneysel yönleriyle üstündür. Bu üstünlük, bireylerin algı ve yorumları ile gerçekleşen bilişsel yapı üzerindeki uzun dönemli etki üzerinde çalışılabilmesi olanağıdır. Trisyenlerin iddiaları, çok fazla televizyon seyretmenin, eğitim ya da gelir düzeyinden bağımsız olarak izleyicileri homojenleştirdiği, az seyretmenin ize daha heterojen fikirlere açık bir yapı oluşturduğudur.

Kuramın en iddialı olduğu noktada, ekme analizleri sonucunda ulaştıkları şu örnek verilir: Toplumun sadece %1'den az bir bölümü suça karışırken, fazla televizyon seyredenlerin bu rakamların çok üstünde bir şiddet içerikli dünya da yaşadıkları inancıdır.

Bu incelemelerin ana sonucuna göre, "televizyon uzun dönemli" etkilere sahiptir; bu etkiler küçüktür; dolaylıdır; fakat artan bir şekildedir; üst üste birikir ve anlamlıdır.

Yöntem

Gerbner'in benimsemiş olduğu metot, içerik analizi ve saha araştırmalarının bir karışımıdır. İçerik analizi, televizyonun sunduğu dünyanın portresini ortaya çıkarmak, saha araştırmaları ise izleyicilerin dünyayı nasıl gördüğüne yönelik bir portreyi ortaya koymak için kullanılır.

İçerik Analizi

Gerbner ekme analizini Kültürel Göstergeler Projesi için veritabanı oluşturmada bir araç olarak kullanır. Kültürel göstergeler projesi birbirini tamamlayan içerik ve ekme çözümlemelerini içeren iki araştırmadan oluşur. İleti sistemi çözümlemesi için televizyon programlarının örnekleri kaydedilir ve içerik çözümlemesine tabi tutulur. İçerik analizi, ekme kuramcıları tarafından, "televizyon dünyası"nda yer alan olağan "konu" ve "karakterleri" tespit ve karakterize etmek amacıyla kullanılır.

Konuya yönelik içerik analizinde, Gerbner ve arkadaşları şu soruların cevaplarını ararlar: Eylem ciddi mi yoksa eğlenceli

---

http://www.museum.tv/archives/etv/A/htmlA/audienceresec/audienceresec.htm, 28 Şubat 2004

midir? Çatışmanın çözümüne yönelik tek alternatif olarak mı önerilmiştir? Şiddetin gerçekçi canlandırmaları yapılmış mıdır? En fazla şiddet eylemini kim gerçekleştirmiştir? Şiddetten zararı en fazla kim görmüştür? Karkter gözlemlerinde ise, diğer özelliklerin yanı sıra, özellikle cinsiyet, ırk, boy, kızgınlık derecesi ve uyuşturucu, alkol ve sigara kullanımı kaydedilir. Her çatışma ve uzlaşmazlıkta karakterin nasıl davrandığı gözlenir: Sinirlendi mi? Çatışmayı nasıl çözdü? Eğer karakter şiddet eyleminin parçası ise, kişinin şiddetin faili mi yoksa mağduru olduğu belirlenir. Daha sonra sonuçlar, karakterdeki davranışsal eğilimleri belirlemek için istatistik olarak analiz edilir. Söylemde, kurban olma ya da alkol tüketme yüzdesinde örneğin cinsel kimlik açısından istatistiklere geçen belirli farklılıklar var mıdır? Ya da eğitim seviyesi, ırk, veya sosyal statü açısından? Bu tip bir araştırma yöntemi, Kültürel Göstergeler Projesinin "içerik analizi" ayağını oluşturur. Ama içerik analizinin sınırlılıklarından biri, alıcılar üzerindeki televizyonun içerik etkisi iddialarına özlü bir neden göstere-memesidir. Bu yönde bir nedene ulaşabilmek için, bir izleyici araştırmasının araştırmaya dahil edilmesi gerekir.[51] Bu tip bir çalışma ekme analizidir. Böylece Gerbner'in araştırmacıları izleyicilerin anlayışına televizyonun ne derece katkıda bulunduğunu ölçmeye çalışan "Ekme Analizi"ni gerçekleştirirler. Başka bir ifadeyle, "Ekme Analizi", televizyonun bizim dünyayı algılayışımızı ne derecede "ektiğini" kendine problem edinir ve "televizyon dünyası"nı anlamaya çalışır.

Ekme Analizi

George Gerbner'e göre bu ikinci analiz, araştırmanın en önemli ayağıdır çünkü, deneysel bir biçimi vardır. O, bu tip bir analizi, çoğu analiz tipinden üstün tutar, analizin bu üstünlüğü de, bireylerin deneyimlerini algılamasında ve anlamlandırmasında, bilişsel yapılar üzerinde televizyonun uzun-dönemli etkilerini

[51] Pierce, "An Overview of the Cultivation Theory, (Çevrimiçi) http://www.ciadvertising.org/studies/student/99_fall/theory/pierce/index, 01.12.2002

gösterebilmesinden gelir. Ekme analizi, temsil niteliği olan örnekler üzerinde çalışır.

Ekme kuramcıları, günlük yaşamdaki şiddet olgusunu ölçen kendi ulusal saha araştırmalarında (survey) kullanılmak üzere, geniş kapsamlı kamuoyu anketleri içeren izleyici araştırmalarından faydalanırlar.[52]

İçerik analiziyle televizyonda egemen imajlar olarak seçilen televizyon dünyasının kültürel göstergeler değişkenlerini belirler ve bu imajların izleyicilere etkisini saha araştırması yoluyla inceler. İncelemede elde edilen televizyon izleme yoğunluğuyla imajlar arasındaki istatistiksel ilişkiyi anlamlandırır. İzleme yoğunluğu belirli programları kıstas almaz, bütün olarak televizyon izleme ele alınır. Bu incelemede, sadece izleme yoğunluğu üzerinde de durulmaz, aynı zamanda sosyo-demografik değişkenler de (örneğin yaş, meslek, eğitim, gelir, cinsiyet) ilişki analizine katılır. Ayrıca bu değişkenlere, azınlık grup ve siyasal tutumlar da eklenmektedir.[53] İzleyici değişkenleri yine de çoğunlukla izleme yoğunluğu; kültürel göstergeler ise günlük yaşamı ve televizyon dünyasını yansıtma kategorileri içinde toplanır. "Ekme Hipotezi", çok televizyon seyredenlerin (Günlük 4 saatin üzerinde televizyon seyredenler. Sadece TV şovları değil, genel olarak televizyonu salt televizyon olduğu için seyredenler.), az seyredenlere (günlük 2 saatin altında TV seyredenler. Sadece belirli TV şovları seyredilir)[54] oranla daha fazla "ekme" etkisinde kaldığı öngörüsünü dile getirir.

Örneğin şu soru, televizyon dünyasının "ekme"sini ortaya çıkarmak için sorular arasındadır: "Tüm çalışan erkek nüfus içerisinde, yüzde kaçlık bölüm polis departmanında da ya da güvenlikle ilgili bölümlerde yer alır? Yüzde 1'lik mi yoksa 10'luk

---

[52] A.e.

[53] İrfan Erdoğan, "Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme", (Çevrimiçi) http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/gerbner.html, 02.12.2002

[54] Dan. M. Grigorovici, "Week 5 Handout Breakout section Lecture/discussion: TV and popular culture (based on chapters on TV and cable from textbook)", (Çevrimiçi) http://www.courses.psu.edu/Materials/comml00_dmg261/George_Gerbner.doc, 01.12.2002

bölümü mü?". Amerikan Televizyonun da, erkek karakterlerin yaklaşık yüzde 12'si bu tip işlerde görünür ve gerçekte erkeklerin yaklaşık yüzde 1'I Amerikada bu tip işlerle yaşamını sürdürür. Böylece %10 "televizyon cevabı" (TV Answer), %1 ise "gerçek dünya cevabı" olarak değerlendirilir.[55] Çok televizyon seyredenlerle, az seyredenler karşılaştırıldığında, çok seyredenlerin cevabı, yani televizyon dünyasını yansıtan "televizyon cevabı", "ekme etkisi" delili olarak yorumlanır.

Aşağıdakiler televizyon cevabını ölçen saha araştırması sorularına örnek bir listedir.[56] Ekme Analizinde, bu ve benzer sorulara verilen cevaplar izleyicilerin günlük televizyon izleme miktarları ile karşılaştırılır. Sorulara verilen cevaplar, "evet-hayır, katılıyorum-katılmıyorum ve benzeri" anlamına gelen "1" ve "0" olarak kodlanır.

- Pek çok kamu çalışanı ortalama bir insanın sorunlarıyla gerçekten ilgili değildirler.
- Dünya meselelerinin içinde mi yoksa dışında mı kalmak ülkenin geleceği için en iyisidir?
- İnsanlar ne derlerse desinler, pek çok ortalama insan için işler daha kötüye gidiyor.
- Gelecek için işlerin nasıl gittiğini de göz önüne alarak, böyle bir dünyaya çocuk getirmek adil midir?
- Çevrenizde, bir millik alan içinde, geceleyin korkusuzca yürüyebileceğiniz bir mekan bulunuyor mu?

Genel kamuoyu araştırmalarında, aynı kodlama sistemini kullanarak Davis[57], şu soruları sormuştur:

- İçinde bir erkeğin yetişkin bir yabancı kadına saldırmasını onaylayabileceğinizi hayal edebileceğiniz durumlar var mıdır?

---

[55] Daniel Chandler, "Cultivation Theory", (Çevrimiçi) http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/cultiv.html, 28.11.2002

[56] Pierce, "An Overview of the Cultivation Theory, (Çevrimiçi) http://www.ciadvertising.org/studies/student/99_fall/theory/pierce/index, 01.12.2002

[57] A.e.

- İçinde bir polisin yetişkin bir erkek vatandaşa saldırmasını onaylayabileceğinizi hayal edebileceğiniz durumlar var mıdır?
- Evinizde silah ya da tabanca bulundurur musunuz?
- (Eğer yukarıdaki soruya evet cevabı verilmişse) Bu bir tabanca mıdır?

1979 yılında yapılmış bir çalışma[58], izleyicileri yoğun bir şiddet ve cinayet gösterimine tabi tutmuşlardır. Böyle yaparak, yoğun izleyişlerin, etrafımızı saran dünyanın gerçeğinden çok daha kötü algılanmasına yol açtığı saptanmıştır. Başka bir saha araştırması, New Jersey'de 450 orta öğretim öğrencisi arasında yapılmış, %73 oranındaki çok televizyon seyreden öğrenciler ile, %62 oranındaki az seyredenlere herhangi bir hafta içerisinde ne kadar şiddet eylemi olduğu sorulmuş ve "televizyon cevabı" sorgulanmıştır. Araştırma sonucunda, yoğun izleyicilerin sokakta yalnız yürümekten daha fazla korktuğu ve gerçekte ciddi cinayetlere karışan insanlar sayısında abartılı görüşleri oldukları saptanmıştır. Bu örnekler, analizin sistemli bir biçimde medya içeriği içerisindeki hakim mesajı ve konuları nasıl tespit ettiğini (içerik analizi) ve sonra da mesajların yoğun izleyicilerler arasında benzer "eğilimler" oluşturup oluşturmadığı tespiti için ayrı bir alımlayan araştırması yapımını (ekme analizi) ortaya koyar. Ve Gerbner'e göre, televizyon içeriğinin, mesajlarıyla, gerçekliten çok daha "tutarlı" bir biçimde davranış ve eğilimleri "ektiğini" gösterir.[59] Gerbner için, "Televizyon, dünyaya açık bir pencere ya da onun bir yansıması değil, aksine bizzat kendi içinde bir dünyadır."[60]

Ekme analizi, belli bir programın ya da olayın etkisi üzerinde durmaz. Tarz, artistik kalite, estetik kategorileri, yüksek ve alçak kültür, seçici "okuma" veya medya mesajlarının yorumlanması ilgi alanına girmez. Ekme araştırmacıları, bütün toplulukları etkileyen

---

[58] A.e.

[59] Daniel Chandler, "Cultivation Theory", (Çevrimiçi) http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/cultiv.html, 28.11.2002

[60] Lee Ann Greunke, "The Cultivation Theory", (Çevrimiçi) http://www.colostate.edu/Depts/Speech/rccs/theory06.htm, 28.12.2002

ve uzun zaman dilimleri sonrası özümsenen imajlar ve sunumlarının toplamıyla ilgilidirler.

Ekme Analizi, seçici izlemeyi, belli bir program tipini veya izleyici yorumları arasındaki farklılıkları reddetmez; bunları sadece farklı araştırma sorunsalları olarak görür. Program türleri içindeki en geniş ve ortaklaşa olanı bulmaya yönelir, aslında heterojen olan fakat ortaklaşalıklarla benzeşen izleyici tiplerini göz önüne alır. X türünün maruz kaldığı etkinin Y tutumundaki değişikliği önemli değildir.[61] Ekme perspektifine göre, bir bütünün izole edilmiş katmanlarında, televizyonun neden olduğu sonuçlar bulunamaz. Cinsiyet, ırk, sınıf ve yaş sınırları boyunca tüketimi, materyalizmi, bireyciliği, gücü ve statükoyu öven, ticari olarak desteklenen kültür endüstrisinin ürettiği geniş çaplı ideolojik sonuçlar; işte projenin hakkında bir şeyler söylemek istediği olgu budur. Televizyon izlemenin seçici olmayan yapısı Gerbner için çok önemlidir ve bu da Gerbner'in metodolojisinin sadece belirli programların içerikleriyle ilgilenmeyip televizyona bütün bir model olarak eşit muamele yapmasının bir başka nedenidir. Ona göre, en iyi yaklaşım da budur. Bunların hiçbiri, bazı programların diğerlerin daha fazla mesaj içeriği taşıyabileceğini, her izleyicinin aynı programları izlemeyebileceğini veya mesajların zamanla değişebileceğini reddetmez.

Ekme Farkı kavramı, Gerbner'in 1979 yılında yaptığı bir araştırma sonrası tanımladığı "Çok televizyon seyredenlerin televizyonun sunduğu toplum portresini (örneğin aşırı şiddetli) az seyredenlere oranla daha kabul etmeye meyilli olduğu" yargısında temelini bulan, medyayı az ve çok kullananların davranış farklarına işaret eder.

Bu görüş, televizyonun küçük ve aşamalı bir etkiye sahip olduğu fakat, uzun dönemler sonrası etkilerin gözle görülür ve kümülatif bir yapıya kavuştuklarını belirtir. Gerbner, (örneğin bazı psikologlar tarafından gerçekleştirilen laboratuar çalışmalarında olduğu gibi) televizyonun izleyici üzerinde ölçülebilir, ani bir değişim yarattığını iddia etmez. Ona göre uzun dönemli maruz

---

[61] George Gerbner, "Living with Television: The Violence Profile", Against Mainstream, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.234

kalmalar, birincil etkiler (örneğin dünya hakkında görüşler: "bu vahşi bir dünyadır") ve ikincil etkilere (örneğin belirli tavırlar: "kanun ve düzen" yanlısı olma) sebep verir.[62]

Potter, Gerbner'in akademik bir terim olarak "ekme" terimini kullanmasının altında yatan niyetin, "medya mesajlarına uzun süre maruz kalmakla şekillenen algı üzerindeki yaygın etki" üzerine ilgisini tanımlamak olduğunu belirtir. "Ekme", "uzun dönmede ortaya çıkan etki"den ziyade, sürekli eğitim, maruz kalma ve kitle iletişim kanalları vasıtasıyla şekillenen tutarlı tecrübeler üzerine vurguyu öne çıkarır.[63]

Ekme kuramı, hikâye anlatımının insan toplumları içindeki rolüne vurgu yapar. İnsanlar ile diğer canlı türleri arasındaki temel fark, insanların kendi anlattıkları hikâyelerle kurulun bir dünya içinde yaşamalarıdır. Bildiklerimizin veya bildiğimizi düşündüklerimizin büyük çoğunluğunu doğrudan tecrübe ettiklerimiz değil, hikâye anlatımının birçok değişik formundan elde ederiz. Mitler ve efsanelerden, sitcomlar ve reality şovlara bütün hikâyeler, kültürün baskın varsayımları, beklentileri ve sosyal gerçeklik yorumlarını ifade etme, tanımlama ve sürdürme eğilimindedirler.[64]

Bulgular

Ekme kuramcılarının ve özlellikle de Gerbner'in bulguları, ayrıntıları ve anlamlandırmaları ile geniş bir şekilde "Televizyon ve Şiddet" konu başlığı altında incelenecek olmakla birlikte, bu bölüm, bazı araştırma örnekleri ve ekme kuramının temel bulguları içermektedir.

Rol dağıtımı ve alın yazısı, hikâye anlatımının temel yapı bloklarıdır. Sembolik dünyaya biçim vermek, insan karakterlerinin içinde yüzdüğü bir havuzdan hikâyeler ve imgeler ortaya

---

[62] "Cultivation Differential", (Çevrimiçi)
http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 12 Ocak 2004
[63] "Cultivation Theory of Mass Media", (Çevrimiçi)
http://www.comminit.com/ctheories/sld-2915.html, 28 Şubat 2004
[64] Michael Morgan, "Audience Research: Cultivation Analysis", (Çevrimiçi)
http://www.museum.tv/archives/etv/A/htmlA/audienceresec/audienceresec.htm, 28 Şubat 2004

çıkarmaktır. Televizyon dünyasın nüfusunu oluşturan karakterler kimlerdir? Kadınlar ve azınlıklar (yaşlılar, radikal ve etnik gruplar, fakir ve engelli insanlar) nasıl temsil edilmektedir?

1371 program içerisinde, 19642 diyaloglu bölüm incelendiğinde, stil, yıldız oyuncu ve formattaki değişimlere karşın, televizyon gözle görünür şekilde tutarlı bir rol dağıtımı yapmaktadır.[65]

Bulgulara göre:

- Gündüz kuşağı pembe diziler (% 45.5) ve yarışma programları (%55.3) dışında kadınlar, ekranda 1/3 oranında ya da daha az görünmektedirler.
- Yaşça büyük insanların televizyondaki temsilleri oldukça azken, yaşlı insanlar neredeyse görünmezdirler (% 3'ten az).
- Temel prime time programları içerisinde Afro-amerikan nüfus, %10.8'lik dilimi oluşturur.
- Latin kökenli karakterler çok az görünür, sadece yarışma şovlarında %1'lik oranın üzerine çıkarlar.
- Prime-time televizyonunda, fiziksel özürlüler ana karakterlerin sadece %1.5'udur.
- Kadınlar, erkeklere göre daha genç yaş gruplarının üyesidirler.
- Kadınlar, eş olarak görünmeleri, erkeklerin koca olarak görünmelerinden iki kat fazladır.
- Prime time televizyonu nüfusunun büyük kısmı orta sınıf üyesidir.

İyi ve kötü televizyonda bir kader ürünüdür ve gelir düzeyi (başarılı ve başarısız olarak) belirlenmiştir. Çalışma göstermiştir ki kötüler orantısız şekilde fakir veya farklı ten rengine sahiptir ve erkekler kadınlara göre daha fazla başarı şansına sahiptir.

---

[65] George Gerbner, Michael Morgan, Nancy Signorielli, "Television Violence Profile No. 16", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 21 Ocak 2004

Bulgulara göre:

- Prime-time'da her 100 kahramana 43 kötü karakter düşmektedir.
- Kötüler dengesiz şekilde erkek, alt sınıftan, genç, Latin ve yabancıdır (ya da en azından açıkça tanımlanabilir bir Amerikalı değildir).
- Genç ve yaşlı erkekler, genç ve yaşlı kadınlardan çok daha fazla başarı oranına sahiptir.
- Prime-time'da yaşlı, evlenmemiş, hasta ve fakir bir dişi ana karakter görülüyorsa, başarısızlık oranı çok fazladır.

Şiddet karakteri tanımlar ve önemini arttırır. Yaklaşık olarak televizyon karakterlerinin %31'i, ama yarıdan fazla (%51) ana karakter herhangi bir hafta içerisinde şiddet eylemine karışır.

- "Kötü" kadınlar ve erkekler ve İspanyol ve alt sınıf karakterleri en çok cinayet işleyenlerdir. Yaşlı kadın ve erkekler, renkli tenli kadınlar ve alt sınıf karakterleri eylemleri yüzünden görece en yüksek bedeli öderler.
- Bütün azınlıklar, öldürme eylemi için tüm diğerlerinden daha fazla bedel öderler. Yaşlı kadınlar şiddet eyleminde görülüyorlarsa, sadece öldürülmek için oradadırlar.[66]

Gerbner'e göre azınlıklar doğmaz, üretilir. Cinsiyet, ırk, sınıf, etnik köken, yaş ve engellilik, toplumun "güç yapısını" tanımlar. Onların resmedilmesi, bizim kendimizi ve ötekileri nasıl gördüğümüzü tanımlar. Bulgular gösteriyor ki, televizyon dünyası modası geçmiş bir zaman aralığında ve zarar verici temsiller içinde donup kalmıştır.[67]

Stephen Littlejohn televizyonu bir "homojenleştirici araca" benzetmektedir. Ekme kuramcılarından Morgan ve Signorielli ise televizyonu toplum içinde ortak bir öğretmen, hikâye anlatıcısı ve

---

[66] A.e.

[67] George Gerbner, "Casting and Fate: Women And Minorities On Television Drama, Game Shows, and News", Against Mainstream, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.365-377

yoldaş olarak tanımlıyorlar. Kuramı özetlerken vurguladıkları en önemli nokta, "demografik karakterleri benzerlikler göstermesine karşın, insanların az veya çok televizyon seyretmelerine ilişkin özellikleri bu kişileri birbirlerinden farklılaştırıyor olmasıdır."[68]

Ekme Kuramının iddiasına göre az ve çok televizyon seyredenler arasında belirli farklar oluşmaktadır: "Bakış açıları ana bir enformasyon ve eğlence kaynağıyla şekillenir. Televizyon diyeti. "Tüpün" karşısında az vakit geçirenler diyetlerinde geniş çeşitliliğe sahiptirler. Gazeteler, dergiler ve kişisel diyaloglar bilgi ve eğlenceye ulaşma yollarından birkaçıdır. Diyetleri çeşitlidir ve bu izleyiciler benzer eğilim, değer ve inanç taşımaları, çok fazla televizyon izleyen karşıtlarına göre daha zordur"[69]

Bulgular, uzun soluklu Kültürel Göstergeler Projesi bünyesinde gerçekleştirilen ekme analizinin beş temel varsayımı belirler:[70]

- Televizyon, diğer medya formlarından temel olarak farklıdır.
- Televizyon, toplumun merkezi kültürel koludur.
- Televizyon, insanların yargılarının oluşmasını sağlayan genel bir bilinci "eker".
- Televizyonun ana kültürel etkisi, sosyal katmanların devamlılığını sağlamaktır.
- Herhangi bir zamanda televizyonun kültüre ölçülebilir, tanımlanabilir katkısı görece küçüktür.

Örneğin, başka bir ekme kuramcısı Leonard Eron da, televizyonun izleyiciler üzerindeki etkisini saptamaya çalışır. Bir New York banliyösünde üçüncü sınıftaki bir grup çocuğu takibe alır ve çok televizyon seyretmelerinin onları daha saldırgan yaptığı

---

[68] Ray Sahagun, "Cultivation Analysis", (Çevrimiçi)http://zimmer.csufresno.edu/~johnca/spch100/7-4-cultivation.htm, 28 Ocak 2004

[69] A.e.

[70] K. F. Kwong, "Application of Cultivation Analysis in Hong Kong", (Çevrimiçi) http://home.netvigator.com/~kwongkf/4030pg01.htm, 2 Şubat 2004

sonucuna varır. Çocuklar 19 ve 30 yaşlarına geldiklerinde geri döner ve araştırmalarını tekrarlar. Her iki zamanda da, ergenliklerinde problemli olanlar, evlilik yaşamlarında ve kanunla ilişkilerinde bu problemli tutumlarını sürdürmüşlerdir. 1993'te verdiği bir konferansta Eron, Amerika'da ki şiddetin %10'unun dolaysız olarak televizyonla bağlantılı olduğunu tahmin ettiğini belirtmiştir.[71]

Gerbner'e göre, prime time televizyonu aslında güç oyunlarının oynandığı bir dünyayı anlatır. Televizyondaki kurban listesinin başında genç erkekler ve ergen kızlar bulunur. Kurban olma mekanizmasını ölçmenin tek yolu sadece şiddet içeren sahnelerin sayısını öğrenmek değildir. Rızası olamadan birinin üzerinde kendi isteklerini gerçekleştirme eylemlerinin sıklık oranına yönelik bir araştırma oluşturmak, şiddetin başka yönlerini görmemize yardım eder. Bu "kurban/şiddet" oranı, görece kimin güçlü olduğunu ortaya koyar. Bu anlamda, genç erkek çocukları en çok kurban olanlardır, genç kızlar ise onları takip eder. Genelde kadınlar erkeklere oranla daha çok kurban olanlardır, azınlıklar ise çoğunluğa göre. Eğer hayatının en verimli döneminde beyaz bir erkekseniz, televizyonda bir şiddet eylemine karışmanızın sıklığı fazla olsa da, bu olaydan kurban değil de, galip olarak çıkmanızın oranı çok yüksektir.[72]

Ekme kuramcıları, televizyon ve seyircileri üzerine, ve de özellikle şiddet konusu üzerinde yoğunlukla durmalarıyla bilinir. Ancak bazı araştırmalar, aynı bakış açısıyla, cinsiyet rolleri, yaş, alt gruplar ve politik eylemler gibi konular üzerinde de çalışmıştır. Amerikalı kolej öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma, çok fazla "pembe dizi" seyreden izleyicilerin, daha az seyredenlere oranla, gerçek hayattaki evli, boşanmış ya da çocuk düşürmüş insanların sayısını abarttıkları sonucuna ulaşılmıştır.[73]

Pingree ve Hawkins, Avustralya'da 1280 ilkokul öğrencisi arasında yaptıkları bir araştırmada, fazla televizyon seyretmenin

---

[71] Lee Ann Greunke, "The Cultivation Theory", (Çevrimiçi) http://www.colostate.edu/Depts/Speech/rccs/theory06.htm, 28.12.2002

[72] GeorgeGerbner, "Fred Rogers and the Significance of Story", (Çevrimiçi) http://www.current.org/pb/pb609g.html, 16 Şubat 2004

[73] Daniel Chandler, "Cultivation Theory", (Çevrimiçi) http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/cultiv.html, 28.11.2002

çocuk zihinlerinde ülkelerinin şiddet yüklü bir yer olduğu sonucunu ortaya çıkardığını saptamıştır. Avustralya'nın en karanlık portresini zihinlerinde taşıyan çocuklarının özellikle Amerikan yapımı suç programlarını seyrettikleri belirlenmiştir. Ancak, tuhaf bir şekilde, bu çocuklar Amerika'yı, bu programlarda gördükleriyle yargılamamışlardır.[74]

Televizyon ve Şiddet

Araştırmalar göstermiştir ki, bugün Amerika'da ekran karşısına geçen herhangi bir kişi, gözlerinin önünden geçen bir şiddet karnavalının tanığı gibidir. Bulgulara göre, bir saatlik "prime-time" içerisinde ortalama olarak beşten fazla şiddet sahnesi ve gecede beş cinayet gözlenmiştir. Cumartesi sabahı çizgi filmleri içerisinde, bir saatlik zaman diliminde 25 şiddet eylemi bulunur -ki bu programlar her hangi bir gözetim olmaksızın çoğunlukla çocuklar tarafından seyredilir-. Ve bu bulgular, sadece antenle izlenebilen televizyonlara aittir. Medya ve Kamu İşleri Merkezi (Center for Media and Pubic Affairs)[75], kablolu televizyonu da içine alacak şekilde 7 Nisan 1994 tarihinde Washington D.C de bir araştırma yürütmüş, söz konusu günde, özellikle çocukların ayakta olduğu sabah vaktinde, ekranda 2605 şiddet eylemi gözlemiştir. Kültürel Göstergeler Proje'sinin raporunda belirttiği gibi, ortalama bir Amerikalı çocuk, ilkokulu bitirdiğinde 8000'den fazla cinayete ve 100.000 'den fazla diğer tipte şiddet eylemine tanık olmaktadır. Gerbner, son zamanlarda yazdığı bir makalesinde şöyle der: "Zamanımıza değin hiç bir kültür, şimdi bizim tanık olduğumuz gibi, şiddetin her rengiyle dolu bir ortamda var olmamıştır."[76] Televizyondaki şiddetin boyutları şaşırtıcı biçimde çok büyüktür. Ama Gerbner için asıl önemli olan, şiddet gösteriminin niteliği, örneğin hangi yollarla uygulandığı ya da nasıl tasvir edildiğidir. Gerbner'i kızdıran nokta ana-akım medyanın şiddetin nicelik yönüne ilgi göstermesi, fakat nitel yöndeki araştırma bulgularını ısrarla görmezden gelmesidir.

---

[74] A.e.

[75] Scott Stossel, "The Man Who Counts The Killings", (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/issues/97may/gerbner.htm, 02.12.2002

[76] A.e.

Mutlu Şiddet: Televizyondaki Şiddetin Anlamı

Gerbner'e göre ekranda görülen şiddet, sadece temel anlamıyla şiddet değildir. O, hikâyeler sunan bir aracın en önemli anlatım öğesi olarak, toplumsal rolleri ve toplumda işleyen korku mekanizmasını düzenler.

Gerbner, ekranda gördüğümüz şiddetin büyük çoğunluğunun ifade etmek için bir terim üretmiştir: "Mutlu Şiddet" (Happy Violence). Elbette masallarda kan, mitolojide kin, Shakepeare'de cinayet ve kitaplarda savaş ve çarpışmalar yer alır. Şiddetin bu tip temsilleri kabul edilebilir kültürel betimler olabilir ve hatta ölümcül itkilere karşı trajik sonuçları dengelemek için gereklidir de. Ama tarihsel olarak belirlenmiş, bireysel olarak yaratılmış ve sembolleri dikkatle seçilmiş, kahramanlığa, tacize ya da gerçekçi bir trajediye ait şiddet, dramatik bir çizgide üretilen, mutlu sonlarla biten şiddetle yer değiştirmiştir.[77] Gerbner için televizyon şiddetinin bu biçimi "Mutlu Şiddet" tir.

Gerbner'in araştırma yöntemi ve kuramı, özellikle belirli programlar yerine, kendisinin de ifade ettiği gibi, televizyonun bütün bir model olarak incelemeye dâhil edilmesi fikri, pek çok kişi tarafından eleştirilir. Çünkü Gerbner, açıkça şiddet üzerine kurulmuş "Reality Show"lar ve aksiyon filmleri gibi ürünlerle, çoğu zaman çizgi filmleri ya da komedi dizilerini birbirinden ayırmaz. ABC televizyonun başkan yardımcısı Christine Hikawa, 1993 yılında toplanan Ulusal Konsey'in Aileler ve Televizyon konulu konferansında, şöyle söylemiştir: "Araştırmacılar Tom ve Jerry ile "Zor Ölüm"ü (Die Hard) eşit kabul ettiklerinde, artık inandırıcılık kredilerini tüketmişlerdir". Elbette pek çokları için yukarıdaki serzeniş haklıdır. Bir çizgi film, Kuzuların Sesssizliği gibi bir filme göre genç izleyicilere daha az zararlıdır. Ya da "Road Runner" çizgi filminde, "Seven" filmindeki gibi, iç organlara yönelik bir şiddet etkisi bulunmaz. Ama Gerbner'e göre, çizgi filmlerdeki eksik fiziksel hasar olgusu, şiddetin incelikli ve sinsice gizlenen varlığını örter. 1956 yılına ait bir araştırmada[78], 4 yaşındaki 12 çocuğa pek çok şiddet içerikli bölüm içeren "Woody

[77] A.e.
[78] A.e.

Woodpaker" çizgi filmi izlettirilmiş, bunun sonuçları da, diğer aynı yaştaki 12 çocuğa seyrettirilen şiddet içeriği olmayan "Küçük Kırmızı Tavuk" çizgi filminin etkileriyle karşılaştırılmıştır. Çocukların davranışları oyun zamanında gözlendiğinde, ilk çizgi filmi seyreden çocukların diğer arkadaşlarına daha çok vurduğu, oyuncakları kırdığı ve genel olarak daha yıkıcı davranışlar sergilediği görülmüştür. Gerbner şöyle belirtir: "Bizim çalışmalarımızda ki şiddet ortadadır. İnciten ya da öldüren gücün fiziksel gösterimi. Onun ciddi ya da insancıl, espirili bir gösterimi arasında fonksiyonel bir fark bulunmaz. Espri, şiddetin bir hap gibi mideye kolayca inmesini sağlayan bir şeker kaplamasıdır, böylece o, kişinin bilişsel iskeletine kolayca dâhil olur. Acıyı, acısız olarak görünür kılmak gücün, gücün mesajının şekerlemeyle kaplanmasıdır. İnsanlar esprinin çok şiddetli ve acımasız olabileceğini anlamıyorlar"[79]. Gerbner, her tür şiddet gösteriminin gücün mesajını ilettiğini belirtir. "Kim kime ne yapar ve yanına kar kalır" mesajını. Komedi dizilerinde bile olsa şiddet, sokakta şiddet olduğu algısını insanlara iletir ve bu mesaj, güçlü varlığın kim olduğunu bilgisini de içinde taşır. Komik hikâyelerin hazmı her zaman kolaydır. Gerbner: "Biz, eğlence için kitle üretimi içerisinde formüle edilmiş şiddetle uğraşıyoruz, buna ben "mutlu şiddet" diyorum. O akışkan, acısız ve etkilidir ve her zaman mutlu bir sona bağlanır." diye yazar[80]. "Mutlu şiddet" hem çizgi filmlerde, hem de "True Lies" ve "Zor Ölüm" gibi filmlerde görünür. Bu yapımların hepsinde problemler şiddet yoluyla çözülür ve şiddetin ciddi sorunlara yol açması söz konusu değildir. Filmler, farkına varılmalı ki, televizyonda ve genel olarak kütürümüzde, şiddete açılan düzenli kapılardır. Filmler, bizim şiddete karşı katılaşmış olan duyarlılıklarımıza ulaşabilmek için grafik olarak yükselen gösterimleri sunmak zorundalar. Gerbner, aksiyon sahnelerinde ceset sayısının sürekli olarak arttığına dikkat çeker: İlk "Zor Ölüm" filminde ölü sayısı 18, ikincisinde ise sayı 264 tür; ilk "Robocop" filmi 32 ölü içerirken ikinci bölümde sayı 81'e çıkar ve "Baba" filmlerinde sayılar 12, 18 ve 53 olarak düzenli bir artış gösterir. Gerbner burada şu soruyu yineler: Bu durum çocuklara ve topluma

[79] A.e.
[80] A.e.

nasıl bir "ekme"de bulunur? Gerbner'e göre: "Biz hikâyelerle yönlendirilen bir dünya da yaşıyoruz ve hikâyelerin çoğu da televizyon tarafından anlatılıyor. Bu hikâyeler, hayatın nasıl işlediğini aktarırlar. Bu insanlar kazananlardır; bu insanlar kaybedenlerdir; bu tip insanlar haindirler. Her geçen gün dünya tektipleşmektedir. Hikâyelerin eğlenceli mi yoksa ciddi mi olduğu farketmez. Ana fark, çizgi filmlerin daha başarılı olmasındadır. Bir toplum veya bir kültür için, çocuklara anlatılan hikâyelerden daha önemli hiçbir iş yoktur."[81] Hikâyeler her zaman toplumsal eğitim ve kontrol için kullanılırlar. Ahlaki dersler veren şiddet içerikli masalların anlatımı Hansel ve Gratel'den çok daha eskidir. Yeni olan, hikâyelerin artık standartlaşmış ve ticarileşmiş olmasıdır ve televizyon bu görevi okuldan, aileden, kiliseden veya çeşitli cemaatlerden almıştır. Televizyon da, görece küçük ve gittikçe birleşen küresel holdinglerin elindedir.

Gerbner'in ekme analizinin en önemli vurgularından biri, televizyon şiddetinin sadece bir şiddet davranışı olarak algılanmaması, daha çok bir "güç ve kurban edilmenin kompleks bir senaryosu" olarak okunması gerektiği yönündedir. Şiddet eylemi sadece kendisi olarak önemli değildir, asıl olan kimin kime ne yaptığıdır. Gerbner bu düşünceyi sık sık dile getirir. "Kim kime ne yapar ve yanına kar kalır?" Televizyonda bu "yanına kar kalma" oyununda, yaşamlarının en verimli döneminde olan egemen beyaz erkekler güvenlik bakımından en iyi durumdadırlar. Kurban olma yerine, kurban edendir. Bunun aksine yaşlı, genç, azınlık ırkın kadınları ve genç oğlanlar vahşi çatışmalarda kurban olanlardır. Kültürel Göstergeler Projesi'nin 30 yılı aşkın incelemerinde elde ettiği bulgular, tüm diğerlerinin yanında, şöyle sayılabilir.

- Amerikalılar boş zamanlarının 1/3 nü televizyon karşısında geçiriyorlar. Bu, sıralamadaki diğer 10 boş zaman aktivitesinin toplamından fazladır.
- Alt sınıflar, televizyonda neredeyse görünmez durumdadırlar. Amerikan nüfus idaresine göre, az gelirli insanlar da dâhil olmak üzere, nufusunun %13 ü fakirdir. Fakat bu

[81] A.e.

insanlar televizyonda "prime-time" da sadece % 1.3 lük yer kaplar.

- Her siddet kurbanı beyaz bir erkek için, televizyonda 17 beyaz kadın kuban görülür.
- Her bir beyaz erkek kurban için, azınlık gruplarına dâhil olan 22 kadın kurban yer alır.
- Her 10 kadın saldırgana karşılık, 16 kadın kurban ekranlarda kendini gösterir. Azınlık gruplara dâhil olan kadınların kurban olma ihtimali, saldırgan olmaları ihtimalinin 2 katıdır.
- Ulusal gelirin hemen hemen yarısı nüfusun üstteki %20 sine gittiği gerçeğine rağmen, saf Amerika olarak sunulan "orta sınıf" efsanesi televizyon dünyasına egemendir. Televizyon dünyasında hemen herkes ortalama bir gelirle rahat bir yaşam sürüyor görünür. Amerikan televizyonunda yaklaşık olarak 10 televizyon karakterinden 7 tanesi orta sınıfta görünür. Çoğu profesyoneller ve menajerlerdir.
- Hizmet sektörü dâhil, işçi sınıfı Amerikalıların yüzde 67'sini oluşturur, fakat televizyon karakterlerinin sadece %10'u işçidir. Televizyon dünyasındaki düşük oranlı temsil, izleyicilerin sınırlı yaşam koşullarını, sınırlı etkinlikler alanını ve katı bir şekilde önyargılı imajlarını ekmeyi ima eder.

Tüm bunların önemi, ilk olarak, televizyondaki şiddet gösteriminin nicel çokluğu, saldırgan davranışın normal olduğu düşüncesini destekler. İzleyiciler uyuşturulur. Bunun dışında zihin, Gerbnerin belirttiği gibi " militarize" olur.[82] Bu da, Gerbner'in "Acımasız Dünya Sendromu" (The Mean World Syndrome) dediği şeye götürür.

Acımasız Dünya Sendromu

Bu sendrom, çok televizyon izleyen izleyiciler üzerinde, dünyanın olduğundan çok daha kötü bir yer olarak algılanması sonucuna yol açar. Televizyon dünyayı olduğundan daha kötü

[82] A.e.

sunduğu için, daha tedirgin ve kaygılı hale gelinir. Ve kişiler otoritelere, kapalı topluluklara ve diğer polis-devleti uygulamalarına destek vermeye daha gönüllü hale gelirler. Gerbnere göre Amerikalıların ölüm cezasına 30 yıl öncekinden daha fazla destek vermelerinde "Acımasız Dünya Sendromunun" etkisi büyüktür. "Şiddet yüklü bir kültür içinde büyümek, bazen belirli tipte bir saldırganlığı, çoğunluklada yalıtım, güvensizlik, korunmasızlık ve kızgınlığı ortaya çıkarır... Acımasız bir dünya da karanlık güçlere yönelik cezalandırıcı ve intikam alıcı bir eylem, özellikle çabuk, kesin sonuca ulaşan ve bizim güvenlik duygumuzu arttırıcı bir şekilde sunulduğunda çok çekicidir."[83] Kişi televizyonda ne kadar şiddet görürse, kendini şiddet tarafından o kadar tehdit altında hisseder. Araştırmalar, televizyon seyretme niceliğiyle dünya dan korku duyma arasında dolaysız korelasyonlar bulmuştur. Çok televizyon seyreden izleyiciler, az seyredenlere oranla dünyanın çok daha tehlikeli bir yer olduğunu söylemişlerdir. Böylece, çok televizyon seyreden izleyiciler, daha katı kanun ve düzen oluşumlarına destek verme eğilimindedirler. Örneğin ölüm cezası, ağır hapis, yeni hapishanelerin yapımı ve diğerleri.

Çok televizyon seyretme, "Acımasız Dünya Sendromu"na yakalanma olasılığını arttırır. Gerbner, "Bunun anlamı, üç saat bu televizyon karşısında oturuyorsanız, daha az televizyon seyreden komşunuza göre daha fazla şiddet altında yaşayacağınız ve buna bağlı olarak da daha fazla şiddet eylemi gösterebileceğinizdir. Televizyon en kötü korkularınızı harekete geçirir ve paranoyaklaştırıcı bir etkisi vardır."[84] Demektedir.

Çok fazla televizyon seyretmenin bir diğer sonucu, şiddetin normal ve problem çözmenin etkili bir yolu olduğu düşüncesini insanlara aşılamasıdır.

Çok daha yaygın bir etkisi ise televizyonun acıya ve kurban olma durumuna karşı duyarsızlaştırmasıdır: Şiddet eyleminin sonuçlarını anlama yeteneğini kaybetme, empati kurma, karşı koyma ve protesto davranışları göstermeme.

---

[83] A.e.

[84] George Gerbner, "Reclaiming Our Cultural Mythology",(Çevrimiçi) http://www.context.org/ICLIB/IC38/Gerbner.htm, 12 Şubat 2004

"Üçüncü sonuç ve en zayıflatıcı olanı, yaralanabilirlik ve güvensizlik duygusunun gittikçe artmasıdır. Araştırmalar göstermiştir ki, insanlar ne kadar çok televizyon izlerse, dışarı çıkmaktan özellikle geceleri korkma davranışları artmaktadır. Yabancılardan ve diğer insanlarla karşılaşmaktan korkmaktadırlar. Uygarlığın altın mührü, yabancılara karşı hoşgörü, kaybolmuştur."[85]

Gerbner ekler: "Güvensizlik duygusu eşit olarak dağıtılmaz. Ekrandaki her 10 şiddet eylemi ortaya koyan karakterin yanında, 11 kurban yer alır, bu kafa kafaya görünmektedir. Ama bu tip bir güç kullanımı -şiddette bir tür güçtür- her 10 kadın için söz konusu olduğunda; 16 kadın kurban, 17 genç kız kurban, 22 farklı ten renginde kadın kurban kendini gösterir."[86]

1994 yılına ait bir çalışmada, sosyolog William Chamblis,[87] - tarihte ilk kez olmak üzere- yerel hükümetlerin suçla mücadeleye eğitimden daha fazla harcama yaptığını saptamıştır. Chamblis, 70 yılı kapsayan Gallup araştırma sonuçlarını incelediğinde, önceleri, katılımcıların ülkedeki en önemli sorunun ekonomi veya işsizlik olduğunu belirttiğini görür. Kısa dönemler için, savaş en önemlisidir. Suç, % 2-4 aralığındaki insanları ilgilendiren bir problemdir. 1960'lardaki şehir isyanlarında bile suç, %21 oranında ana problem olarak nitelendirmiştir. Ancak günümüzde, suç oranındaki azalmaya karşın, "suç ve uyuşturucu" % 45-50 ile ana problem kategorisi olarak görülmektedir.

Gershaw'a göre,[88] değişim, suçu kendi amaçları için en önemli konu olarak gören politikacılardan kaynaklanmaktadır. 60'larda, Barry Goldwater (1964) ve Richard Nixon (1968), "kanun ve düzen" formülünü başarısız bir biçimde uygulamaya çalışmış, ancak; Reagan, Bush ve Clinton bu tip bir kampanyayı başarılı şekilde yürütmüşlerdir.

"Kanun ve Düzen" anlayışının artan başarısı, haberlerdeki suç temasının işlenmesinin artışıyla çakışmaktadır. Örneğin, 1990 ve

---

[85] A.e.
[86] A.e.
[87] David A. Gershaw, "News Media and the Mean World", (Çevrimiçi) http://www3.azwestern.edu/psy/dgershaw/lol/MeanNewsMedia.html, 12Şubat 2004
[88] A.e.

1994 yılları arasında, akşam haberlerinde cinayet hikâyeleri 9 kat artmıştır. Sadece O. J. Simpson davasına ilişkin haberler, ara seçimler ya da sağlık reformu ile ilgili olanları kat kat aşmıştır.

Philadelphia'daki yerel televizyon haberlerinde, cinayet hikâyeleri ile ilgili bir kontenjan varmış gibi görünmektedir. Gerbner'e göre, "3 veya 4 haberden biri suç öğesi taşır ve bunların %80'i yerel kaynaklı değildir." Eğer şiddetin görsel bir kaydı varsa, yerel televizyon haberlerini sık sık sadece kişiler-arası şiddet görüntüleri yayınlarlar. Haber yayıncıları şöyle der, "Eğer kan varsa, iş yapar" (If it bleeds, it leads).[89]

Bunların tümü politikacılar, basın ve toplum içinde çoğul bir cahilliğe götürür. Her kesim içinde ana problemin şiddet ve suç olduğuna inanmayanlar bulunur. Ama kişiler ötekinin bu yönde düşünmediğini savlayarak susar. Karşıt görüşler ifade edilmeden, ötekinin benzer inançları karşısında bizimkinin etkisi yoktur. Medya da yer alan haberlerin katkısıyla, seçilmiş yetkililer "Acımasız Dünya Sendromu"nu beslerler.[90]

Belirtildiği gibi, son on yıl içinde şiddette kayda değer bir yükseliş bulunmamaktadır, aynı şekilde cinayet oranı da çok fazla yükselmemiştir. Gerbner "ama hapishane sayısı ve nüfusu üçe katlanmıştır ve bunun sebebi korkudur, şiddet değil, televizyon tarafından yaratılan şiddet korkusu salgını." demektedir.[91]

Gerbner'e göre, sert tedbirler, yoksul insanlara yardım etmektense hapsetmek, sürekli daha fazla insanı idam etmek, bunların suçu önlemede faydalı olduğu hiç görülmemiştir ama oy almayı düşürdüğü de hiç görülmemiştir. Bunlar oyları cezbederler çünkü insanlar güvensiz ve bu güvensizliği hapishanelerin çözeceğini düşünmektedirler. Gerbner: "Ama hapsedilenler yalnızca onlar değil. Hepimiz hapishanedeyiz. Banliyölerde hapisteyiz, yüksek apartman dairelerinde hapisteyiz, insanlar şehir merkezlerine gitmeye korkuyorlar, sokağa çıkmaya korkuyorlar, metroya binmeye korkuyorlar. New York metrosu son zamanlarda bir yasaklama ilan etti. Televizyon ekipleri metrolarda çekim

---

[89] A.e.
[90] A.e.
[91] "Interview with George Gerbner", (Çevrimiçi)
http://www.ambras.org/_interview/gerbner.htm, 12 Şubat 2004

yapamayacak, ayrıca film çekimleri de yasaklandı çünkü ne zaman bir metro sahnesi ekranda görünse, içerikte mutlaka takip, korku veya saldırı bulunmakta, insanların metronun tehlikeli bir yer olduğu düşüncesi doğurmaktaydı. Şimdi metro, arabaya binmekten daha tehlikeli değil, bu çoğu insanın yaptığı en tehlikeli şey, ama bunun hakkında düşünmemekteler. Çünkü araba takip sahneleri, otomobil kullanımı olumlu, güvenli ve heyecanlı bir etkinlik olarak resmedilmektedir. Bugün bir çocuk televizyonda bir yıl içine yaklaşık 25 bin dikkatsiz araba kullanımı görmekte, fakat neredeyse bunların çoğu kazayla sonuçlanmamaktadır. Metrolar ve trenler ile ilgili gördüklerinizi bir düşünün: çarpıtılmış ve bizim uygar ulaşım aracımızdan soğutucu, korkutucu niteliktedir. Hâlbuki çok daha tehlikeli olan otomobil kullanımı, para ve enerjiyi yutan araçlar hakkındakiler oldukça olumludur. Tüm bunlar "Acımasız Dünya Sendromu"nun baskı verici, öç duyguları uyandıran ve kurban hissettiren etkileridir."[92]

Korku arttıkça, Gerbner, insanların daha fazla eve kapanıp televizyon seyrettiklerini söyler. "Evet, hatta daha fazla televizyon seyrediyorlar. Bulgularımıza göre, daha fazla televizyon seyretmekle, daha fazla kötümser, daha fazla insanlara karşı güvensiz olunuyor ve bu dünya hakkında daha umutsuz duygular besleniyor çünkü bir çıkış yolu görünmüyor. İnsanlara tek verilen öç, hapis ve cezalandırma. Gerçekten çok az politikacı sorunların kökenlerine iniyor: işsizlik problemi, yoksul mahallerdeki umutsuzluk ve karamsarlık, suç dışında kimsenin bir iş imkânı göremediği yerlerde büyüyen çocukların durumu. İşaret edilmek bu sorunlar için daha zordur, çünkü bunlar gazeteleri ya da ürünleri sattırmaz... Problemlerin köklerine, muazzam boyuttaki gelir ve kaynak dağılımı eşitsizliğine ve Birleşik Devletler'deki büyüyen yoksulluğa odaklanmak, zenginliğin yeniden dağıtımını gerektirirdi. Ve politikacıların sakındıkları iki şey vardır: vergiler ve şiddetin nedenlerini anlamak. Dert ettikleri düşük vergiler ve daha fazla hapishanedir. Hapishane inşası, Birleşik Devletler'deki büyüyen endüstrilerden biridir. Böylece yoksullara yardım ve iş için yeniden paylaşım yerine, hapishane yapımı için tersine bir kaynak aktarımına sahibiz. Bu şartlar altında, insanlar korkmuş

[92] A.e.

durumdadırlar, güneş battıktan sonra şehre inmeye korkmaktadırlar, daha fazla televizyon seyredip daha fazla karamsarlığa düşmekte, sonra daha fazla korkmaktadırlar. Bu bir kısır döngüdür." [93]

Pek çok insanın hayat, dünya ya da Birleşik Devletler bildikleri medya kaynaklıdır. Ve Amerikan medyasının en tutarlı özelliği suç ve şiddetin sürekli resmedilmesidir. Sıklık oranı, gerçek hayatın 100 mislidir.[94]

Rezonans ve Ana-Akıma Dahil Etme

Televizyon dünyası, gerçekliğin dengelenmiş ve tektipleştirilmiş betimlemelerini sağlayan bir araç olarak tanımlanır. Televizyon, yoğun izleyiciler olan bireylerin, televizyonda gördüklerinin gerçek olarak algılamasını sağlar ve bu kişilerin görüşlerini ve inançlarını çarpıtır. Gerçeklik algısının "ekilmesini" ve ona göre davranılmasını sağlayan iki mekanizma bulunur. Bunlar ana-akıma dahil etme (mainstreaming) ve rezonanstır (resonance).[95] Ana-akıma dahil etme, farklı alt-kültürlere veya sınıflara dahil olan bireylerin farklılıklarının, az televizyon izleyenlere oranla çok televizyon izleyenlerin zihninde daha az yer bulmasını sağlayan süreçtir. Başka bir deyişle, çok seyredenler, benzer birikimlere sahip az seyredenlere oranla daha homojen hale gelirler. Ekme Kuramı bağlamında "ana-akıma dahil etme"nin anlattığı şey, normalde başka etki ve koşullardan kaynaklanan perspektif ve davranışlar arasındaki farklılıkların aşılmasına, fazla televizyon seyretmenin nasıl etki ettiğidir. Ana-akıma dahil etme süreci ile televizyon, 20. Yüzyılda Amerikalı insanların gerçek bir kaynama potası olmuştur.[96]

Rezonans ise, kültürel bir "ekme" ye tabi tutulmuş izleyicilerin, gerçek hayatta bu ekme sonrası oluşan düşünceleriyle hareket

---

[93] A.e.

[94] A.e.

[95] Pierce, "An Overview of the Cultivation Theory, (Çevrimiçi) http://www.ciadvertising.org/studies/student/99_fall/theory/pierce/index, 01.12.2002

[96] Ray Sahagun, "Cultivation Analysis", (Çevrimiçi)http://zimmer.csufresno.edu/~johnca/spch100/7-4-cultivation.htm, 28 Ocak 2004

etmelerini vurgular. Buna kanıt olarak Gerbner, "çift doz etkisi"ni (double dose effect) gösterir. Örneğin çok televizyon izleyen bir kişi için, komşusu televizyonda gösterilene uygun bir görüntü-deyse, ekme etkisi daha fazladır. Ya da çok televizyon seyreden kadınlar, televizyondaki şiddet eylemleri kurbanlarının çoğunun kadın olduklarını izlediklerinde, "çift doz etkisi" altındadırlar. Televizyonun yargısı, hayattaki gerçekle örtüştüğünde, etki aynı değil, iki katıdır çünkü Gerbner'e göre televizyon gerçeği yansıtmaz, o bizzat kendi olarak bir dünyadır. Böylece kadınlar sokakta salt kadın oldukları için daha kaygılı olarak dolaşırlar.[97] Bu da, televizyonun ektiği kültürün pekişmesine ve artmasına yardımcı olur. Böylece, kişiler ne kadar fazla televizyon izlerse, o kadar çok ana-akıma dahil olurlar ve televizyon kökenli kültürel tanımlamaların etkisinde davranış kodları benimsedikleri açığa çıkar. Gerbner, örneğin, televizyonda sık sık şiddet içerikli suç ve cinayet üzerine dramalar izlemenin, toplum içerisindeki suç eylemleri ve bunun polis tarafından önlenmesi ve kontrolü hakkındaki abartılı algılayışlarla sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu iddia eder.

Yayıncılık Sistemi

Gerbner, uzun yıllar boyunca, Kültürel Göstergeler Projesi bünyesinde gerçekleştirdiği içerik ve ekme analizleri sonucu, şiddetin televizyonun bir numaralı anlatım öğesi olduğu sonucuna varmıştır. Şiddetin neden bu kadar yaygın olduğu sorusunun cevabını Gerbner, yayıncılık sistemi içerisinde arar ve bunun toplumsal sonuçlarını daha ayrıntılı şekilde sorgular.

Neden Şiddet?

Az reyting almasına ve çoğu kamuoyu yoklamasında %85 oranında, insanların şiddet içerikli programlara karşı olmasına rağmen, neden bizler şiddet imgeleri bombardımanı altındayız?

---

[97] Pierce, "An Overview of the Cultivation Theory, (Çevrimiçi) http://www.ciadvertising.org/studies/student/99_fall/theory/pierce/index, 01.12.2002

Gerbner'e göre bunun sebebi, şiddet içerikli programların küresel pazarda yüksek dolaşıma sahip olmasıdır. Televizyon programlarının alıcıları Amerikan pazarında az sayıdadır ve prodüktörler için iç pazarda satış olanakları kısıtlıdır. Bu yüzden dünya pazarına yönelmek karlılık için zorunludur. Kişi dünya pazarına yönlendiğinde bu geniş pazarda kolayca kabul edilebilecek, çeviri gerektirmeyen ve eylemle konuşacak bir formül bulmak zorundadır.

Pek çok stereotip ve şiddet imgesi pazar formüllerinin bir fiil geçerli sansür sisteminin sonucudur. Bu formüller yazan, üreten, yöneten ve oynayan yaratıcı insanlara empoze edilirler ve Hollywood'daki pek çok insan bundan nefret eder. Pek çok ülke bunu sevmez, ama var olan küresel pazar koşulları bunu emreder.[98]

Gerbner'e göre, televizyon programcılığı, yapısı gereği şiddet içeriklerini destekler. İlginç olan nokta, en fazla reyting alan programlar sırasında dramalar ve komediler gibi şiddet içerimi çok sınırlı olan programlar yer alır. Ama prodüktörler yığınla kanlı şovlar üretmeye devam etmektedirler. Eğer televizyon yöneticileri serbest piyasa güçlerine bu kadar bağlıysalar, nasıl oluyor da çok fazla tercih edilmeyen programların üretimi bu kadar yüksektir? Bunun cevabı Gerbner'e göre şudur: " Televizyonda serbest piyasa yoktur."[99] İyi bilinir ki, iç pazarda bile (özellikle Amerika için) birkaç televizyon programı kendine yer bulabilir. Todd Gittlin'nin "Inside the Prime Time" kitabına göre[100], kendi programını üretmenin 1 dakikalık maliyeti, dışardan alınan bir saatlik programa eşittir. Örneğin Kopenhaglı bir televizyoncu, "Dallas"ın eski bölümlerinden birini 5000$ altında satın alabilir ki bu, Danimarka yapımı bir dramanın bir dakikalık maliyetidir. Bu da yüksek bütçeli yapımların prodüktörlerinin, kar elde etmek için, yapımlarını yurtdışına veya ajanslara satmak zorunda olmaları demektir -ki yarısı bunu yapar- . Gerbner'e göre yurt dışına satımın garantili bir formülü de olmak zorundadır ki kara ulaşılabilsin. Bu

---

[98] George Gerbner, "Reclaiming Our Cultural Mythology",(Çevrimiçi) http://www.context.org/ICLIB/IC38/Gerbner.htm, 12 Şubat 2004

[99] Scott Stossel, "The Man Who Counts The Killings", (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/issues/97may/gerbner.htm, 02.12.2002

[100] A.e.

formül de açıktır: Şiddet ve cinsellik. Bir İranlı ya da Fransız için bikini içindeki Pamela Anderson'u algılamanın zor bir tarafı yoktur. Aynı şekilde silahlara sarılmış Sylvester Stallone de Peru da veya Macaristan'da anlaşılır. Homurdanmanın çevirisi kolaydır. "Power Rangers" çizgi filminin de dünya çapında 300 milyon seyirciye ulaşmasının nedeni de budur. Şiddet ve cinsellik doğal televizyon kategorileridir. İmaja ve görüntüye dayalıdırlar. Kompleks diyaloglar veya kapalı kültürel kodlar içeren yapımlar küresel pazarda iyi dolaşamazlar. Böylece, basit, kanlı ve çıplak lehine sürekli gelişmekte olan küresel bir pazar söz konusudur. Ucuz üretim ve kolay dağıtım. Şiddet, karın en emin yoludur. İzleyicilere uygulanan kamuoyu araştırmalarında, şiddet içeren programlara ilginin az olduğu görülür, aynı şekilde Hollywood yapımcıları da şiddet içeren yapımları sevmezler. Fakat söz konusu "her bin izleyiciye düşen maliyet" (the cost per thousand viewers-CPM) olduğunda, şiddet üretimi ya da alımı zorunludur. Reklamcılarda aynı şekilde, ürünlerinin bu tip yapımlarda görünmesini istemez fakat CPM faktörü yine devrededir. Pazar güçleri çok reyting alan programları yüksek bütçelerle yaptıklarında, bunların reklâm maliyetleri de çoğu reklâm verenlerin karşılayamayacağı kadar fazla olmaktadır. Gerbner, bazı yüksek reytingli programların, reklâm alamadıkları için yayından kaldırıldıklarını belirtir.[101] Son olarak, (her ne kadar kamuoyu yoklamalarında aksi söylense de) izleyiciler şiddet içeren programları seyretmektedirler. Böylece seyirciler, reklamcılar, program yapımcıları, pazar güçleri ve yazarlar düşünüldüğünde hepsi birlikte ortak bir kültüre ve medya yapısına dahil olurlar.

Bir soru karşısında Gerbner, büyük pazar ekonomisinin televizyonun yayın politikasına her yönden etki ettiğini şöyle aktarıyor:

" - Pazarlama Dayatması" terimini kullanırken, muhtemelen pek çok okuyucumuz reklâmları düşünüyor. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

George Gerbner: Reklâmlar bunun çok küçük bir parçası. Gerçekte reklâmlar, programlarlardan çok daha fazla çeşitliliğe açık, çünkü ürüne ve sponsora bağlı olarak, çok fazla sayıda insana

[101] A.e.

hitap ediyor ve satış yapmaya çalışıyor. Hayır, pazarlama dayatması televizyonda temsil edilen dünyaya şekil veriyor ve bu, bebeklikten itibaren başlıyor."[102]

Sonuç olarak bütün bu şiddet ve suç çok popüler değildir. Gerbner "Medya ve özellikle de televizyon, kendilerinin insanlar ne istiyorsa onu verdiklerini söylerler. Bu açıkça, doğru değildir. Sayısı yüzü aşan şiddet içerikli program hakkında yaptığımız bir araştırmada, onları şiddet içermeyen programlarla karşılaştırdık ve gördük ki, şiddet içermeyen programlar daha fazla reyting almış. Pazar ekonomisi yine burada geçerlidir. Hollywood'daki yaratıcı insanlara empoze ediliyor, popüler olmamasına, Birleşik Devletler hakkında utanç verici ve çok kötü ulular-arası bir imge yaratmasına karşın, bu dünyanın çocuklarına zorla kabul ettirilmektedir."[103] Demektedir.

Şirket Birleşmeleri: Merkezileşen Anlam

Gerbner, bir dönem Amerikan ve dünya kamuoyunu oldukça meşgul etmiş olan O.J. Simpson cinayet davasının neden bu denli ilgi çektiği ile ilgili bir soruyu şöyle cevaplamaktadır: "Medya ilgisi oldukça konsantredir. Belki bilirsiniz, son 15 yıldır bir "birleşme-mânia" var, bunun anlamı, medya şirketleri birleşiyorlar, gittikçe daha çok genişliyor ve konsantre oluyorlar, şimdi bir avuç ticari topluluk bütün medyayı kontrol etmektedir. Şimdi geniş bir medya grubunu kontrol ettiğinizde, mümkün olduğu kadar geniş alana, birkaç merkezi imgeyi yaymaya çalışırsınız, çünkü her şirket birleşmesinde çalışan sayısını azaltırsınız: Bu birleşmenin amacıdır, böylece eski sahibinden daha fazla ekonomik davranır ve karı arttırırsınız. Çalışan sayısını her azalttığınızda, ilgiyi birkaç elde toplar ve böylece Amerikan ve hata bazen küresel ilgiyi birkaç ana olaya yöneltirsiniz."[104]

---

[102] Michael Toms, "Saving Our Cultural Environment: A Conversation With George Gerbner", (Çevrimiçi) http://www.newdimensions.org/NEW/online-journal/articles/saving-our-cultural.html, 7 Ocak 2004

[103] "Interview with George Gerbner", (Çevrimiçi) http://www.ambras.org/_interview/gerbner.htm, 12 Şubat 2004

[104] A.e.

Gerbner, tarihsel açıdan bakıldığında, yeni gelişmelerin özgürlük uğruna verilen mücadelenin tersine bir sonuca yol açtığını belirtir. Matbaa çağının hayati önceliği toplumsal eğitimdir. Toplumsal eğitim yüz yüze eğitimin ve yorumun yapılabildiği toplumsal bir kurumdur. İdeal olarak bu sistemin kabilesel ve ortaçağa ait olan bütün kültürel monopollerden bireyi özgürleştireceği düşünülür. İkinci büyük dönüşüm, elektronik dönüşüm, iletişim çağını doğurur. Bunun ana-akımı televizyondur ki matbaa temelli kültürün üzerinde kurulmuştur ve onu yeniden organize eder. Endüstri devriminden farklı olarak, bu yenilik insanları evlerinden koparmamış, fakat evlerinin içinde ulaşıma izin vermiştir. Televizyon, modern toplumu yeniden kabileleştirir ve yeni kültürdeki eğitimin rolünü değiştirir. Böylece televizyon, bir zamanların kilisesinin rolünü devralmıştır.

Bu değişimler yerel ufukların genişlemesi ve zenginleşmesi anlamına gelebilir fakat bakış açılarının homojenleşmesi ve alternatiflerin azalması anlamına da gelmektedir. Medya profesyonelleri için, söz konusu değişimler daha az fırsat ve daha fazla satış amaçlı zoraki üretim anlamına gelmektedir. Yaratıcı sanatçılar, bilim adamları ve hümanistler hala keşfedebilir ve aydınlatabilirler ve hatta bazen mücadele de edebilirler, ama gittikçe artan bir şekilde, hikâyeleri pazar stratejileri ve önceliklerine uymak zorundadır.

"Halbuki imgeler ve kelimeler yoluyla olağanüstü zenginlikleri ortaya çıkarmak, sanat yoluyla görünmeyeni görmek, hayal gücünün doruklarına ulaşan eserler üretmek ve bilim, şiir, şarkı, hikayeler, haberler ve kanunlar yoluyla gerçeği üretmek... Tüm bunlar insan yaşamının gerçek sihridir."[105]

Yayıncılık en konsantre, homojen ve küresel araçtır. En büyük ilk 100 reklâmcı, bütün televizyon şebekesinin 3'te 2'sine ödeme yapmaktadır. 4 yayın şebekesi, ulus-ötesi devasa şirketlerle müttefik olarak -özel "Kültür Bakanlıkları"- üretim ve dağıtım yükünü kontrol etmekte ve kültürel ana-akımı şekillendirmektedir. Diğer ilgi alanları, azınlık görüşleri ve potansiyel olarak baskın

[105] George Gerbner, "Why the Cultural Enviroment Project", (Çevrimiçi) http://commposite.uqam.ca/videaz/docs/gegeen.html, 2 Mart 2004

görüşlere karşı herhangi bir meydan okuma her birleşme ile gözden kaybolmaktadır.[106]

Kolay anlaşılır, çabuk tüketilebilen anlamın satış şansı büyüktür. Pazar ekonomisi, televizyonun içeriklerini belirlediği gibi, standart imgeleri de belirler. Tek elde toplanan medyalar, bu imgeleri üretir ve sıkça yararlanır. Ancak imge bir kez kabullenildi mi, salgın bir hastalık gibi diğer medyalara da yayılır ve anlamın merkezileşmesi, mülkiyetin sınırlarını aşar.

Örneğin, popüler kültür içinde, Kanadalı sporseverler dışındaki herhangi biri için, hokey maskesi eli baltalı psikopat bir katilin kimlik kartıdır ve buna bağlı olarak, bir akıl hastasıdır. Virginia George Mason Üniversitesi'nde psikoloji profesörü olan Otto Wahl'e göre[107], "hokey maskesinin tehlike ve delilik sembolü olmasının gerçeklikle yakından uzaktan bağlantısı yoktur, bu tamamıyla bir Hollywood hayalidir." Wahl'e gerçekte akıl hastalığının şiddetle ilişkisi zayıftır. Sıralayacak olursak gençlik, erkek cinsiyeti ve fakirlik gibi sıralamada üst sırada olan maddelerden çok geride yer alır. Gerçekleri saptıran kişilerin aksine, hasta olanlar, hasta olmayanlarla aynı oranda şiddet gösterirler ve %80-90 arasındaki akıl hastaları asla şiddet eylemine girişmemişlerdir.

Peki, uzun süredir akıl hastası insanların bu imajını korumasının sebebi nedir? Wahl'e göre hem haber hem de eğlence medyası suçu paylaşmaktadır. "Her şeyden önce, haberlerin dengesiz bir oranda çoğunu suç ile ilgili olanlar oluşturur ve akıl hastası olan insanların içinde yer alan suçları haberleştirmeye doğru bir kayış bulunmaktadır."

Kardeşi bir şizofren olan gazeteci Dr. Phyllis Vine'a göre, medyanın akıl hastalığı ve şiddet arasında bir bağ olduğu varsayımı, kırılması güç bir inançtır, özellikle ana-akım medyanın sanki kesinlikler varmış gibi yapıp yalanlarını sürekli tekrar etmesiyle varsayım hep güçlü tutulur. "Bu medikal bir meseleyi

---

[106] A.e.

[107] Aaron Levin, "Violence and Mental Illness: Media Keep Myths Alive", (Çevrimiçi)
http://pn.psychiatryonline.org/cgi/content/full/36/9/10, 12 Şubat 2004

toplum güvenliği meselesine dönüştürür ve şiddet korkusundan medya kendi lehine faydalanmasına yol açar."[108]

Haberler yeterince olumsuzdur, ama romanlar, filmler ve prime-time televizyonu da bir o kadar akıl hastası insanları cilalanmış, güçlü ve duygusal hikâyeler içine sarıp sarmalayarak aynı eğilimleri sürdürür. Popüler kurguda, "zihinsel durumlar" şiddet suçlarını tetikler. Televizyonda onlar şiddete başvuran ve ölümcüldürler, hem drama hem de komedilerde. Batman'in düşmanları Joker ve Penguen, "delidirler". Hatta çocuk edebiyatı akıl sağlığı bozuk kötülerle doludur. Harry Potter kitaplarında, bir karakter "çılgın"(mad) olarak adlandırılır ve bu yüzden onunla karşılaşan herkes için bir tehlikedir.

Gerbner'e göre, "televizyonda, kadınları erkekler kadar şiddet saçan kişiler yapan tek nitelik, akıl hastalığıdır." Prodüktörler, ucuz ve dış pazara kolay pazarlandığı için stereotiplerden sıkça faydalanırlar.

Wahl'e göre "Bir gösterimde bir karakterin arka planının inşası için çok fazla zaman yoktur. Akıl hastalığı böylece bir motif oluşturmada çok kullanışlı bir stereotipe dönüşür."[109]

Gizli Kültür Bakanlıkları: Medya ve Demokrasi

Çocuklar bu gün, pazarlama stratejileri tarafından üretilmiş kültürel bir çevrede doğmaktadırlar. Televizyondaki şiddet, Gerbner'e göre, aslında Amerika'da ki kültür politikasının içinde yetiştiği kitlesel saptırma buzdağının sadece görünen bölümüdür. Onun görüşünce, televizyon şiddeti, demokrasiyi boğan ciddi bir problemin altını çizen sadece bir semptomdur. Bu semptom, kültür endüstrisinin yapısına işaret eder. Kabul edilebilir televizyon programcılığı hakkındaki en yoğun tartışma ifade özgürlüğü ve sansür hakkındadır. Ama Gerbner'e göre bu tartışmaların çoğu asıl noktayı kaçırır. Çoğu kimse, sansürün devlet tarafından yapıldığını düşünür. Ona göre ise sansürün uygulayıcıları bizzat özel şirketlerdir. Gerbner, yasa koyucuların, büyük holdinglerin birer özel hükümet gibi davranabileceklerini hesaba katmadıklarını

---

[108] A.e.
[109] A.e.

yazar. Onlar sanal bir "kültür bakanlığı" ve "kurucu kilise" gibi davranarak Amerikalıların toplumlaşmasını gerçekleştirmektedirler. Kongre, yaptığı yasalarla yayıncı şirketlere lisans vererek pazarı onlara açmış ve birkaç büyük holdingin ifade özgürlüğü kapsamını dilediklerince belirlemelerine fırsat vermiştir. Gerbner'e göre pazar bir demokrasi değil, aksine bir plutokrasidir. Yayıncılar, programlarının olumsuz sosyal etkileri konusunda uyarıldıklarında, bu sansürdür diyerek "Anayasanın İlk Değişiklik Maddesi"ne (The First Amendment) sığınmaktadırlar. Ama asıl sansür kendilerinden gelir: Medya monopolisi (1986 yılında ABC, CBS ve NBC televizyon pazarının yaklaşık %70'ini elide tutuyordu) televizyon programcılığının içeriklerini standartlaştırarak insan deneyiminin çeşitliliğini birkaç basit formüle indirger.

"Yüksek Mahkeme, televizyon prodüktörlerinin program dağıtıcılarından ayrılması yönünde bir karara vardı. Şimdi, üç ya da dört ticari şirketler grubu -Disney, Time-Warner, Rupert Murdoch, Capital Cities, ABC- bütün hikâyeleri anlatıyorlar. Bu olgunun en büyük ve belalı yanı şudur: Eğer bütün hikayeler -dramatik hikayelerin yanında haberler dahil olmak üzere ki bunlar sözel hikayelerdir- tek bir perspektiften kaynaklanıyorsa, nasıl demokratik bir ülkeye sahip olabiliriz ki? Nasıl demokratik bir seçime sahip olabiliriz? Pek çok insan, bu çeşit bir sistemin nasıl benzersiz, alışılmadık, temel olarak anti-demokratik olduğundan habersiz durumdadır."[110]

Şimdi "dijital sistem" gündeme girmiştir. Gerbner şöyle belirtir: "Dijital sistem yayıncılıktan bilgisayarlarımıza değin uzanan oldukça esnek bir sistemdir. Gelecek on yıl içinde şu anki bilgisayarlarımız kullanım dışı kalacaktır. Hepimiz dijitalin dünyasına gireceğiz. Bu süreç işlemeye başlamıştır ve dijital sistemler -ki potansiyel olarak çok daha çeşitliliğe açıktır ve farklı sesleri barındırır- için lisanlar Federal İletişim Komisyonu

[110] Michael Toms, "Saving Our Cultural Environment: A Conversation With George Gerbner", (Çevrimiçi) http://www.newdimensions.org/NEW/online-journal/articles/saving-our-cultural.html, 7 Ocak 2004

tarafından hiçbir kamusal tartışma ve açıklama olmaksızın şimdiden varolan ticari şirket gruplarına verilmiştir."[111]

Konsantre bir pazar piyasası, temsil edici görüntülere sınırlamalar getirir. İnsanların yayınlardan ne alacağı konusunda hiç bir söz söyleme hakkı yoktur (Stossel). Bu, Gerbner'e göre kesinlikle demokratik değildir. Amerikan yayın sisteminde, standartlar çoktan yerine oturmuştur. Artık alternatiflere yer yoktur. Bunun en önemli sebebi de reklâm temelli televizyonculuğun, bu temeli sürdürebilmesi için böylesi bir sınırlı çeşitliliğe ihtiyacı olmasıdır. Amerikanın politik kültürü kapitalizmle ilgili köktenci bir uyanışa asla izin vermez ve hatta alternatifleri düşünmenin bile totalitarizme götüreceğine yönelik inancı sürekli destekler. Ticari televizyon halkın elinden etkili bir şekilde soyutlanmıştır. Televizyon halkın doğrudan katılmasından uzaklaştırılmıştır. Halkın yönetiminden korunmuş ve özel şirketlerin yönetimine bağlanmıştır. Bu yönetimi sağlayan mekanizma ise, reklâmdır. Reklâm yapan firmalar televizyona müşteri çektiği, teslim ettiği, haber ve eğlence yoluyla öteki hizmetleri gördüğü için para öder. Gerbner televizyonu eleştirirken ana-akım için televizyonu oldukça "görevsel" olarak nitelemektedir.[112]

Gerbner, anti-demokratik yapının altını ısrarla çizerken, şiddet içerikli yayıncılığın siyasal görevini de ortaya koyar. Şiddeti yoğun olarak vermek ve bunun alternatifsiz bir şekilde bütün televizyon kanallarına hâkim olması, büyük politik sonuçlar yaratır. Korku, halka ele geçirir, politikacılar bunu sömürür ve bu sömürünün devamı için tek tip yayına daha fazla izin verilir. Bir medya monopolü, siyaset ve korku döngüsü yaratılır.

Gerbner: "Bizler bu kültür içinde bilinçsizce yetişirken, güvenlik ve güç duygumuzu belirleyen bir risk hesabı geliştiririz. Eğer hesabınız yüksek riski gösteriyorsa, kendinizi daha fazla zarar görebilir hissedersiniz. Azınlık olmak üzere yetiştirileceksiniz. Azınlıklıklar azınlık olarak doğmaz, bu doğrultuda eğitilirler. Onlar kültürel olarak daha itaatkâr, güvensiz ve korumaya daha

---

[111] A.e.

[112] İrfan Erdoğan, "Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme", (Çevrimiçi)
http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/gerbner.html, 02.12.2002

talepkar ve bağımlı olarak yetiştirilirler. Bu kültürel bir süreçtir ve şiddet bunun baş enstrümanıdır. İronik bir şekilde, seks ki potansiyel olarak hayat veren bir aktivitedir, pek çok ülkede şiddete oranla daha fazla sansüre tabidir. Bu, hayatı tehdit eden bir aktivitedir. Popüler algının tersine, şiddet görüntülerine maruz kalmak, şiddet eylemini doğurmaz, korku ve güvensizlik yaratır. Aslında bu, büyük bir kontrol altına alma ve pasiflik eğitimidir. İnsanların biraz daha agresif olmalarını dilerdim. İnsanların hakları için atağa kalkmalarını ve bu doğrultuda savaşmalarını dilerdim. Hayır, şiddet onlara daha güvensiz, bağımlı ve korkak olmayı öğretmektedir." demektedir.[113]

Çok televizyon izleyenlerin birçoğu özellikle alt gelir ve eğitim sınıflarına ait, yani toplumun en az destek görmüş sınıflarından çıkmaktadır. Ve bu kişiler, kendi kaderlerini, şimdiki hallerinin daha kötüye gitmesine sebep olacak sürekli gelişen askeri bir devlet yapısına teslim etmekteler. Politikacılar, bu şiddetle ekilmiş izleyici duyarlılığını, en iddialı politikalarını saldırgan ve askeri terimlerle ifade ederek sömürmektedirler: Uyuşturucuya karşı savaş ya da suça karşı savaş. Gerbner, insanların çok eğlenceli ve komik bir giysi içinde, hızlı bir şekilde artan neo-faşizme doğru yönlendirildiklerini düşünür. Ona göre televizyonun aciz hissettirici bir etkisi vardır. Gerbner, Nazilerinde buna benzer bir otorite ve güçsüzlük durumunda ortaya çıktıklarını belirterek, böyle bir şeyin her an hazırda beklediğini söyler.[114] Gerbner'e göre şiddet tamamen güçle ilgilidir. Televizyondaki şiddet adeta bir güç dersi gibidir. Kimin zarar verip kimin zarar göreceği konusunda insanları kategorize eder ve bunları standartlaştırır. Örneğin, azınlık gruplarının üyeleri her zaman daha fazla zarar görür. Televizyon bu düşünceyi eker.

Acımasız Dünya Sendromu şiddetin sonuçlarına karşı bir duyarsızlaştırma oluştururken, güvensizlik ve zarar görme duygu-

---

[113] Michael Toms, "Saving Our Cultural Environment: A Conversation With George Gerbner", (Çevrimiçi) http://www.newdimensions.org/NEW/online-journal/articles/saving-our-cultural.html, 7 Ocak 2004

[114] Scott Stossel, "The Man Who Counts The Killings", (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/issues/97may/gerbner.htm, 02.12.2002

sunu arttırır ve böylece devletten polisiye baskı uygulama istemini ortaya çıkarır. "Bu durumun muazzam politik sonuçları vardır. Suç oranını düşürmeyen, tersine oy alma potansiyelini arttıran daha fazla hapishane, daha sert cezalandırma, daha fazla idam vb. savunuculuğu olmadan bir seçim kampanyası düşünülemez."[115]

Gerbner, "Kongredeki politikacı ve insanlar medya tekrar seçilmek için öylesine bağımlıdırlar ki, medya monopolüne karşı herhangi bir kanun veya yönetmelik çıkartmak konusunda yetersiz ve isteksizdirler. Bizler, "serbest piyasa" nosyonuyla beyni yıkanmış kişileriz. Bu aslında denetlenemeyen piyasadır. Denetlenmeyen piyasa, serbest piyasa değildir. Bu, en fazla bağıranın diğer herkesi kaçırabildiği bir ortamdır. Denetlenmeyen piyasa ticari monopolleşmeye ve politik diktatörlüğe götürür." demektedir.[116]

Gerbner şöyle devam eder: "Televizyon şiddeti çözülmesi kolay bir problem değildir. Ülkeyi parçalayan kızgınlık ve güvensizlik duyguları eken duyguları alevlendirir. Şehrin merkezinde yoksulların oturduğu mahallelerde ilan edilmemiş bir sivil savaş yaşanmaktadır: pek çok mahallede harekete hazır polis konuşlanması ve henüz bu yaşam televizyonlarda kendine yer bulamamıştır. Bulgularımıza göre, gelir dağılımının en altında yer alan insanlar, televizyon pazarının en iyi müşterileri olmayan kesim, bütün karakterler düşünüldüğünde yalnızca %1.2 oranında televizyonda temsil edilmektedir. Suç ve uyuşturucu ile ilgili olmadıklarında, görünmezdirler. Böylece yaratılan dehşet verici güvensizlik ve şüphe, yoksul mahallelerin ve fakir insanların yaşamını gizler, sadece suçlular, uyuşturucu satıcısı ya da kullanıcısı olarak ortaya çıkarır, baskının ve bu ilan edilmemiş sivil savaşın devam etmesi için koşulları hazırlar."[117]

Gerbner, vergilendirme ve yayıncılık arasında kurduğu bağda, "Gizli Kültür Bakanlıkları"nın nasıl bir devlet gibi yapılandığını

---

[115] George Gerbner, "Reclaiming Our Cultural Mythology",(Çevrimiçi) http://www.context.org/ICLIB/IC38/Gerbner.htm, 12 Şubat 2004

[116] Michael Toms, "Saving Our Cultural Environment: A Conversation With George Gerbner", (Çevrimiçi) http://www.newdimensions.org/NEW/online-journal/articles/saving-our-cultural.html, 7 Ocak 2004

[117] A.e.

açığa çıkarır: "Kültürel karar verme işlemi artık demokratik değildir. Merkezileşmiş ve bizim isimlerini bile bilmediğimiz, seçilmemiş ve örtük bir şekilde vergi yapısından beslenen "Gizli Kültür Bakanlıkları" tarafından yönetilmektedir. Vergilendirme, her reklamı yapılan ürün fiyatı içinde zorunlu olarak yer alır ve önce reklamcının kendisine, sonra yayıncıya, dergiye, gazete dağıtımcısına döner ve -yaklaşık 16-17 milyar dolar olarak- popüler kültürü sübvanse eder. Şirket gruplarına birer özel hükümet dememin sebebi budur, çünkü bunlar herhangi bir kamusal hükümetin gücüne sahiptir ve bu kontrol mekanizması demokratik yapının tamamen uzağındadır."[118]

Gerbner, politik arenada bu yapının belirleyici bir rol üstlendiğini belirtir. "Programlarda farklı perspektiflere izin vermemek ve onları değişik lisans, kaynak ve sübvansiyonlardan mahrum kılmak, politik seçimlere müdahale etmektir. ABD'de bizler kendimizi halen demokraside yaşadığımızı düşünüyoruz, ama eğer bir sosyalist, komünist, dini, yerel vb. partilerin yoksa, hiçbir politik çeşitliliğe sahip değilsin demektir. Bizim sahip olduğumuz sadece demokrasinin süsleridir. Bizlerin tek sahip olduğu seçim girenler ve çıkanlardır. Ve biz, dışarıdakilere içeri girmeleri yönünde oy veriyoruz, onlarda büyük oranda daha önce içeride olanlar, böylece döner sandalyeler üzerinde aynı insanlar ve gruplar görev yapıyorlar. Politik değişimden söz etmek söz konusu değildir.

Ülkemizde göze çarpan politik, ideolojik bir farklılaşmanın olmasının sebebi, farklı ideoloji ve perspektiflerin 'ekilmemesidir'."[119]

Gerbner, "Anayasaya İlk Değişiklik Maddesi"nin kullanımı ve Amerika'nın "demokratik" bir ülke olarak özel konumunu geniş bir şekilde açıklar:

---

[118] George Gerbner, "Reclaiming Our Cultural Mythology",(Çevrimiçi) http://www.context.org/ICLIB/IC38/Gerbner.htm, 12 Şubat 2004

[119] Michael Toms, "Saving Our Cultural Environment: A Conversation With George Gerbner", (Çevrimiçi) http://www.newdimensions.org/NEW/online-journal/articles/saving-our-cultural.html, 7 Ocak 2004

"Şimdiki Anayasanın İlk Değişiklik Maddesi yorumu tarafından korunan ve özel hükümetler aracılığıyla medyadaki yaratıcı insanlara empoze edilen sansürü, kültürel karar verme mekanizmasının dışına atmalıyız. Ben, Anayasanın İlk Değişiklik Maddesi'nin resmi hükümete olduğu kadar söz konusu özel hükümetleri de içine alacak şekilde genişletilmesi gerektiğini düşünüyorum. Hiçbir hükümet -özel ya da resmi- ifade özgürlüğünü kısıtlayamaz. Anayasanın İlk Değişiklik Maddesi" ilk temel ve orijinal şekline bağlı olarak, çeşitliliğe, alternatiflere ve özgürlüğe olanak sağlayacak şekilde genişletilmelidir.

Bu meseleler Avrupa Parlamentolarında ve hatta güney Asya ülkelerinde uzun yıllardır tartışılmaktadır. Her demokratik ülke, tahsis edilen kaynakların çoğulculuğu arttırıcı, seçim ve alternatiflere olanak sağlayıcı şekilde kullanılmasının bir yolunu bulmuştur. Örneğin Fransa'da tiyatro giriş ücretlerinden ve videokasetlerden alınan vergiler bulunur. Bunlar bağımsız prodüksiyonlara, dergilere, gazetelere, televizyon programlarına ve sinema filmlerine belirli bir faiz karşılığı fon olarak dağıtılır. Bazı İskandinav Ülkelerinde, hükümetin muhalif gazeteleri desteklemesi yönünde bir kanun vardır.

Her demokratik ülkenin yayıncılığı yürütmek için yayıncılar ve hükümet bakanlarıyla birlikte çalışmak üzere kurulmuş danışma komisyonları bulunur. Bazen bu komisyonlar seçimle iş başına gelir. Bazı ülkelerde kurum sahiplerinin ve finans işlerinden sorumlu kişilerin yazı işleri ve program politikasını dikte ettirmeleri yasaklanmıştır. Sadece bizler Anayasanın İlk Değişiklik Maddesi'ni özgürlüklere değil de monopollere kalkan olacak şekilde kullanmaktayız.

Medya ana amacı olan mal satımı sadece belirli bir boyut içinde yasal olmalıdır, bu bütün kültürü etkileyecek biçimde genişleyemez. Bizler, bir çocuğun daha çeşitli, daha adil, daha aklı başında ve daha eşitlikçi bir kültürel çevre içerisinde dünyaya gelme hakkını teslim etmeli ve bunu uygulamaya koymalıyız." [120]

Diğer değişkenler sabit tutulduğunda, yoğun izleyicilerle seyrek izleyiciler arasındaki tepki farkı, "ekme farkı"dır

[120] George Gerbner, "Reclaiming Our Cultural Mythology",(Çevrimiçi) http://www.context.org/ICLIB/IC38/Gerbner.htm, 12 Şubat 2004

(cultivation differential). Örneğin yaşlı insanlar televizyonda oldukça olumsuz yansıtılırlar ve özellikle genç yoğun televizyon izleyicileri yaşlılar hakkında, seyrek izleyicilere göre olumsuz yargılara daha çok sahiptirler. Diğer istatistik veriler de beraber düşünüldüğünde, bundan çıkan bir sonuç, çok televizyon izlemenin, daha üst gelir ve eğitim gruplarına dahil bireylerde bile, homojen bir dünya görüşü oluşturabilmesidir ve izleyicilerin pek çoğu televizyonun değer ve eğilim üretim etkisinin farkında değildirler. Gerçi televizyon seyretme olayı tutucuları, ılımlıları ve liberalleri bir araya getirir, ama çok izleyenler arasında liberal tutum en zayıf olandır. Televizyon seyretme geleneksel farklılıkları bulanıklaştırır; daha homojen bir ana akım, orta-yol siyasal görüş içinde kaynaştırır; ana akımı azınlıklar ve kişisel haklar konusunda kat bir konumuna doğru büker. Ulusal gelirin hemen hemen yarısı nüfusun üstteki %20'sine gittiği gerçeğine rağmen, saf Amerika olarak sunulan "orta sınıf" efsanesi televizyon dünyasına egemendir.[121]

Kültürel Çevre Hareketi

George Gerbner, 1989 yılında Anneberg'teki dekanlığından emekli olduğunda, kendi deyimiyle "part-time bir araştırmacı, full-time bir ajitatör" olur ve dünya çapında televizyon şiddeti üzerine konuşmalar yapmaya devam eder. Konuşmalarının sonunda insanlar sürekli, peki ama ne yapabiliriz şeklinde Gerbner'e sorular yöneltmektedirler. Gerbner'in karşılığı ise yayıncınıza, politikacınıza yazın ya da televizyonun formüllerini çocuklarınıza anlatın türünden cevaplardır. Fakat Gerbner bu tip önerilerin çok zayıf ve alçakgönüllü olduğunu fark eder ve gerçekten "hak" olan bir şeyin talebini yapmaya karar verir. Diğer ülkelerde, kısmen de olsa holdinglere ve yayıncılara karşı kişilerin haklarını ve seslerini duyuracakları platformları mevcuttur. Amerika'da da böyle bir yapının olması gerektiğini düşünür ve 1996'da Gerbner birkaç kişiyle bir araya gelip "Kültürel Çevre Hareket"ini başlatır. Bu

[121] İrfan Erdoğan, "Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme", (Çevrimiçi)
http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/gerbner.html, 02.12.2002

girişimle amaçlanan, yurttaşlara sadece tüketerek yurttaş olunamayacağını anlatmak ve zihinleri çevreleyen kültür endüstrilerine karşı insanları harekete geçirmektir. Girişim, insan gelişimini pazarlama stratejilerine bağlamış kültürel ipleri çözmek ister ve insanlara, çocukların içerisinde doğdukları kültürel çevre oluşturulurken alınan politik kararlarda aktif birer rol de talep eder. Gerbner, kültürün standartlaşmasının ve insanların tektipleştirilmesinin nedeni olarak gördüğü "Gizli Kültür Bakanlıklarına", yani bazı holdinglere ve büyük televizyon tekellerinin karşısına, toplumun her kesiminden birey ve grupların ekranda temsil edilmesi görüşüyle çıkar. Girişimin temel vurgusu çeştliliğedir. Bu bağlamda, girişimde sağ veya sol tartışması bulunmaz, ama inatçı bır özgürlükçü söylem yer alır. Bu özgürleşmede, kişilerin kendilerine sunulanın nasıl bir sisteme ait olduğunu fark etmeleriyle gerçekleşebilir. Bu hareket, her kesimden insana açıktır ve bir düşünce ve karar platformu olmak niyetindedir. Kültürel tercihlerin insanlar tarafından yapılabilmesi hedeflenir ve böylece şu anki haliyle kültür politikasından soyutlanmış kişilerin kültürü seçmeleri, dolayısıyla da politik bir müdahale yapabilmelerinin yolu açılmak istenir.

Gerbner, "Neden Kültürel Çevre Hareketi" adlı makalesinde, oluşumu ve amaçları ayrıntıları ile anlatır. "Kültürel Çevre Hareketi Kurucu Kongresi, St Louis Missouri'de, 15-17 1996'da Webster Üniversitesi ile işbirliği içinde toplandı. Bu kongrede, o güne değin en ters görüşlere sahip lider ve aktivistlerin bir araya geldi. Bizleri motive eden kavramlar 30 yıllık bir medya araştırması sonucunda oluşmuştur. Açıkça ortaya çıktı ki sadece araştırma yetersizdir. Yeni küreselleşmiş ve merkezileşmiş kültürel çevre yeni bir aktif yaklaşıma gereksinim duyuyordu. Bireysel meselelerde ayrı olarak çalışmak, bireysel krizlerde bir araya toplanmak yetersizdi. Semptomları yaratan bütün üretim koşullarını engellemek için mücadeleye başlamak yerine, sadece semptomlarla ilgilenmek kendi kendini yok etmekti. Sistematik bağlantılarla uğraşmak, koordinasyon ve organizasyon gerektirir. Bireysel çaba, yerel eylem ve ulusal ve uluslar-arası seçmenlerin bir arada eylemde bulunmaları, birlikte, uzun, yavaş ve zorlu bir görevde yardımcı olabilir. Bu şunları içerir:

- Yani bir koalisyon oluşturmak. Bu koalisyonda, Birleşik Devletler'deki yurtdışındaki medya kurulları; öğretmenler, öğrenciler ve ebeveynler; çocuklarla, gençlik ve yaşlılıkla ilgili gruplar; kadın örgütleri; din ve azınlık örgütleri; eğitim, sağlık, çevre, hukukla ilgili ve diğer profesyonel örgütler; tüketici grupları ve örgütleri; medya da, sanat ve bilimdi görev alan yaratıcı çalışanların birlikleri; bağımsız bilgisayar ağı organizasyonları ve diğer organizasyonlarla, özgürlüğün genişletilmesiyle ve iletişimde çeşitlilikten yana bireyler yer almalıdır.
- Baskın olana karşı gelmek ve medya daki halihazırda varolan gerek özel gerekse kamusal olsun mülk edinme ve sansür mantığını ortadan kaldırmak. Bunun için haklar, araç gereçler ve etki gücünün karlı ve güçlü olana değil, farklı ilgi ve perspektiflere doğru genişletilmesi gerekir. Bunun anlamı aslında çoğunluk olan daha az zengin ve daha çok zarar görebilen azınlıkları karar verme mekanizmasının içine dahil etmektir. Bunların içinde marjinalleştirilmiş, ihmal edilmiş, suistimal edilmiş, sömürülmüş, fiziksel ve zihinsel olarak engelli, genç ve yaşlı, kadınlar, azınlıklar, fakir insanlar, yeni göçmenler yer almaktadır. Tüm bu insanlar, serbest bir kültürel çevrede temiz bir role ve sese en çok ihtiyacı olanlardır.
- Diğer ülkelerdeki karar verme süreçlerinde dürüstlük ve bağımsızlık arayan ve kültürel baskı ve istilaya karşı kültürel bağımsızlık arayan güçleri bulmak ve onlarla iş birliği yapmak. Şimdiden kendi medyalarını demokratik süreçlere açabilmiş ülkelerden bir şeyler öğrenmek. Latin Amerika'da, Asya'da ve Afrika'da yer alan (ayrıca Doğu Avrupa'da ve eski Sovyet Rusya'daki) en bağımlı ve zarar görebilir ülkelerdeki yerel hareketlere kendi kültürel hareketlerini hayata geçirmeleri, bunu engelleyen saldırgan yabancı mülk sahiplerine ve zorlayıcı ticaret politikalarına karşı muhalefet etmeleri için yardım etmek.
- Pazardaki herhangi bir tüketiciye yönelik bir mal gibi sunulmuş hayata karşı ve daha fazla özgürlük için mücadele eden gazetecileri, sanatçıları, yazarları, aktörleri,

yönetmenleri ve diğer yaratıcı çalışanları desteklemek. Medya sektöründeki çeşitli istihdam politikaları için esnaf birlikleri, işçiler ve diğer gruplarla beraber çalışmak. Önemli fakat ihmal edilmiş ihtiyaçları, ilgileri ve duyarlılıkları hedefleyen medya ve kültürel organizasyonları desteklemek.

- Medya okur-yazarlığı, medya bilinci, eleştirel seyretme ve okuması ve diğer nedya eğitimi çalışmalarını öne çıkarmak (liberal sanatlara taze bir yaklaşım ve her aşamadaki gerekli eğitimsel hedef gibi.) Bilgiyi, araştırmaları ve anlamlı programlar, hizmetler, müfredat ve öğretim malzemesi değerlendirmesini toplamak, basmak ve yaymak. Şimdiden Avustralya, Kanada ve İngiltere'deki okullarda ihtiyaç duyulan, medya analizinde hizmet edecek öğretmen eğitimi isteyen eğitim ve ebeveyin grupları organizasyonuna yardım etmek.
- Sosyo-politik ajandaya kültür politikası meselelerini yerleştirmek. Yerel ve ulusal medya kurullarını, çalışma gruplarını, vatandaş gruplarını, azınlık ve profesyonel gruplarını ve diğer kamu tartışma platformlarını, politika geliştirmeyi ve eylemi desteklemek ve gerekirse organize etmek. Hazır tasarı için beklememek, yerel, ulusal ve uluslararası medya politikaları oluşturmada topluluk ve vatandaşlarında katılabileceği yollar yaratmak ve bunu tecrübe etmek. Tecrübeleri, dersleri ve tavsiyeleri paylaşmak ve gerçekçi bir demokratik ajandaya doğru yol almak.

Kültürel Çevre Hareketi (The Cultural Environment Movement -CEM), Birleşik Devletler'deki her eyalette ve 6 kıtadaki 57 ülkede yer alan, bağımsız organizasyonlar ve bireylerden oluşan, kar amacı gütmeyen bir koalisyondur. Özgürlük, adalet, cinsiyet eşitliği, genel çeşitlilik ve medya sahipliğinde, istihdamında ve temsilinde demokratik karar verme mekanizması için çalışmak amaçlı bir araya gelmiştir."[122]

---

[122] George Gerbner, "Why the Cultural Enviroment Project", (Çevrimiçi) http://commposite.uqam.ca/videaz/docs/gegeen.html, 2 Mart 2004

Gerbner'in İletişim Kuramları Arasındaki Yeri

Gerbner ve arkadaşları, Lewis'e göre "medya etki" okulunun bir devamıdır. Ancak medya etkisini çeşitli, kısmi ve uzun dönemli olarak niteleyen bir kuramla onun, "reformcu kanadı" olarak nitelenebilir. Bu nitelemeden farklı olarak, ekme analizinin kültür konusunda Frankfurt okulunu anımsatacak içerikte eleştirel bir yaklaşım benimsemiştir ve Gerbner, televizyonun ekici etkisi bakımından Frankfurt Okuluna yaklaşır. Hirsch'e göre de, Gerbner ve arkadaşları eski doğrusal (linear) "uyaran-cevap-etki" yeniden formüle etmişlerdir. Fakat eleştirilerini niceliksel verilere dayandırarak yapması, bu yaklaşımı Frankfurt okulunun Amerika'daki deneyci temsilcisi olarak niteleyebilir. Gerbner'in yaklaşımı klasik deneyci\ampirik etki analizinden daha anlamlı olarak nitelenebilir; çünkü etkiyi kısmi, eklenen ve uzun dönemli olarak ele alır.[123]

Başka bir görüşe göre, Gerbner, İngiliz Kültürel Araştırmalar Okulu temelli kültür eleştirisinden kaynaklanan, Amerikan Kültürel Araştırmaları'na öncülük etmiş, ve artı olarak kuramını kanıtlamak için niceliksel metotları (Amerikan geleneği içinde yer alır) kullanmıştır. Gerbner, yıllarca gözlerden kaçan, Shaw ve Entman'ın örtük, göze çarpmayan medya etkilerine bakan geleneğini izlemektedir.[124]

Gerbner'in izleyicisi, Fiske'nin semiyotik demokrasisinin özgür insanı değildir, ayrıca Post-modern anti-yapısalcı insan da değildir. Gerbner, liberal-çoğulcu ve post-modernist tarzdaki "direnen izleyici birey" görüşünü ve kamu politikası alanında "kendi anlamını üreten izleyici" araştırmasını anlamsız olarak niteler; çünkü bu yaklaşım televizyonun ektiği ortaklıkları (genel ortak karakterleri) göz önüne almaz: "Kendi anlamını yaratarak direnen izleyiciler" incelemesi, televizyonun ektiği ortaklıkları hesaba katmadığı için, kamu politikaları konuları\sorunları için anlamsızdır. Kamu politikaları konusunda belirleyici rol oynayan

---

[123] İrfan Erdoğan, "Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme", (Çevrimiçi)
http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/gerbner.html, 02.12.2002

[124] Kirstin Alvanitakis, "Article Critique", (Çevrimiçi)
http://www.unc.edu/courses/2000fall/jomc245-001/alvanitakis_critique_2.html, 17 Şubat 2004

müşterek olanlardır.[125] "Direnişçi okuma" olabilmesi için (karşıt anlamlandırmanın olabilmesi için), bu okumayı oluşturan ideolojik bir bilinç yapısının olması gerekir. "Direnişçi okumayı" sağlayan bilinç yapısı da ancak belli kültürel ve siyasal hazırlığa/hazırlanmaya bağlıdır.

Gerbner, genellikle Medya Etki okulunun içerisinde bir bilim adamı olarak görülür. Ancak Gerbner, kendi konumunun özgünlüğünü şöyle belirtir: "Geleneksel soru (şiddetin gösterinin şiddeti doğurduğu, kısa vadeli, geleneksel etki araştırması sorusu), dikkati "resmi" şiddetten ve devlet terörizmden, kadınlar ve azınlıkların orantısız olarak kurban durumunda göstermekten ve güncel şiddet ve cinayetle çok daha yakından ilgili olan demografik ve sosyal şartlardan uzağa çekmektedir. Televizyon aracılığıyla şiddet imgelerine maruz kalma beşikten mezara devam eder. Geleneksel araştırmalar; taklit, seçici maruz kalma, maruz kalma öncesi-sonrası davranış değişimi, izleyici tercihi ve tekrar gündemde olan "güçlü" izleyiciler üstünde yoğunlaşır. Fakat tüm bunlar, televizyon kültürü ve onun "ektiği" sosyal çatışmalar hakkındaki esas problemi gözden kaçırırlar."[126]

"Medya politikası ki çok az sorgulanmış ve gündeme getirilmiştir, geniş çaplı sorudur. Bu soru, açık olanın içinde, farklı ve sapmış olan örtük mesaj üzerine odaklanır. Anahtar soru, şiddet ve suça neyin yol açtığı değildir, bu medyayı aşar. Soru, belirli şiddet ve terör senaryolarına katkısının boyutu ve farklı grupların algısı üzerinde oluşturduğu risk ve zarar görme ihtimalidir."[127]

"Bu sorular tipik etki araştırması kalıbına veya medya şiddeti hikâyesine uymazlar. Tersine, varsayımlarını teşhir eder ve onların sosyal ve politik işlevlerine meydan okur. Prime-time dünyası en sevdiği dramatik oyunlar için bir ortamdır, güç oyunları. Erkekler, kadınlara göre en azından 3'e 1 oranında fazladırlar. Genç insanlar,

---

[125] İrfan Erdoğan, "Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme", (Çevrimiçi)
http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/gerbner.html, 02.12.2002

[126] George Gerbner, "On Problems and Policies", (Çevrimiçi)
http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 2 Mart 2004

[127] A.e.

yaşlılar ve azınlıklar, temsil edilme şansına çok az sahiptirler. Prime-time'daki Amerikalı orta sınıf heteroseksüel erkeklerle karşılaştırıldığında, tüm diğerleri kısıtlı ve stereotip rollere, etkinliklere ve fırsatlara sahiptir ve başarı, güç gibi özelliklerden çok az nasiplerini almışlardır. Ama fazlasıyla sahip oldukları tek şey, kurban olma zarar görme ihtimallerindeki fazlalıktır." [128]

Gerbner'e ve Kuramına Yönelik Eleştiriler ve Tartışmalar

Gerbner, 40 yılı aşan bilimsel çalışmaları sonucu ortaya bir iletişim modeli, kuramı ve araştırma yöntemi çıkarmış, ayrıca bir aktivist olarak iletişim bilimi içerisinde çok büyük bir etki uyandırmıştır. Kuramdan metodolojiye uzanan bu büyük çalışma sonrası, konu hakkında tartışmalar, destek veren yazılar ve eleştiriler çıkmaması imkânsızdır.

Ekme kuramını eleştirmeye yönelik pek çok araştırma yazılmıştır ve özellikle bu eleştiriler, kuramı desteklemek üzere yapılan ekme analizine yöneliktir. Ekme analizi televizyonun kümülatif etkisiyle ilgili olduğundan beri, belli bir içeriğe ya da belirli etkiler üzerinde yoğunlaşmaması üzerine eleştirel sesler yükselmiştir. Medyadaki şiddet konuları tartışılırken Gerbner'den yapılan alıntıların çokluğu da, eleştirel bakışların sayısını çoğaltmıştır. Önemli eleştirilerin bazıları şöyledir:

Hughes[129], Gerbner'in Televizyon Cevabı olarak yanlış alternatifler üzerinde yoğunlaşabileceğini söylemektedir. Ona göre, televizyonun dışında cevaplara etkili olabilecek şeyler kontrol edilemez durumdadır.

Hirsh[130], Gerbner'in en sert eleştirmenlerinden biridir. Ekme kuramını destekleyecek çok az kanıt olduğunu savunur. Gerbner gibi, Hirsh de televizyonun izleyiciler üzerinde etkisi olduğuna inanır, fakat bu etkinin Gerbner'in iddiasından çok daha kompleks olduğunu düşünmektedir. Hirsh, Gerbner'in sadece izleyiciler

---

[128] A.e.

[129] Pierce, "An Overview of the Cultivation Theory, (Çevrimiçi) http://www.ciadvertising.org/studies/student/99_fall/theory/pierce/index, 01.12.2002

[130] A.e.

üzerindeki televizyon etkisini açıklamakta çok sığ olan kendi "ana-akıma dâhil etme" kavramına uygun enformasyonu kullandığını iddia eder. Cinsiyet, eğitim ve coğrafî mekân gibi demografik verilerinde televizyon izleme alışkanlıklarının üzerinde etkisinin göz ardı edilemeyeceğini belirtir.

Bir başka eleştiri, ekme kuramının bilimsel bir kuram olduğunu belirtir. Yani epistemolojik olarak, Gerbner bir doğruya inanır. Kuram, televizyon izleyicilerinin medya şiddetinden etkilenip etkilenmemeye seçimleri olduğuna inanmaz. Son olarak, Gerbner, kuramda neyin şiddet olduğuna karar vererek ve fazla televizyon izlemenin sınırlarını rakamla belirterek kendi yargılarının girmesine izin verir. Gerbner'in çok televizyon izleme etkileri yanıltıcı olabilir. Gerçekten fazla miktarda televizyon izlemenin "Acımasız Dünya Sendromu" deneyimine yol açacağına ilişkin destek bulunur, tekrar incelenmesi gereken "çok" tanımlamasıdır. Gerbner çok televizyon seyretmeyi günde 4 ya da fazlası olarak tanımlar. Numerik bir değer atfederek fazla etkilenmeyi kitleye eşitlemeye çalışma fikri şüphe uyandırmaktadır. Kuramın bazı boşluklar barındırması, izleyiciler üzerindeki medya etkisiyle ilgili yeterli düzeyde tartışma açmaktadır.[131]

Livingstone'a göre, ekme etkisi belki de Gerbner'in dediği gibi izleyicinin ne kadar televizyon izlediğine bağlıdır, ama aynı şekilde, izleyicinin televizyon karşısına neden geçtiği ile de ilgilidir. Livingstone, "izleyicinin programın yönü, gündemi ya da kapalı mesajlarından ne kadar etkilense bile, yorumlarında seçici ve düşünceli davranması, ekme sürecinden kurtulmasına yardım eder" diye belirtir. "Bu özellikle pembe diziler gibi farklı mesaj ve bakış açıları taşıyan programlar için geçerlidir, ki bunların mesajlarının niteliğinin ekme analizi tarafından tanımlanması zordur".[132]

---

[131] "Theory Workbook: Mass Communication Context", (Çevrimiçi) http://www.uky.edu/~drlane/capstone/mass/cultivation.htm, 12 Mart 2004

[132] "Cultivation Process", (Çevrimiçi) http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 12 Mart 2004

Başka bir eleştiri, "İzleyici, televizyonda gördüklerini gerçekte kendisi tecrübe ettiyse, ekme etkisi azalabilir." iddasındadır.[133]

İzleme ve birtakım davranışlar arasındaki korelâsyonun nedenselliğine dair bir kanıt yoktur (örneğin, televizyonun vahşi dünya portresi çok televizyon izleyenleri ikna etmiş olabilir; eşit oranda, ortada bir "tersine nedensellik" de bulunabilir, örneğin kendi mekânlarında çok korkmuş olan insanlar çok fazla televizyon seyreden olmaya meyillidirler, çünkü dışarı çıkmaya korkarlar.[134]

Gauntlett, 1997'deki bir çalışmasında, Amerika'daki televizyon içeriklerinde şiddet eyleminin çok yer almasına ve hoşnutsuz, gereksiz olarak görülmesine karşın, bu şiddetin her zaman kötü niyetler içerdiği ve eleştiriden yoksun olduğu söylenemeyeceğini beliritr. Hatta, örneğin MTV'nin sansasyonel çizgi filmi Beavis and Butt-Head gibi açıkça gereksiz şiddet eylemleri içerikli bir yapım, onlara çok az şey sunan baskıcı bir dünyaya karşı verilen rasyonel direnç örnekleri olarak okunabilir.[135]

George Gerbner ve çalışma arkadaşları, örneğin, çok televizyon seyredenler hakkında yazdıklarında, medya kullanımının sanki izleyici beyinlerine zorunlu olarak olumsuz bir etki yaptığını savunurlar. Bu insanlar, seçici veya eleştirel bir yeteneğe sahip değillermiş gibi görülür ve alışkanlıkları açıkça tercih edilen etkinliklerle tezat oluşturur: "Pek çok izleyici televizyonu saate göre seyreder ve onu açtıklarında ne seyredeceklerini bilmezler ve ya bir kitabı, müzüği vb. seçer gibi davranmayıp, kurulu rutin içerisinde programları izlerler"[136]_"Pek çok televizyon programının doğasını es geçerek uygusuz karşılaştırmalar yapan ve izleyicilerin plan yapıp izleyeceklerini belirlemelerini sağlayan geniş çaplı TV Guide ve video kullanımını hesaba katmayan bu tip bir görüş, böyle bir araştırmayı genelde mümkün kılan temeldeki seçkinciliği

---

[133] Daniel Chandler, "Cultivation Theory", (Çevrimiçi) http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/cultiv.html, 28.11.2002

[134] "Cultivation Process", (Çevrimiçi) http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 12 Mart 2004

[135] David Gauntlett , "An Article On Media Effects Studies", (Çevrimiçi) http://www.theory.org.uk/effects.htm, 20 Ocak 2004

[136] George Gerbner, "Living with Television: The Violence Profile", s.241

gözler önüne koyuyor. Buradaki amaç kitle iletişim içeriklerinin eleştirilmemesi değildir, daha ziyade izleyicilere potansiyel yabanıllar ya da saflar olarak davranan araştırmanın, seyircilerin kendisine hizmet etmemesidir."[137]

Tüm bu eleştiriler karşısında, Gerbner'in ve diğer Ekme Kuramı yanlılarının cevapları, özellikle "seçici izleme" ve "pasif izleyici" eleştirilerine yöneliktir.

Gerbner, bu konuda şunları yazar: "Şiddetten kaçınılabilir mi? Medya olarak televizyon, diğerleriyle karşılaştırılamaz. O, evdeki tüm topluluğu ve kültürel çevreyi istila eder. "Seçici izleme" üzerine yapılan bir araştırmada; romans, aile, iş, eğitim, doğa, bilim, din ve doğaüstü temalarını şiddetle ilişkisi açısından incelemiştir. Sonuçlara göre, televizyon ortak temalardan çok az bir kümeyi sunmakta ve şiddet hepsini işgal etmiş durumdadır. Bir izleyici, ailenin doğası konusunu aradığında, örneğin, 10 program içinde 7 ya da 8 inde şiddetle karşılaşmaktadır. Elbette, şiddet içermeyen programlarda görmek mümkündür, ama sadece belirli zamanlarda ve kısa periyodlar dâhilinde. Akşamları 3 saatten fazla televizyon seyreden izleyiciler, tematik bağlam veya karakter tipleri ile ilgili küçük bir şansa sahiptirler ve görünüşe göre şiddetten sakınabilmeleri için hiçbir şansları yoktur."[138]

Hong Kong'da yapılan bir "Ekme Analizi"de, eleştirilere cevap niteliği taşıyan örnekler içerir. "Diğer enformasyon kaynaklarlına erişimin, ekme etkisini azalttığı düşünülür. Ancak, bu durumda diğer enformasyon kaynaklarının ana enformasyon kaynağından farklı yaklaşıma sahip olması gerektiği varsayılmalıdır; diğer medyalar, televizyonu enformasyon kaynağı olarak kullanmamalıdır ki bu, gittikçe monopolleşen medya ortamında giderek olasılık dışı kalmaktadır.

Eğer farklı iletişim kanallarından alınan mesaj tutarlı ise, ekme etkisinin az seyreden izleyicilerde de oluşması beklenir. Az

---

[137] David Gauntlett , "An Article On Media Effects Studies", (Çevrimiçi) http://www.theory.org.uk/effects.htm, 20 Ocak 2004

[138] George Gerbner, Michael Morgan, Nancy Signorielli, "Television Violence Profile No. 16", (Çevrimiçi)http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 21 Ocak 2004

seyreden izleyici başka bir kanaldan belki aynı mesajı almıştır ya da aynı mesajı alan başka bir izleyiciyle sohbeti, mesajı az seyredene de ulaştırır. Rezonans etkisi gerçekleşecektir.[139]

Televizyonun artık ana enformasyon kaynağı olmamasına karşın Hong Kong'da, izleyiciler üzerindeki ekme etkisinde çok büyük rol oynamaktadır. Ancak, Hong Kong'da çeşitli fakat tekdüze içerikli medyaların varlığı, tutarlı ve tekrarlanan mesajları üreterek izleyiciler arasında "Televizyon Cevabının" artmasına yol açmaktadır. Kitle Medyasının geçen birkaç ay boyunca Tang olayı (Tang, Hong Kong'ta ünlü bir opera sanatçısıdır, öldükten sonra çıkan miras kavgası, medya uzun süre meşgul etmiştir) ile yoğun şekilde ilgilenmesi, izleyiciler üzerinde ekme etkisini göstermeye başlamasına neden olmuştur. İzleyicilerin sosyal gerçeklik hakkındaki algıları, genç jenerasyon arasında ebeveynlerine karşı bir saygı kaybına, kutsal ailenin yerine geçen maddiyatçı dünya görüşüne ve aile ahenginin bozulmasına ve kitle iletişim araçlarına karşı olan bir güvenilirlik kaybına yol açmıştır. Ekme Analizi, Tang Ailesi Olayının medyadaki abartılı işlenişinin izleyiciler üzerindeki etkisini anlayabilmemiz için fırsatlar vermektedir.[140]

Hatırlanacağı üzere, Gerbner'in İngiliz Araştırmalar okulu ile bağlantısı yukarıda vurgulanmıştı. Bu okulun aktif üyelerinden Douglas Kellner'de, seçici, bağımsız izleyicilere yönelik eleştirisiyle, Gerbner'e destek verir niteliktedir.

"Kültürel araştırmaların bazı versiyonlarında, bir direnç (resistance) fetişizmi görünür oldu. Onay ile ilgili kültürel araştırma geleneği içerisinde okumayı baskın ve karşı-koyucu nitelikte algılayan, ikiye bölen bir eğilim mevcut. Hall'ın ayrımları olan "baskın", "uzlaşımlı" ve "karşı-koyucu" okuma biçimleri, Fiske'nin çalışmasında baskın ve karşı-koyucu olarak ikiye indirgenir. "Baskın" okumalarda okuyucular, hegemonik kültürü ve ideolojik niyetleri takip ederler. Filmin sonunda erkek-gücü, kanun ile düzen ve sosyal süreklilik onarılınca, bundan keyif duyarlar. Örneğin Die Hard (Zor Ölüm) filminde, kahraman ve otoritenin

---

[139] K. F. Kwong, "Application of Cultivation Analysis in Hong Kong", (Çevrimiçi) http://home.netvigator.com/~kwongkf/4030pg01.htm, 2 Şubat 2004

[140] A.e.

temsilcileri teröristleri etkisiz hale getirip gökdelende yer alan merkezi geri aldıklarında, bu haz yaşanır. Bir "karşı-koyucu" okuma, tersine, bu tip bir okumaya direnç gösterir. Örneğin Fiske[141], filmin tekrar gösterimlerinde evsizlerin polis ve otoritenin yıkıcılığına karşı protesto bağırışmalarını gözler ve bunu baskın okumaya karşı bir direnç olarak görür, zira kahraman gelip kanun ve düzeni tekrar yerine koyduğunda, evsizler ilgilerini kaybetmişlerdir artık.

Bu noktada, ancak, kültürel çalışmalarda sadece direncin kendisini, onun çeşitli biçimlerini ve tiplerini ayırt etmeden kutlama eğilimi vardır (aynı problem, temel onay araştırmalarında alıcı keyfinin gelişi güzel teşvik görmesinde de bulunur). Die Hard filminde olduğu şekilde, evsizlerin sosyal otariteye direnci, kas gücüne dayalı vahşi davranışı güçlendirmeye ve toplumsal problemlerin çözümünde fiziksel şiddet kullanmaya dayalı menifestoları cesaretlendirmeye hizmet edebilir. Şiddet, Sartre, Fanon ve Marcuse'de ve diğerlerinde de belirtildiği şekilde, baskı kuvvetlerine karşı kullanılarak özgürlükçü, ya da baskıya karşı mücadele eden popüler güçlere yönelik kullanılarak reaksiyoner olabilir. Pek çok feminist, tersine, tüm şiddet biçimlerini kas gücüne dayalı vahşi bir davranış olarak görüyor ve barış çalışmalarına katılmış pek çok insan da bu durumu karmaşık bir kararlılığın problematik bir biçimi olarak değerlendiriyor. Dahası, alıcı direncinin, kendinden iyi gibi anlamlandırılması ve dengesizce cesaretlendirilmesi, yapay kültürel ürünlerin kullanımında ortaya çıkan metin ve alıcı zevklerinin popülist bir kutlanmasına kadar varabilir. Bu yaklaşım, uç bir biçimde, eleştirel perspektifini kaybedebilir ve araştırılan ne olursa olsun alıcı deneyiminin içeriğini popülist olumlu bir cilayla kapatabilir. Bu gibi raştırmalar, kitle medyasına tabi kültürün ana biçimlerinin manipule edici ve muhafazakâr taraflarını gözden kaçırabilir ve böylece kültür endüstrisini amaçlarına bugün yapılaştığı şekliyle, hizmet edebilir."[142]

Son dönemdeki tartışmalar, halen iletişim bilimi dünyasını oldukça meşgul etmektedir.

---

[141] Douglas Kellner, "A Critical Intervention", (Çevrimiçi) www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner.html, 3 Ocak 2003

[142] A.e.

Sonuç

George Gerbner'in deneysel çalışmaları ve kuramı çeşitli yönlerden eleştiriye uğramışsa da, A.B.D. televizyonlarında niceliksel olarak şiddet gösteriminin çokluğu saptaması, tartışma götürmez niteliktedir.

Gerbner, kendini diğer "medya etki okulu" düşürlerinden ayırırken, özellikle şu noktayı belirtmektedir: Televizyonda seyredilen şiddet, şiddet davranışı üretmekten çok, izleyicide korku ve güvensizlik yaratır. Yaptığı araştırmalar sonucu bunu doğrular nitelikte sonuçlara da ulaşmıştır. Öyleyse, korku içerisindeki insan nasıl davranır? Bu soruya verilen cevap, Gerbner'in araştırmalarının en önemli yanı gibi görünüyor ve Gerbner, düşünce ufkumuzu aydınlattığı noktalarla oldukça genişletmektedir.

Yüzyıllardan beri savaşlar yaşayan dünyamız, büyük önderlerin peşinde sürüklenen milyonların, acımasızca birbirlerini öldürdükleri şiddet patlamalarına şahit oldu. Peki, gerçekte bu milyonlar, birbirlerini ne kadar tanıyorlardı? Ortaçağdaki avcıların kovaladıkları cadılar ya da Nazilerin peşine düştükleri Yahudiler bu kadar kötü, "korkulacak" insanlar mıydı? Sık sık insanların, hayatlarındaki kişileri ve olayları yanlış değerlendirdikleri, çeşitli şekilerde kavranılabilecek bir gerçektir. Gerbner'in "hikâyelerin" öneminden bahsederken belirttiği gibi, çoğu kez "gerçeğin" değil, imgelerin gölgesinde hayatı değerlendiririz. Bu imgeler önyargıları, batıl inançları, cahil bilgelikleri zihinlerde yaşatır. Bu noktada, bilişsel süreçleri yönetmede oldukça başarılı olan bir araç, televizyon, değerlendirme kaynağı imgeleri oluşturmada, kimden korkulacağı, kimin haklı ya da haksız, güçlü ya da güçsüz olduğu yanılsamalarını dikte etmede oldukça başarılıdır. Böylece aslında, televizyonun şiddeti bire bir kopya edilerek tecrübe edilmez, ama önce korku yaratılır ve korkuyla yaşayan insan, şiddet içeren baskı politikalarına destek verir ya da kendi şiddet patlamasını en yakınındaki komşusuna veya okul arkadaşına yöneltir. Bugün A.B.D., cinayetin en fazla işlendiği ve suç oranının en yüksek olduğu ülkedir ve televizyondaki şiddet gösterimi, dünyadaki en yüksek oranlara sahiptir.

Küresel arenada Amerika'nın oynadığı rol ve savaşı bir araç olarak kullanma sıklığına bakıldığında ve bunun A.B.D

kamuoyu'ndaki yüksek desteği değerlendirildiğinde, korkunun, "düşman" yaratmanın, bir ülkenin ulusal ve uluslararası politikası içindeki önemi, sanki bir kez daha kanıtlanıyor.

Ama burada sorulacak önemli soru, Gerbner'in belirttiği gibi, haklı-haksız, güçlü-güçsüz rollerinin, nasıl ve kimler tarafından dağıtılıyor olduğudur. Gerbner bunun arkasındaki sistemi açığa çıkarır ve uyarır: Kültürel karar alma mekanizmasının içinde yer alın, bunu medya ve politikacılarınızın eline bırakmayın!

Geride kalan bölümlere bakıldığında, içerik analizi, televizyon dünyası gibi akademik terimlerin, toplumsal, politik ve hatta küresel sonuçlarla ile birlikte anıldığı görülüyor ve bu, iletişim biliminin Gerbner'de sosyolojiye ve siyaset bilimine, hatta siyasetin bizzat kendisine çok fazla yaklaşmasını sağlıyor. Gerbner yaklaşık elli yıldır etkin bir şekilde meselelerin içindedir ve geniş bir perspektifle yaptığı değerlendirmelerle bu alanda belli başlı isimlerden biri haline gelmiştir.

"Ekme Kuramı" Amerikan toplumsal ve kültürel yapısı temelinde şekillenmiştir. Ülkemizdeki geçerliliği sorgulanabilir ki bu, benzer araştırma modellerinin denenmesiyle de bulunabilir. Her şeyden önce farklı bir kültür ve toplumsal yapı söz konusudur. Ancak şimdiden şu söylenilebilir: Korku evrenseldir ve korkuyla yaşayan insanın yapabileceği şeyler kestirilebilir. Dolayısıyla televizyonun benzer bir yapıda yayın yapması ve korkuyu "ekebilmesi" durumunda, haklı-haksız, güçlü-güçsüz ayrımının nasıl ve kimler tarafından yapıldığı incelenebilir ve bu konuda Gerbner'in yöntem, bulgu ve düşüncelerinden faydalanılabilir.

Sonuç olarak, Gerbner, iletişim biliminin pek çok alanında araştırmalar yapmış, eserler vermiş ve etkin olarak sisteme müdahale etmeye çalışan, iletişim alanında etkinlik gösteren kişilerin gözden kaçırmaması gereken çok önemli bir akademisyen ve düşünürdür.

EK 1

Şubatta (01.27.1994) Yayınlanacak Televizyondaki Şiddet Profili İle İlgili Basın Bülteni [143]

Televizyonda şiddet görmek isteyen izleyici sayısı gerçekten çok mu yüksek? Yayıncılar halka gerçekten onlar ne istiyorsa onu mu veriyor? Şiddet içerikli programlar hakkındaki bu genel kabuller, Televizyon Programı Yöneticileri Ulusal Biriliği'nin (National Association of Television Program Executives (NATPE)) Miami Beach'teki yıllık toplantısında sunulan bir araştırmayla sorgulandı

Araştırma, şiddet içerikli programların düzenli biçimde şiddet içermeyenler karşısında daha az Nielsen reytingi aldığını saptamıştır. 104 şiddet içerikli programın ortalama reytingi geçen 5 sezon boyunca 11.1 olmuştur ve izleyici payı 18.9'dur. Karşılaştırılabilecek seviyedeki 103 şiddet içermeyen program ise 13.8 reyting ve 22.4 paya sahip oldu.

En fazla reyting alan programlar çok nadir olarak şiddet içeriklidir. Genel popülaritesi az iken, neden şiddet ticari olarak başarılıdır? Sebep, araştırmanın belirttiği gibi, onun dünya pazarında dolaşım gücünde yatar. Reytinglerde kaybedebilirler, ama reklâmcıların hedef kitlesi olan gençleri çok kolay yakalayabilirler ve özel veya devlete ait yayıncılık sisteminin ucuz ürüne olan açlığını giderirler.

Bulgular, Pennsylvania Anneberg İletişim Okulu'ndaki Kültürel Araştırmalar Projesi Direktörü George Gerbner tarafından "Seks, Şiddet ve TV" adlı NATPE panelinde sunuldu. Panel katılımcıları arasında televizyon kuruluşları üst düzey yöneticileri ve bağımsız yapumcılarda yer aldı.

Gerbner, Televizyondaki Şiddet Profilinin önemli bölümlerinin ön gösterimini yaparken, Birleşik Devletler'in iç pazarda göstermek yerine, %30 daha fazla şiddet içerikli ürünü ihraç ettiğini belirtti. "Birkaç şirket bugün dünya ekranlarının hâkimidir. Dağıtımı ve ürünlerin ödenen ücretleri kontrol ederler. Pek çok

---

[143] "Press Release for the Television Violence Profile", (Çevrimiçi) http://www-dtp.cc.utexas.edu/ftp/pub/lbj-cbg/release, 18 Mart 2004

program yapımcısı, iç pazara girmekte bile zorlanmaktadır. Kar yapabilmek için küresel pazara açılmak zorunluluğunu duymaktadır. İhtiyaçları olan çeviriye gereksinme duymayan, eylemiyle her dilde konuşabilen ve bir çok kültürün kalıbına uyabilen malzemeye ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu malzeme, şiddettir."

Şiddet formülü ile işlenmiş programlar pek çok ülkede ucuz olarak satılmaktadır. Dağıtımcılar için ticari bir başarıya dönüşen şiddet, ne var ki uluslar arası bir utançla sonuçlanmakta ve gerek içerde gerekse yabancı ülkelerde toplumsal tepkiye neden olmaktadır. Kamuoyu yoklamalarından alıntı yapan araştırma, seyircilerin büyük çoğunluğunun ve hatta yayıncıların televizyondaki şiddet karşı olduğunu göstermektedir. Yine de, Gerbner, "küresel pazar formüllerinin medyanın yaratıcı çalışanların empoze edildiğini" belirtir. "Bu, televizyondaki gerçek sansürdür. Bütün dünya daki insanların ihtiyaçları ve zevklerini görmezden gelir ve şiddeti bu dünyanın çocuklarına zorla yutturur."

Gerbner, daha çok sansür yerine yaratıcı insanlar için daha büyük özgürlük ve çok bağımsız prodüksiyonlar, şiddeti olması gereken yere ve dağılıma indirebilir demektedir. Kültürel Çevre Hareketi adlı yurttaş kaynaklı bir oluşumun yayıncılarla beraber çalışarak bu sonuca ulaşılabileceğini önermektedir.

Yeni Televizyondaki Şiddet Profili, şiddet içerikli programların dinamiklerini, nedenlerini ve sonuçlarını ortaya kaçığa çıkararak varolan eğilimlerin ötesine geçecektir. Gerbner ayrıca, şiddetin aslında en yaygın etkisi gözdağı verme olan bir güç gösterisi olduğunu vurguladı. "Kim kime ne yapar ve yanına kar kalır." Onun prensip olarak uzun dönemli sonucu acımasız bir dünya imajının ekilmesidir. Bu dünya da şiddet işler, korku dal budak sarmıştır ve kadınlarla azınlıklar zarar görme ve bağımlı olma hissiyle donatılmıştır.

Kültürel Göstergeler bir veri tabanı ve izleyicilerin gerçeklik kavrayışı üzerinde televizyon dünyasının tekrar eden etkileri ile ilgili süregiden bir projedir. Projenin bilgisayar arşivinde 2816 program ve pek çok tematik, demografik ve eylem kategorilerine göre kodlanmış 34882 karakter gözlemi yer almaktadır. Araştırma, George Gerbner yönetiminde, Massachusetts Üniversitesi'nden

Michael Morgan ve Delaware Üniversite'sinden Nancy Signorielli işbirliğiyle yürütülmektedir. Proje kısmen, kamu sağlığı problemlerinin kültürel kaynaklarıyla ilgili önlem stratejilerini açığa çıkarmak çabasındaki, bir Birleşik Devletler Kamu Sağlığı Merkezi bölümü olan Esası Kötüye Kullanımı Önleme Merkezi (Center for Substance Abuse Prevention) desteğini görmektedir.

Kültürel Çevre Hareketi, her çeşit sansüre karşı olarak tek tip formüllerden kurtulmak için çalışan ve kültürel ortamda daha fazla çeşitlilik isteyen sağlıkla ilgili, yerel medya yönelimli, dini, profesyonel, işçi, kadın ve azınlık gruplarından oluşan bir koalisyondur. Kültürel Çevre Hareketi'ne P.O. Box 31847, Philadelphia, PA 19104 adresinden ulaşabilirsiniz.

EK 2

İzleyicilerin Bağımsızlık Bildirgesi[144]

Bu bildiri, 17 Mart 1996 tarihinde Kültürel Çevre Hareketi'nin (Cultural Enviroment Project) Saint Louis Missouri'deki Kurucu Kongresi'nde ortaya çıkmıştır. Kongrede seçilen komitenin önerileriyle gözden geçirilmiştir.

Biz, bu gerçekleri tartışılmaz görüyoruz:

- Bütün bireylerin, insanlıklarına saygılı ve potansiyellerini destekleyici bir kültürel
  çevrede yaşama hakkına sahip olmaları.
- Bütün çocukların, sorumluluğu; güç, korku ve şiddetten ziyade güven ve topluluğu besleyen kültürel bir çevrede doğup büyümelerine hakkına sahip olmaları.
- Kültürel çevre, bu gayelere karşı yıkıcı bir biçime büründüğünde, onu değiştirmenin gerekliliği.

Karşı karşıya olduğumuz gereklilik budur. Haydi, dünyaya bizleri haklarımızı istemeye ve kültürel çevremizi şekillendirmekte aktif bir rol almaya zorlayan nedenleri duyuralım.

---

[144] George Gerbner, "Wiever's Decleration of Independence", (Çevrimiçi) http://www.web.net/blackrosebooks/cem2.htm, 18 Mart 2004

1. İnsanlar hikâyelerle yaşar ve öğrenir: Bugün hikâyeler elev yapımı, toplumsal ilham kaynaklı değiller. Artık aileler, okullar ya da kiliseler tarafından anlatılmıyorlar, bilakis kompleks kitle üretiminin ve pazarlama sürecının ürünleriler. İskoç kahraman Andrew Fletcher bir keresinde şöyle söylemişti: "Eğer kişi toplumdaki tüm ezgileri yaratmaya yetkili olsaydı, toplum kanunlarını kimin yaptığıyla ilgili kaygı taşımasına gerek kalmazdı." Bugün "ezgilerimizin" çoğu -kültürümüzün mitleri ve hikâyeleri- bir şeyler satmak isteyen az sayıda küresel ticari şirketler grubu tarafından yaratılmaktadır.
2. Kültürel çevremizin radikal dönüşümü; rollerin oluşumunu, yaratıcı yeteneğimizin yönünü, çocuklarımızı yetiştirme biçimimizi ve işlerimizi nasıl yöneteceğimizi değiştirmektedir. İletişim kanalları çoğalmaktadır ancak teknoloji tek bir noktaya yönelmekte ve medyalar birleşmektedir. Mülkiyetin tek elde toplanması yeni girişimcilere izin vermemekte, bağımsızları ana-akımın dışına atmakta ve içerik çeşitliliğini azaltmaktadır. Medya, hayattaki seçenekleri, fiziksel çevrenin yaşam olanaklarını kısıtlayan bozulma ölçüsünde zorlayan homojen bir kültürel çevreyi üretir.
3. Değişim kendiliğinden ya da derin tartışmalardan sonra gerçekleşmedi. Bilgilendirilmemiş topluma empoze edildi ve kamuoyuna değerlendirme fırsatı verilmeden ya da sonuçları ve dünya çapındaki etkileri tartışılmadan aceleyle Kongre'den geçirilerek kanunda saygın bir yere kondu. Havayolları, küresel bir avam, medya imparatorluklarına verildi.
4. Bu verilen hediyenin karşılığında, bizlere söylenen "bedava" eğlence ve haber elde ettiğimizdi, fakat gerçekte olan, gerek tüketici, gerekse vatandaşlar olarak bunu fazlasıyla ödediğimizdir. Satın aldığımız sabun reklamlar için ek ücret taşır ve bu bize "pembe dizi" (soap= sabun, soap opera= pembe dizi <İng>) olarak geri döner. Yıkanırken ücret öderiz, ancak seyrederken değil. Ve ödemeye izlemesek ya da bize övülen yaşamı sevmesek de devam ederiz. Bu açıklanmayan bir vergilendirmedir.

Dahası, medyamızı satın alan reklam harcamaları vergiden düşülebilen giderlerdir. Toplum hazinesinden kotarılan para, kapalı kapılar ardında toplum politikasını biçimlendiren karalar üreten görünmez, seçilmemiş, hesabı tutulamayan, özel bir Kültür Bakanlığına tahsis edilir.

5. İnsani sonuçları da oldukça yaygındır. Bunlar; duyarsızlaştıran, terörize eden, vahşileştiren ve sakat bırakan medya şiddeti kültünü; her gün binlerce kişiyi kirleten, uyuşturan, inciten, zehirleyen ve öldüren sağlıksız eylemlerin promosyonunu; kadınları, ırksal ve etnik grupları, gay ve lezbiyenleri, yaşlanan ya da engelli ya da fiziksel ve zihinsel olarak hasta insanları ve kültürel ana-akımın dışındaki diğer ötekileri canavarlaştıran, tektipleştiren, marjinalleştiren ve damgalayan betimlemeleri içerir.
6. Demokratik sürecin söz konusu bozulmaları insanların temel ihtiyaç, problem ya da amaçlarından dikkati uzaklaştırır. Bunlar ekolojik bir intihara doğru sürüklenişin; hayati altyapımızın sessizce ufalanışının; çocukların, fakir insanların ve diğer zarar görebilir nüfusun zalimce ihmalinin; evde ya da işteki mahremiyetin istilasının; servetin ve olanakların büyüyen eşitsizliklerinin; işsiz hurdalıklarına atılan milyonlarca insandan sağlanan karların; dershanelerin ticarileştirilmesinin; ve de eğitim ve sanatlarda ki aşamalı azalmanın üstünü örter.
7. Medya çalışanlarına empoze edilen ve bu dünyanın çocuklarına zorla yutturulan küresel pazar formülleri, bütün kültürleri kolonileştirir, monopolleştirir ve homojenleştirir. Teknokratik fanteziler, enformasyon zengini ve enformasyon fakiri arasındaki mesafeyi genişleten sosyal gerçeklikleri maskeler.
8. Sürekli yinelenen protestolar ve dilekçeler, yalnız başlarına baskı ve sansür yapmaya güçleri yeten medya patronları tarafından "sansüre" yönelik girişimler diye görmezden gelinmekte ya da reddedilmektedir. Hiçbir anayasal koruma ya da kanuni ihtimal bizlere pazar sansürü düğümünü çözmek ya da "kültür savaşlarının" bizleri esir aldığı baskıcı yönetimime karşı koymak için yardım etmeyecek. Özgürleştirici bir alternatife ihtiyacımız var.

Biz, bu nedenle, demokratik erekten uzaklaştırılmış bir sistemden bağımsızlığımızı ilan ediyoruz. Bizim Kültürel Çevre Hareketimiz özgürleştirici bir alternatif teklif ediyor: kültürel politika oluşturmada bir bağımsız yurttaş sesi, bizler ve çocuklarımız için özgür, adil, çoğulcu ve sorumlu bir kültürel çevre yaratımı için çalışmak.

Anahtar kelimeler ve Gerbner'in Eserleri

***Anahtar Kelimeler*:**

Kültürel Göstergeler Projesi (Cultural Indicators Project)
Ekme Hipotezi ve Analizi (Cultivation Hypothesis and Analysis)
Ekme Farkı (Cultivation Differantial)
Televizyon Cevabı (TV Answer)
Az/Çok Televizyon İzleyenler (Heavy/Light Viewers)
Acımasız Dünya Sendromu (The Mean World Syndrome)
Ana Akıma Dahil Etme (Mainstreaming)
Rezonans (Resonance)
Çift Doz Etkisi (Double Dose Effect)
Mutlu Şiddet (Happy Violence)
Kültürel Çevre Hareketi (Cultural Enviroment Project)

Deliliğin Tutsaklığında Bir Dahi

LOUIS ALTHUSSER*

Althusser'in Hayatına Genel Bir Bakış

Louis Althusser 1918 yılında, Charles Althusser ve Lucienne Berger'in oğlu olarak, Cezayir'de doğdu. Babası bir banka memuruydu ve otoriter yapısı Althusser'in psikolojisi üzerinde oldukça etkili oldu. Althusser katolikti ve onu büyüleyen bu tekçi inanç sistemini 1947 yılına kadar korudu. Althusser eğitim sürecine Cezayir'de başladı, Marseilles ve Lyons'da sürdürdü. 1939 yılında Ecole Normale Superieure'ye kabul edildi. Ancak savaşın başlamasıyla eğitimi kesintiye uğradı, aynı yılın eylül ayında askere çağrıldı. 1940 yılında Almanya'nın Fransa'yı işgalinden sonra Althusser beş yılını genel olarak Scleswig'deki Stalag XA toplama kampında geçirir. Bu dönemde yaşadıklarını 'Tutsalık Güncesi'nde anlatır. Yaşadıkları ve çocukluğunun getirdiği sorunlarında katlanmasıyla beraber 20 yaşından sonra dönem, dönem psikolojik çöküntüler yaşamaya başlar. Savaştan sonra eğitimine kaldığı yerden devam eder. Bu süreçte eşi olacak olan, ve savaş sırasında Fransız Komünist Partisi saflarında anti-faşist direnişe katılmış olan Héléne Rytman ile tanışır.

---

* Barış ÇOBAN.

Althusser Alman filozof G.W.Hegel -Almanca'yı tutsaklığı sırasında öğrenmiştir- üzerine olan master tezini 1948 yılında tamamlar. Zorluğuyla ünlü olan felsefe alanındaki agregation sınavını geçer ve öğretmenliğe başlar. 1948 yılında Komünist Partiye katılır. Parti ile ilişkileri her zaman iyi olmasa da ömrü boyunca parti üyesi olarak kalır.

Montesquieu üzerine bir çalışması ve Feurbach'dan yaptığı seçkiler basılmış olmasına rağmen, Althusser 1965 yılına dek bililnen bir politik düşünür değildir. Marx İçin ve Kapital'i Okumak adlı çalışmaları ile beraber bu durum değişir ve Batı sol düşüncesi içersinde kendisine bir yer edinmeye başlar. Bu kitaplar dogmatik olmayan ancak ortodoks bir çizgiye sahiptir, bu çalışmalarında çeşitli Marksist düşünürlerin genel olarak yumuşatılmış Marx yorumlarını eleştirir ve Marx'a onun temel çalışmalarına yeni bir gözle yeni bir okuma biçimiyle yaklaşır. Temel aldığı düşünceler yapısalcılık, Marksizm ve bilgi-kuramıdır. 1968 yılında öğrenci hareketlerinin yükselmesiyle beraber, Althusser'in Fransa'daki etkisi azalır. Ayrıca bu dönemdi yaşadığı depresyon nedeniyle bir sanatoryumda geçirir. Ünlü psikanalist Lacan Althusser'in doktorluğunu yapar. 1968 yılında öğrenci hareketlerinin Komünist Parti'ye yönelik eleştirilerine karşın Althusser parti çizgisini savunur ve yaşanılan durumun temel olarak devrimci olmadığını öne sürer. Daha sonra bu görüşünü değişirtirir, sokakalarda bir kardeşlik atmosferinin olduğunu, ancak Partinin ayaklanmış öğrenci kitleleri ile temasını yitirdiği için başarısız olunduğunu söyler.

6 Kasım 1980 yılında Althusser karısını öldürür, bu aynı zamanda biyolojik olmasada yaşamsal anlamda onunda ölümüdür. Psikolojik durumu nedeniyle bu cinayet yüzünden yargılanıp hapsedilmez, 1983 yılına dek akıl hastahanesinde kalır. Paris'in kuzeyinde kendisini az sayıda dostu dışında herkesten izole ederek yaşamaya devam eder. Gelecek Uzun Sürer adlı kendi yaşam öyküsünü bir psikanalist ustalığıyla kaleme alır. 22 Ocak 1990 yılında kalp krizi sonucu hayatını kaybeder.

Devletin İdeolojik Aygıtları

Althusser'in özgün kavramsallaştırmalarından biri olan "Devletin İdeolojik Aygıtları" ve "Devletin Baskı Aygıtları" kavramı temel olarak Gramsci'nin rıza ve baskı arasındaki çözümlemelerinden temellenir: "İDA makalesi bize Gramsci'nin yapıtının katkıları dışında düşünülemez gibi gelmektedir. Burada tüm ideoloji sorunu, büyük ölçüde Gramsci'nin kategorilerinden yaralanılarak yeniden düşünülmüş gibi gözükmektedir. Althusser'in İDA listesi, doğrudan Gramsci'nin Defterler'inden alınmadır".[145]

İdeolojilerin varolabilmeleri kendilerini yeniden üretebilmelerine bağlıdır, bu nedenle egemen sınıf ideolojiyi maddi yaşama taşıyan kurumlara gereksinim duyar, çünkü "ideoloji, bu kurumlarda ve bu kurumların pratiklerinde vardır", bir başka deyişle "ideoloji, aygıtların içinde ve bu aygıtların pratiklerinde vardır" (Althusser,2005; 121). İdeolojinin anlaşılabilmesi ve çözümlenebilmesi bu bağlamda maddi aygıtlar ve bunların pratikler dolayımıyla mümkündür. İdeolojik aygıtların temel sorunsalı yeniden-üretimdir, "devletin ideolojik aygıtları, üretim ilişkilerinin yeniden-üretimini ancak tek bir koşulla, yani bir bakıma kendi müdahaleleri sayesinde, üretim ilişkilerinin işleyişini gerçekleştirmek koşuluyla sağlarlar" (Althusser, 2003;121). Yeniden-üretimin ideolojik aygıtlar tarafından gerçekleştirilmesi egemen ideolojinin temel varoluş koşuludur. "İdeolojik sosyal ilişkiler, İDA sistemi içinde ifade edilirler ve bu aygıtlar üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesine hizmet ederler... İDA teorisinde ideoloji, hâkim sınıfların ideolojisiyle birleştirilmiş kurumlar sistemi olarak ifade edilir. Bu kurumlar, öznelerin hâkim üretim ilişkilerini kabul etmelerini şart koşar"[146].

Öznelerin kendilerine sunulan ideolojiyi kabul etmeleri ve her toplumsal pratik içersinde egemen ideolojinin taşıyıcısı özneler olarak yeniden üretilmeleri gereklidir. Bu yüzden ideolojinin maddiliği somut bazı kurumlara dayanır: "Dini DİA (değişik kiliseler sistemi), Öğretimsel DİA (değişik, özel ve devlet 'okullar'ı sistemi), Aile DİA'sı, Hukuki DİA, Siyasal DİA (değişik

[145] Hall,Lumbey,McLennan,1985;52
[146] Hirst,185

partileri de içeren sistem), Sendikal DİA, Haberleşme DİA'sı (basın, radyo- televizyon vb.), Kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.)" (Althusser,1994). Althusser bu kurumları "devletin ideolojik aygıtları" olarak adlandırmıştır. Devlet bu aygıtları kullanarak toplumsal sistemin yeniden- üretimini sağlar. Gramsci'den etkilenen Althusser devletin baskı aygıtları (ordu, polis, mahkeme vb.) ile Gramsci'nin sivil toplum kurumlarını anımsatan devletin ideolojik aygıtları (eğitim, aile, medya, kilise, siyasi partiler vb.) arasında bir ayrım yapmıştır. Baskı aygıtı devletin tehditkâr yanını oluşturur ve merkezi bir yapılanımdadır, çünkü Adorno'nun belirttiği gibi "toplum, çoğu kez dolaylı biçimde de olsa bedensel şiddet tehdidiyle ayakta tutulur" ve iktidar Foucaultcu anlamda bio-politik (beden-politikası) ile baskıcı gücünü öznelerin bedenleri üzerinde somut olarak gösterir. "Baskıcı olduğunu kesin bir biçimde söylediğimiz devlet aygıtı, organik bir bütün olarak gösterir kendini; daha kesin olarak söylersek: doğrudan doğruya ve bilinçli olarak, tek bir merkezden yönetilen ve merkezileşmiş bir beden olarak gösterir kendini".[147] Merkezi bir yapıdaki bu aygıt geçmişin tüm iktidar pratiklerinden beslenir ve disipline edici bir işleve sahiptir. İçsel olarak disiplin üzerine kurulu olan bu yapı tüm demokratik işleyişin ortadan kaldırıldığı, öznelerin kitlesel içersinde temellendiği bir yapılanımdır, "devletin baskı aygıtının organik bir bütün olduğunu söyleyebiliriz".[148]

Devletin Baskı Aygıtları egemen ideolojinin yeniden-üretimini sağlamazlar hatta tersine tepkisel bir yaklaşımın doğmasına neden olarak bu durumu engelleyebilirler, devrim öncesi Çarlık Rusya'sında yaşananlar bu durumun en iyi örneklerinden bir tanesidir. Baskı aygıtları iktidarın -ordu, polis- şiddete dayalı sınırlı sayıda etkiye sahip olan gücüdür ve iktidarla doğrudan bir bağıntıya sahiptir, yani toplumla doğrudan bir karşıtlık içersindedir. Buna karşın "Devletin İdeolojik Aygıtlarında ise durum değişiktir. Bu aygıtlar çoğul olarak var olurlar ve görece bağımsız bir maddi oluşa sahiptirler".[149] Baskı aygıtının tümelliği

[147] Althusser,2003;54
[148] Althusser,2003;55
[149] Althusser,2003;55

onun eylemci ve sınıfsal yapısının bir getirisidir, aynı şekilde ideolojik aygıtların çoğulluğu da toplumsalın yapılanıma uygun bir yapılanımdadır. Egemen iktidar tüm toplumsal yapıya egemen olamasa bile merkezi önemdeki alanları belirlemek ve yeniden-üretebilmek için değişik yapılanımlar da kendini var eder ve görece bağımsız bir işleyişe sahiptir. DİA'lar da doğrudan devlet tarafından ya da özel kurumlarca örgütlenebilir, özerk gibi görünen bu özel kurumlar da yönetici ideoloji tarafından yönlendirilir. Althusser'in de dediği gibi DİA'ları oluşturan kurumların özel ya da kamusal olması pek önemli değildir. Önemli olan işleyişleridir. Özel kurumlar aynen DİA'lar gibi "işleyebilir"ler. Doğrudan devlet tarafından örgütlenen DİA ile özel sektör tarafından örgütlenen ideolojik aygıtlar arasında sadece bazı yüzeysel farklılıklar olduğu savunulabilir çünkü temel olarak tüm bu ideolojik aygıtlar aynı amaca, yani egemen ideolojinin yeniden-üretimine hizmet eder. Hall, Lumbley, Mclennan Althusser'in sivil toplum kavramını reddetmesi ve devletle sivil toplum arasında bir ayrıştırmayı gerekli görmemesi nedeniyle tüm ideolojik aygıtları "devletin" aygıtları olarak görmesine yol açtığını ileri sürer. "Ona göre hepsi 'yönetici sınıfın inayetle' işlediklerinden dolayı" ideolojik aygıtlar arasında fark yoktur. Ancak aynı düşünürler bunun bazı önemli farkları gizlediğini devletin doğrudan koordine ettiği ve etmedi aygıtlar arasında farklar olduğunu ileri sürerler; "bu farklar önem taşırlar, aygıtların nasıl işleyeceğini etkilerler, devlet ile nasıl eklemlenileceğini gösterirler. Farkların önemi bu kadarla kalmaz, aynı zamanda devletin ve yönetici bloğun karmaşıklığı içindeki, farklı aygıtlar arasındaki içsel çelişkilerin esasını da oluştururlar".[150]

İdeolojik aygıtlarla baskı aygıtları aynı ideoloji tarafından yönetilmelerine rağmen farklı işleyiş biçimlerine sahiptirler. "DİA'lar devletin baskı aygıtıyla aynı şey değildirler. Marksist teoride, devlet aygıtının şunları kapsadığını hatırlatalım: Hükümet, Yönetim, Ordu, Polis, Mahkemeler, Hapishaneler, vb. ki bunlar bundan böyle bizim devletin baskı aygıtı adını vereceğimiz şeyi oluştururlar. Baskı kelimesi, hiç olmazsa en son durumda söz konusu devlet aygıtının 'zor kullandığını' belirtir" (Althusser, 1994).

[150] Hall, Lumbley, Mclennan;161

Althusser Devletin Baskı Aygıtının "zor kullanarak" işlediğini buna karşın DİA'ların ideolojiyi kullanarak işlediğini vurgular. Fakat bir yanlış anlamayı da engelleyebilmek için şu uyarıyı yapar; devletin her aygıtı hem baskı hem de ideoloji ile işler ama bu ayrımı yaparken hangi işlevin rolünün birincil olduğu önemlidir. Devletin baskı aygıtları baskıya öncelik verirler, ideolojinin burada ikincil bir işlevi vardır. Althusser bütünüyle baskıya dayanan aygıt yoktur uyarısında bulunur. DİA'lar da ise tersine ideoloji öncelik kazanır, fakat en son durumda bile olsa hafifletilmiş veya gizlenmiş bir baskının da ikincil bir işlevinin olduğunu söylenebilir. Örneğin aile ve okul ideolojinin birincil etkisi altındadır ancak baskı, şiddet, cezalandırmada ikincil bir işlev görür. Althusser bütünüyle ideolojiye dayanan bir aygıtın da olmadığını söyler. DİA'ların işleyişinin temelini ideoloji oluşturur. Bütün çeşitliliklerine ve çelişkilerine karşın DİA'ların işleyişi "yönetici sınıf"ın ideolojisi altında bir birliğe sahiptir. Althusser "hiçbir sınıf DİA'lar içinde ve üstünde hegemonyasını uygulamadan devlet iktidarını sürekli olarak elinde tutamaz" der. DİA'lara bakarken bunların asıl işlevlerinin egemen sınıfın ideolojisinin diğer sınıflara taşımak ve bu ideolojiyi yeniden üretmektir. Gramsci hiçbir ideolojinin saf ve katışıksız olmadığını söyler. İdeolojik çok katmanlılıkta önemli bir sorunsaldır, bir ideoloji içerisinde kendisinden önce yapılanmış ideolojik etkilerin yanında çağa uygun yenilikler ve karşıtı olduğu ideolojiden de bazı öğeler barındırır. İdeolojiler birbirleriyle etkileşim içerisindedirler, bazen görünen ya da görünmeyen bir şekilde bir ideolojiden diğerine sızmalar yaşanır. Egemen ideoloji genelde karşı-hegemonya üreten muhalif ideolojiyi ve bu ideolojinin etki alanında olan sınıfları dikkate alır ve kendi ideolojisinin yeniden üretimi sürecinde muhalif ideolojiden kendi iç işleyişine zarar vermeyecek alıntılar yapar böylece siyasal, ekonomik, ideolojik hegemonyasının devamını garanti altına almaya çalışır. Bunun sonucunda sınıfsal çelişkilerin üzeri örtülür ve ezilen sınıfların karşı -hegemonyanın örgütlenmesi sürecine katılımları engellenmiş olur. Benzer biçimde egemen ideoloji muhalif ideolojinin içine sızar çünkü günlük yaşamı belirleyebilme gücü egemen ideolojinin elindedir. Maddi üretimi belirleyen toplumsal sınıf, düşünsel üretimi de belirler. "İnsanların varlığını belirleyen bilinçleri değil,

tam tersine, bilinçlerini belirleyen onların toplumsal varlığıdır".[151] Toplumsal yaşam bilincimizi belirlediği için egemenler yaşamı kendi çıkarları doğrultusu da biçimlendirerek bilincimizi de istedikleri bir biçime sokmaya çalışırlar, bunun içinde insanın bilincinin ve bilinçaltını etkileyen yollara başvururlar. Eğitsel kurumlar egemen ideoloji için en kullanışlı DİA'lardır, aile, okul, medya hepsi dilsel veya dil dışı pratikler yoluyla örgün ya da yaygın eğitim vererek özneyi yeniden üretmeye ya da iktidarın istediği yönde biçimlendirmeye ve Marcuse'un deyimiyle "tek boyutlu insan"lar haline getirmeye çalışır. Ancak yeniden üretim sürecinin hiçbir zaman kapanamayan, kesintiye uğrayan ve eksik kalan etkisi muhalefet için kendini var edebilme ve öznenin yeniden üretim sürecine müdahil olarak egemen ideolojinin etkisine karşı kendi etkisini yaratabilme olanakları sunar.

Tüm karşı-hegemonya üretme çabasındaki ideolojiler, egemen ideolojinin boş bıraktığı, artık kullanamadığı alanları kullanır, onun sahip olduğu alanlara vur-kaçlar düzenler, bazen iktidarın sahip olduğu alanları kullanılmaz hale getirerek kendi ideolojik etki alanını genişletir. Devletin ideolojik aygıtları da aynı şekilde kırılma ve boş bırakılmış alanlarla doludur. Bu bağlamda karşı-hegemonyanın ideolojisi bu alanları kullanarak örgütlenmeye başlar. Bu yüzden egemenler için hiçbir DİA vazgeçilmez değildir, işlevini yerine getirmeyen ya da karşı-hegemonyaya hizmet eden DİA'lar ortadan kaldırılır ya da etkililik dereceleri azaltılır. DİA'ların içine sızan muhalif ideoloji onların işleyişini yavaşlatır ve mümkün olursa kendi ideolojik aygıtına dönüştürerek yeniden biçimlendirir. Ayrıca muhalif ideoloji hegemonik mücadele alanında boş bırakılan alanlarda kendi ideolojik aygıtlarını yaratır. Sınıflar arasındaki mücadele ideoloji alanında da kıyasıya devam eder.

[151] Marx,1992

İdeoloji sorunu

Althusser'in çalışmaları içersinde ideoloji üzerine olan yapıtları özelliklede İdeoloji ve Devletin ideolojik Aygıtları çok okunmuş ve çok tartışılmıştır. Batı Sol düşüncesinde önemli bir yeri olan Althusser, ideoloji üzerine getirdiği yeni kavramlar ile tüm dünyada ideoloji sorunsalının yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Althusser'in kuramsal yaklaşımının temel amacı Marks'ın yeniden okunmasıdır, Althusser Marks'ın çalışmalarındaki düşünüş sürecinin ve temel yönteminin, dilbilimsel, edebi ve felsefi disiplinlerin kaynaklarını kullanarak yoğun ve ayrıntılı bir eleştirel okumasını yapamayı amaçlamaktadır.[152] Marks'ın eleştirel okuması Freud'un, Spinoza'nın ve temel olarak yapısalcı felsefenin bakış açısından yapılmaktadır. Spinoza felsefesi Althusser üzerinde oldukça etkili olmuştur, Marks'ı Spinoza dolayımıyla kavramaya çalışmıştır; "Althusser'e göre, gerçekte, "Spinoza'nın felsefesi, felsefe tarihinde daha önce bir örneğine rastlanmayan bir teorik devrim, belki de bütün zamanların en büyük felsefi devrimiydi". Bunun yanında "Althusser Marksizm inin çağdaş bilimlerden alınanlar dışındaki hemen bütün yeni kavramları ve vurguları, aslında, olduğu gibi Spinoza'dan alınmıştır".[153] Bunlara ek olarak Althusser ideoloji ve özne kuramlarında Freud'un ve Lacan'ın kavramlarından yararlanmıştır. Althusser ayrıca döneminin moda olan yapısalcılık akımının Levi Strauss, Roland Barthes, Roman Jacobson gibi önemli düşünürlerinin de etkisini taşır.

Tüm bu düşünür ve akımların etkisiyle Marksizme getirdiği eleştirel bakış ile "yaygın Marksist yorumlara, 'hümanizmanın' tuzaklarına düşürülmüş, yavanlaştırılmış tüm Marksist görüşlere karşı bir savaş" açar. Bu süreçte bir diğer hedefi de Sartre'ın Marksizm yorumudur. "Marksist felsefenin Althusser bakımından... Epistemolojik tarih kuramı ya da aynı anlama gelen, bilgi üretiminin tarihine ilişkin kuram olduğu"[154] söylenebilir, Althusser, Marksizmi epistemolojik bir bakışla yeniden okur. "Althusser, yabancılaşma kavramının kuramsal bir eleştirisine girişerek, bu

[152] Hobsbawm,1994;5
[153] Anderson, 1982;101
[154] Geras;1985;306

kavramın Marksizm öncesi" yani epistemolojik kopma öncesine, bir başka deyişle Marks'ın gençlik dönemi eserlerine ait olduğunu vurgular ve "özgürlüğü, sınırlar arası ilişkilerin, toplumsal ilişkilerin bir sorunu değil de bir bilinç sorunu yapan hümanist toplum anlayışına bağlı yönünün de bulunduğunu göstermek ister".[155] Bu bağlamda da Marksist hümanizm anlayışının geçersizliğini gösteren, anti-hümanist eleştirel tezlerini geliştirir.

Althusser'in Marks okuması, Lacan'ın Freud'u yeniden okumasına benzerlikler taşır. Bu açıdan Marks'la Freud arasındaki bazı benzeşimler vurgulanır, Marx'ın kuramı "homo oeconomicus" mitinin eleştirisine, Freud'un kuramı ise "homo psychologicus" mitinin eleştirisinin dayanır.[156] Marx ve Freud kendi alanlarına getirdiği yeni eleştirel yaklaşım paradigmatik bir değişimi de beraberinde getirir. Althusser'e göre Lacan Freud'daki özgürleştirici kopmayı bulmuştur, kendiside Marks'daki özgürleştirici kopmayı arama çabası içerisine girer.

Althusser'in Marks "okuması... Eleştirel bir okumadır; olgun Marx'ın yapısı, bu başlangıçla olan yarılmayı göstermek için, geriye dönük olarak kendi başlangıcına uygulanır... Marx'ı ileriye doğru adım adım okumak yerine geriye doğru okuruz".[157] Althusser Marks'ı temel olarak iki döneme ayırır: Genç Marks ve Olgun Marks. Marks'ın olgunlaşma sürecinin miladı ise 1845'te yaptığı çalışmalardır. Alman İdeolojisi ve Feurbach Üzerine Tezler bunun en açık göstergeleridir. Bu yapıtlarla beraber Althusser'e göre bir 'epistemolojik kopma -kesinti-' yaşanır. Yani "Marx önceki antropolojik yaklaşımını ve kavramlarını -yabancılaşama, cinsil-varlık, praksis vb.- terkeder ve toplumların tarihine tamamen yeni bir kavramlar -üretim biçimi, üretim ilişkileri yöneten/yönetilen sınıflar, ideoloji vb- sistemiyle yaklaşır.[158] "Epistemolojik kopma" kavramı Althusser'in düşüncesinin temel taşlarından bir tanesidir. Althusser'e özgün olan "epistemolojik kopma" kavramını Althusser Bachelard'dan ödünç almıştır, ancak bu kavram "Bachelard'a 'bir şeyler borçlu' olan ve bazı ortak felsefi önvarsa-

[155] Mattelart,1998,74
[156] Macey,1994;143
[157] Ricoeur,1986,115
[158] Dews,1994;119

yımlara dayanan ama aslında çok farklı bir nesneyi hedef alıp, bambaşka bir inceleme alanı açan bir kavram..."dır.[159] Bu kavram birçok düşünür tarafından Marks'ın düşünsel evrimini yadsımakla ve birbirinden ayrılmaması gereken düşünsel süreçleri birbirinden koparmakla suçlanır. Buna karşın ise Balibar kavramın bir süreksizlik ve kopmayı anlatmadığını savlar; "Althusser'i eleştiren bazı kişilerin düşünebildiklerin tersine, onun için, epistemolojik kesintinin, şu an içinde tamamen ve kesin olarak bitmiş bir sonuç değil de, "süregiden bir kesinti" olduğunu kabul etmek hiç de zor değildi".[160] Bu kavram Althusser'in Marx'ın düşünsel evrimini yadsımadığını yaşanan kopmanın ya da kesintinin ortaya çıkmasını sağlayan düşünsel gelişimin altyapısını Genç Marx'ın çalışmaları olduğunu kabul ettiğini gösterir. Yani Marx'ın düşüncesi birdenbire epistemolojik bir değişim geçirme-miştir, epistemolojik anlamda ani bir kopma ya da Marx'ın iradesi dışında gerçekleşen bir dönüşüm yoktur, eski epistemoloji yenisinin -ve aynı zamanda epistemolojik kopmanın- dölyatağıdır. "Kopma epistemolojiktir çünkü ideolojik olanı bilimsel olandan ayırır; ...bilim öncesi olanı bilimselden ayırır".[161] Çünkü "bilim, ancak kendinden önce gelen ideolojik sorunsaldan tümüyle koptuktan ve temel yapısı tam anlamıyla dönüşüme uğradıktan sonra oluşabilir".[162]

"Epistemolojik kopma" aslında iki katlıdır, ilksel olan kopma Marx'ın kendisine öncel olan geleneksel felsefi yaklaşımdan kopmasıdır. Feurbach üzerine tezlerin XI. sinde "filozoflar doğayı yorumlamaktan başka bir şey yapmadılar, sorun onu değiştir-mektir" der, Gramsci ve Labriola gibi düşünürler bunun ışığında Marksizmi yeni bir felsefe gibi okumuşlardır. Ancak althusser'e göre bu anlayış hatalıdır, bu görüş hiçbir yeni felsefi yaklaşım getirmez. Aksine XI. Tezin getirdiği "teorik devrim aslında yeni bir bilimin kuruluşudur. Bachelard'ın bir kavramını buraya uygulayarak, bu yeni bilimin doğuşunu belirleyen teorik olayı bir 'epistemolojik kopma' olarak niteleyebiliriz".[163] Böylece Marksizm

---

[159] Balibar,1991,21
[160] Balibar,1991,42-3
[161] Ricoeur,1986,113
[162] Geras;1985;318
[163] Althusser,1989;63-65

yeni bir paradigma getirmiştir; dünyanın yorumlanışı artık temelde onun dönüştürülmesi amacını taşır ve bu artık felsefenin değil Althusserci anlamda yeni bir bilimin, işçi sınıfının bilimsel yaklaşımının doğuşudur.

Althusser'i ve genel olarak Batı Marksizmini anlamak için bakılması gereken temel uğraklardan birisi de Gramsci'dir. Gramsci'nin Marksizme getirdiği yeni kavram ve bakış açıları Althusser dâhil birçok düşünürü etkilemiştir. Althusser'in de temel aldığı gibi, Granısci Marksist gelenekteki ideoloji kavramının olumsuz değer yargısına karşı bir duruş geliştirmiş ve olumlu bir ideoloji tanımı geliştirmiştir. İdeolojinin ekonomist ve indirgemeci yorumunu eleştirmiştir, ona göre ideoloji yaşanan bir ilişki olarak algılanmalıdır. Bu görüş daha sonra Althusser tarafından geliştirilir. Althusser'in Marx İçin adlı yapıtında "Gramsci'nin "özel bir konumu" vardır... "Hegemonya"nın da özellikle yeni bir kavram, "övgüye değer bir çözüm" olarak sözü edilmektedir".[164] Bu kavramın ideoloji kavramından iki önemli farkı vardır; hegemonyada rıza önem taşır ancak ideoloji zorla dayatılabilir, hegemonya ideolojiden daha geniş bir kategoridir: ideolojiyi kapsar ama ona indirgenemez. Hegemonya bir egemen iktidarın kendi yönetimi için, hâkimiyeti altındaki insanların rızalarını kazanmada başvurduğu stratejiler alanı olarak tanımlanabilir. Hegemonya altyapı ile üstyapı arasındaki 'sivil toplum' alanı ile ilişkilendirilir. Ancak "Althusser... Gramsci'nin "sivil toplum" kavramını kullanışına karşı çıkmakta ve bunun, Marxist kuramsal lügatçeden çıkarılması gerektiğini söylemektedir".[165]

Ekonomizmin Eleştirisi

Ekonomizm eleştirisi Althusser kuramının temel belirleyenlerinden bir tanesidir. Althusser altyapı ve üst yapı ilişkilerine dair ekonomist indirgemeciliğe karşı bir kuram geliştirir. Bu kuram şimdiye dek tek belirleyici olarak ele alınmış olan ve merkezleştirilen ekonomik belirleyenin aşırı vurgulanmasına ve diğer belirleyenlerin bastırılmasına karşı çıkar. Althusser'e göre

[164] Hall, Lumbey, McLennan,1985;38
[165] Hall,Lumbey,McLennan,1985;40

"toplumsal formasyon üç pratikten oluşur, ekonomi, politika ve ideoloji... Tümünün kendi özgünlüğü ve etkililiği vardır bu kavramlaştırma temel/üst-yapı ilişkisinde bir kırılmayı temsil eder".[166] Althusser bu görüşüyle toplumsal yapıyı merkezsizleştirir, artık ekonomi tek-belirleyen olmaktan çıkar ve sonuçta üst-yapının görece özerkliği sözkonusu edilebilir hale gelir. Toplumsal bir formasyonu oluşturan ideoloji, siyaset ve ekonomi özgül eklemlenimlere sahiptir. Tüm toplumsal pratikler bu öğelerin farklı eklemle nimlerinden meydana gelir. Kültürel alanda ideolojik ve siyasi olanın görünür bir ağırlığı vardır ve bu bağlamda tarihsel olan da siyaset ve ideolojinin alanı içersine girermiş gibi görünür. Klasik Marksist anlayışta, özellikle tarihsel materyalizm kuramında, temel belirleyen ekonomidir ve Marx ile Engels özellikle ekonomik belirleyen üzerinde dururlar: "Tarihimizi kendimiz yaparız ama başta, çok belirli önceller (antecedent) ve koşullar altında. Bunlar arasında en sonunda belirleyici olan, ekonomik olanlardır. Ama politik olanlar vb. ve insanların uslarından çıkmayan gelenekler bile, belirleyici olmasalar da bir rol oynarlar".[167] Ekonomik öncellerin belirleyiciliğini görmezden gelmek tarihsel materyalizmin anlaşılmasını olanaksızlaştırır, ancak tersine bu belirleyeni aşırı vurgulamak da aynı sonuca varır. Marksist bakış açısından tarihin temel belirleyeni ekonomiktir ancak bu onun tek belirleyen olduğu anlamına gelemez, ekonomi dışı belirleyenler de vardır ve bunlar kendilerini "görece özerk" olarak ifade ederler ancak son kertede daima temel öncül belirleyici olarak işin içine girer.

Marksist görüşün ekonomist indirgemecilikle suçlanması da "ekonomik belirleyenin" tek belirleyen olarak görülmesi nedeniyledir. Tarihin maddi olarak ele alınabilmesi için onun maddi gerçekliğinin ortaya konması ve maddi belirleyenlerin çözümlenmesi gerekir. Bu bağlamda Marx ve Engels tarihi maddeci bir bakışla ele alır ve şimdiye kadar tarihe içkin olan ancak temel önemde olduğu, belirleyici öncül olduğu yeterince vurgulanmayan üretim biçimi, ilişkileri, mülkiyet sorunlarını yani ekonomiyi ele aldılar ve geliştirdikleri ekonomi politiğin bakış

[166] Lapsley, Westlake,1988;5
[167] Engels, 1993;16

açısıyla tarihi yeniden-yorumlarlar, ancak hiçbir zaman ekonominin tarihsel olarak tek belirleyen olduğunu söylemezler.

> "Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte en sonunda belirleyici etken, gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Marx da ben de bundan daha çoğunu asla ileri sürmedik. Bundan ötürü, herhangi bir kimse bunu ekonomik etken biricik belirleyen etkendir diyerek bozarsa, bu önermeyi anlamsız, soyut, saçma bir söze dönüştürüyor demektir. Ekonomik durum temeldir, ama üstyapının çeşitli öğeleri -sınıf savaşımının politik biçimleri ve sonuçları, örneğin başarılı bir çarpışmadan sonra yenen sınıfın koyduğu anayasalar vb. hukuksal biçimler, özellikle de bu gerçek savaşımların onlara katılan beyinlerdeki yansımaları, politik, hukuksal felsefi teoriler, dinsel görüşler ve daha sonra bunların dogma sistemlerine gelişmeleri de tarihsel savaşımların gidişinde etkilerini gösterirler ve birçok durumda özellikle onun biçimini belirlerler. Bütün bu öğeler arasında bir etkileşim vardır; bu etkileşimde bütün sonsuz ilinekler... Çokluğu ortasında, ekonomik devinim sonunda kendisini kesinlikle olurlamak zorundadır"[168] (1890 tarihli "Borgius'a" mektup).

Althusser Engels'in bu uyarısını dikkate alarak ekonomist indirgemeciğe karşı çıkar; "son kerte, iktisadi olan, asla toplumsal bütünlüğün tüm diğer kertelerinden ayrı olarak tecrit edilmiş halde işlemez... Freud'la yapılan analoji tamamen izlenecek olursa görülür ki Althusser burada iktisadi olanın (ego) öncelliğinin bir aldanma olduğunu ve üstyapının (bilinçdışı)"da[169] belirleyici olduğu durumların sözkonusu olduğunu savunmuştur. Althusser ekonomik indirgemeciğe karşı "üstbelirlenim" kavramını ortaya koyar, "Althusser üstbelirleme kavramını psikanalizden ödünç almıştır... bir toplumsal formasyonda herhangi verili bir tarihsel an (moment) aynı zamanda farklı toplumsal çelişkiler arasındaki uzlaşım olarak temsil edildiği gibi, ekonomik, ideolojik, politik

[168] Engels,1993 15-6
[169] Young,2000;98

pratikler tarafından üstbelirlenir".[170] Althusser Mao'nun kuramlarından da yararlanarak toplumsal yaşam içersindeki çelişkilerin çözümlenmesi sürecini yeniden kuramsallaştırır: "Çelişki, içinde işlediği tüm toplumsal bedenin yapısının ayrılmaz parçasıdır, onun biçimsel varoluş *koşulları*'nın ve hatta yönettiği *merciler*'in ayrılmaz parçasıdır, dolayısıyla, kendisi de, özünde, onlardan etkilenir, tek ve aynı hareket içinde hem belirleyici hem belirlenendir ve harekete geçirdiği oluşumun çeşitli *düzeyler*'inde ve çeşitli *merciler*'inden belirlenir: bu çelişkinin *kendi ilkesi içersinde üstbelirlendiğini* söyleyebiliriz".[171] Belirleyen ve belirleyenlerin birbiriyle olan ilişkileri, karşılıkları, toplumsal çelişkilerin çok yönlülüğü ve çok katmanlılığını göstermeye çalışır, çünkü "toplum birbirleriyle üst-belirleme ilişkilerinde olan çok-katlı çelişkilerden meydana gelmiştir".[172]

> "Üstyapılar ekonomik yapıdan farklı birer gerçektirler. Ekonomik üretim boşlukta yürütülmediği, ekonomik olmayan düzeyleri de kapsayan küresel bir toplumsal bütünlüğün matriksi içinde yer aldığı için, nasıl ekonomik yapı üstyapıların varoluş koşuluysa, üstyapılar da altyapı bakımından aynı durumdadırlar. Ekonomik olmayan bu üstyapısal düzeylerin de kendi özgül etkililikleri bulunmaktadır. Bu da şu anlama gelmektedir. Birinci olarak, bunlar hem belirleyici hem belirlenenlerdir. Dolayısıyla, ikinci olarak, ekonomi, belirleyici olduğu kadar belirlenmektedir de, ve üçüncü olarak, her düzey parçası olduğu genel oluşum tarafından belirlendiği kadar genel oluşumun belirlenmesine kendi adına katkıda bulunmaktadır".[173]

Althusser özellikle üstyapının özgül etkililiği üzerinde durur ve temel kuramsal önermeleri de buradan kaynaklanır. 'Çelişki ve üstbelirlenim' adlı çalışmasında "Althusser, sosyal formasyon içindeki 'çelişki'nin doğasının belirlenmesiyle ilgilenir. Onun

---

[170] Lapsley,Westlake,1988;6
[171] Althusser,2003;124
[172] Coward, Ellis,1985;134
[173] Geras;1985;324

iddiası şudur; sosyal formasyon, basit bir canlı, anlamlı toplamlılık değildir; çelişkiler zorunlu olarak sosyal formasyonun her düzeyinde aynı zamanda ortaya çıkmaz, veya (ekonomik) temel içinde 'temel çelişkiden' aynı zamanda tüm düzeylere kaymaz".[174] Üstyapı ile temel (ekonomi) arasındaki ilişkide bu bağlamda ele alınır ve şimdiye dek ekonominin gölgesi altında kalan ideolojik ve politik belirleyenler kendilerine bir yaşam alanı bulurlar; "Althusser'in üstbelirlenim kuramı, politik-ideolojik üst-yapının göreli özerkliğini gösterir".[175] Göreli özerklik kuramı ideoloji ve ideolojik aygıtlar kuramının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır.

Althusser'in ideoloji kuramı geleneksel kuramlardan aksine olumsaldır ve Gramsci'nin izlerini taşır. Althusser'e göre "ideoloji, bireylerin varoluşunu yöneten gerçek ilişkiler sistemi değil, fakat bu bireylerin içinde yaşadıkları gerçek ilişkisiyle hayali ilişkisi (temsil edilir) gösterilir".[176] Bu yaklaşım ideoloji kuramının öznesiz anlaşılabilmesini olanaksız kılar, ideolojinin taşıyıcısı olarak özne-lere gereksinim duyulur. "İdeoloji bireyin toplumsal bütünlükte kendi rolünü yaşama biçimidir... İdeoloji bir temsil pratiğidir; özgül bir eklemlenme üreten bir pratik, yani bazı anlamları üreten, taşıyıcı olarak da bazı özneleri gerektiren bir pratik".[177] Özneler toplumsal pratiklerle ideolojiye eklemlenir ve ideoloji bu özneler üzerinden yeniden-üretilir. İdeoloji, öznelerin toplumsal pratikle-rinde, günlük yaşamlarında kendisini vareder, "ideolojiden söz etti-ğimiz zaman bilmemiz gerekir ki, ideoloji insanların tüm etkinlik-lerinin içine kayar, sızar ve o, ideoloji, insan yaşamının 'yaşanmış'ı ile aynı şeydir".[178]

İdeolojinin olumsal ya da olumsuz olarak ele alınması bir başlangıç noktası olarak önem taşır, çünkü bunun belirlenmesi tüm bakış açısının da yapısının belirlenmesini içinde taşır. Marx ve Engels'in "Alman İdeolojisi" adlı çalışmalarında ideolojiye yaklaşımları olumsuzdur ve bu bağlamda ideoloji kurgusal bir olumsuzluk olarak ele alınır.

---

[174] Hall, Lumbley, Mclennan;51
[175] Callinicos,2004;400
[176] Althusser,1989
[177] Coward, Ellis,1985;122
[178] Althusser,2004;104

Yaşadığımız dünyayı, koşulları anlamlandırmanın ve dönüştürmenin yollarının arayan eleştirel bir düşünüş bağlamında ideoloji egemen iktidarın denetiminden çıkmamamız için süreğen olarak bizi aldatan bir sistem olarak görülebilir. Yani ideoloji bizde yanlış bir bilinç üretir ve tüm diğer ideolojik aygıtlar bu yanlış-bilincin yeniden üretimine yardımcı olur. İdeoloji temel olarak toplumsal gerçeği kurgular, "gerçek" yaşam koşulları ile ideolojinin yansıttığı gerçek arasındaki bir yarılma vardır. Sorunsal ideolojinin varoluşunu ve işleyiş biçimini de açıklar. Sorunsalı bir ters çevrilme, yanılsama yaratan bir süreç olarak ele alan görüş ideolojiyi olumsal olmayan bir açıdan tanımlar, bu tanımlamalar genellikle ideolojiyi "yanlış bilinç" olarak ele alır. Bu görüş Marx ve Engels'in Alman İdeolojisi adlı yapıtlarından kaynaklanır. "Bilinç hiçbir zaman bilinçli varlıktan (*das bewusste Sein*) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki *camera obscura*' daymış [karanlık oda] gibi başaşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün, ağtabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir".[179] Althusser göre "Alman İdeolojisi gerçekten de" daha sonraki epistemolojik kopuş sonrası çalışmalarında "Marx'ın reddettiği ideolojik sorunsalın farklı biçimlerinin çoğunlukla olumsuz ve eleştirel bir yorumudur".[180]

Althusser'in kıyasıya eleştirdiği Engels daha sonraki çalışmalarında yanlış bilinç olarak ideoloji görüşünü destekleyecek nitelikte kuramsal savlar ortaya koyar: "İdeoloji, düşünür denen kişinin gerçekten bilinçli olarak bütünlediği bir süreçtir; ama bu, yanlış bilinçliliktir. Düşünürü iten devindirici güçler ona bilinmez kalır; yoksa bu ideolojik bir süreç olmazdı. Düşünür, o yüzden düzmece ve yansıtılan itici güçler imgeler. Çünkü bu, biçimini de içeriğini de salt usavurmadan, ya kendisinin ya da öncellerinin usavurmasından türettiği ussal bir süreçtir. Düşünür yalnız düşünce gereciyle çalışır... Bütün eylemine düşünce aracılık ettiği için, bütün eylem ona sonunda düşünceye dayandırılmış görünür"

[179] Marx, Engels,1992
[180] Althusser, 2002;45

(Engels,1993;29). Bu bağlamda bir temsil pratiği olarak ideoloji herşeyi tersine çeviren ve gerçekliği bozarak yansıtan bir ayna gibi görülebilir. İdeoloji olumsal olmayan bir şekilde gerçekliği tahrif eder ve yapısını bozarak sınıfsal çelişkilerin üzerini örter ve egemen sınıfın tahakkümünün sürdürülmesini sağlar.

Yanılsama, yanlış bilinç olarak ideoloji görüşü Althusser tarafından -Lacan'ın Freud okumasına benzeyen bir yöntem kullanılarak- eleştirir: "Alman İdeolojisinde... İdeoloji katıksız yanılsamadır, katıksız düştür, yani hiçliktir. Tüm gerçekliği kendi dışındadır. Demek ki, ideoloji, Freud'tan önceki yazarların kuramlarında düşe verdikleri yere tıpatıp benzeyen imgesel bir kuruluş olarak tasarlanmaktadır".[181] İmgesel bir kuruluş olarak ideoloji yerine oturmamış, hayali bir yapılanımı anlatır. Freud öncesi ruhbilimin bilimsel paradigmasının kavramsallaştırımı ile bu çalışmadaki ideolojik kavramsallaştırımı denk gören Althusser, bir paradigma değişimine vurgu yapar. Freud sonrasında düşün önemi ve kuramsallaştırımı kendinden öncekileri aşmıştır ve bir "kopma" yaşanmasını sağlamıştır, bu bağlamda Althusser Lacan'ın etkisinde Freud'u yeniden okumakta ve Lacan'ın kuramsal öncüllerini Marxist ideoloji kavramına uygulamaktadır. Düş imgeseldir ancak düşün kaynaklandığı yer maddi dünyadır ve maddi dünyanın farklı bir tahayyülüdür. Aynı şekilde ideolojiyi de olumsuz değil olumsal olarak yaklaşılabilir ve ideolojinin olumsal katkıları görülmeye çalışılabilir. "İdeoloji tarihin olumsal bir uru ya da sapması değildir: Toplumların tarihsel yaşamının temel bir yapısıdır. Bununla birlikte, ideolojinin gerekliliğinin varlığı ve kabulü, ideoloji üzerinde etkide bulunmayı ve ideolojiyi tarih üzerine yansıyan eylem aygıtına dönüştürmeyi mümkün kılabilir".[182]

İdeoloji kendini bir gereklilik olarak dayatır, bir dolayımlamalar ağı olarak ideoloji gerçekliğin anlamlandırılması için kullanılan bir "düşünyapı"dır ve tarihsel olarak kendini vareden koşullar tarafından belirlenmiştir. Bu süreçte de ekonomik üretim ilişkiler temel belirleyen konumundadır. Ekonomik üretim biçimi kendini yeniden-üretmek zorundadır, çünkü "bir üretim tarzı, üretim ilişkilerinin yeniden-üretiminin belirleyici bir rol oynadığı

[181] 2003;80
[182] Althusser,2002;283

üretim koşullarının yeniden-üretimi sağlandığı ölçüde... Varlığını sürdürür".[183] Bu yeniden-üretim koşullarını sağlayan üst-yapıdır, üstyapı yeniden-üretimi devletin ideolojik aygıtları ve baskı aygıtları aracılığıyla gerçekleştirir. Muhalifler içinde durum farklı değildir, iktidarı ele geçirdiklerinde benzeri bir süreci işletirler, muhlaiflerin iktidarı ele geçirdikten sonra yapacakları temel eylem, "mevcut üretim ilişkilerinin yeniden-üretimini sağlayan aygıtların imha edilerek bunların yerine yeni devlet aygıtlarının konması ve bu aygıtların koruması altında, yeni devlet aygıtlarının yeniden-üretimini sağlayacağı yeni üretim ilişkilerinin yerleştirilmesi"dir.[184] Çünkü daha öncede vurgulandığı gibi hangi üretim tarzı olursa olsun varlığını sürdürebilmesi için kendisini yeniden-üretebilmesi gerekir ve üretemediği takdirde değişim kendisini dayatır, Doğu Blok'unun dağılması bu sürecin örneklerinden bir tanesidir.

İnsanların dünyayı ve dünya üzerindeki varoluşlarını anlamlandırmaları dolayımsaldır ve zorunlu bir imgeselliğe gönderme yapar, gerçek kurgulanarak anlamlandırılır, bu kurgulama süreci de ideolojinin denetimi altında gerçekleştirilir. Althusser'in yeniden-üretim süreci görüşünün bu kapsamlılığı muhalif düşünüşün kendini gerçeklemesine olanak tanımayan kapsamlılığı -"...toplumsal oluşumun ideolojik ilişkilerinin pürüzsüz yeniden üretimini vurgulamakla Althusser, direnişe, çekişmeye ve mücadeleye yer bırakmamıştı"[185]- nedeniyle eleştirilir. Ancak hiçbir yeniden üretim süreci tam olarak başarıya ulaşamaz, her zaman eksik kalan, gerçeklik tarafından kesintiye uğratılan birşeyler vardır ve bu nedenle de tüm yeniden üretim süreçlerinin istenileni gerçekleştirme yönünde sızdırmaz tümel bir yetkinliğe sahip olduğunu söylemek yaşanılan gerçekler gözönüne alındığında açıkça görülür. Bu nedenle egemen iktidar tüm toplumu tek bir ideoloji altında yekpare bir bütün haline getirmeyi başaramamıştır. Yeniden üretim kavramı yeniden düşünülmeli ve muhalefet olanaklarının varoluş koşulları bu bağlamda sorgulanmalıdır.

Toplum kendisine egemen ideolojinin açısından baktığında, kendi ürettiği metaları ya da düşünceleri kendi dışında, kendisinin

---

[183] Althusser,2005;112
[184] Althusser,2005;126
[185] Barrett,2000,110

denetleyemediği güçler olarak görür. Toplumsal giderek nesneleşir, Lukacs'ın deyimiyle şeyleşir, kendi öznelliğini -farkındalığını- yitirir, tüm güçlerini böylelikle egemen sınıfın hegemonyasına teslim etmiş olur. Egemen yapının bir üretimi olarak toplumsaldan kopar ve bunun sonucunda "insanlar arasındaki belirli toplumsal ilişki" olarak söyleme dayanan iletişim, "onların gözünde, şeyler arasında düşsel bir ilişki biçimine" dönüşür, toplum kendisini egemen ideolojinin kurgusu içersinde yapılandırır ve "düşsel" kurgusu kendi gerçek varoluş koşullarının üzerini örter. Ancak hiçbir yeniden-üretme işlemi tam, bütünlüklü ve süreğen değildir. Tüm yeniden-üretim -bu bağlamda yeniden-anlamlandırma, yeniden-biçimlendirme vb.- süreçleri tamamlanmamış, parçalı, eksik süreçlerdir. Zaten bu süreçler tam olarak gerçekleşse idi muhalif ideoloji için kendini var edecek koşullarda ortadan kalkmış olurdu. Yani tam bir sabitlenme ve kapanma yaşanırdı ve insanlık tarihi sona ererdi, ancak bu diyalektik olarak olası değildir. Kapitalizm altyapı ve üstyapı ilişkileri bağlamında bütünlüklü bir varoluşa sahip değildir, tüm diğer yönetsel yapılar gibi, bu nedenle muhalif ideolojiler bu parçalanmaların maddi gerçeklikteki yansıması olan sınıf çatışmasından beslenir, söylemsel bağlamda da sınıf çatışması ideolojik çatışmanın gerçekleştiği temel alanlardan bir tanesini oluşturur.

> "İdeoloji bireylerin gerçek var oluş koşullarıyla kurdukları imgesel ilişkinin bir 'tasarımlanmasıdır'...
>
> Marxist bir dil kullanırsak, üretim, sömürü, baskı ideolojikleştirme ve bilimsel pratik etmeni konumunda bulunan bireylerin gerçek varoluş koşullarının tasarımlanması, son kertede üretim ilişkilerinden ve üretimi ilişkilerinden türeyen ilişkilerden kaynaklanıyorsa şöyle diyebiliriz: her ideoloji, yarattığı ve imgesel olması zorunlu çarpıtmasında, var olan üretim ilişkilerini (ve de bu ilişkilerden türeyen öteki ilişkileri) değil, ama her şeyden önce, bireylerin üretim ilişkileri ve bu ilişkilerden türeyen ilişkilerle kurdukları (imgesel) ilişkiyi tasarımlar. Demek ki, ideoloji de tasarımlanan, bireylerin var oluşunu yöneten gerçek

ilişkiler sistemi değil, bu bireylerin boyun eğerek yaşadıkları gerçek ilişkilerle kurdukları imgesel ilişkidir".[186]

"Fetişistik" karakteri nedeniyle ideoloji, toplum ve kendi "gerçek varoluş koşulları" arasında bir yarılmaya neden olur, gerçeği yerinden çıkararak, yerine "üretim ilişkilerin türeyen" ve zora dayanan bir ilişkiyi geçirir. Toplumun kendi gerçek varoluş koşullarının üzerini örter, kendi kurguladığı gerçekliği toplumsala yansıtır. Toplum bu yansımada, bu aynada kendini görür, imgesini yakalar. Egemen yapı maddi ideolojik aygıtlarını kullanarak yanılsamalı imgesel ilişkileri tüm topluma dayatır. İdeolojinin varlığı bu ilişkilerin her toplumsal pratikte yeniden-üretilmesi sürecine bağlıdır. Bu bağlamda "rıza üreten" ideolojik aygıtları ve "zorla boyun eğdiren" baskı aygıtlarını kullanır.

Toplumsalın bilinçyapısının belirlenmesini de amaçlayan ideoloji bilince ve bilinçdışına etkilerde bulunarak kendini yeniden üretir. "İdeolojinin "bilinç" bölgesine ait olduğunu söylemek kabul görmüştür. Marx'tan önceki idealist sorunsalın bulaşmış olduğu bu adlandırmaya kanmamak gerekir. İdeoloji, derinden bilinçdışıdır, düşünülmüş bir biçimde kendini gösterdiğinde bile (Marxism-öncesi "felsefe"de olduğu gibi") böyledir".[187] İdeoloji geleneksel olarak toplumsal bilincin belirlenmesi ve yeniden-üretilmesi sorunsalı olarak ele alınırken, Althusser yine Lacancı bir yaklaşımla ideolojiyi ele alır, Lacan'ın "dilin bilinçdışı gibi yapılanmış olduğu" savına karşılık "ideolojinin bilinçdışı olduğunu" vurgular.

> "Althusser yeni bir ideoloji teorisi kurmak için Freud'un bilinçdışı kavramını almıştı. Althusser'in tarihi maddeciliğin geleneksel görüşlerinden köklü bir biçimde kopması "ideolojinin tarihi yoktur" şeklindeki keskin teziyle gerçekleşir: ona göre, tıpkı bilinçdışı gibi, ideolojinin de insan toplumlarındaki yapısı ve işleyişi 'dönüştürülemezdi'. Bu yargı bilinçdışının sonsuz olduğunu söyleyen Freud'un eserlerindeki örneklerden kaynaklanıyordu. Althusser'e göre ideoloji, gerçekliğin kendini birtakım mitlere ya da

[186] Althusser,2003;89-92
[187] 2002;283

yanılsamalara göstermesiydi; insanın varoluşunun gerçek koşullarıyla olan hayal ilişkisini dile getiriyor ve onun dolaysız yaşantısı içinde gizleniyordu: bu özelliğiyle ideoloji, genellikle anlaşıldığı gibi bir bilinçlilik biçimi değil, bilinçdışı bir belirlemeler sistemiydi".[188]

İdeolojinin söylemsel pratiklerle olan yakın ilintisi gözönüne alınırsa, ideolojinin ifadelenimi olarak dilin bilinçdışına benzer bir yapılanımda olması doğal olarak ideolojinin de bilinçdışı bir yapılanımda olduğunu ve bilinçten çok bilinçdışına ait bir sorunsal olduğu savını beraberinde getirir. Bir gerçekliğin bir yansımasını yakalamak ve bunu yansıtmak bağlamında ideoloji "ayna" gibi ele alınabilir, ayna temsiller üreten bir yapıdadır, temsil üretme pratiği üzerine kurulmuştur. Üretilen tüm temsiller gerçeğin bir kopyası imgesel bir yeniden-üretimidir. Toplumsal öznelere yansıtılan bu temsiller bilinci aşarak bilinçdışına seslenir ve kendi yeniden-üretim pratiklerinin yerlemi olarak da bilinçdışını kullanırlar. "İdeoloji, elbette bir temsil sistemidir: ama bu temsiller, çoğu zaman "bilinçle" alakasızdır: Bunlar çoğu zaman imgelerdir, kimi zaman kavramlardır, ama öncelikle insanların büyük çoğunluğuna, onların "bilincinden" geçmeden. Kendilerini yapılar olarak dayatırlar".[189] İdeoloji bir temsil sistemi olarak kendisini imgesel alanda var eder ve bu nedenle öznelerin bilinçdışına etkide bulunur. İdeolojinin bilinçdışı üzerinden farklı toplumsal pratiklerle özneyi belirlemesi farkında olunmadan yaşanan bir dayatmadır, ideolojik dayatmaya ilişkin bir farkındalık geliştirilmediği sürece egemen ideoloji toplumsal bilinci ve bilinçdışını belirlemeye devam eder.

"Demek ki, ideoloji insanların kendi dünyalarıyla yaşanan ilişkilerini içerir. Ancak bilinçsiz/bilinçdışı olma koşuluyla "bilinçli" gözüken bu ilişki, aynı şekilde, karmaşık olma koşuluyla da basit olabilir; basit bir ilişki değil, ilişkilerin ilişkisi, ikinci dereceden bir ilişki olma koşuluyla basit olabilir. İdeolojide, insanlar, gerçekten de, kendi varlık koşullarıyla ilişkilerini değil, kendi varlık koşullarını

[188] Anderson,1982;130-131
[189] Althusser,2002;283

yaşama tarzlarını ifade ederler: Bu hem gerçek ilişkiyi hem de "yaşanan", "hayali" ilişkiyi içerir. İdeoloji, bu durumda, insanların kendi "dünya"larıyla ilişkilerinin ifadesidir, yani gerçek varlık koşullarıyla gerçek ilişkilerinin ve hayali ilişkilerinin (üstbelirlenmiş) birliğidir. İdeoloji de gerçek ilişki kaçınılmaz olarak hayali ilişkinin içine dâhildir."[190]

İdeoloji, öznelerin toplumsal yaşam pratikleri bağlamında yaşadıkları yerinden çıkmanın nedeni olan gerçekle kurgu arasındaki -ideolojik belirlenime sahip olan- dolayımı bilinçdışı bir bağlamda yapılandırır, insanın içinde yaşadığı dünya ile olan ilişkisinin ifadelenmesi bir yerinden çıkmayı, hayali bir yeniden-dikme pratiğini gerektirir. Özneler toplumsal bağlamda gerçek ve hayali ilişkilerin birbirine dolanmış bir ağyapısını çözmek sorunuyla karşılaşırlar, gerçek ilişki ve hayali ilişkinin bağlantı -dikiş- yerleri tam olarak görülemeyecek bir yapıya sahiptir. Bir başka deyişle insan nerede kurgusal, nerede gerçek bir ilişkiyi yaşadığını anlayamaz. Hayali olanın içinde kendini vareden gerçek ve gerçeği kurgusallaştıran imgesel pratikler üretim ilişkilerinden kaynaklanan tüm sorunların da üzerini örter ve toplumsal yapıyı imgesel temsilleri yansıtan bir ayna karşısında kendisini yapılandırmak zorunda bırakırlar. Bir başka deyişle "(kitlesel temsil sistemi olarak) ideoloji, insanları yetiştirmek, dönüştürmek ve onları kendi varlık koşullarının gereklerine cevap verebilecek hale sokabilmek için her topluma gerekir".[191] İdeolojinin insanların üreten ve dönüştüren bir yapı olarak tüm toplumlara gerektiği savı tartışmalıdır. İdeoloji bu bağlamda tüm toplumsal yapılar için bir zorunluluk olarak ele alınır. Bunun sonucunda muhaliflerinde egemen ideolojiye karşı toplumsal kurtuluşu sağlama iddiasına sahip bir ideolojiye gereksinim vardır. İdeoloji sınıfsaldır, tüm sınıfsal yapılanımlar kendi varoluş koşullarını imleyen ideolojilere sahiptirler, ancak iktidarı ele geçiren ideoloji tüm diğer toplumsal sınıflara onların gerçekliklerine uymak gibi bir sorunla karşılaşmaksızın kendini dayatır, böyle bir süreçte de en etkili alan belki de bilinçdışı pratiklerdir. "İnsanlar sınıf mücadelelerinin "bilincine"

[190] Althusser,2002;283
[191] Althusser,2002;286

ideolojinin içinde varırlar ve bu mücadeleyi "sonuna kadar götürürler"; dini, ahlaki, hukuksal ve politik biçimi altında ideoloji, nesnel bir toplumsal gerçekliktir; ideolojik mücadele sınıf mücadelesinin organik parçasıdır.[192] Toplumsal gerçekliğin bir temsili olarak ideoloji sınıfsal bağlamda bir sınıfın gerçek varoluş koşulları ve egemen yapının ona yansıttığı imgesel varoluş koşulları arasındaki yarılmayı görür ve bu süreçte "iktidarın aynası" parçalanır; bir toplumun "kendini tanımak için yansıdığı ayna, özellikle kendini tanımak için parçalaması gereken bir ayna değilse nedir ki ?".[193] İdeolojik mücadele, işçi sınıfının kendisini egemen ideolojinin etkisinden kurtarması amacını taşır; "Egemen ideolojiler, belirli şartlar altında sömürülen sınıfların tepkilerini ifade etmeye yarayabilirler, fakat bunlar egemen sınıfın dili ve mantığı açısından bağımlı, şikâyetlerini olduğu gibi ifade eden ideolojilerdir. Bu nedenle işçi sınıfı, dışardan bilimin yardımına gereksinim duyar ve onu almaksızın kendisini burjuva ideolojisinde kurtaramaz".[194] Dışardan taşınan bilinç Leninist bir yaklaşımı ifade eder, Leninist parti işçilere bilinç taşıyan "profesyonel devrimciler" örgütüdür, aynı şekilde bu yaklaşım Gramsci'nin "organik aydınlar" kuramıyla benzerlik gösterir. İşçi sınıfından olmayan aydınlar, sınıfsal mücadele içersinde kendilerini ezilen sınıfın yanında konumlandırır ve buna uygun muhalif ideolojik üretimde bulunur ve sınıfa bilinç taşırlar. Muhalif ideolojinin aynası sınıfa gerçek yüzünü, temsilini, gösterir, "farkındalığa" ve egemen yapıdan kopmaya gönderme yapar. Muhalif ideoloji varolan yapıyı kırar, yerinden çıkartır, işçi sınıfına yeni bir bakış sunar, bu bakış açısıyla "...burjuva devletin egemenliği altında da bulunan işçi sınıfı kendi özerkliğini, egemen sınıftan kendini kurtarmak, bu ideolojiden kendini ayırmak ve kendi ideolojisini, yani proletarya ideolojisini gerçekleştirecek eylem ve örgütlenme biçimlerini edinebilmek koşuluyla"[195] kazanabileceğini vurgular.

---

[192] Althusser,2002;308
[193] Althusser,2002;177
[194] Larrain,1995;92
[195] Althusser,2003;148

Özne Sorunu

Althusser tarihi öznesiz bir süreç olarak görür ve özneyi merkezsizleştirir. Marx'ın 1844 Elyazmalarında temel aldığı özne temelli yaklaşımın sonradan terk edildiğini ve "Kapital'deki bütün analizlerin temeli olan öznesi olmayan süreç kavramı"nın[196] temel alındığını ortaya koyar. Bu yaklaşım öznenin tarihin kurucusu olduğu tezinin reddini ve özne merkezli ideolojik yaklaşımın terk edilmesini beraberinde getirir. Ayrıca Althusser'in özne kuramının bazı temel belirleyenlerinin kaynağı Marx'ın Yahudi Sorunu adlı çalışmasında da bulunabilir: "İnsan en dolayımsız gerçekliğinde, sivil toplumda, dünyasal bir varlıktır. Kendini gerçek bir birey saydığı ve başkalarınca da öyle sayıldığı burada o, düzmece bir fenomendir. Buna karşılık insanın cinsil varlık sayıldığı devlette o, yanılsamalı bir hükümdarlığın hayali bir üyesidir, kendi gerçek bireysel yaşamından yoksun bırakılmış ve gerçeksiz bir genellikle yüklenmiştir.[197]

İdeoloji ve özne arasındaki ilişki karşılıklı-bağlantılı bir yapılanım gösterir. Althusser'in ideoloji kavramsallaştırımında özne temel uğraklardan bir tanesidir. Çünkü "her ideoloji ancak özne aracılığı ile ve özneler için var olabilir".[198] Althusser özne kuramının temellerini Lacan'dan alır ve Lacancı terminolojiyi kullanır: "Althusser, Lacan'ın 'Ayna fazının', 'ben'in oluşumu ve şekillenmesinde tayin edici bir rol oynadığı görüşünden kuvvetle etkilenmişti".[199] Althusser'e göre ideoloji özneler aracılığıyla ve onlar üzerinden işler, bunun içinde "ideoloji bireyleri özne diye adlandırır". İdeolojinin varolabilmesi ve yeniden-üretilebilmesi öznelere bağlıdır: "...her ideolojinin anahtar mekanizması, her zaman, toplumun kör taşıyıcıları ya da kurbanları olan bireyleri toplum düzenine gerçekten bağımlı kılabilmek için, onları toplumun hayali 'özneleri' -sözde özgür girişkenlik merkezleri- olarak yetiştirmekti"r (Anderson,1982;132). Bu görüş temel olarak "Spinoza'nın, gerçekte insanların hep bilincinde olmadıkları

---

[196] Althusser,1989;135
[197] Marx,1997;19
[198] Althusser,2003;99
[199] Laclau,1998;107

yasalarca yönetildikleri halde, iradelerini kullanırken her bakımdan özgür olduklarına inanmaklarının arketipsel bir kuruntu olduğunu vurgulayışının... Yeni bir çerçeve içinde dile getirilmesi"[200] görüşünden temellenir. Spinoza'nın "insanlardaki özgürlük fikri, düpedüz edimlerinin nedenlerini bilmemelerinden ileri gelir"[201] görüşü öznenin olumsal olmayan bir tarzda tanımlanmasıdır, bu da Althusserci özne anlayışının temel noktalarından birisini oluşturmaktadır.

Özne kategorisi bu anlamda ideoloji için olmazsa olmaz bir koşuldur, bu nedenle tüm bireyler daha doğmadan önce özne olarak konumlandırılacakları kategorilere sahiptirler ve ideolojik aygıtlar dolayımıyla bu kategorilere konuşlandırılırlar. Althusser'in önemli önermelerinden biride "her zaman hazır özneler"dir, çünkü Althusser'in sistemsel birimler olarak gördüğü bu özneler işlevsel hiyerarşi içerisinde yapısal öğelerdir, sistematik üretim sürecinin parçalarıdır.[202] Öznesizleştirilmiş yaklaşımına göre bilinçdışı gibi "ideoloji öncesiz ve sonrasızdır" bu nedenle "bireyler zaten-hep öznedirler".[203] "Althusser bizim, aslında "her zaman-zaten", hatta ana rahminde bile özne olduğumuzu öne sürer; doğuşumuz deyim yerindeyse, her zaman buna göre hazırlanmış durumdadır".[204] Coward ve Ellis'in de üzerinde durduğu gibi Althusser insan öznesinin çelişkili olarak yapılanabilme olanağını gözardı eder, oysa birey bazen çok sayıda temsil durumlarında sunulan çok sayıda çatışan özne durumlarını doldurabilir. Özne durağan bir durum olarak değil aksine devingen bir süreç olarak tanımlanabilir.

İdeolojinin bir tarihi olmaması bu bağlamda öznelerin de tarihsiz olmasını, hatta varolmadan önce varolacakları bir kategoriye sahip olmalarının ve ideolojinin seslenmesi ile bu kategoriye yerleştirilmelerini anlatır. "İdeolojinin varoluşuyla, bireylere özne olarak seslenilmesi, tek ve aynı şeydir".[205] Althusser özneyi ideolojinin kurucu öğesi olarak kabul eder, buna dayanarak

---

[200] Anderson,1982;102-3
[201] Anderson,1982;103
[202] Honneth,1994;92
[203] Althusser,2003;105
[204] Eagleton,1996;203
[205] Althusser,2003;104

her ideolojinin işlevinin somut bireyleri özne haline getirmek olduğunu vurgular. "Özne kategorisinin işleyişiyle, her ideoloji somut bireyleri somut özneler olarak çağırır ve adlandırır."[206] Özne ve ideolojinin ilişkisi içersinde ideolojik yanlış kavrama sürecinin de maddiliği özne bağlamında gözlemlenir. Özne olabilmek için ideolojiye gereksinimimiz vardır; "...insani özneye bir pratik, toplumsal fail haline gelebilmesi için, yeterli ölçüde yanıltıcı ve geçici bir tutarlılık kazandıran şey sadece ideolojidir"[207]; ve ideolojinin kendini varedebilmesi içinde özneye. Althusser, ideoloji aracılığı ile toplumun bizi 'çağırdığını' ya da bize 'seslendiğini', bizi eşsiz bir değer olarak seçip ismen hitap eder gibi göründüğünü belirtir.[208] Böylelikle Althusser öznenin ideolojik oluşumunu "seslenme, çağırma, adlandırma" gibi terimlerle anlatır. İnsanı özne yapan onun "adlandırılması" ya da "çağrılmasıdır", insan bu çağrılma veya adlandırılmaya yanıt verebilmek için özne olmuştur.

Althusser'in yanlış kavrama kavramına bakıldığında aslında "yanlış-kavrama temel olarak, insani varoluşun "imgesel" boyutunun bir sonucu olarak kendini-yanlış-kavramadır"[209] burada Lacan'ın ayna evresine gönderme yapılır ve ayna karşısında öznenin kendisini yanlış kavraması, kendisini tutarlı bir bütünlük olarak kavraması süreci toplumsal öznelere ideoloji bağlamında uyarlanır. Toplumsal özneler egemen ideolojinin kendilerine sunduğu "imgeleri" karşısında kendilerini bir bütün olarak kavrarlar, bu süreçte gerçekliğin, gerçek varoluş koşullarının üzeri çizilmiş olur. İdeolojilerin özneye bir ayna tutarak, onun karşısında bir büyük Öteki olarak konumlanmaları yapısal olarak onları belirlemeleri süreğen olarak kendini eksiksiz olarak yeniden-üretemez her zaman bir "eksik" vardır ve gerçek özne olma potansiyeli bu eksiğin etrafında kendini örgüler.

Öznenin ideolojiye gereksinim duyması Lacancı anlamda büyük Öteki'ye ve onun yasasına olan bağımlılığını işaret eder. Öznenin büyük Öteki (Özne) ile ilişkisi onun yapısını belirler.

---

[206] Althusser,1994
[207] Eagleton,1996;200
[208] Eagleton,1996
[209] Eagleton,1996,201

Öznenin ideolojik temellenimi iktidarın konumun işgal eden büyük Özneden kaynaklanır; "küçük özne (ö) ve büyük Özne (Ö)... İlişkisinde, özne Öznenin yalnızca yansı biçimi ya da imgesidir; onun ideolojinin bir fenomeni olarak hayali niteliği, onun tanınmasını ve yansımasını mümkün kılar"[210]. İdeoloji kuramının anlaşılabilmesi özne ile büyük Özne arasındaki ilişkinin çözümlenmesini gerektirir. Özne büyük Öznenin aynasında kendi imgesini yakalamaya çalışır, kurucu merkez olarak Özneyi alır ve özne olduğunu hissedebilmek için onun kendisini çağırmasını, selamlamasını bekler. "Küçük özne, ö, (Althusser'in terimlerini kullanırsak) 'özneler olarak bireyleri açımlayan' diğer belli büyük bir Öznenin (aynada) yansıma biçimi içinde 'hayali' bir tanımadır. 'hayali' ilişki onu 'yaşayan' özneleri oluşturur. Küçük özne, kendi kavrayanını 'selamlayan' hayali bir büyük Öznenin kavrayışı sayesinde ideoloji mekanizmasının içinde oluşur. Büyük özne, kendisini kavrayanı, özne olarak kavrayıp, bu yüzden özne olarak öznelliğin etkilerini kavramasını sağlayarak 'selamlar'[211]. Özne ancak iktidar ilişkileri içersinde kendisini varedebilir, özne olma ya da daha doğrusu, "'özne haline getirilme' [subjectified] ' itaat altına alınma' [subjekted] demektir: tam da kendimizi itaatkâr bir şekilde Özne'ye ya da Yasa'ya teslim ederek, 'özgür', 'özerk' insani özneler olabiliriz".[212] Yani tam da gerçek "özne" olma durumunun üzeri çizildiğinde, bastırıldığında özne oluruz, bu nedenle de "özne, Freud için olduğu kadar Althusser için de, tam da özneleşme anında zorunlu olarak bastırılması gereken bir yapının ürünüdür".[213]

Sonuç

Althusser Marksizme getirdiği yeni bakış açısıyla, Marks'ı yeniden farklı bir biçimde okumasıyla Batı Sol düşüncesinde önemli bir yer edindi. Althusser'in ortaya koyduğu ve büyük tartışmalar açan kavramlar, kuramlar halen tartışılmaya devam

[210] Hirst,207
[211] Hirst,200
[212] Eagleton,1996,206
[213] Eagleton,1996,200

edilmekte. Delilikle dâhilik arasında gidip gelen düşünür, hiçbir zaman geleneksel düşünüş biçiminin sınırları içine hapsolmak istemedi, çelişkili ve kesintili ama kararlı tutumu düşünce dünyasında farklı bir yere sahip olmasını sağladı. O "kendi kendini yıkan" bir yapı ustasıydı. Althusser için değil yalnız aynı düşü gördüğü herkes için belki de... Gelecek uzun sürer.

Çalışmaları: Montesquieu: Politika ve Tarih-1959, Marx İçin-1965, Kapital'i Okumak (Balibar'la beraber)- 1965, Lenin ve Felsefe- 1969, John Lewis'e Cevap- 1972, Özeleştiri Öğeleri-1974, İdeoloji Üzerine Makaleler- 1984, Gelecek Uzun Sürer-1992, Tutsaklık Güncesi- 1992, Psikanaliz Yazıları- 1996.

RAYMOND WILLIAMS*

Hayatı ve Kuramlarına Genel Bir Bakış

1921 yılında Galler bölgesi sınırındaki Pandy köyünde doğdu. Küçük bir demiryolu memurunun oğluydu. İlkokulu köyde bitirdi. Ortaöğrenimini Abergavenny'deki bir devlet okulunda yaptıktan sonra, çalışmalarının akademik temellerini attığı Cambridge Üniversitesi'ndeki Trinity College'a girdi. I. Dünya Savaşı sırasında tanksavar yüzbaşısı olarak görev yaptı. 1946'da, Oxford Üniversitesi bünyesinde yetişkinlere yönelik bir eğitim programında öğretmen olarak çalışmaya başladı. 1961'de Cambridge Üniversitesi'ndeki Jesus College'da öğretim üyesi, 1974'te de aynı üniversitede tiyatro profesörü oldu. Kültür sosyolojisi ve edebiyat eleştirisi üstüne çok sayıdaki kitabının yanı sıra, 1947'de, işçi sınıfı kültürünü olumlayan, sol tandanslı 'Politics and Letters' adlı dergiyi çıkardı. 'New Left Review' adlı Marksist dergide de birçok yazısı yayımlandı. Williams, İngiltere'de Marksist kültür ve edebiyat kuramının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş bir eleştirmendir. Kültürel maddecilik olarak nitelendirdiği bir yaklaşımla, kültürün edebiyat, dil, iletişim, ideoloji gibi çeşitli alanlarını incelemiş; bunların kurumlar, iş bölümü, üretim biçimi, sınıflar ve demokrasiyle ilişkisini temellendiren

* Bilal ARIK.

kapsamlı bir kültür kuramına yönelmiştir. Özel olarak da 18. yy'dan 20. yy.'a uzanan dönem içinde İngiltere'de kurumların ve ideolojinin gelişimiyle edebiyat arasındaki ilişkiyi ele almış, çağdaş tiyatronun gelişimini incelemiştir. Kültür ve medya üzerine yaptığı analizlerle İngiliz Kültürel Çalışmalar Ekolüne kaynaklık etmiş olan Williams, İngiltere'nin en saygın akademisyenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çeşitli makaleleri ülkenin öenmli yayın organlarında yayınlanan Williams 1968 ve 1972 yılları arasında 4 yıl boyunca BBC'de haftalık "Listener" (dinleyici) isimli programı yapmıştır. Aynı zamanda İngiliz "Art Council" (Sanat Konseyi) üyesi de olan Williams 1988 yılında ölmüştür.

Kültür Sıradandır

Williams'ın yetişme yıllarında sindirdiği ilk deneyim, hayatı boyunca düşüncesinde de biçimlendirici ilke olarak rol oynamıştır. Gal yaşantısı, bir işçi ailesinin yaşantısı. Biri ulusal öbürü sınıfsal kökenli bu iki yaşantı, Williams'ta güçlü bir "yöre" ve "topluluk" bilincini yoğurmuştur. Hayata ve bu arada politikaya, tabandan, somut insanların yaşadığı düzeyden bakma alışkanlığını edinmiştir.[214] Genç yaştan itibaren sol politik örgütlenmeler içinde bulunan Williams aynı zamanda edebiyatla da yakından ilgiliydi. Bu iki ilgi hayatı boyunca pek fazla değişmeden sürdü. "Kültür" kavramı da, Williams için, hem bu iki alanı birleştiren düzeyin adı, hem de gençliğinden beri sıcaklığını övdüğü "organik" hayatın somut temeli ya da çerçevesiydi. 1940'larda Cambridge'de okuyan Galli bir orta sınıf genci olarak Williams, hem ticari kültüre; hem kitle kültürüne hem de yüksek kültüre karşı daima mesafeli yaklaşmıştır. İlk çalışmaları (Kültür ve Toplum ve Uzun Yürüyüş) da bu doğrultuda, Avrupa bağlamı içinde Britanya kültürünü (yöresel ve sınıfsal farklılıklarıyla) incelemek olmuştu.

Kültüre yönelik yapılan sınıflandırmalarda iki farklı yaklaşım göze çarpmaktadır. Klasik ve muhafazakâr olan birinci tanıma göre, kültür bir estetik mükemmellik ölçüsüdür. M. Arnold'un deyişiyle "dünyada düşünülen ve söylenenlerin en iyisini" temsil eder. Bu tanım, kültürü fikirlerle eşleyen ve aynı zamanda -yüksek

[214] Belge 1998: 9

kültür-alçak kültür terimleriyle ifadesini bulan kültürel tartışmayı da belirleyecek olan- seçkinci bir kültür tanımıdır. İkinci kültür tanımının kökü Herder'e kadar gitmekte ve antropolojiye kaynaklık etmektedir. Popüler kültür kavramının babası sayılan Herder, bu kavramı "eğitilmişlerin kültürü" kavramına karşıt olarak kullanmaktadır. Betimleyici ve etnografik olan bu tanıma göre kültür, "bir yaşam tarzı"dır. Williams'da kültürün bu iki çelişen tanımı, dönüştürülerek bir arada kavramsallaştırılmıştır. Williams birinci, kültür tanımındaki fikirler geleneğini almış ama onu demokratikleştirmiştir. Çünkü Williams'a göre, medeniyetin en yüksek değerlerinin denek taşı olarak görülen "sanat" bile, genel toplumsal süreçler içinde yalnızca bir özel biçimdir. Bu anlamıyla kültür seçkin değil, "sıradan"dır. Williams'ın yaklaşımında birinci vurgu, "fikirler" alanına ait kültür tanımının yeniden yorumundaysa, ikinci vurgu, antropolojik "bütün bir hayat tarzı" tanımına uygun olarak toplumsal pratikler üzerindedir. Birinci vurguda yeniden yorum, örtük bir biçimde de olsa, kültürün idealist ve seçkinci yaklaşımını karşısına alıyorsa, ikinci vurgu kültürü salt üstyapısal bir olgu olarak gören, altyapı-üstyapı ilişkisini salt bir yansıma ilişkisine indirgeyen, kaba Marksist yaklaşıma karşıdır. R. Williams'ın terimleriyle, kültür, "yalnızca sanat ve öğrenimde değil ama aynı zamanda kurumlarda ve sıradan günlük davranışta belli anlam ve değerler ifade eden belirli bir yaşam tarzı"na işaret eder. Bu tanıma göre, kültür analizi, belirli bir yaşam tarzı, yani belirli bir kültürdeki açık ya da örtük anlam ve değerlerin ortaya çıkarılması anlamına gelmektedir.[215]

Williams "kültürel maddecilik" yaklaşımının Britanya' daki en önemli takipçilerinden biridir. "Kültürel maddecilik kavramı, insan toplumunun gelişmesinin yalnızca toplumsal sistemin, belirli bir doğal-tarihsel gelişme sürecinin nesnel yasallıkları olmayıp; aynı zamanda insanların gelişme sürecinin nesnel yasallıkları olmayıp, aynı zamanda insanların yaşamsal etkinliklerinin de kendi bir sonucu ve önkoşulu olduğunu; yani insanların doğayı özümlemeleri ve değişime uğratmalarının, kendi etkinlikleri yoluyla toplumsal ilişkileri geliştirerek değişime uğratmalarının da bir bir sonucu olduğu görüşünden yola çıkar.[216] "Williams kültür

[215] Özbek 1994: 78-79
[216] Çalışlar 1983: 267

konusundaki tartışmanın ve tartışmayı yanlış yaklaşımlardan arındırmanın önemli olduğunu düşünür; çünkü "kültür her yerde, ama özellikle İngiltere'de sınıfın, yani insanlar arasındaki belli başlı bölünmeler olgusunun kendisini gösterdiği bir yoldur" Williams burada, bir genel kültürün ancak ister "ruhban"ın isterse bir "yabancılar" azınlığının düşünceleri olsun yetişmiş ve eğitimli bir seçkin tabakanın yukarıdan müdahalesi ve rehberliği altında olanaklılık kazanacağını düşünenlere şiddetle karşı çıkar. Willams'a göre T.S. Eliot ve F.R. Leavis'in bir genel kültürden yana çıkmalarında da buna benzer bir seçkincilik vardır. Eliot ve Leavis sanat ve genel hayatın birbiriyle daha iyi ilişkide olduğu geçmişteki bir "organik" topluma duyulan nostaljiyi paylaşır. Her ikisi de kendilerine özgü yollardan, tamamen gelişkin bir bilinçli kültürün ancak bir seçkin grubun mülkü olabileceğini ve halk çoğunluğunun azınlık kültürünü bilinçli bir şekilde paylaşma yeteneğinde olmadığını vurgulamıştır. Eliot'a göre azınlığın başarabileceği en iyi şey seçkin kültürünün imbikten geçirilmiş bir versiyonuna katılmaktı. Bu "genel kültür" ve onun merkezi öğelerini, genel dili ve dini eklemleme ve bunlara bilinçli olarak katılma kapasitesinin farklı tabakalar açısından farklı olduğu düşünülür. Williams açısından bir genel kültürün yalnızca yüksek değerlerin aktarılmasını içermekle kalmaması, aynı zamanda sıradan halkın gündelik kültürüne saygıyı ve ona açık olmayı da içermesi gerekir.[217] Williams kültür alanındaki çalışmalarında; sıradan insanların kültürünü (burada olumlu bir değer olarak) "yüksek" kültürel geleneğin seçilmiş öğeleriyle bir arada harmanlayan ve bütünleştiren hakikaten genel bir kültürün geliştirilmesini sağlayacak daha az seçkinci bir çarenin olanaklı olduğunu söyler

Williams'a göre kültürün ne olduğunun tam olarak bilincine varılması mümkün değildir. Çünkü kültürün sınırlarına hiçbir zaman ulaşılmaz. Williams için kültür; anlamların, değerlerin ve aktivitelerin paylaşıldığı bir networks'tür (şebeke) ve bilinçli olarak oluşturulmamaktadır; fakat ileri bir bilinç olarak toplumda kendiliğinden yeşermekte ve bu yüzden öncelikle toplumda var olan insanlık tarafından biçimlendirilmektedir. Williams için

[217] Fearsthone 1996: 218

kültür, bir toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılan anlamların ve değerlerin oluşumunu içermektedir ve bu boyutu ile T.S. Elliot'un yaklaşımından farklılaşmaktadır. Elliot'a göre kültür; ancak bazı ayrıcalıklı insanların ancak paylaşabilecekleri bir zemin iken, Williams'a göre ise "herkesçe paylaşılan"dır. Williams'ın genel kültür kuramı Elliot'un yaklaşımından hem daha bilinçlidir; hem de daha bilinçsizdir. Bilinçlidir; çünkü bütün üyelerce paylaşılan aktiviteleri içerir; bilinçsizdir; çünkü hiçbir zaman oluşturum koşulları farkına varılarak oluşturulmamıştır.[218] Williams'ın kültür yaklaşımı, kökenini Gramsci'nin "hegemonya" kavramından almaktadır; bu yüzden O'nun çalışmaları "karşıt-hegemonik"[219] olarak yorumlanmakta ve kültürdeki elitizme yönelik radikal bir karşı duruşu sergilerken aynı zamanda içinden çıktığı çalışan sınıfların kültürünü olumlamaktadır.

Hegemonya, yönetici sınıfın toplumda egemenliğini sürdürme araçlarına gönderme yapan bir terimdir. Hegemonya en iyi, rızanın örgütlenmesi olarak anlaşılır ve bağımlı bilinç biçimlerinin şiddet ya da zora başvurulmadan inşa edildiği süreçleri işaret eder. Hegemonya bir egemen iktidarın kendi yönetimi için, hâkimiyeti altındaki insanların rızalarını kazanmada başvurduğu stratejiler bütünüdür. Gramsci'ye göre hegemonyanın varolabilmesi için "hegemonyanın üzerinde işlediği grupların ilgi ve eğilimleri dikkate alınmalı ve kesin uzlaşımsal denge oluşturulmalıdır."[220]

Williams da hegemonyanın süreksizliği ve sürekli yeniden kurulma zorunluluğundan hareketle "kültür"ün içindeki sistem içi muhalefet olanaklarına ve kültürün çok boyutluluğuna dikkat çeker: "Herhangi bir toplumda; herhangi bir zaman diliminde; mutlaka hâkim ve etkin olarak adlandırabileceğimiz, değerler, anlamlar ve pratikler dizgesi bulunmaktadır. Bu hâkim sistem durağan bir yapı değil; sürekli bir içine alma süreci oluşturur. Bu birleşim son derece tutarsız ve çelişkili bir görünüm sergilemektedir. Gramsci bu birleşimi, alt sınıfların hegemonya içerisindeki, hâkim sınıflara karşı muhalefeti anlamında kullanmaktadır. Bana göre değerlerden ve anlamlardan oluşmuş etkili ve hâkim bir

[218] Eagleton 2000:119
[219] Jenks 1993:91
[220] Strinati 1995: 37

sistemin temeli sadece soyut bir yapılanmadan oluşmaz; yaşanan gerçekliğe ve toplumsal sistemle uyumlu bir birleşim ile mümkün olabilir. Bu yüzden hegemonya sadece yukarıdan empoze edilen fikirler ve manipülasyon yoluyla gerçekleşemez. Yaşanan hayatın tüm deneyimleri ve pratiklerinin bir araya gelmesi ve aralarındaki ortak uyum ile gerçekleşir."[221]

Kültürel Belirlenimciliğin Reddi

Williams kültürün, kitle iletişim araçları ve teknoloji tarafından belirlendiği yaklaşımına tereddütle yaklaşır ve klasik Marksist yaklaşımlarının temel dayanağı olan altyapının üstyapıyı belirlemesi kuramını çalışmalarının merkez noktası olarak almaz. Williams'ın en önemli yapıtlarından "Uzun Devrim" bir kopuşu iki açıdan yansıtır. İlk önce kültürü toplumun dışında sayan yazınsal gelenekten kopuştur, bunun yerine kültürün insanbilimsel bir tanımını koyar: Kültür, anlamları toplumsal ve tarihsel olarak oluşturan bütünsel süreçtir, yazın ve sanat toplumsal iletişimin ancak bir parçasıdır. Daha sonra indirgeyici bir Marksizm'den kopuştur; Williams, kültür ile diğer toplumsal uygulamalar arasındaki ilişkiyi incelemeye olanak veren bütüncül bir Marksizmden yana tavır alır; kültürü, toplumsal ve ekonomik belirleyiciliğin egemenliği altına sokarak kısıtlayan alt yapının üst yapıya üstünlüğünü tartışmaya açar. Williams medya ile ilgili ilk çalışmalarından itibaren teknolojik belirleyiciliği eleştirir. Bu alana her el atışında, medya kurumlarının, televizyonun, yazılı basının, reklâmcılığın her gerçeklikte, büründükleri tarihsel biçimleri inceler.[222] Bu çalışmasında Williams medyayı ve kitlesel üretimin metalarını aynı zamanda, toplumun özgürlük arayışının bir parçası olarak görür. Çalışmalarında, "duygusal yapılara" özel bir önem atfeden Williams'a göre "kültür toplumdur ve karşılıklı olarak da toplum da kültür".[223] Williams'a göre, metin ve toplumsal deney arasındaki ilişki şifrelenmiş, - çıkarlar ve çözülmüş- yorumları bağlayan ortak bir yapı veya anlam verme organizasyonu

[221] Williams 1980: 38
[222] Mattelart 1998: 85
[223] Burton 1999:29

tarafından tanımlanır. Williams bu ortak yapıyı "duygu yapısı" diye niteler. Bu yapı toplumsal organizasyonun ve gücün nesnel yapıları arasında uyum serileri belirler (Alemdar-Erdoğan 1994:221). Kültürel anlamlar çeşitli iletişim kanallarının ve davranış biçimlerinin içinde gizlidir. Bu durumda medya da bizim davranışlarımızı belirleyen toplum dışı bir otorite değil; aksine bizim kültürümüzün bir parçasıdır; dolayısıyla medyayı anlamak toplumu anlamanın yollarından biridir. Williams'ın medyaya bakışı ne olumlu ne de olumsuzdur. Williams medyayı kültürü oluşturan bir erk olarak değil; kültürün yansıdığı zeminlerden biri olarak kabul eder.

Teknolojik belirlenimcilik ise toplumsal değişimin doğasına ilişkin, son derece güçlü ve günümüzde büyük ölçüde onaylanan bir görüştür. Bu görüşe göre gelişen teknoloji sosyal değişimin ve ilerlemenin koşullarını meydana getiriler. Özellikle ilerleme "modern dünyayı yaratan" bu icatların tarihi olarak ele alır. Teknolojinin, doğrudan ya da dolaylı, önceden tahmin edilebilir ya da edilemez tüm sonuçları tarihin tamamı gibidir. Buhar makinesi, otomobil, televizyon, atom bombası vb., hepsi de modern insanı ve koşullarını oluşturmuştur. Kısacası teknolojik belirlenimcilikte araştırma ve geliştirmenin kendiliğinden üretildiği farz edilir. Yeni teknolojilerin, bağımsız bir fanusta üretilip yeni toplumsal ve insani koşulları sonradan oluşturdukları varsayılır.[224] Marksist yönelimli sosyal bilimciler gerek teknolojik determinizme ve gerekse bir altyapı kurumu olan ekonominin, üstyapıyı yani ideolojiyi belirlemesine çalışmalarında büyük önem atfederken Williams'a göre, "iletişimin yol açtığı değişimin farklı yansımaları anlayabilmek ve keşfedebilmek için geçmişte kullanılan yaklaşımları terk etmek gerekmektedir. "Azınlık" ve "kitle" gibi sosyal durumu açıklamaktan çok, daha da karmaşıklaştıran kelimeler yerine yaşanan değişimi "yeni" kavramlarla değerlendirmek gerekmektedir".[225] Bu bağlamda; "Eski tezlerin en iyileri bile yeni açılardan gözden geçirilmelidir. Teknolojik belirlenimcilik ile kültürde karamsarlığın mantığa aykırı birleşimini çözüp açıklamak

[224] Williams 2003: 13
[225] Williams 1962:75

gerekmektedir."[226] Bu bağlamda Williams kültür ve toplumsal yapıların analizi konusunda geçmişin kalıplaşmış yaklaşımları yerine; çok daha kapsayıcı toplumun hücrelerindeki ayrıntılara önem ve değer veren bir bakış açısıyla, kendi özgün çizgisinde yürümüş ve çalışmaları birçok sosyal bilimci tarafından takip edilmiştir.

Williams için, "teknolojik belirlenimcilik, gerçek sosyal, siyasal ve ekonomik amaç yerine; ya icadın rastlantısal otonomisini ya da soyut bir insani özü koyduğu için savunulamaz bir fikirdir. Belirlenme (determinasyon) gerçek bir sosyal süreçtir, ancak asla (bazı teolojik ve Marksist uyarlamalarında olduğu gibi) tümüyle denetleyici ve tanımlayıcı bir nedenler topluluğu değildir. Tersine, belirlenme gerçeği, değişken sosyal uygulamaları derinden etkileyen, fakat asla ´zorunlulukla denetlemeyen sınırların kurulmasına ve baskı uygulanmasına dayanır. Belirlenimciliği tek bir güç ya da güçlerin tek bir soyutlaması olarak düşünmek yerine, aynı zamanda, içinde gerçek belirleyici faktörlerin güç yada kapital dağılımı, sosyal ya da fiziksel miras, gruplar arasındaki genişlik ve büyüklük ilişkileri- sınırlar kurduğu ve baskı uyguladığı, ancak, bu sınırların içinde ya da üzerinde ve bu baskılar altında ya da bu baskılara karşı karmaşık hareketlerin sonuçlarını ne tümüyle denetleyen ne de tümüyle öngören bir süreç olarak düşünmesi[227] daha doğru olacaktır. Williams bu bağlamda teknolojinin ve özellikle televizyonun "toplumsal yaşamı kendi gerçekliği doğrultusunda değiştirdiği" iddiasına tereddütle yaklaşır: "Televizyon ve radyonun aldatıcı güçlerini ya da çocuklar üzerindeki tükenmez çekiciliğini fark eden pek çok insan, diğer iletişim tarihinin tümünü üstü kapalı bastıran yollardan tepki gösterir. Böylece sanki tüm gelişkin toplumlarda çocukların rahipler, öğretmenler ve ustabaşları görünümünde üçüncü ebeveynleri yokmuş gibi; pek çok dönemde ve kültürde denetlemek ya da yönlendirmek İçin müdahale eden gerçek ebeveyn ve akrabalara ek olarak, televizyonun "üçüncü ebeveyn" olduğu çoğunlukla öfkeyle söylenir. Gerçek seçeneklere karşı, bir düğmeye bağlı iletişimin baştan çıkarıcı cazibeleri vardır. Ya da

[226] Williams 1989: 125
[227] Williams 2003: 108

sanki ustalar, işverenler, yargıçlar ve rahipler hiç var olmamışlarcasına, insanların, televizyonun propagandasına maruz kaldığı söylenir.[228]

Williams'a göre teknoloji hiçbir şeyi belirlemez; ayrıca eski sistemlerin sağlayamadığı kültürel ilişki olanaklarını sağlaması, yeni sistemlerin en önemli özelliğidir. Ama bunu salt teknolojinin belirleyiciliğine bağlamak yerine teknolojik gelişmenin toplumsal gelişimin bir parçası olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Yaşanan değişimin elbette teknolojiyle ve iletişim araçlarıyla doğrudan bağlantısı bulunmaktadır ama bunun yanında toplumun temel dinamikleri ve sosyal hayatın içindeki "önemsenmeyen" ayrıntıların da teknoloji kadar yaşanan değişimde belirleyiciliği bulunmaktadır.

Kitleler Yoktur İnsanları Kitle Olarak Görme Biçimleri Vardır

Raymond Williams; bizzat kendi sözleriyle "kitle kültürü " terimine her zaman karşı olmuştur. O'na göre "Kitle ve Kitleler" sözcükleri , "yığın"dan, "kalabalık"a, "ayaktakımına" kadar çeşitli anlamlara gelen modern sözcüklerdir. Bu terimden türeyen çeşitli tabirlerin gelişimine baktığınızda, örneğin politikada "kitle" teriminin çift değerli olduğunu görülmektedir. Sağ onu kitle demokrasisinden söz etmek için kullanmakta ki bu oldukça kaba, önceden kestirilemez ve uçucudur; sol ise dayanışma gösterme, insanların içinde bulundukları durumu değiştirmek için biraraya gelme anlamında kitle eyleminden söz etmektedir. Şimdi bu, önemli ve gerçek bir tarihsel çift değerliliktir. Ama bunu kültüre, özellikle de modern medyaya uyguladığınızda belirsizleştirdiği şey herhangi bir merkezi anlamda, kitle kültürünün gerçek tutumları modern medyadan önceki bir tarihe ait olmasıdır. Kitle kültürü kurumları, insanların büyük kalabalıklar halinde bizzat bir araya geldiği (bayrak taşıma, belli sloganlar atma gibi) ve belli iletişim tarzları geliştirdiği bu tür bir toplantıya uygun düşen kitle mitingleri ve gösterileridir. "Kitle" terimi çok fazla soruyu birarada barındırır. Yalnızca bir etiketin

[228] Williams 2003: 109

ötesinde anlamlar barındırmaktadır, bu terimi kullandığımızda birçok şey farzedilmiş olunmaktadır; bu yolla özellikle de çok sayıda insana ulaşan ya da onlara seslenen şeylerle ilgili anti-demokratik önyargılar[229] beslenmiş olmaktadır.

Williams, kitle iletişim sürecinde "kitlelerin, entelektüellerin asla kendilerine uygulamadıkları, tersine küçümser bir şekilde öteki insanlar için kullandıkları bir kategori olduğunun altını çizip[230] kitlelere karşı daha derinlikli ve hoşgörülü bir yaklaşımı benimsemiştir." Kitlelere karşı bu bütüncül bakışı eleştiren Williams; 'Kültür ve Toplum (1958)' kitabında şöyle demektedir: "Kitle oldukça komplike bir terimdir. Kendimizi, arkadaşlarımızı, iş arkadaşlarımızı ve yakın çevremizi kitle olarak görmeyiz de kitleleri hep 'diğerleri' olarak tanımlamaktan hoşlanırız. Kitle sözcüğü daima 'ötekini' çağrıştırır. Başka insanlar da bizleri kitle olarak tanımlarlar. Kitleler diğer insanlardır. Aslında kitleler yoktur, sadece insanları kitleler olarak görme biçimleri vardır."[231]

Williams kitleler nosyonunu özenle açar ve kurcalar. "Kitleler" önemli bir anlamda çokluğa gönderme yapar ve sıradan insanlar konusunda en bariz noktanın bu tip insanlardan pek çok bulunması olduğunu içerimler. "Kitleler" terimi aynı zamanda bununla bağlantılı bayağı, avam ve ayaktakımı on sekizinci yüzyıldaki istikrarsız sıradan insanlar- anlamını taşır. Bu ikincil anlamıyla "kitleler" terimi kültür karşısında süreğen bir tehdit oluşturan ahmak güruhla, kentli endüstriyel aşağı tabakalar ve işçi kesimleriyle özdeşleştirilmiştir. Toplumun kitleleştiğini ve hümanist seçkin kültürünün ideallerini çökerten bir homojen zevksiz kitle kültürü, bir "post-kültür" ürettiğini ileri sürmek için sıklıkla teknolojiye ve kitle iletişimine başvurulur. Sırf savaş yılarından ve en aşağı genel paydayı yaratma etkisinden ötürü kitle karşısında duyulan bu korku sıklıkla, artan demokratikleşme ve toplumsal mesafeyi korumanın zorlaştığı toplumsal karışım koşulları altında teşvik edilen yeni kent mekânları ve ulaştırma sistemlerinde işçi sınıfından halkla bağlantısını yakınlaştıran orta ve üst sınıfların kitleden tiksinme ve uzak durma duygusuyla biraraya gelir.

---

[229] Health-Skirrow 1998: 23-24
[230] Hebdige 1995:89
[231] Williams 1993:297-8

Medeni ya da yetişkin kişi idealiyle eğitimden geçmiş yerleşik seçkinler açısından, dışarıdaki bayağı kitle tarafından zapt olunma, onların peşinden sürüklenme ya da girdabına kapılma ve hatırı sayılır bir kişisel yatırım yoluyla kazanılmış olan özdenetimi yitirme korkusu özellikle güçlüydü. Bu anlamda, kitlelerin ve onların kültürünün takmadığı yetişkin kişinin ayrımı ve üslubu, kitlelerden hoşlanmamayı gerektiriyordu [illegible], bu da cisimleşmiş bir tiksinti duygusuydu. Bundan dolayı Williams'ın yukarıdaki ifadesi bir olgu önermesi olmaktan ziyade bir uyarıdır: Belli gruplar yeşertilmiş üslubun karşıtı olarak sıradan insanların aşağı düzeyini ve bayağılığını vurgulamak için sıradan insanları kitleleri, olarak görmeye eğilimlidir.[232]

Williams ve Kültürel Çalışmaları

Williams'ın "kültürle ilgili demokratikleştirici öngörüleri" Kültürel Çalışmalar Ekolünün en önemli temel dayanaklarından biri olmuştur. Williams'ın popülere yaptığı vurgu ve kitleye yönelik indirgemeci yaklaşımları reddi; Kültürel Çalışmaların doğum yeri olan Birmingham Okulu'nun kültüre yönelik çalışmalarının rotasını çizmiştir. Williams için son derece önemli olan Hegemonya kavramı, kültürel çalışmalar kapsamında üzerine en çok vurgu yapılan kavramdır ve diğer tüm kavramların bir adım önünde konumlanmaktadır. Kültürel Çalışmalar özelikle medya metinlerinin yapısını çözümleyerek bunların tahakküm sistemlerini sürdürmedeki rolünü ortaya koyarken aynı zamanda toplumun direnç noktalarını keşfetmeyle ilgilenmiştir. "Kültürel Çalışmalar Ekolünün üyeleri, kitlelerin "atomlaşmış" bireylerden oluşan, edilgin bir topluluk olduğunu varsayan kitle toplumu kuramının doğruluğunu sorgulamış ve bunu mutlak gerçek olarak kabul etmeyerek, sistem içinde tüketicilerin direnme olanaklarını işaret etmiştir."[233] Birmingham Merkezi'nin temel düşüncesi Raymond Williams'ın, Richard Hoggart'ın ve tarihçi Edward P. Thompson'un yapıtlarında görülür. Ekolünün öncülerinin en önemli takipçileri ise Stuart Hall, David Morley, Dick Hebdige olarak sayılabilir. Adı

[232] Fearsthone 1996: 227
[233] Hall 1999: 157

geçen tüm sosyal bilimcilerin en önemli özellikleri, kitlenin, içindeki muhalefet olanaklarına vurgu yapmaları ve kitleye karşı bütüncül ve muhafazakâr yaklaşımlara mesafeli yaklaşımlarıdır.

Kültürel Çalışmalar adını 1964 yılında Birmingham Üniversitesi'nde "kültürel biçimler, görenekler ve kurumlar ve onların toplumla ve toplumsal değişmeyle ilişkileri" konusunda doktora çalışmaları merkezi olan, Centre Contemporary Cultural Studies (CCCS- Çağdaş Kültürel Araştırmalar Merkezi)'den alır. Richard Hoggart bu merkezin ilk yöneticisidir. 1968'de Unesco'nun genel müdür yardımcısı olunca, Jamaika kökenli Stuart Hall 1979'a değin onun yerini almıştır. Merkez, New Left (Yeni Sol)'un atağa geçmesine denk düşen bu dönemde en parlak çağını yaşamış ve 1972'de Working Papers in Cultural Studies'i (Kültürel Çalışmalar Bildirgeleri) dergisini çıkarmıştır. Derginin yayın amacı "kültürü tanımlamak ve üzerine çalışmak ve kültürel çalışmaları entelektüel haritaya yerleştirmek olarak"[234] belirlenmiştir.

Metin analizlerine önemli açılımlar getiren Stuart Hall'ın çalışmalarının yanı sıra, kurumun ilk yöneticisi Richard Hoggart da Williams'ın "Kültür ve Toplum" kitabının ardından yayınladığı Edebiyatın Kullanımı (The Use of Literacy) ile kültürel alana önemli katkıda bulunmuş bir entelektüeldir. Her iki kitap da geçmiş kültürün kaybolması ve geleneksel kültürün yeni kültürel oluşumların tehdidi altında olması gibi benzer konuları, benzer yaklaşımlarla dile getirmiştir. "Hepimiz orta sınıf aile hayatından geliyoruz"[235] diyen Hoggart, diğer orta sınıf kökenli entelektüel Williams gibi, kendi çalışmalarında yüksek kültüre karşı popüler kültürün yanında yer almış ve otantik popüler kültürü, endüstriyel toplumların yeni başat kültürü olarak kabul etmiştir. Hoggart'ın Edebiyatın Kullanımı kitabı işçi sınıflarının yaşam biçimini ve göreneklerini alt üst eden değişimleri betimler. Hoggart'ın bu yapıtı içinden çıktığı işçi sınıfı topluluklarının ticari kültüre direnen geleneksel yaşam biçimlerine bir övgü olduğu gibi, ticari kültürün anlatım biçimlerinin de katı bir eleştirisidir "Hoggart'a göre geleneksel popüler kültür doğrudan halkın sosyal koşullarından doğan tecrübelerinden ve gündelik yaşam deneyimlerinden

[234] Sardar 1998: 24
[235] Sardar 1998: 26

oluşmaktadır. Bu koşullarda üretilir ve tüketilir. Oysa kitle kültürü yanıltıcı ve yüzeyseldir."[236] Özellikle kitlesel yayıncılığın, orta sınıf kültürünü son 20-30 yıl içerisinde nasıl değiştirdiğini inceleyen Hogart, kitlesel üretimin ve tüketimin, toplumsallaşma sürecindeki değiştirme ve dönüştürme potansiyellerine dikkat çekmiştir.

İngiliz Kültürel Çalışmalar Ekolü'nü, herhangi bir geleneksel disiplin ile tanımlamak ve sınırlamak olası değildir. Sosyoloji, antropoloji, psikoloji, dilbilim, eleştirel edebiyat, sanat teorisi, müzik, felsefe ve politika, kısacası olguları açıklamak için hangi disipline ihtiyaç varsa Kültürel Çalışmalar onu alır ve kendi çalışmaları doğrultusunda kullanır. Bu yüzden çoğu zaman inter-disipliner olarak tanımlanmaktadır. Kültürel çalışmalar Ekolünün etkinliğinin en önemli nedenlerinden biri teorisyenlerinin -Williams gibi-; edebiyatla sosyal bilimler arasında başarılı bir köprü kurmasında yatmaktadır. Kültürel çalışmalarda en çok bilinen ve en önemli teorik açılımı getiren olgu, kültürel ürünlerin, sosyal pratiklerin, hatta kurumların birer metin olarak okunmasıdır. Eleştirel kuramdan ödünç alınan bu yaklaşım, yani metin analizi, medyanın ürünlerinin analizinde -okunmasında en önemli metot haline gelmiştir. Edebiyat üzerine yapılan metin analizleri, medya analizlerine kaynaklık etmiştir. İkinci önemli disiplin ise sosyolojidir. Sosyoloji medyanın sosyal ve politik rolünü, toplum içerisindeki görünümünü betimler.

Kültürel Çalışmalar Williams'ın öncülüğünde kültür araştırmalarını iki düşüncel çıkmazdan kurtarmıştır. Bu çıkmazlardan ilki, ayrı ve eğitimle bağlantılı bir alan şeklindeki kültür nosyonudur. Bu anlamda kültür toplumun üstünde ve ötesinde olarak kavramlaştırılıyordu. "Yüksek sanatların ve sanatsal dehanın kültürüydü bu. Kültürel Çalışmalar daha antropolojik bir yaklaşımı benimseyerek, gündelik yaşamın pratiklerine ve simgelerine kazınmış bir kültür anlayışını ilgilenim odağına yerleştirdi. Bu toplumsal ve ekonomik dünyadan yalıtılmış değil, bu dünyayla içiçe var olan bir kültür kavramlaştırımıydı. İkinci çıkmaz özellikle Ortodoks Marksist anlayışın kültür veya ideolojiyi ekonominin belirlenenlerini olarak kavramlaştırımıydı. Kültürel

[236] Sardar 1998: 28

çalışmalar bu ekonomik belirlenimcilik biçimini ekonomik yaşamla bağlantılı olmakla birlikte kendi dinamiği olan kültürel yaşamın karmaşıklarını açıklamayacak kadar katı olarak değerlendiriliyordu. Kültürel çalışmaların bu basit belirlenimcilikten kurtulmasına Althusser ve Gramsci'deki ideoloji kavramlaştırımları ve eklemlenme kuramı dayanak sağladı.[237] Merkezin temel eğilimi yapısalcı Marksist bakış açısını, dilbilimsel gelişmelerin ışığında tekrar ele alarak ideoloji, dil ve özne sorununu dinamik ve bütüncül bir yaklaşımla tanımlamak olmuştur. Medya çalışmaları açısından merkezin asıl önemi, alımlama sorununu tartışmaya açmak ve iletişim araçlarında yer alan farklı türlerin okunma biçimlerini, kodlama/metin/kod açımlama modeli içinde sorgulamaktır. Kültürel Çalışmalar farklı kuramlardan gelen kavramların oluşturduğu renkli bir mozaik gibidir.[238]

Kitle kültürü kavramı, kitle toplumu kavramıyla bitişik bir kavramdır. Batılı kapitalist toplumların 19. yüzyıl sonundan itibaren, atomlaşmış bireylerden oluşan türdeş bir toplum haline geldiği varsayan bu kavram toplumsal grup ve sınıfların varlığını yok sayan bir kurama yaslanmaktadır. Böylelikle kitle kültürü kavramını kullananlar, çoğunlukla yalnızca sanatı dışarıda bırakarak, modern toplumlarda tek bir kültür olduğunu varsaymaktadır. Halbuki Kültürel Çalışmalar yaklaşımında da anlatıldığı gibi, ulusal bir kültürün bir yaşam tarzı bütünlüğü olmasına rağmen, her toplumda, etnik, sınıfsal, yöresel niteliklerle belirlenen farklı yaşam tarzları da vardır. Bu nedenle toplumsal ayrımları ve çeşitliliği yadsıyan bir kavram olarak kitle kültürü yerine popüler kültür kavramı tercih edilmiştir. Popüler kültür kavramı, bu kültürü paylaşan, tüketen insanların dâhil olduğu grup ve sınıflar belirtildiği ölçüde sınıfsal niteliğe bürünebilmekte aynı şekilde sınıf ve grupları birleştiren kültürel yönelimlerden bahsedilmesini de mümkün kılmaktadır. Kavramın Hall'ın sınıf ve popüler ilişkisine yaklaşımının ortaya koyduğu gibi hem "halka ait" hem de "yaygın" anlamlarıyla kullanılabilmesi bu açıdan avantajlı olmaktadır.[239]

---

[237] Mutlu 1994:234
[238] İnal 1996:43
[239] Özbek 1994:89

Stuart Hall da Williams gibi teorisini Gramsci'nin "hegemonya" kuramına dayandırmaktadır. Hegemonya; hem insanların duygu ve fikirlerinde, ortak duyuda kaçınılmaz iç çelişkiler bulunduğunu, hem de kültürel biçimlerin yoz ya da hakiki denebilecek gibi bütüncül ve tutarlı olmadığını; onların da iç çelişkileri bulunduğu savlarına yaslanarak eleştiriyor. Hall'a göre, "sıradan insanlar kültürel aptallar olmadıklarına göre, popüler kültür biçimlerinde kendi hayatlarına ilişkin gerçeklerin nasıl temsil edildiğinin basbayağı farkındadırlar."[240] Popüler kültürü iktidar bloğu ile halk bloğu arasındaki bir mücadele zemini olarak tanımlayan Hall'a göre popüler kültür; "daima iktidar ilişkilerinin bir parçasıdır; içinde iktidarın elinde bulundurduğu güce karşı direnmenin ve bu güçten sıyrılmanın izlerini taşır. Kısmen hegemonyanın yükseldiği ve aynı anda güvenlik altına alındığı yerdir. Sosyalizmin ve sosyalist kültürün bilinçli bir şekilde kendini ifade ettiği bir alan değildir; ama aynı zamanda sosyalizmin yapılandırıldığı en önemli alanlardan biridir. Popüler kültürün önemli olması bu nedenledir."[241] Farklı toplumsal kesimler hayat tarzlarını, zevklerini, beğenilerini kısacası ideolojilerini popüler kültür formları aracılığıyla dışa vururlar. Bu açıdan popüler kültür ürünleri çeşitli toplumsal kesimlerin kendilerini ifade ettikleri mücadele alanları ve araçlarıdır.

R. Williams da popüler kültürün halk tarafından yaratılan kültür olduğunun altını çizer ve "popüler kültürün ne olduğunu teşhis edenin de daima halk değil de, başkaları olduğunu"[242] ileri sürer. Williams için popüler kültür halk tarafından yaratılan kültürdür. Kitle kültürü ise, belli bir toplumsal grup tarafından halk için geliştirilen bir kültürdür.

Williams'a göre Sanayi evrimi öncesinde popüler kültür her şeydi; ve "çok sayıda insana seslenen" gibi basit bir anlamda "popüler" vardı; terim 19. yüzyıla gelindiğinde "çok sayıda insan tarafından beğenilen" anlamına gelmeye başladı. Ama popüler kültürün iki anlamı daha bulunmaktadır. Birincisi, bir iktidara, bir hükümete politik olarak muhalif olan halk kitlesi anlamındaki

---

[240] Özbek 1994:89
[241] Hall 1998: 453
[242] Williams 1985: 237

ısrarlı kullanım. Popüler kültür bugün bu terimi kullanan bazı kişiler için "var olan kültürün biçimlerine ya da iktidara karşı belli bir çıkar ya da deneyimi temsil eden şey " anlamına gelir. Bir diğer anlamı ise eski hayat tarzı içinde hiçbir zaman kültür olarak tanınmayan bütün bir yelpazeyi -günlük konuşma ve alışverişin çok hareketli dünyasını- kapsar. Şakalar, deyişler, yalnızca günlük giyim kuşamın değil, belirli günlerde giyilen kıyafetlerin de kendine özgü biçimleri, eğlence düzenleyen, belirli bir günü anan insanlar. Bu alan Williams'a göre çok ciddi biçimde hafifsenmiştir; ve bu şeylerin geniş ölçüde başarılı olmuş bazı televizyon biçimleriyle olan ilişkisi[243] üzerinde mutlaka çalışılması gerekmektedir. Bu bağlamda Williams özellikle popüler kültürle kitle kültürünü eş tutan kültür endüstrisi yaklaşımına karşı çıkmakta ve hatta "bu medya biçimlerine özgü, onların içinde mümkün olan iletişim tarzlarını anlayacaksak... kitle piyasası kavramının medyaya dayatılmasından ibaret kalacak yaklaşımla (yani kitle kültürü eleştirileriyle olduğu gibi Adorno ve Horkheimer tarzı "kültür endüstrisi" kavramlaştırımıyla da) aramıza mesafe koymamız gerekir" demektedir.[244] Williams'ın savunduğu temel olgu; popüler kültür ürünlerinde; kitlelerin onulmaz kabalığı, yüzeyselliği, sahte ihtiyaçlara düşkünlüğü ya da uzun süreli dikkat yoksunluğundan başka terimlerle açıklayan öğelerin var olduğudur. Bu bağlamda Williams'ın çalışmaları, "aydınların popüler kültür ve kitle kültürü hakkında, onun üzerinde ya da dışında olmadan, umutsuzluğa ya da kötümserliğe kapılmadan nasıl çalışacaklarına dair bir örnek oluşturmaktadır."[245]

Williams'ın popülere yönelik olumlu vurgusu'nun en önemli gerekçesi popüler kültürün sadece kitle iletişim araçları kanallarıyla kitlelerin bilincine kazınmış bir kültür olduğunu kabul etmemesi; popülerin aynı zamanda halkın gündelik alışkanlıklarını ve önceliklerini yansıttığına inanmasıdır. Marksist bir düşünür olarak Williams altyapı-üstyapı meselesine belli bir mesafeyle bakmakla birlikte; medyanın ekonomi-politiğini daima göz önünde

[243] Health-Skirrow 1998: 25
[244] Mutlu 2001: 23
[245] (Health-Skirrow 1998: 38

bulundurmaktadır. Medya analizlerinde ekonomi-politik, anlam üretim sürecinde, medyanın ekonomik ve ideolojik bağlantılarının eserin söylemi üzerindeki etkisine vurgu yapan Marksist kökenli bir yaklaşımdır. Burada medyanın rolü, medyaya sahip olan ve onu kontrol eden sınıfın çıkarlarını yanlış bilinç üretimi aracılığıyla meşrulaştırmaktır. Bu bağlamda meydana gelen her medya ürünü, kapitalist sistemin kültürel bir metasıdır ve dolayısıyla 'Pazar' mantığı tarafından sınırlandırılmıştır: Artık bir gazetenin başarısının ya da başarısızlığının reklâmcıların talep ettiği koşula göre -belirli bir alıcı sayısına iletilmesi-değerlendirilmeye başlandığına dikkat çeken Williams; basının kendini bu kapitalist zorunluluklara uyarlamasına o parıltılı üslubuyla dikkat çekmiştir. İletişim sürecinde ,temsil etme gücünün elinde bulunduranlar, temsil edileni kendi söylemi doğrultusunda bizzat inşa etmekte ve medya profesyonelleri tarafından oluşturulan bu gerçeklik "halktan daha çok halk olma" çabalarını ortaya koyarken, aslında temsil edilenin halkın çıkarları değil, aksine belli bir ideolojik ve ekonomik yapılanmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan bir medya manipülasyonuna dönüşmektedir. Williams'a göre; "Gazeteler daha geniş bir okur kitlesine ulaşmaya başlayınca birçok kişi halkın üslubunu ve popüler deyişleri öğrenmek zorunda kaldı. Sonuç olarak yeniden ürettikleri hayatlarla ilgili hiçbir şeyi paylaşmayan profesyoneller, bu hayatların olağanüstü dilsel bir suretini üretmeyi öğrendiler. İnsanlar bu tür ticareti öğreniyor; reklâm metinleri yazarlığında olduğu kadar televizyon dizilerinde, bazı küçük gazete gazetecilik türlerinde de öğreniliyor bu. Burada ironik olan, çoğu zaman profesyonellerin halktan daha çok halk gibi konuşuyor olması. Bu yüzden temsil edilenin bu olduğunu sanmak gibi bir yanlış yapmamalıyız."[246]

Kapitalist üretimin gereklerinin ve reklamın iletişim sürecine yönelik tahakkümünü de eleştiren Williams'a göre; Televizyonun ticari karakteri birkaç düzeyde anlaşılmalıdır: "bilinen bir pazarda kâr elde etmek için program yapımı, bir reklamcılık kanalı ve kapitalist toplumun normlarıyla doğrudan şekillendirilen ve onlara bağlı olan siyasal ve kültürel bir biçim; tüketim mallarının ve onlara dayalı bir "yaşam tarzının", yerli kapitalist menfaat sahipleri

[246] Health-Skirrow 1998: 25

ile otoritelerce, önce yerel olarak üretilen, daha sonra hâkim kapitalist gücün siyasal bir projesi olarak uluslararası düzeyde organize edilen bir *ethos* içinde satışı"[247] Williams'a göre yayıncılığın temel amacı yatırılmış kapitale bağlı kişisel kârı gerçekleştirip dağıtmaktır ve bu onların ana politikalarını görünür bir biçimde etkiler ama kitleler de özellikle alımlama sürecinde; kendi anlamlarını oluşturabilme yetisine sahiptirler.

Televizyon ve Akış Kuramı

Williams çalışmalarında televizyonun kültürel işlevleri önemli bir yer kaplar. Sadece televizyon değil; basın ve radyo gibi diğer kitle iletişim araçlarının toplumsal değişmede oynadığı rol ve zaman, zaman kitleleri yönlendirmek için bu araçların hâkim sınıflar tarafından kullanımı ve iletişim sürecindeki kitlelerin konumu Williamsın önem verdiği konuların başında gelmektedir.

Williams'a göre televizyon metinlerinin durmamacasına akışı olgusu "merkezi televizyon deneyimini" tanımlamaktadır. Williams televizyonu, sonsuz, süregiden ve durmamacasına akan imgeler ve sesler bütünü olarak görmektedir. Williams, televizyonda yer alan farklı programların bu bütünsel ve süreğen yapı içerisinde yer alan tek bir metnin parçaları olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre çeşitli programlar, program duyuruları ya da reklâmlar arasındaki kesintilerin, değişikliklerin ve öykülerin gerçekte bütün ve tek bir televizyon metnini kesintiye uğratan parçacıklar olarak değil, aksine tek bir televizyon metninin parçacıkları olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Williams, TV'de bize sunulan, birbirinden farklı pek çok görüntü ve ses mesajının da aslında aynı bütünün bir parçası olduğunu söyleyerek, "bu program parçacıklarının birbirleriyle köklü bir etkileşim içerisinde bulunduğunu" iddia etmektedir.[248]

Televizyon ile birlikte geçmişim "çok parçalı" ve "birbirinden bağımsız" iletişim biçimleri eski etkinliklerini yitirmişler ve zihinler "akışın tahakkümüne" terk edilmiştir. "Yazılı kültürle birlikte gelişen bütünlüklü düşünebilme ve olayları rasyonel algılayabilme yetisi, elektronik teknolojisinin gelişimi ve televizyonun egemenliğini ilan

[247] Williams 2003: 31
[248] Kaplan 1993: 38

etmesiyle giderek bir yıkımın eşiğine gelmiştir." [249]

Williams'a göre insanlar bilinçli olarak başka kanal ya da program seçebilirler veya televizyonu kapatabilirler. Ancak akış etkisi, program politikasının ana öğesi olmaya yetecek kadar geniş etkilidir ve bu akşam akışını desteklemek için artan program fragmanları sıklığının sebebi budur. Amerikan kanallarında olduğu gibi daha şiddetli rekabet koşullarında daha sık fragman vardır ve bu süreçten, izlenen kanala sadık kalmak şeklinde düşünülen şeyi desteklemek için "kanalda ilerlemek" olarak da söz edebiliriz. Sunulan akışın bir bölümü de, tıpkı onun belirli, özgün bazı öğelerinin ticari reklâmcılığın televizyonu finanse etmesinde izlenebildiği gibi denetlenen rekabet koşullarında doğrudan izlenebilir. Ancak bu, doğal olarak, açıklamanın tamamı değildir. Sunulan akış, belki de özünde televizyon deneyiminin kendisiyle de ilişkilendirilebilir. iki yaygın gözlem bununla ilişkilidir. Zaten belirtildiği gibi, çoğumuz bu deneyimi tanımlarken, "haberleri", "bir oyunu" ya da "bir futbol maçını televizyonda" izlediğimizi söylemek yerine, yalnızca televizyon izlediğimizi söyleriz. Bununla beraber, tabii ki bazen, her ikisini de söyleriz, ancak önemli olan ikincisini söylediğimiz gerçeğidir. Yine çok yaygın şekilde, televizyonu kapatmaya zorlandığımızı pişmanlıkla kabul ederiz; belirli bir "program" için açtığımızda bile kendimizi tekrar, tekrar bundan sonraki ve daha sonraki programı izlerken buluruz. Akışın belirli aralıklar bulunmayan düzenlenme biçimi de zaten bunu destekler. Biz koltuktan kalkacak enerjiyi toplamadan önce başka bir şeyin içinde olabiliriz ve çoğu program da bu durum akılda tutularak yapılır: yani önce dikkatin çekilmesi ve eğer izlemeye devam edersek heyecanlı şeylerin geleceğine dair vaat söz konusudur. Ancak izlemeye devam etme dürtüsü, bu tür bir düzenlemenin tek başına açıklayabileceğinden daha yaygın gibi görünüyor. Yalnızca televizyon programı üreticilerinden değil, aynı zamanda pek çok izleyiciden de izlenme saatlerinin artırılması yönünde gelen baskılar bu açıdan önemlidir. Çok yakın zamana kadar İngiltere'de televizyon, temelde, gün ortasında sunacak pek bir şeyi olmayan bir akşam eğlencesiydi; sabah ve öğleden sonra saatlerinde,

[249] Ergül 2000: 43

hafta sonlan hariç, okullar ve benzeri yayınlar için kullanılırdı. Şimdi genel türdeki sabah ve Öğleden sonra programlarında hızlı bir gelişme vardır. Birleşik Devletlerde sabah 6'da başlayan yayında ilk filmi 8.30'da görmek şimdiden mümkündür ve kararmayan bir ekranda, sürekli bir akışla ertesi sabah saat l'de başlayan gece sinemasına kadar televizyon seyredilebilir.[250] Kablolu televizyon teknolojisi ve kanallarda uzmanlaşma ve çeşitlenme bireyin "akış" karşısındaki direncini ve algılayabilme rasyonalitesini azaltan oluşumlar olarak dikkat çekmektedir.

Williams'ın bir "televizyon deneyimi" olarak adlandırdığı "akış", çok çeşitli konuları önemli bir noktada bir araya getirebilir. "Ancak, biz değerlendirebilen ve deneyimli izleyiciler olduğumuzu ve saatlerce ekranın karşısında oturup gözlerimizi şaşkınlıkla açmadığımızı söyleyerek kendimizi savunduğumuz halde bile, aldatıcıdır. Pek çoğumuzun orada oturduğu bir gerçek olduğun-dan, televizyonun eleştirel önemi bu gerçekle ilişkilendirilmelidir. Eleştiride ne zaman belirli bir akşam akışını ya da daha genel olarak akış deneyimini tanımlamaya uğraştıysam, söyleyebileceğim şeyin sonsuz ve kesinlikten yoksun olduğunu, ancak yazışmalardan, pek çok izleyicinin farkında olduğu ve anlamaya uğraştığı bir deneyim üzerinde çalıştığımı anladım. Bu ayrı birimlerin hepsine değilse de bazılarına karşı farklı düzeylerde "klasik" türde tepkiler verilebilir; ancak, akışla ilgili gerçeklerin tepki ve tanımları ile ilgili sorunları bırakın çözmeyi, daha yeni fark etmeye başlıyoruz."[251]

Williams ve İyimser Sosyalizmi

Raymond Williams sadece kültür, drama ve iletişim konularında çalışmalar yapmış bir sosyal bilimci değildir; aynı zamanda gençliğinden itibaren içinde yer aldığı çeşitli siyasal oluşumlarla; dünyayı daha yaşanabilir kılmaya çalışan bir aktivist ve önemli bir entelektüeldir. 16 yaşında komünist Manifesto'yu okuyan ve 19 yaşında 1939 yılında Cambridge Üniversitesi'nde Komünist Partiye katılan Williams İkinci Dünya Savaşı sırasında

[250] Williams 2003: 78
[251] Williams 2003: 79

Stalinci yaklaşımları reddederek Parti'den ayrılmıştır. Gençliğinden itibaren "sol" çizgide bir yaşam tarzına sahip olan Williams; Komünist Parti'den ayrıldıktan sonraki erken çalışmalarında romantik sosyalizm ve liberal bir tarzın etkileri görünmektedir. Williams ilk çalışmalarında, klasik Marksist yaklaşımların tersine özgürlük arayışını; politik iktidar için sınıf mücadelesi yapmak yerine kültürel değişime yönelik uzun bir gelişim sürecinde, kendi kelimeleriyle "uzun yürüyüşte" görmektedir.[252]

Onun; merkezinde Gal yaşantısı olan ağır aksak sosyalizmi; gerek 50'li yıllarda Britanya'da baskın olan Kara Avrupası Marksistleri ve gerekse 1968 sonrasının iyimser Marksistlerine fazla geri kafalı, taşralı ve cemaat kokan, gereksiz ölçüde temkinli görünüyordu. Nitekim 1969 yılında Britanya'da devrimin yaklaştığı konusunda kitap yazan bir gençlik önderi; Williams'ın düşüncelerinin bu devrim süreci içinde bir yeri olamayacağı anlamında kısa bir değerlendirmeyle kesin yargıyı veriyordu. Williams'ın öğrencileri arasında en parlaklarından biri olan Terry Eagleton da yetmişli yıllarda ona şiddetle çatan ve savunduğu geleneği gericilikle suçlayan bir yazar oldu. Gelgelelim, gene aynı yetmişli yıllarda, Marksistler de dâhil olmak üzere bütün sol içinde Williams'ın dediklerine yeniden kulak verme gereğini duyanların sayısı artmaya başlamıştı.[253]

1985 yılında yayınladığı 2000'e doğru isimli kitabında Williams toplum düzeni, iş yaşamı, boş zaman, ekin, uygulayımbilim, kültürel kuramlar, özel yaşam, savaş, barış gibi konulara ilginç yaklaşımlar getirerek yeni ve dinamik bir sosyalist yol önermiştir. Raymond Williams kitabında ikili bir işlev sürdürmüştür. Bir yandan (İngiltere özelinde) kapitalist toplumların ekonomik, siyasal, ekinsel niteliklerini, açmazlarını çeşitli boyutları ile çözümlemiş diğer yandan da sol politikalar açısından, hem düzen içinde, hem de düzenin ötesinde uygulanabilir biçimde, nitelikte öneriler sunmuş; yaratıldığı, uygulandığı biçimiyle ekonomik düzenlemeleri, demokrasiyi, uygulanma biçimlerini sorgulamıştır. Bunu yaparken yalnızca eleştirmekle yetinmeyerek seçenekleri de önermiş ve varolanın artık olduğu gibi gitmediğini

[252] Shannon 2003
[253] Belge 1989: 11

ve gitmeyeceğini bildirmiştir. "Sadece "kapitalizme karşı olmak"la yetinmeyen Williams bu çalışmasında "kapitalizmi somut işleyişiyle ele almış, vaadleri ile gerçekleştirdikleri arasındaki uçurumu sergilemiş ve sınırlarının nereye kadar uzanacağını (ve nereden ileri geçemeyeceğini) belirlemiştir. Sunduğu "alternatif"in çerçevesini de, insan hayatında mutlaka olması gerektiğine inandığı değerlere dayandıran Williams; böylece bizi kendimize "değerli" bir hayat kurma mücadelesine çağırmıştır."[254]

"Detaylı tartışmalar ve önermeler yoluyla yapılması gereken daha çok şey var, fakat her halükarda, mevcut uluslar arası ekonominin ve ulus devletin belirsizlikleriyle daha uzun süre yaşayamayız. Bunlardan daha fazla içeriği olan toplumsal biçimler bulup iletmezsek sahte gözü dönmüş milliyetçilikler ile kontrolden çıkmış maceracı bir küresel enternasyonalizmin gitgide zıvanadan çıkmasın katlanmaya mahkûm olacağız."[255] diyen Williams bütün hayatı boyunca sürdürdüğü bütüncül yaklaşımlara karşı mesafeli duruşuyla; "her şeye rağmen" varolan toplumsal yapı da daha iyi bir yarın için keşfedilecek noktaların varlığını müjdelemiştir.

"Eski işçi sınıfı " ya da "klasik proletarya"nın (var olduğu düşünüldüğü tarihlerde) genelde yorumlandığı gibi "sosyalist" doğrultuda oy kullanmadığını ampirik verilerle kanıtlayan Williams, yeni bir politik formasyonun eski yapılar içinde bir yer edinebilmesinin ancak zamanla gerçekleşebileceğini kabul eden "uzun yürüyüş" görüşünü daha geçerli bulmaktadır. Sınıf kavramını ve işçi sınıfı hareketinin sosyalizm arasındaki teorik ilişkiye yönelik klasik Marksist yaklaşımlara da mesafeyle yaklaşan Williams, hem sendikalcılığın hem de işçi sınıfının ortak çıkarların yaşanan değişimin paralelinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Williams'a göre "gerçek mücadele o kadar genişlemiş ve belirleyici konumlar o kadar değişmiştir ki; artık sadece düşünce ve yöntem açısından tamamen çağdaş olan ve yeni bir genel çıkar tanımı içerisinde daha geniş kapsamlı çıkar ve ihtiyaçları içeren yeni bir sosyalist hareketinin gerçek bir geleceği olabilir."[256]

---

[254] Belge 1989: 11
[255] Morley-Robins 1997: 49
[256] Williams 1989: 168

2000'e doğru isimli çalışmasında Williams kitlelere fresh (yeni ve umutlu) bir alternatif öneren politik ve kültürel bir yaşam tarzı önermektedir. Çalışma boyunca, hayat felsefesi olarak benimsediği yaklaşımı muhafaza etmiş ve toplumun yaşadığı "genel kültürü", ekonomik ve politik oluşumları; sanatsal bir bakış açısıyla üretilmiş olan "kültür"ün önünde tutmuştur.[257] Raymond Williams; 20. yüzyıla yönelik bu başyapıtını Thomas Hardy'nin "Daha iyiye varabilmek için en kötü şeyleri görebilmek gerekir" tümcesiyle başlatmış ve işaret ettiği onca probleme rağmen yine umutla sonlandırmıştır. Farklı bir gelecek yaratma ihtimalini yüzde 50 olarak öngören Williams doğru konumlanmayı; sorunlarının çözümünün ilk basamağı olarak görmektedir: "Güçler ve fırsatlar dengesi ancak pratik alternatifler olduğuna dair ortak bir inanç ve kararlılık paylaşıldığı zaman değişmeye başlar. Kaçınılmaz olduğu düşünülen durumlara karşı koyulmaya başlandığında artık umut yolculuğumuza çıkmaya hazırlanabiliriz. Çözümler pek kolay olmayabilir; ama hala bulunabilecek ve keşfedilebilecek zor çözümler de vardır ve bizim de oluşturmayı ve paylaşmayı öğrenebileceğimiz çözümler bunlardır. Uzun devrimin ta başından beri anlamı ile hareket noktası işte budur."[258]

Eserleri

Eleştiri-İnceleme: **Culture and Society, 1958,** ("Kültür ve Toplum"); **The Long** Revolution, **1961,** ("Uzun Devrim"); **Communications, 1962,** ("İletişim"); **Modern** Tragedy, **1966,** ("Çağdaş Trajedi"); **Drama** from **Ibsen** to **Brecht, 1968,** ("Ibsen'den Brecht'e Tiyatro"), **The** Country **and the City,** 1973, ("Kır ve Kent"); **Television Technology and** Cultural **Form, 1974,** ("Televizyon Teknolojisi ve Kültürel Biçim"); **Marksizm and Literatüre, 1977,** ("Marksizm ve Edebiyat"); **Problems in Materialism and Culture, 1981,** ("Kültür"); **Towards 2000**, 1985 ("İkibine Doğru") Roman: **Second Generation**, **1964,** ("İkinci Kuşak"); **The Volunteers, 1978,** ("Gönüllüler)

[257] Davies, 1995: 76
[258] Williams 1989: 256

NIKLAS LUHMANN*

Niklas Luhmann'ın Hayatı

Niklas Luhmann, 1927 yılında Lüneburg'da doğmuştur. 1946-49 yılları arasında Freiburg'da Hukuk öğrenimi görmüş, 1960-61 yılları arasında Harvard Üniversitesinde Talcott Parsons'la birlikte çalışmıştır. 1965 yılında Helmut Schelsky tarafından Dortmund'a davet edilerek Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Başkanlığına getirilmiştir. 1966 yılında Münster Üniversitesinde aynı zamanda doktor ve doçent, 1968 yılında Bielefeld Üniversitesinde profesör olmuştur. Yalnızca sosyoloji alanında değil, ekonomi, bilim, siyaset, hukuk sistemi, medya, eğitim, ahlak, teoloji, tarih, iletişim bilimleri, sanat ve sevgi konularında çalışmalar yapmış ve çok sayıda eser yazmıştır. 1998 yılında Bielefeld'de yaşama veda eden Luhmann, 20.yüzyılın kendine özgülüğü bulunan düşünürlerinden biridir. Kant, Hegel, Nietzsche ve Wittgenstein'ın izinden giden Luhmann, Hegel'den sonra ikinci alman sistem düşünürü olarak kabul edilmekte ve Almanya'nın önemli çağdaş sosyal teorisyeni olarak görülmektedir.

Niklas Luhmann'ın sistem teorisi, sosyal sistemlerin geniş kapsamlı teorisi olmak iddiasını taşımakta, modern öncesine ve modern Avrupa toplumuna yeni bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Sistem teorisine ilişkin düşüncelerini sosyolog Talcatt Parsons'un (1902-1979), düşüncelerine dayandıran Luhmann, teorisini yaklaşık otuz yıl boyunca geliştirmiş, gözden geçirmiş ve yeniden

* Füsun ALVER, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi.

yapılandırmıştır. Önceleri Parsons'un görüşlerine daha yakın duran Luhmann, 1984 yılında yayınladığı "Sosyal Sistemler" başlıklı çalışması ile teorisinde bir dönüm noktasına gelmiştir.

Luhmann'ın sistem teorisi, dilden, yazının icat edilmesine ve elektronik medyanın gelişimine kadar iletişimin evrimine ve buna paralel olarak toplumun farklılaşmasına dayanmaktadır. Luhmann, karmaşık içeriğe sahip olan sosyal sistemin bu karmaşıklığına uygun evrensel bir teori oluşturmak istemiştir. Teorisinin bir labirent özelliği gösterdiğini söyleyen Luhmann, belirli bir karmaşıklık derecesine eriştiğini ve artık çizgiselleş-mesinin olası olmadığını düşünmüştür.

Niklas Luhmann'ın Kuramlarına Genel Bir Bakış

Sistem teorisinin temelleri 50'li yıllarda atılmıştır. Sistem kavramı ilk önce, Humberto Maturana (1982) tarafından biyoloji bilim dalında kullanılmış ve parçaları (hücreleri) karşılıklı ilişki içinde bulunan bir organizmanın bütününü ifade etmiştir. Biyoloji biliminde bir organizmanın tasarımında, karşılıklı bağımlılık ve işlevsellik esas olarak görülmüştür. Diğerleri olmadan bir parçanın düşünülmesi olası değildir; herhangi bir parçanın işlevsizleşmesi halinde sistem tamamen değişmektedir. Amacı organizmanın korunması olan sistem, aralarında karşılıklı ilişkilerin bulunduğu elementler topluluğu olarak tasarlanmıştır.

Sistem kavramı sosyal bilimler alanına, biyoloji biliminden alınmıştır. Sistem teorisinin gelişim ve sosyoloji içinde kullanım sürecinde, farklı noktalar ağırlık kazanmıştır. Sistem kavramının sosyal bilimler alanına uygulanması, Talcott Parsons'un, yapısal işlevselcilik teorisiyle ilişkilendirilebilir. Modern sistem teorisinin kurucusu olarak kabul edilen Talcott Parsons (1967), sistemi oluşturan parçaların korunması ve sistemin düzenlenmesini önemseyen teorisinde, sistemin, çeşitli birimler ve birimler arasındaki ilişkilerden meydana geldiğini düşünmüştür. Bu yaklaşımda, sistemin içinde gerçekleşen işlevler, eylem örnekleri, etkileri ve onların sistem yapıları için korunmaları önemsenmiştir. Sistemdeki bireylerin, belirli amaçlara ulaşmaya çalıştıkları ve bunu gerçekleştirebilmek için etkin oldukları düşünülmüştür. Ancak kurallar ve değerler tarafından belirlenen amaçların

gerçekleştirilmesi, çevresel yapı gibi çeşitli koşullara bağlıdır. Bu çerçevede sistemin içsel performansı, canlı kalması, sistem parçalarının ve alt sistemlerin bütünleşmesi, içsel düzenlemeler ve etkileşimlerin uyum sağlaması önemli sorunlar olarak görülmüştür.

Yapısal işlevselcilik teorisi, bütünsel bir toplum modeli önermekte, düzeni ve dengeyi sistemin merkezine yerleştirmektedir. Toplum, biyolojik sistemlere benzer bir sistem olarak görülmekte ve toplumun çevresinden uzaklaşarak, kendi kabuğuna çekildiği düşünülmektedir. Bu nedenle sosyal sistem, çevresindeki rahatsızlıkları gidermek, sistem ile çevre arasında etkileşim sürecini geliştirmek ve göreceli bir istikrar oluşturabilmek için bütünleşme sağlamaya çalışmaktadır. Sosyal sistemlere içkin olan "düzen isteği", yapısal işlevselcilik teorisinin temelini oluşturmaktadır. Bireyin çevresiyle olan ilişkilerinde, istikrar sağlamayı amaçladığı gibi sistem de işlevselliğini korumayı istemektedir. Yapısal işlevselcilik teorisi çerçevesinde toplum, bir sosyal eylem sistemi ya da varlığını korumayı amaçlayan belirli sosyal sistemlerin bir toplamı olarak kabul edilmektedir. Bu teoride önemli olan, sistemin korunması, yaşamsal işlevlerinin belirlenmesi ve ayrımlanmasıdır. Belirli eylemlerin başarıları, sonuçları ya da eylem örnekleri gibi belirli işlevlerin varlığı, vazgeçilemez gerekliliktir.[259]

Parsons (1967), işlevsel olarak ayrımlanmış toplumlarda, sembolik olarak genelleştirilmiş araçlara sahip olan dört alt sistem belirlemiştir. Bu sistemler, paranın önemli bir yere sahip olduğu ekonomik sistem, iktidar aracına sahip olan siyasal sistem, etkileme aracına sahip olan sosyal bütünleşme sistemi ve değer yargıları aracına sahip olan kültürel yeniden üretim sistemidir. Parsons, karmaşık toplumlarda yapısal olarak kolektifin, kolektif amaçlarıyla ilişkili olarak koordine edilmesi işlevinin gerekliliği ile ilgili alanlarda, parçaların yapısal olarak kurumlaşmış görevleri arasında bir boşluk bulunduğundan hareket etmiştir. Bu boşluğun kapatılması ise, ancak her iki tarafta bulunan beklentilerin ve yapının genel mekanizmasının meşrulaştırılması ve hakların ve görevlerin kurumsallaştırılması ile olasıdır. Siyasal alanda görülen iktidar, böyle bir mekanizma olarak düşünülebilir. Bu anlamda

[259] Parsons, 1967:218;Kiss, 1975: 164

iktidar sistemi, farklı alanların çıkarlarının çatıştığı bir pazar gibidir ve aynı zamanda çatışmaları düzenleyen mekanizmadır.

Parsons (1967), kurumsallaştırılmış iktidar sisteminde, belirli görevlerin ve vaatlerin normatif bağlayıcılığı olduğu bir ilişkiler sisteminden söz etmektedir. İktidar, kolektif bir örgütün bağlayıcı görevlerinin korunmasının güvenceye alınması için genelleştirilmiş yetkinliktir. İktidarın genelleştirilmesi ve meşrulaştırılması, Parsons'un iktidar tasarımının temel yapısını oluşturmaktadır. İktidarın bir araç olarak harekete geçirildiği kod, egemenlik kurumuna yönelmiştir.

Parsons'un, yapısalcı işlevselcilik teorisinde sistem-çevre ilişkisini göz ardı etmesi nedeniyle ortaya çıkan boşluk, Niklas Luhmann tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Parsons'un sosyal sistemler teorisinden farklı olarak Luhmann'ın sistem teorisi, yalnızca sosyoloji bilim dalında değil, psikoloji gibi bilim dallarında da önemsenmiş ve almanca konuşulan ülkelerde tartışılmıştır. Luhmann, Humberto Maturana gibi kendi kendini üreten kapalı sistemlerin varlığını kabul etmekle birlikte, Maturana'nın geliştirdiği sistem teorisinin temel kavramlarını ret etmiştir. Maturana, kendi kendini üreten sistemleri, organizma ile sınırlandırırken, Luhmann, bu kavramı kurulmuş bağlantıları kapsayacak şekilde geniş bir anlamda kullanmış ve çevresinden farklılığa işaret eden bir sistem tanımlaması yapmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Luhmann'ın, sistem ve iletişim teorilerini eleştirel açıdan irdelemektir.

Sistem Teorisi

Luhmann, bir sistemin, belirli karakteristiklere ya da sıfatlara sahip olan ve birbirleriyle ilişkide bulunan, karşılıklı etkileşime giren ve bir anlam bağlantısı oluşturan elementleri ve nesneleri kapsadığını düşünmüştür. Sistemin dışında ise, başka sistemlerden oluşan çevre bulunmaktadır. Tüm evren ise, sistemlerin toplamından oluşmaktadır; sistemler, çevreleriyle farklı kesişme noktalarına sahiptirler. Luhmann (1984), ilk önceleri, toplumun, yapısal ilkeleri olarak sosyal farklılıkları değil; birbirinden bağımsız mantığa sahip olduklarını düşündüğü farklı toplumsal sistemleri (ekonomi, siyaset, hukuk, bilim) önemsemiş ve her biri önemli

toplumsal görev üstlenen bu sistemleri, işlev sistemleri olarak nitelendirmiştir. Ekonomik sistem, sınırlı olan kaynakların paylaşımını, hukuk sistemi genel bağlayıcılığı olan hukuk normlarının formüle edilmesini, bilim sistemi gerçeğe ilişkin bilgilerin elde edilmesini, siyasal sistem ise, herkesi bağlayan kararlar alınmasını gerçekleştirmektedir. Luhmann'a göre, bu sistemlerin hepsi benzer şekilde yapılandırılmıştır, işlevlerini dışsal olarak gerçekleştirmektedirler ve özerktirler. Sistemlerin özerk olması, uyacakları kuralları kendilerinin koymalarını ve oluştukları elementleri de kendilerinin belirlemeleri anlamına gelmektedir. Luhmann, bu süreci, "kendi kendini düzenleme" olarak nitelendirmektedir.

"Kendi kendini düzenleme" ile Luhmann, organizasyonların, esnekleştirilmesini, dinamikleştirilmesini ve yeniden kombinasyonunu ve çözülmesini radikalleştirmektedir. Luhmann[260], hep yeni kombinasyonların denenmesinden ve yeni ayrımların yapılmasından yanadır. Luhmann[261], anlamın yoğunlaşması doğal eğilimine karşı, sistemlerin yapay olarak açık bırakılmasını önermiştir.

Parsons'un düşüncelerinden etkilenmekle birlikte Luhmann, sistemlerde yapı ve işlev ilişkisini farklı düşünmüştür. Ona göre, işlev, oluşan sistem yapısının lehine özel bir etki kategorisi değildir; işlev, eşdeğerliliğe açılım sağlamaktadır. Sistemin yapısı, karmaşıklığın indirgenmesi işlevine sahiptir; böylece anlamlı insan davranışına olanak sağlanmaktadır. Sistem, parçaların bir bütün oluşturması ve uyumlu olmaları ile varlığını sürdürmemektedir; aksine sistemin çevresiyle aykırı düşmesi ve böylece anlam oluşturması yoluyla varlığını sürdürebilmesi söz konusudur. Luhmann, sosyal sistemin varlığını yalnızca belirli ve az ya da çok belirlenebilen işlevlerle koruyamayacağını; sistemlerin işlevsel-eşdeğer performanslarıyla varlıklarını koruyabileceklerini önermiştir. Luhmann[262], sosyal sistemlerin, yeniden yapılanabileceğini ve böylece çevrelerinde meydana gelen değişikliklere tepki verebileceklerini kabul etmektedir. Bu nedenle de modern işlevselcilik, kendisini "sistem gereksinimleri teorisi" olarak nitelendirmektedir; çünkü varlığını geliştirmek isteyen bir sistemin,

[260] 1992:22
[261] 1972:160
[262] 1970a:33 v.d

çözmesi gereken sorunlar bulunmaktadır. Bir sistemin varlığını geliştirmesi ise ancak, çevresinden gelebilecek kaçınılmaz etkileri hesaplaması halinde olasıdır.

Yapısalcı işlevselcilik sistem teorisi çerçevesinde, sistemlerin, çevreye açık olduğu ve çevreyle ilişkide bulundukları düşünüldüğü için bundan kaynaklanan sorunların sürekli olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle işlevselcilik teorisi, sistemin yalnızca içsel yaşamı ile sınırlandırılmayan ve çevreyi de kapsayan bir sistem-çevre teorisi olarak görülebilir. Bu çerçevede sistemin çevresi, varlığı nedeniyle değil; olası tüm olayların birliğini ifade eden karmaşıklığı nedeniyle önem kazanmaktadır.[263] Karmaşıklık, pek çok olasılık içermektedir ve çeşitli olayların meydana gelme olasılığı belirginleştiği zaman ortaya çıkmaktadır. Luhmann[264], karmaşıklığın, seleksiyon zorunluluğu oluşturduğunu söylemektedir. Sosyal sistemler, çevrenin karmaşıklığını anlama ve indirgeme işlevine sahiptir. Eylem ve anlam bağlantıları tasarlayan sistemler, çeşitli olasılıkları indirgemektedirler. Sistem oluşturulması, anlam seleksiyonu ile gerçekleşmektedir. Bu, sistem içinde eylemde bulunan bireylerin, çevrelerini indirgenmiş olarak algıladıkları, çevrede belirli olayların meydana gelmesini bekledikleri, buna göre tepkide bulundukları, çevrenin karmaşıklığını, sisteme içkin karmaşıklığa taşıdıklarını ve böylece belirli bir sistem yapısı oluşturdukları anlamına gelmektedir.

Luhmann, sistemlerin kendilerini yeniden ürettiğini düşünmüştür. Sistemler, çevreleriyle sınırlarını operatif olarak üreten birliklerdir. Çevre bu nedenle, her zaman sistem açısından görelidir; çevre, sistemin olmadığı her şeydir. Bir sistem kendisini, elementlerinin çevresine karşı, kendilerini, yeniden üretmeleri ile kurar. Bu nedenle sistem, operatif olarak özerktir ancak otarşik değildir. Sosyal sistemlerde kendini yeniden üretme, iletişimin başka iletişimlere yol açması ile gerçekleşmektedir. Psişik sistemlerde de kapalı yeniden üretim gerçekleşmektedir; bu sistemlerde bilinç, bilince bağlanmaktadır. Sosyal sistemler, kendi kendilerinin yeniden üretimini ancak insan yaşamının ve bilincinin kendini yeniden üretmesi halinde gerçekleştirebilirler. Operatif

---

[263] Luhmann, 1970b:115

[264] 1970a: 32 v.d; 1970b:116

kapalı sistemlerde yaşamın ya da bilincin yeniden üretimi olasıdır. Kendinin yeniden üretimi, çevresel koşullara bağlıdır. Bilinç sistemi için çevre koşulu toplumdur, sosyal sistemler için ise, psişik sistemlerdir. Çeşitli sistemlerin birbirlerine karşı kapalı ya da açık olmaları koşulsal bir ilişki içinde bulunmaktadır. Sosyal sistem, yaşam ve bilinç, diğer sistemlerin kendilerini yeniden üretmelerini gerektirmektedir; bu, sistemlerin kendilerini kapalı bir yeniden üretim ilişkisi içinde yenilemelerine olanak sağlamaktadır.

Luhmann, toplumda, bir ölçüde düzenlenmiş, hiyerarşik yapılanmış veya düzenlenmemiş olan çok sayıda etkileşim ve organizasyon sistemleri bulunduğunu söylemektedir. Toplumsal sistem daha çok, etkileşim ve organizasyon sistemleri arasında meydana gelen, olabildiğince geniş kapsamlı bir iletişimi ifade etmektedir. "Toplum, iletişimsel olarak erişilebilen tüm yaşantı ve eylemlerin sosyal sistemi olarak tanımlanmalıdır; yani tüm iletişimsel yaşantı ve eylemlerin oluştuğu bir sistemdir.[265] Toplum, en kapsamlı sosyal sistemdir ve tüm işlev, örgüt ve etkileşim sistemleri ve sonuçlarını içermektedir. Ancak karmaşık yapıların ayrımlanmasını ve işlevlerinin ayrımını öngören bir toplum teorisi için etkileşim, tüm toplumu temsil edebilecek bir karaktere sahip değildir. Toplum, karşılıklı etkileşime dayanan bir yaşama dayanılarak kavranamaz. Modern toplum olarak toplum, tek bir etkileşim sistemi ya da tüm etkileşim sistemleri olarak düşünülemez. "Toplum, insanların özgürlüklerinden vazgeçmeleri, özgürlükleri konusuz olduğu ve bir ölçüde disipline olmaları halinde vardır. Toplum, sosyal sistemin özel bir türüdür. O, tüm iletişimleri birbirine bağlayan sosyal sistemdir. Toplum, iletişim içinde kavranan ve güncelleştirilen sosyal karmaşıklığın sınırlarını çizmektedir".[266]

Toplumsal sistem bireylerle pek ilgilenmemektedir; çünkü toplum, daha büyük elementleri elemekte ve düzenlemektedir, yani en azından bu, organizasyon sistemleri için böyledir. Bir bütün olarak toplum, bireylerden ve onların istedikleri ile istemediklerinden tamamen bağımsız ve onların kararlarından tamamen uzaktır. İnsanların çoğunun zaten organizasyon sistemlerinde,

---

[265] Luhmann, 1981:311
[266] Luhmann, 1984: 63

organize oldukları ve disipline edildikleri söylenebilir. Toplumsal sistem, bireysel kararların olumsuz etkilerinden korunabilmek için orta yolu seçmiştir.

Luhmann, toplum için ev metaforunu kullanmıştır. Evin neden yapıldığını, tek tek parçaların, tuğlaların ve odaların neler olduğunu sorgulayan Luhmann, tuğlaların bireyler olduğunu söylemektedir. Ancak evin yapımı tamamlandıktan sonra bireylerle ilgilenmek gerekmemektedir; çünkü tuğlalar sıvaların ve duvar kâğıtlarının arkasında kalarak, yok olmaktadırlar. Artık ilginç olan evin odalarında yaşanılanlardır. Ekonomi, sanat, siyaset, sağlık, eğitim ve hukuk gibi toplumun alt sistemleri, evin odalarını oluşturmaktadır. Luhmann, bu odalar içinde yaşanılanları ve meydana gelen değişimlerin belirlenmesini önemli görmektedir. Luhmann, toplumsal gerçekliği, bireylerin canlılığına karşı toplumsal bir gerçeklik olarak sağlamlaştırarak açıklamaktadır. Bireylerin dış tarafta yaşaması halinde sağlam yapılar ve işlev bütünlüğü oluşmaktadır. Buna karşılık sosyal sistemler, yalnızca çalışma ve tüketim alanlarında bireylerin sınırlı katılımına gereksinim duymaktadır. Luhmann için toplumun açıklanması, insanların yaptıklarının değil; sosyal sistemlerin yaptıklarının açıklanması anlamına gelmektedir.

İletişim Teorisi

Sosyal sistemlerin oluşması ve varlığını sürdürmesi dolaysız olarak iletişim sürecine bağlıdır. İletişim içinde bulunan bireyler ve eylemleri bir sosyal sistem oluşturmaktadır. Luhmann, sosyal sistemlerin ancak içinde yer alan bireylerin algılamalarının ve görüşlerinin alış-verişini yapmaları yani birbirleriyle iletişim kurmaları halinde oluşabileceklerini ve kendilerini koruyabileceklerini söylemektedir.

Luhmann[267], sistemin, insan eylemlerinden oluştuğunu kabul etmiş ve sosyal sistemlerin, bireylerden değil; somut eylemlerden meydana geldiğini söylemiştir. Bununla birlikte bir sosyal sistem, bireylerin tüm eylemlerini kapsamamaktadır. Bireyler, eylem sistemlerinin taşıyıcısıdırlar; ancak hiçbir şekilde mutlaklıkları,

[267] 1972:25

biyolojik tasarımlarının bütünlüğü, psikolojik yapıları, gereksinimleri, istekleri ve beklentileri ile sistem içine girmezler. Daha çok, bireylerin yetenekli oldukları ve gerçekleştirdikleri eylemler ve bu eylemlerden bazıları, sistem için önemli olmaktadır; bireysel eylem bağlantılarıyla bireyler, sosyal sisteme bağlanmaktadırlar.

İletişimi, toplumun tanımlanması ve korunması için temel element olarak gören Luhmann, iletişimsel olanakların yeni araçlarla değişmesinin toplumu da değiştireceğini söylemektedir. Bu çerçevede Luhmann ile Parsons arasındaki temel düşünce farkı, Luhmann'ın, sosyal sistemlerin, eylemler zincirinden değil de iletişim ile oluştuğunu düşünmesinde ortaya çıkmaktadır. Luhmann[268], toplumsal sosyal sistemin, yalnızca iletişim süreçleri ile meydana geldiğini ve iletişimin, toplumun birliğini sağladığını söylemektedir. Sistemlerin önemli bir parçası olan iletişim, en az iki sistemin ya da karmaşık sistemlerin bağlantı kurması süreci olarak açıklanabilir. İletişim olmadan sistemler de var olamaz. Kendi aralarında iletişim kuran sistemler, işlevselliklerini sürdürebilmek için diğer sistemlerde, enformasyon oluşturma çabası içinde bulunmaktadırlar. Bunun için farklı araçlardan yararlanmakta ve doğru deşifre edilmeleri önemli olan enformasyonlarını farklı şekillerde (dokunma, elektro manyetik dalgalar aracılığıyla) iletmektedirler. Luhmann, iletişim ürettiği ve bağlantı kurma yeteneğine sahip olduğu sürece, bir sosyal sistemin, kendi kendini yönettiğini düşünmektedir. Psişik sistemler (bilinç) ise iletişim kuramamaktadırlar; ancak düşünebilmektedirler. Yalnızca sosyal sistemler (örgüt, toplum), iletişimsel uyarımlarda bulunabilmektedir. Tüm sosyal sistemler, iletişim süreçlerinin kendisine referanslı olmasına tutukludur; bu, iletişimin, kendisini izleyen olaylarla, aynı süreç tipinde kendisine etki etmesi anlamına gelmektedir ve bunu iletişim sekteye uğrayana kadar yapmaktadır. Luhmann[269], artık iletişimin, iletişim kurduğunu söylemektedir. İletişimin sona ermesiyle, sosyal bağlam ortadan kalkmakta ve bireyler algılamanın, tasarımların ve düşünce süreçlerinin psikolojik süreçleri alanında yabancı referansı olmadan kalmaktadır.

---

[268] 1981:309
[269] 1988:884; 1990:31

Luhmann[270] için iletişim, tek bir bildiri (haber, duyuru) değildir. İletişim, bildiri, enformasyon ve anlama bileşenlerinin bir sentezidir. Bir enformasyonun gönderildiğinin anlaşılması halinde iletişim meydana gelmektedir. İletişim, bir enformasyonun işareti olarak bir duyuru olduğu ve anlaşıldığı zaman gerçekleşir. Anlamak, iletişimin kabulünü ifade etmemektedir; tam aksine, anlamak, iletişim kurma olasılığının kabulüne ya da ret edilmesine yol açmaktadır. İletişim, ret edilme olasılığı nedeniyle her zaman kırılmanın eşiğinde bulunmaktadır. Bununla birlikte iletişimin meydana gelmesinde, neyin anlaşıldığı tamamen önemsizdir; önemli olan anlaşılmasıdır. Bu nedenle iletişim enformasyon, duyuru ve anlamayla birlikte düşünülmektedir. Duyuru, anlama ve enformasyonun başka türlü de olabilmesi nedeniyle Luhmann, iletişimin üç aşamalı bir seleksiyon sürecinden söz etmektedir. İletişim eylemi üçlü bir eleme sürecinde gerçekleşmektedir. Birinci eleme sürecinde olanaklar repertuvarında enformasyon, ikinci eleme sürecinde ise, bildiri elemeye tabi tutulur. Bildiri, enformasyon taşıyan bir davranışın seleksiyonudur; dolayısıyla davranış olanakları repertuvarından seçim yapılır. Üçüncü eleme sürecinde, enformasyonun anlaşıldığını gösteren bağlantı elemesi yapılır. Enformasyonun anlamının anlaşılması, seleksiyonun kabulü ya da ret edilmesiyle, kendi davranışının ayırt edilebilmesi için beklenen bağlantının seleksiyonudur. İletişim sürecinin bu yapısından dolayı meydana gelen iletişim ve sosyal sistemlerin oluşumu kesin değildir. Luhmann, iletişimin katılımcıların kimliğini, perspektiflerin ayrımlanmasını ve yaşanılanın tamamen eşitliğini gerektirmediğini düşünmekte ve bu nedenle iletişimin meydana gelmesinin ve sürekliliğinin olası olmadığını kabul etmektedir.

Luhmann, iletişimin olanaksızlığından söz ederken, iletişimin sıfır noktasında bulunması halinde "ego"nun, "ben"in neyi kast ettiğini anlamasının olası olmadığını düşünmektedir. O, yalnızca bağlamla ilişkili olarak anlaşılabilir. Bağlam ise, kişinin algılama alanı ve belleğinin sunduklarına bağlıdır. Anlamak, yanlış anlamaya da yol açabilmektedir ve yanlış anlamanın bileşenlerinin, ek koşullarla desteklenmemesi halinde, iletişimin devamı

[270] 1995:113 v.d; 1997:81 v.d

olanaksızlaşacaktır. İkinci olanaksızlık ise, ilgililere ulaşılması konusunda düşünülebilir. Bir iletişimin somut bir durumda var olandan daha fazla sayıda insana ulaşması olası değildir. Bu olası olmama durumu, iletişimin değişmeden sürmesinin istenmesi halinde daha fazla büyüyecektir. Sorun, mekânsal ve zamansal genişlemeden kaynaklanmaktadır. Etkileşim uygulamada, yeterince iletişime ilgi çekmeyi güvenceye almaktadır. Burada geçerli olan kurallar, etkileşim sisteminin dışına çıkamamaktadır. İletişimin, zamana dayanaklı anlam taşıyıcısı bulması halinde, etkileşimin sınırları olası olmayacaktır. Üçüncü olanaksızlık ise, başarının olanaksızlığıdır. İletişim, eriştiği kişi tarafından anlaşılmış olsa bile, kabul edileceği ve devam edeceğinin güvencesi bulunmamaktadır. Tam aksine, söylenilen her söz karşı anlamı uyarmaktadır. İletişim, yalnızca egonun, iletişimin seçici içeriğini (enformasyon) kendi eylemlerinin öncülü olarak alması durumunda başarılı olabilecektir. Almak, söz konusu olan direktiflere uygun eylemde bulunmak, ama bunun yanında var olan durumu yaşamak, düşünmek ve başka enformasyonları belirli enformasyona isabet etmesi koşuluyla işlemek anlamına gelmektedir. İletişimsel başarı, seleksiyonların bir araya getirilebilmesi becerisidir.

Toplumsal sistemin iletişimden oluştuğu kabul edilirse, iletişimin neden olası olmadığı sorusunun bununla ilintili olarak düşünülmesi gerekmektedir. Toplumsal sistemin iletişimden oluştuğunun kabul edilmesi halinde bazı zorluklar kendini göstermektedir. Bu zorluklar anlayış, iletişimle ilgili kişilere erişilmesi, kabul etmenin olası olmamasıdır.

İletişim Aracı Olarak Dil

Luhmann[271], bazı araçların, iletişim sürecinde belirsizlikleri, belirliliğe dönüştürdüğünü söylemektedir. Anlamayı oluşturan dil, belirliliği arttıran bir araçtır. Araçlar, enformasyonu seleksiyona tabi tutmanın yönergeleridir ve davranış modeli sunarak, iletişim yönelimine hizmet etmektedirler.

---

[271] 1975a: 36

Luhmann[272], işaretlerin kullanımı ile ortaya çıkan ve iletişimin anlaşılmasını, algılamadan dışarıya taşıran aracın dil olduğunu söylemektedir. Dil, enformasyonun gelişini ve anlamını, anlamayı güvenceye alan ancak, bağlantıyı sağlayan yaşanılanın ya da eylemin seleksiyonunu içermeyen önemli bir iletişim aracıdır. Karşılıklı etkileşim sistemlerinin ayrımlaşması için diğer araçların da var olması gerekmektedir. Luhmann, bu araçları para, iktidar, sevgi, hukuk, sanat, etki ve değerlere bağlılık olarak belirlemektedir. Dilden dolayı yazı, baskı ve radyo-televizyon gibi medya gelişmiştir. Luhmann, toplumsal evrimleşmede arkaik toplum, yüksek şehir kültürleri ve teknik-endüstriye dayanan toplum sistemlerinden geçildiğini söylemektedir. Arkaik toplum, dolaysız etkileşimi yani katılımcıların varlığını gerektiren iletişim biçimi olarak dil tarafından biçimlendirilmiştir. Yazının icadı ile, iletişim süreci, katılımcının varlığına gereksinim duyulmasından bağımsızlaşabilmiştir. Yazı, mekan ve zamanı birleştirmiş, karşılıklı etkileşim ve iyice anlamadan bağımsızlaşmıştır. Luhmann, yeni geliştirilen iletişim kodları ve doğruluğun kriterleri ile doldurulabilecek kontrol boşlukları oluştuğunu söylemektedir. Endüstrileşme sürecinde, bir dünya toplumunun oluşumunda, iletişim alanında meydana gelen değişim, belirleyici olmaktadır. İletişim ağı giderek genişlemektedir. Medya, yazıya karşı, yeniden üretiminin eylemsiz gerçekleştirilmesine olanak sağlamakta ve alımlayıcının senkronize olmasına ve hemen entegrasyonuna olanak sağlamaktadır. Medya, güncellik, ilgi ve dikkat ilkesine ve programların organizasyonel ayrımlanmasına göre işlemektedir. Geniş kitlelere erişen medya, sembolik olarak genelleştirilmiş araçlardan farklı olarak kendine özgü bir sistem oluşturma-maktadır.

Sosyal düzen, yalnızca olanak tanıdığı iletişim tarafından süreçlendirilebilir; çünkü yalnızca iletişim, sistemleri, kapalı dolaşımsal kendi referansı aracılığıyla dışarıya açabilir. Dışsal sosyal müdahaleleri, en az iki bilinç sistemini koşul olarak gerektiren iletişim, sosyal düzeni sağlamlaştırmaktadır. Ancak oluşan sosyal düzen örneği kendi birliğine göre oluşmaktadır. Ortaya çıkan iletişim, bir sosyal sistemin kapalılığını enformasyon, bildiri ve anlamanın birliğinin müdahalesi ile şekillendirmektedir. Bilinç

[272] 1988:220

sistemlerinin ve sosyal sistemlerin, yapısal bağlanmasını gerçekleştiren temel iletişim aracını dilde buluruz. Dil bir yandan iletişim sisteminde karmaşıklığın yapılanmasında, bağlantı kurma yeteneğini sağlamlaştırmakta, diğer yandan ise, bilinci büyüleme-kte, belirli zaman aralıklarında, belirli alanda onu etkilemekte ve bir imaj potansiyeli oluşturmaktadır[273]. Her bilinç, başka bir bilincin, bilinçli bir eylemine etki edemez; bunun yerine içkin olarak kendiliğinden düzenleyici ve üretici yapılarda seleksiyonunu gerçekleştirir. Luhmann, üretilen bu selektif olayları, bilincin son elementleri olarak görmekte ve "düşünce" olarak adlandırmaktadır.

Anlamın Boyutları

Luhmann (1971), insanlar arasındaki iletişimde üç anlam sistemi ayrımı yapmaktadır. Bunlardan ikisi psişik sitemdir (a kişisi ve b kişisi), diğeri ise, ilişkiyi ortaya koyan sosyal sistemdir. Çeşitli sistemler iletişim kurma yetenekleriyle ve ortak bir karşı evrimle karşılıklı olarak birbirlerini değiştirmektedirler. Bununla birlikte sistemlerin hiç birisi, bir diğerinin anlam sistemi üzerinde dolaysız etkide bulunamamaktadır. Luhmann, her iletişim ile güncelliğin bütünlüğünün, olanaklılığının ve anlamın yeniden üretildiğini düşünmektedir. Anlam, iletişimde kendinin anlaşılmasını ve bilincin üretilmesini sağlamakta ve aynı zamanda iletişimin, katılımcının bilincine geri dönmesini olanaklılaştırmaktadır. Anlam aracılığıyla ise iletişim, sınırsız olarak kendi kendini yeniden üretim olanağı kazanmakta ve güncel olan ile potansiyelliğin ayrımlanmasının birliğini ifade etmektedir. Ona göre, kast edilen anlamın oluşturulmasında dolaylı ya da dolaysız iletişim rol oynamaktadır.

Luhmann[274], iletişimin, anlamın ortak olarak güncelleştirilmesi olduğunu düşünmektedir. İletişim anlama ilişkin yaşanılanın değişimi ve eylemlerin bir arada sürerek yaşanmasını sağlamaktadır. Eylemlerin anlaşılması diğerleri için bir anlam oluşturmakta ve anlam bağlantılarını deneyimlenebilir kılmaktadır. Her güncel iletişim, olası iletişim potansiyelinin seleksiyonudur. Seleksiyon

[273] Luhmann, 1990:48 v.d
[274] 1971:42 v.d

edilmiş iletişimin güncelleştirilmesiyle, yeni bir potansiyel alanı açılmaktadır. Bu alan, içinde bazıları yine seleksiyona tabi tutulacak ve güncelleştirilecek olan tüm olası bağlantı iletişimleri ile oluşmaktadır. Anlam, ayrıma göre süreçlendirme olarak düşünülebilir. Bu nedenle anlamın kendisinin, kendini yeniden üreten bir sistem oluşturduğu söylenebilir. Bu süreçlendirmede içsel kapalılık bir koşul olsa bile, dışarıya karşı bir açıklığın oluşması önemlidir Anlam sistemleri dışarıdan anlam iletilerini kabul veya ret edebilirler. Dış etkiler anlam sistemi tarafından işlenmekte ve anlam sistemi, kendini yeniden üretiminde dışarının ne kadar etkili olacağını belirlemektedir. Bununla birlikte anlam sisteminin, yeniden üretimini, kendisinin yapması halinde, dışarıdan yönlendirilme olasılığı bulunmamaktadır; çünkü dışarıdan gelecek etkiyi nasıl alacağı kendisine bırakılmıştır. Dışarıdan gelen anlam, "anti-anlam" olarak kurulabilir.

Luhmann, üç anlam boyutu ayrımı yapmaktadır. Bu anlam boyutları konu boyutu, sosyal boyut ve zaman boyutu olarak belirtilebilir. Kimin (sosyal boyut) hangi zaman noktasında (zaman boyutu) hangi konuda (konu boyutu) iletişim sağlayacağı yalnızca var olan yaygın medyaya bağlı değildir. Anlamın her güncelleştirilmesinde, üç boyut birlikte kendini göstermektedir. Üç boyutun ayrılması ancak analitik-betimsel olarak gerçekleştirilebilir. Bunun yanında farklı boyutların farklı önemleri bulunmaktadır.

Anlamın üç boyutundan biri olan konu boyutu, "bu / şu" (bu konuya yönelimlidir / şu konuya yönelimli değildir") ayrımına yönelimlidir. Temel ayrım yeni farkların ortaya konulması ile daha fazla ayrımlanabilir. Herkesin iletişim konusunda bir şey söyleyemeyeceği ya da söylemek istememesi gibi nedenlerle, konu boyutunda, ayrımlanma süreci, anlamın sosyal boyutu ile ilişkilidir. Konu boyutunda iletişim, farklı konulara göre ayrımlanmaktadır; iletişimin bir bileşeni olarak enformasyonun içeriği, ayrımların yardımıyla konu boyutunda betimlenebilir. Sosyal boyutta ise, iletişim partnerleri, "ben" ve "öteki" farklı perspektifleriyle ve deneyimleriyle ayrımlanmaktadır. Bu ayrım, ortaklaşılan her anlamın öteki tarafından farklı alınabileceğini göstermektedir. Örneğin kabul / ret farklı anlaşılabilmektedir. Ego, iletişimde anlamanın, öteki ise, iletişimde bildirinin atfedildiği taraftır. Bu atıf adresleri, kural olarak kişilerde ya da kurumlarda belirli bir

kimlik olarak yoğunlaştırılmaktadır. Bunun yanında sosyal boyutta "eylemde bulunmak" ve "yaşamak" ayrımı yapılabilir. "Eylemde bulunmak", egonun iletişimin seleksiyonunu kendisine; "yaşamak" ise, ötekine atfedilmesi halinde görülür. Olağan koşullarda bildiri bir eylem, yaşantı ise, anlamak olarak görülmektedir. Zaman boyutunun temel ayrımı, "öncesi / sonrası" olarak yapılmaktadır. Bu, iletişim sisteminde, "geçmiş" ve "gelecek" ayrımı yapılmasına ya da iletişimsel süreçlerin planlanmasına ve parçalara bölünmesine olanak sağlamaktadır. Zaman boyutu, sosyal boyuta etki etmekte ve belirli şeylerin beklenildiği gibi olmadığını ya da o an için olmadığını göstererek, belirsizlik oluşturabilmektedir. Bunun yanında zamansal boyutta, sosyal boyutta olduğu gibi kimin, ne zaman bir iletişim sürecinde yer alacağı düzenlenebilir. Ayrıca zaman boyutunda, bildiri ve anlam iletişim bileşenleri birbirinden ayrılabilir.

Konuşulan dil, yazı, yazılı ya da elektronik medyanın kullanılması iletişimin üç bileşeni ve anlamın üç boyutu üzerinde etkide bulunmaktadır; çünkü yaygın medyanın da bir iletisi vardır. Luhmann'a göre, yaygın medya, iletişim biçimlerinin yayılmasına hizmet etmektedir. Yaygın medya, bildirilen enformasyonun algılanma, anlaşılma ve bağlantı iletişimi kurulması olanaklılığını yükseltmektedir. Kişilerarası iletişimde, iletişimin üç bileşeni güncelleştirilebilmekte, ego ve öteki de aynı zamanda var olabilmekte, karşılıklı olarak birbirlerini algılayabilmekte ve kendiliğinden tepki gösterebilmektedirler. Yazının ya da yazılı medyanın kullanılmasında ise, mekânsal ve zamansal olarak var olanlar kendiliğinden ayrılmaktadır. Yazı ve yazılı medya, sosyal boyutta potansiyel alımlayıcı çevresine enformasyon sunmaktadır; ancak kimin hangi enformasyonu ne zaman alımladığı, anladığı ve kabul ettiği belirlenememektedir. Yazılı medya ve kitap aracılığıyla gerçekleştirilen iletişim, karşılıklı olmamakta, zamansal ve mekânsal farklılık nedeniyle ötekinin, ego üzerindeki iletişimi kabul ettirme baskısı kalkmaktadır. Dolayısıyla yazılı iletişimde, ret etme riski yükselmektedir. Dille kurulan sözlü iletişimin uçuculuğundan farklı olarak yazılı metinler, zamansal olarak durağan bir biçimde bulunmaktadır. Bu nedenle de farklı kişiler için farklı zamanlarda, anlama ve iletişimsel bağlantı kurma olanakları önem kazanmaktadır. Elektronik medyanın kullanılma-

sında ise, zamansal, mekânsal ve sosyal sınırlar eski önemini yitirmektedir.

Egemen İletişim ve İktidar

Luhmann[275], sosyal sistemler alanında, üç sosyal sistem tipi belirlemektedir. Bunlar, karşılıklı etkileşim sistemleri, örgütlenme sistemleri ve toplum sistemleridir. Bu tiplerden hiçbirisi diğerine zorla bir çevre sunmamaktadır; bu sistemler daha çok, üç sistemin çeşitli referansları için sosyalliğin anlaşılmasını amaçlamaktadır. Karşılıklı etkileşim sistemleri, var olanın iletişimi aracılığıyla sınırlarını üretmektedir. Örgütlenme sistemleri, üyelerinin iletişimi aracılığıyla üretilmektedir. Toplum sistemleri ise, iletişim aracılığıyla üretilmektedir. Egemen iletişim, bu esasta üç farklı sistem referansları aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Luhmann, toplumsal sisteme atıfta bulunurken, örgütlenme sistem referansını önemsememektedir. Karşılıklı etkileşim sistemlerini ise, toplumsal sistem içinde sahip oldukları anlama göre değerlendirmektedir. "Karşılıklı etkileşim, karşılıklı etkileşim iktidarının hiçbir biçimiyle ilintili değildir; buna karşılık örgütler, örgüt iktidarının oluşumu ile ortaya çıkmaktadır"[276]. Örgütlerde yarar sağlama, örgüt içi kurallara uyulmasını gerektiren üyeliğe bağlıdır. Negatif yaptırım ise, üyeliğin yitirilmesi olmaktadır. Örgüt iktidarı için, her egemen iletişimde geçerli olanlar önemlidir. İkinci iletişim süreci, iktidar sahiplerinden çok iktidara tabi olanların sakınmaya çalıştıkları bir şeydir. Burada örgüt gücü, sınırlarda kendini göstermektedir.

İktidara tabi olmak ve örgüte girme ile ilgili açıklamalar, örgüt iletişiminde, iktidara bağımlı olanın güdülenmesini göz ardı etmesine neden olmaktadır. Bu, iktidara tabi olanlar açsından bir sorun olarak görülmemektedir. Örgütlerde, mekânı ve zamanı aşan iktidar zincirleri, tamamen farklı yönergelerle oluşturulabilir. İktidarın bu şekilde çoğalması hemen merkezileştirilememektedir; iktidar sahipleri, iktidar zincirinin zirvesinde aşırı isteklerde bulunmaktadır. Luhmann, biçimsel iktidara bağımlı olanın konumuna dayanan iktidarın bu biçimini, "karşı iktidar" ya da

---

[275] 1975b;1984:16

[276] Luhmann, 1988:115

"biçimsel olmayan iktidar" olarak nitelendirmektedir. Örgütlerin yardımıyla, olası olmayan iktidar zincirlerinin oluşması, olası olmaktadır. Tamamen gerçeğe ya da serbest pazara dayanan iktidarsız bir toplum, uzun eylem zincirleri tarafından örgütlenenden vazgeçilmesi anlamına gelmektedir.

Örgüt iktidarının yanında siyasal iktidar kavramını da açıklamaya çalışan Luhmann[277], işlevsel alt sistemlere ayrılmış bir sistem olarak nitelendirdiği modern toplumlarda, siyasal sistemin, kolektif bağlayıcılığı olan kararlar alma ve kararları uygulama işlevine sahip olduğunu söylemektedir. Siyasal sistem, toplum için üretme, yönetme ve iktidarın kontrolü görevlerini üstlenmektedir. İşlevsel olarak ayrımlanmış toplumda, her alt sistemin kendisi işlevlere sahip olduğu için, alt sistemlere ya da siyasal sisteme, ya da iktidara merkezi bir rol düşmemektedir. Siyaset, yönetim iktidarına sahiptir ve yönetim için programları, örgütsel ve personel kararlarını üretmektedir. Yönetim iktidarını, hakkında bağlayıcı kararlar ürettiği kamuoyundan almaktadır. Kamuoyunun siyasal seçimlerde söz hakkı olması ise, onun iktidarını göstermektedir. Böylece karmaşık bir iktidar dolaşım sistemi oluşmaktadır. İktidarın bu dolaşımı için tipik özelliği hukuk aracılığıyla "ikili kodlama"ya sahip olmasıdır. Böylece dolaşımın her noktasında, siyasal iktidarın kullanılmasının hukuksal olarak çerçevelendiğine işaret edilmeye çalışılmaktadır.

Bu nedenle Luhmann'a göre, monarşiden demokrasiye geçilmesi, egemenlik biçimlerinin değişmesi değildir; çünkü egemenlik, iktidara karşı, karşı iktidar ve sirkülasyon üreten hiyerarşik, iki aşamalı ayrımlama (egemen / egemen olunan; yöneten / yönetilen) oluşturmaktadır. Demokratik iktidar dolaşımında, yöneten ve yönetilen eşit olduğu için egemenlik kavramı anlamını yitirmiştir. Bunu iktidar / muhalefet ilişkisinde de görmek olasıdır. Yönetimin iktidarına tabi olan ve oy kullanmayan toplumsal kesimler, siyaset üzerinde bir iktidara sahip olmamaktadırlar. Toplumun bir kısmını iktidara tabi bırakan demokrasi, iktidar dolaşımının oy kullanma hakkına sahip olmayanlar üzerinde egemenlik kurduğu bir egemenlik biçimi yaratmaktadır. Luhmann, egemenlik kavramının demokratik rejimlerde eskidiği görüşünü

---

[277] 1988:49

ileri sürerken, iktidar dolaşımının iki aşamalı hiyerarşik ayrımlanmasını ve oy kullanma hakkına sahip olmayanları göz ardı etmektedir; demokrasi kavramı böylece egemenliğin noksan olmasına bağlanmaktadır. Luhmann, buna karşılık demokrasinin yalnızca resmi, hukuksal olarak çerçevelenmiş iktidar dolaşımını meşrulaştırmasını sorunsallaştırmaktadır; çünkü burada da resmi olarak iktidara tabi olanların enformasyon ve işbirliğini destekleyen karşı güçler vardır. İktidar gibi karşı iktidar da sirkülasyon halindedir. İktidarın karşı dolaşımı vardır. Modern öncesi toplumlarda siyasal iktidar bir sorun oluştururken, modern toplumların resmi iktidar dolaşımında karşı dolaşım nedeniyle daha az sorun oluşmaktadır.

Luhmann'a göre, bir başka sorun ise, örgütlenme iktidarının, siyasal iktidardan bağını koparması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bağın çözülmesi bir yandan örgüt, diğer yandan da şiddet yaptırımını tekelinde bulundurarak, uygulayan ve böylece yaptırımın diğer biçimlerini koruyan siyasal iktidar tarafından gerçekleştirilmektedir. Siyasal iktidarın yanında bu temelde egemen iletişimin gerçekleştirilmesi olanakları da gelişmektedir. İktidar, itaat etme veya direnme arasında seçim yapabilecek ve yaptığı seçimin sonucuna katlanabilecek olan egemen olunanın, kararını gerektirmektedir. Bu nedenle de iktidar, itaat edilse bile eleştirinin bir konusu olmaktadır; ayırt edilmekte, yargılanmakta ve karar verilmektedir. İktidar, işlevlerinden dolayı diğer seçenekleri silemeyeceği için değil; onları, olanak olarak sunduğu için doğal görülmemektedir. Luhmann, iktidarın, indirgeme işlerini taşımaya hizmet ettiğini söylemektedir. Ona göre iktidar, egemen olunanı, iktidar sahibinin karşısında uygun davranışları göstermeye güdülemektedir. Ancak uygunluğun kendiliğinden olmaması, bazı sonuçlara yol açmaktadır. İletişime katılanın karşılaştığı zorlukların, partner tarafından üstlenilmesinin olası olmaması söz konusu olabilmektedir.

İktidarı iletişimin bir aracı olarak tanımlayan Luhmann'ın[278], iktidar kavramı, "sembolik olarak genelleştirilmiş iletişim aracı"nı ifade etmektedir. Luhmann'a göre, egemen iletişim, birisinin haber verme (duyurma, bildirme) eylemi ile ötekinin eylem hakkında

[278] 1975a

verdiği karar tarafından karakterize edilmektedir. İktidar, iletişimin bu türünü, iktidar sahibi ve iktidara tabi olan açısından olası yapmaktadır. Sembolik olarak genelleştirilmiş bir iletişim aracı olan iktidar, basitleştirilir ve iletişimin karmaşık yapısı içinde, genelleştirilmesi nedeniyle, çeşitli durumlarda iletişime giren kişiler tarafından aynı şekilde yorumlanan bir işleve sahip olur. İktidar sahibi ve iktidara tabi olan, iletişim partnerinin, iktidarın anlamını bildiği somut durum koşullarını bekleyebilir. İktidar sahibi, egemen iletişime güdülenirken ve iktidara tabi olanın kabulünün beklentisini oluştururken, iktidara tabi olan, ilkesel olarak egemen iletişimi kabul ya da ret etme konusunda açıkça karar verebilir. İktidar böylece iktidar sahibinin seleksiyon esaslarını (güçlü olan için karar verme) ve iktidara tabi olanın güdülenme (kabul etme ve ret etmeme) yapısını temele yerleştiren her iki tarafın güdülenmesine hizmet etmektedir. İktidar burada eylem olanaklarının ikileştirilmesini sembolize etmektedir. Bu, iktidar sahibinin ve iktidara tabi olanın istemediği ancak, iktidar sahibinin iktidara tabi olana göre daha az dezavantajlı durumda olduğu başka olası bir iletişim sürecine işaret etmektedir. Bundan dolayı bir iletişim aracı olarak iktidar için, ikinci iletişim sürecinin iktidara tabi olan açısından günümüzle karşılaştırılması halinde, geleceğin daha elverişsiz koşullar getireceği anlamına gelmesi ve negatif yaptırım ile bağlantılı olması belirleyici olmaktadır. Bununla birlikte paranın, harekete geçirilmesi olanağı, egemen iletişim için bir güvence oluşturmamaktadır. İktidar sahibi para aracılığıyla yalnızca gelecekteki olumlu koşullardan söz ettiği, ancak iktidara tabi olanın duruma ilişkin ödeyeceği bedelin geçmişle karşılaştırıldığında daha elverişsiz olacağını göz ardı ettiği sürece iktidarı yapılandıramaz. İktidara tabi olan, gelecekteki durumu için iktidar sahibinin bedel ödemesini bekliyorsa, bu durumda bu ödemenin iktidara tabi olan için iktidar sahibi tarafından yapılmaması halinde negatif bir yaptırım olacaktır. Böylece egemen iletişim paranın temelinde olası olacaktır. Bu iktidara tabi olan ile iktidar sahibi arasındaki farkın görülebildiği ve iktidara tabi olanın kaçınmak isteyebileceği ikinci iletişim süreci olmaktadır.

Luhmann, iktidara tabi olanın davranış esaslarında iradelerinin egemen iletişime girip girmediğinin görülebileceği klasik iktidar

teorisinden sakınmaktadır. Ona göre, iradenin kırılması egemen iletişim için gerekli bir koşul değildir. Bunun yararı iktidarın, iktidar olmadan başka türlü seyredebileceği durumlarla sınırlandırılamamasıdır. Diğer yandan da iktidarda iradenin kırılmasından çok nötrleştirilmesi önem kazanmaktadır. Bu, iktidar sahibi ile iktidara tabi olan arasında var olan bir tutarsızlığa değil, olası bir tutarsızlığa işaret etmektedir.

Luhmann'a (1988) göre, egemen iletişim, tamamen iktidar sahibinin işaretiyle oluşmaktadır; iktidar sahibi, iki iletişim süreci ve onlarla birlikte belirsizlik ortaya koymaktadır. Ancak belirsizliği çözen ve seleksiyon yükümlülüğünü üstlenen kendisi değil, iktidara tabi olandır. İktidar sahibi tarafından egemen iletişim sürecine çekilen iktidara tabi olan, ancak böylece bir iletişim sürecinin sorumlusu olabilmektedir. Luhmann, burada egemen iletişimden, şiddet içerikli iletişime geçildiğinin ayrımını yapmaktadır. Şiddetin kullanımı ile yani fiziksel zorlama ile iletişim sürecine ilişkin karar verilir. Zorlayan kendisi karar vererek, alternatif süreçlerden, iktidar iletişiminden feragat etmektedir. Zorlanan ise, egemen iletişimin aksine alternatife sahip bulunmamaktadır. Egemen iletişim sürecinde, iktidara tabi olan tarafından üstlenilen seleksiyon yükü, şiddet eylemi içeren iletişimde yalnızca zorlayanda kalmaktadır. Bununla birlikte iletişim sürecinin devam etmesine ilişkin kararın alınmasının iktidar sahibinden iktidara tabi olana geçmesi, egemen iletişimi ortaya koymaktadır. Luhmann'a göre bu nedenle de şiddet eylemi içeren iletişim, iktidar iletişimi değildir.

İktidara tabi olan, iktidar sahibi öncülüğünde gerçekleştirilen iletişim sürecini ret ettiği için iletişim süreci kendisi için iktidar sahibine göre daha negatif oluyorsa ve bu nedenle şiddet, negatif bir yaptırım olarak ortaya çıkıyorsa, iktidarın başarısız olduğu söylenebilir. İktidarın şiddetle ilişkisi bir derecede belirsiz kalmaktadır. İktidar şiddetten, uygulanmaması koşuluyla yararlanmaktadır. Şiddet tasarlanmakta ve negatif olanak stabilize edilmektedir. Luhmann[279], şiddetin, öncelikle sembolik bir mekanizma olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde şiddet, iktidara, cinselliğin, sevgi ya da algılamanın gerçeklikle ilişkisinde olduğu gibi aracın

[279] 1984: 337

sembolik alanla ilişkisini, iletişim partnerinin bedensel alanına taşımaktadır.

Medya Sistemi

Luhmann'ın görüşleri 60'lı yılların sonlarına kadar iktidarı bir sosyal etkileşim aracı olarak gören Parsons'un teorisi ile sınırlı kalmış, 70'li yıllarda ise, sosyolojik sistem teorisi çerçevesinde, sembolik olarak genelleştirilmiş, iletişim medyası tasarısı üzerinde çalışmış ve etkinin çeşitli biçimleri birbirinden ayırt etmeyi ön plana çıkarmıştır. Onun temel tezi iletişim medyasının işlevselliği, yani sorun karşısında çözüm önerisi ve iletişimin olası olmamasında kendisini göstermektedir.

Luhmann (1974), sistem ve evrim teorisiyle ilişkili olarak, güncel bir toplum teorisinin, üçüncü bir dayanağa, açıkça formüle edilebilecek, sembolik olarak genelleştirilen iletişim medyası teorisine gereksinim duyduğundan hareket etmiştir. Luhmann'a göre, sistemin durumu ve çevre farklı olabilmektedir. Bu Luhmann'ın, içinde sembolik olarak genelleştirilmiş medyanın önemli rol oynayacağı, dinamik bir sistem kavramını ön plana çıkardığına işaret etmektedir. Sistem teorisi, tek bir iletişim aracından, kitle iletişim aracına ve toplum ve kültür içinde iletişime kadar geniş bir bağlamı kapsayan bütünsel bir kavrayış ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımda, iletişim, bir etkileşim ve odak noktası da algılama / bilgi ya da toplum olmaktadır.

Luhmann, medya sistemini ekonomi, bilim ve din sistemlerine benzer bir sosyal sistem olarak düşünmektedir. Diğer sosyal sistemlerde olduğu gibi medya sisteminde de, sistemin elementleri bireyler, gruplar ya da organizasyon biçimleri değildir. Bu sistemin elementleri, iletişimsel operasyonlardır. Böyle bir sistem, kendisini karmaşık çevresinden sınırlandırarak, kurmaktadır. Bunun yanında sistemler, neyin iletişiminin yapılacağını belirleyen özgün kodlar oluşturmaktadırlar. Medya söz konusu olduğunda bu kodlar, "enformasyon" ya da "enformasyon olmayan" olarak adlandırılmaktadır. Yalnızca enformasyon söz konusu olduğunda iletişim kurulmaktadır. Bu Luhmann'ın, medya sistemi içinde haberler, reklamlar ve eğlence olarak belirlediği üç program türü için de geçerli olmaktadır. Bu üç program türü de toplumsal gerçekliğin

tasarlanması için taşıyıcılık yapmaktadır.Medya gerçekliği tasarlayarak, toplumu yönlendirmektedir.

Luhmann[280], topluma ve içinde yaşanılan dünyaya ilişkin bilgilerin medyadan alındığını söylemektedir. Bu bilgiler yalnızca topluma ve tarihe ilişkin değildir, aynı zamanda doğaya ilişkin bilgileri de içermektedir. Diğer yandan iletişim alanında yapılan araştırmalar, medyaya ilişkin bilgiler de vermektedir, öyle ki; edinilen bilgiler, medyaya duyulan güveni sarsmaktadır. Medyanın gerçek gerçekliği, kendi etkinlikleri içinde oluşmaktadır. Medyanın çalışma biçimi, kitle iletişimi olarak gerçekleştirilenleri yapılandırmakta ve sınırlandırmaktadır. Bu nedenle medyanın gerçek gerçekliğini içinde yer aldığı iletişim sürecinde görmek gerekmektedir. Toplumsal olarak paylaşılan gerçekliği sunmak temel işlevi olarak görülen medyanın, sistem teorisi perspektifinden toplumu yönlendirdiğini söylemek olası olmamaktadır.

Luhmann'ın medya tasarısı için belirleyici olan, medyanın, sistem ayrımlarının sonucuyla işlevsel olarak ilişkili olmamasıdır; söz konusu olan bütün iletişimlerin içkin olması, karşılıklı etkileşim ya da değişim araçlarının değil iletişim medyasının önemli olmasıdır. Bu, Luhmann'ın medya kavramının, geleneksel haber teorisi içerimlerinden dışarıya çıkmadığını göstermektedir; çünkü gönderici, alımlayıcı ve kanal modeli, bir enformasyonun oluşması ve anlaşılması sorununu göz ardı etmektedir. Sosyal iletişimin özneler arası olan sorununu bilmemezlikten gelmektedir. Bu durumda şöyle bir belirleme yapmak olasıdır: Luhmann, İletişim biliminin klasik iki kişilik modeline karşı sistem teorisi yönelimli enformasyon, bildiri ve anlama temeline dayanan üçlü seleksiyon modelini önermektedir. Bunun yanında Luhmann, genel bir sistem teorisinden çıkarılmadığını söylediği iletişim medyasını bağımsızlaştırmaya da çalışmaktadır.

Luhmann, medyayı, sistem oluşması çerçevesinde görmektedir. Medya, evrimsel seleksiyon mekanizması olarak etki etmekte ve yalnızca bu nedenle teori içinde bir anlama sahip bulunmaktadır. Luhmann seleksiyonu, kopuş noktası olarak kabul etmektedir. Böylece kopuş noktalarının nasıl aşılacağı ve iletişimin belirsizliğinin nasıl belirli olacağı, iletişimin nasıl başarılı

[280] 1996:13

olabileceği ve sosyal sistemleri nasıl oluşturabileceği soruları önem kazanmaktadır. Luhmann, bu soruların, medyanın icadına bakılarak yanıtlanabileceğini düşünmektedir. İletişimin belirsizliği, sembolik olarak genelleştirilen iletişim medyası ile aşılmaktadır. Sembolik olarak genelleştirilen iletişim medyası, olayların seleksiyonunu yapmakta, başkalarını seleksiyonun kabul etmeleri için yönlendirmektedir. Bunu semboller ve kodlar oluşturarak yapmaktadır.

Luhmann da Parsons gibi, kod kavramını önemsemekte ancak bunu başka bir anlam bağlantısı içinde yapmaktadır. Luhmann, sistem içinde geçerli olan kuralları kod olarak nitelendirmektedir. Sistem kodları, etkileşimleri ve sistemin parçalarının eylemlerini ve hangi eylemlerin bağlantı kurma yeteneğine sahip olduğunu belirlemektedir. Bağlantı kurma yeteneğine sahip olmayanlar, sistem kodlarına karşı duran eylemlerdir. Bu tür eylemler, genellikle etkileşimin sona ermesine neden olmaktadır. Luhmann'a göre, sistem kodlarını ve bununla birlikte ilgili sistemleri tamamen ya da kısmen değiştirmek olasıdır. Sistemler çok karmaşık olmakla birlikte esnektir ve sistem kodları tüm zamanlar için kesin olarak belirlenmemiştir. Onların değişimi için değişimi gerçekleştirecek bir dizi işlev taşıyıcısına gereksinim duyulmaktadır.

Luhmann'a göre, kodlar, enformasyonu ikilileştiren yapılardır. Kodlar (pozitif / negatif; gerçek / gerçek değil; güzel / çirkin v.b), kavrayışları ortaya koyarlar. Kod kavramını lingüistik modellere dayandıran Parsons'tan farklı olarak Luhmann, gelişmelere ve durumlara ilişkin iki yönelim ortaya koymaktadır. Luhmann, iletişimi, seleksiyon zincirini tamamen isteğe bağlı olmayan ve öznel kararlara bağlanamayacak iki değere göre yapılandırmakta ve stabilize etmektedir. Enformasyon böylece ayrım şemasına bağlanmakta ve sisteme içkin bir işlemin sonucu olmaktadır. Bununla birlikte iletişim, yaşam dünyasının bağlamına bağlanmamakta ve önceden yapılandırılmamaktadır.

Eleştirel Değerlendirme ve Sonuç

Sistem teorisinin temel düşüncesi, kavramsal tasarımların ve açıklama elementlerinin sistematikleştirilmesi ve birbirleriyle ilişkilendirilmesidir. Luhmann, sistem teorisinin toplumun, birbi-

riyle bağlantılı ve karmaşık olan anlam, olay, ilişki, karmaşıklık, eylem, iletişim, sistem, çevre, yapı, süreç, kendi kendini düzenleme ve kapalılık gibi disiplinler arası gelişme sonucunda erişilebilecek perspektiftle kazanılabilecek, bir dizi araç ve tasarımlardan oluştuğunu kabul etmektedir.

Luhmann, basit etkileşim sistemlerinin, örgütlerin, dünya toplumu ve hukuk, siyaset, sosyal çalışma, eğitim, din ve sanat gibi sosyal işlev sistemlerinin tanımlanmasına öncülük etmiştir. Luhmann, var olan sistem teorilerinde kabul gören "yapı" ve "işlev" kavramlarını kullanmakla birlikte, teorisi içinde onlara öncelik vermemiş, onların yerine sistemlerin kendilerinin, bilgiye sahip ve üretken olmalarını önemsemiştir. Luhmann, bu yaklaşımıyla bazı açılardan uzaklaştığı Maturana'nın, "kendi kendini düzenleyen sistem" teorisine yaklaşmaktadır. Luhmann, işlevsel ayrımlaşmayı, modern toplumun karakteristiği olarak görmekte ve sistemlerde çatışmaları, aşağısı ile yukarısı, devletlerarası çatışmalar, ekonomik rekabet, ya da merkez ile çevre arasındaki çatışmalar olarak belirlemektedir. Ancak çeşitli sistemlerin eşitliği kapitalist ekonomiyi konu dışında bırakmaktadır. İşlevsel özgüllük, alanı aşan yabancı yapıları belirlemekte, büyümenin açıklanması ise, seçici karekterini göz ardı etmektedir.

Luhmann, genel sistem teorisi ile sosyal sistemler arasındaki ilişkiyi, genel ve ilkesel olarak açıklamakla kalmayıp, kendine özgü olarak da açıklamaktadır. Luhmann, sosyal sistemler teorisinin kavramlarını, genel sistemler teorisinden aldığını vurgulamakta ve her iki teori arasındaki ilişkiden çok, bağımlılık ilişkisinin altını çizmektedir. Sistemlerin özerkliği, eski Avrupa sorununu, ikiye bölmektedir; öznenin iradesine karşı duran objektifliğe uyumu bir tarafa, öznenin hizmetinde deneyimlerin araçsallaştırılmasını ise, diğer tarafa koymaktadır. Özgürlük ve özerklik, egemen olunanda ancak ilgi uyandıracak şekilde pek az vurgulanmakta ve tabi olma, özerklikten korunma eylemi olarak sunulmaktadır. Luhmann, bu soruna çözüm önerisi olarak, sistemlerin kendilerini esnekleştirmelerini getirmektedir. Sistemlerin maddesizleştirilmesi, en üst noktaya çıkmaktadır. Luhmann'ın sistemleri, kendi ve dünya anlayışında betimlemesi, sistemlerin bağımsızlıkları, kendi kendilerini düzenlemeleri ve perspektivizm sorunlarını dikkate almamaktadır. Luhmann'ın sistem teorisinin

gelişim sürecinde, gerçeklik anlayışının bir devrim geçirmesini beklemek ütopik olacaktır. Bu, sistemin bağımsızlığı, perspektivizmi ve karmaşıklığı sorunlarının göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir.

Luhmann, toplum modelini bilgisayarların işleyişine benzeterek kurmaktadır. Ancak o, antropomorf kavramlar ve betimlemeler yapmamaktadır; tam tersine, gözlemi, özdeşleşmeyi, farklılıkları ve bağlantı kurmayı, sistemin rasyonelleştirme ve düzen sağlama esasları olarak görmektedir. Luhmann'ın bu kavramlara yüklediği teknik-teknolojik anlam, eylem kategorilerini mekanik süreçler olarak yorumlamasını beraberinde getirmektedir. Luhmann, modern toplumu, işlevsel olarak ayrımlaşmış sistemlerin oluşturduğu bir modele göre karakterize etmektedir. Gelişme, sistemlerin içindeki ve arasındaki işlevlerin, özgül olarak ayrımlaşmasıdır. Onların düzeni, bireylerin düşüncelerinden ve katılımından bağımsız oluşmaktadır. İşlev sistemleri, kendi kendilerini düzenleyerek ve iletişimsel olarak kapanarak istikrara kavuşmaktadır.

Sistem teorisi çerçevesinde, iletişim kavramına önem veren teknik çalışmalar yapılmıştır. İletişimin özellikle de sözlü iletişimin, enformasyonun karmaşıklığının işlenmesi ve bağlantı iletişiminin kurulmasında sosyal sistemlerin, sorunlarını çözdüğü düşünülmüştür. Sistem teorisinin öncülüğü, iletişim aktörlerinin belirlenmesinde değil; iletişim kurulmasındadır. Söz konusu olan yalnız bir kez iletişim kurulmuş olması değil; aksine devamının gelebilmesi için iletişim sürecinin sürdürülmesidir. Sosyal sistem, iletişimin bir koşulu olarak ortaya çıkmakta ve çevrenin karmaşıklığını indirgemektedir. Belirleme mekanizması aracılığıyla sosyal sistem, önemli enformasyonu tarayan, içsel bir düzen oluşturmaktadır. İnsanlar arasındaki iletişimde ve bazı teknik ve doğal bilimsel bağlantılarda iletişimin etkileşim karakteri belirginleşmektedir. Luhmann, sosyal sistemlerin başarısını iletişimin, rezonansın ve erişilebilirliğin güçlendirilmiş bölgelerinin kurulmasında görmektedir.

Luhmann'ın sosyolojik sistem teorisi, geçerli olan enformasyon teorisine uymayan değişken bir iletişim anlayışına sahiptir. İletişim, enformasyon, bildiri ve anlama süreçlerinde bir tarafın bilinçli selektivitesinin, diğer tarafta algılanan selektiviteye yol açması halinde meydana gelmektedir. Enformasyon, arka planın

olası seçimlerinden, yapılan seçimdir. Enformasyon, sistem sınırlarını aşabilecek şekilde gönderilir ve diğer tarafın, bu bildirinin içeriğini oluşturan enformasyonu anlaması umulur. Ancak gönderilen bildirinin sonucu ya da gönderen tarafın beklentisine uygun bir davranışın, karşı tarafta oluşup oluşmadığı belirsiz kalmaktadır. Bunun sınanması, onaylanması ya da düzeltilmesi başka gözlemlerin yapılmasını yani başka iletişimsel eylemlerin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir; böylece bütün karşılıklı süreç zamansal varlık kazanabilecektir. Bu türde iletişim, karşılıklı beklentiler ilişkisi içinde istikrar kazanabilmekte ve sağlanan olanaklara göre gelişmektedir. Ancak uygun olmayan, yanlış ve istenmeyen seçimler ve yanıtlar tarafından tehdit edilmektedir; başarılı olması halinde ise, sınırlarını oluştur-maktadır. Buna göre iletişim, tarafların kendi seçimlerinden, karmaşık olarak kendini durağanlaştırabilen ve yeni sistemler olarak görülen yeni bütünsel durumlara yol açan bir fenomendir.

Luhmann'ın sistemi tanımlamak, betimlemek ve temel eylemlerinde yararlanmak için kullandığı terminoloji, teknik bir yapı sergilemektedir. O sistemin amaçlarını ve hedeflerini kendini koruma, düzenin istikrara kavuşturulması, düzensizliğin ve karmaşıklığın giderilmesi ve birleşme eylemlerinin gerçekleştirilmesi olarak belirlemektedir. Böyle etkinliklerin meşruiyetine ilişkin sorular ise, haklı ve yerinde olarak sorulmaktadır. Sistem teorisinin tüm yapı planının incelenmesi, öznelerin ya da aktörlerin amaçlarının gerçekleştirilmesinde ya da hedeflere yönelinmesinde bir özne, bir adres veya ilgili olarak düşünülmediğini göstermektedir. Sistem teorisi, yalnızca işlevsel olarak ayrımlaşmış anonim sistemleri ve kodlarını, süreçlerin nedeni ya da ajanı olarak görmektedir.

Sistem teorisi çerçevesinde, iktidar sorunu yeterince irdelenmemektedir. Diğer sistem teorsiyenleri gibi Luhmann da sosyal olan her şeyi inceleyen bir sosyolojik sistem teorisi geliştirirken, iktidar kavramını daha çok teorinin bir konusu olan sosyal bir fenomen olarak ele almış ve iktidar sorununu gerektiği kadar vurgulamamıştır. "Tüm iletişimler, anlam selektifliği ve kodlar tarafından yönetilen bir süreçte gerçekleşir; ancak iktidar, yalnızca

toplumsal bir alt sistemin kodudur"[281]. Sistem teorisinde, iktidar uygulamalarının meşruiyetine ilişkin sorulara mesafeli kalınmış ve böyle sorular, başından beri "modern öncesi" dünya resimlerinin yansıtılması ve kurtarılma beklentisi olarak işlen-miştir. Bu kavrayış, Luhmann'ın modern toplumda her sistemin kendisi için var olduğu ve toplumsal sistemin bir parçası olarak bütünsel bağlantıyı temsil ettiği düşüncesinde olduğunu göster-mektedir.

Luhmann, tüm toplumsal sistemin bir parçası olarak siyasal sistemi, iktidar kavramını açıklamakla yetkili görmektedir. İktidar burada karmaşıklığın indirgenmesinin bağlayıcı bir biçimi olarak anlaşılmaktadır. Yalnızca kendisi için sorumlu bir alt sistem olan siyasal sistem, genelden sorumlu olarak yargılanamaz; ancak kendi kendini yöneten bir sistem olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede siyaset, bir alt sistem olarak etki alanını sınırlandırmış, kendi kendini düzenleyen bir işlev sistemi olarak anlaşılmaktadır. Kamuoyu ise, göz ardı edilmektedir. Sistem teorisine göre, sistemler iletişimsel olarak kapalıdır; bütünsel olarak toplumun gelişim perspektifine siyaseti eklemlemek için yükselen sesler ise, yalnızca gürültüdür. Aydınlanma geleneğinden ağır kopuşlar görül-mekte, halk siyasetin bir öznesi olarak söz konusu edilmemektedir. Uzman ve sistem aktörleri olarak yalnızca siyasetçiler, siyaset yapmaktadırlar. Sistem teorisinin toplumsal programı, iktidarın nötrleştirildiği bir siyasal kültürü ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte sistem teorisi, yaklaşımıyla çelişkili olarak bilincin değişimine gereksinim duymaktadır.

Sistem teorisi çerçevesinde iktidarın farklı kategorik özelliklere sahip olduğu göz ardı edilmiştir. Örneğin iktidar tarihsel bir kategori olarak düşünülmelidir. Medya aracılığıyla da konuların ve ilgilerin hızlı dönüşümünün üretildiği modern toplumlarda, iletişimin türü, anlamı ve konularına ilişkin soruların yanıtlanması kolay değildir. Bu nedenle de iletişimsel olarak üretilen iktidar ve egemenlik yapılarının tarihsel analizi önem kazanmaktadır. Marx'tan, Weber'e ve Foucault'a kadar sosyal bilimsel ve sosyal felsefi alanda, iletişimin tarihsel, sosyal ve politik yapılanmasına ilişkin bilgileri ortaya koyan analizler geleneği bulunmaktadır. Farklı toplumlar, eylemlerin ve iktidarın nedenine ilişkin farklı

[281] Luhmann, 1975b; 1975c; 1997

tasarımlar yapmaktadırlar. Böylece eylem amaçlarının meşruiyet ve rıza yükümlülüğü konusunda farklı tasarımlar ortaya çıkmaktadır. Hıristiyanlık, doğa hukuku ve aydınlanmacı gelenekler tarafından şekillendirilen modern toplumlarda iktidar kavramı, bireylerin eşitliği ve özgürlüğü ile ilişkili olarak kullanılmaktadır. İrade özgürlüğü, bireysel eylem iktidarının nedenlerini ve sınırlarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle modern toplumlar, bir yandan iktidarın paylaşımını ve kontrolünü diğer yandan ise, ortak iradenin eğitilmesini ve rıza sağlamayı amaçlamaktadırlar.

Sistem teorisinde iktidarın sosyolojik bir kategori olduğu da göz ardı edilmektedir. Bu, iktidarın hiçbir zaman dolaysız olarak deneyimlenemeyeceği anlamına gelmektedir; iktidar şiddetten farklı olarak sembolik olarak gerçekleştirilen etkileşimdir. İktidar etkileşime girilen partnere, ortak algılama örnekleri ve değer yargıları sunar. İkinci olarak iktidar, düzenlenmiş sosyal ilişkiler içinde uygulanır. Düzenin esas unsurları araçların dağılımı ve meşruiyete ilişkin gizli sorulardır. Bu anlamda organizasyonların iktidarı topladığı ve siyaset yaptığı söylenebilir. İktidarı yalnızca eylemde bulunan bireyler uygulayabilirler. Bunun yanında iktidar, siyasal bir kategoridir. İktidar kavramının temel boyutu siyasal belirlidir. Siyaset, şekillendirme bağlamında, toplumun özgül şekillendirme iradesinin bir ifadesidir. Demokratik ve hukuk devletinde iktidarın unutulmaması gerekmektedir.

Sistem teorisi, tamamen düzenlenmiş ve bireylerin rızalarından bağımsız bir dünyayı temel aldığı için Luhmann, iktidarı ayrı olarak irdelemeye gerek duymamıştır. Luhmann, toplumsal düzenin sorunlarını ve dönüşümü, teknik-teknolojik sorunlar olarak düşünmekte ve iktidar kavramının günümüz analizlerinin temel bir kategorisi olmaktan çıkabileceği ve çıkması gerektiğini önermektedir. Luhmann, sosyal-felsefi gelenekte başından itibaren iktidarın konu edilmesiyle yakından ilişkili olan iktidarın meşruiyetinin sorgulanmasının önünü kapatmıştır. Sistem teorisinde, bireylerin bertaraf edilmesi aynı zamanda sosyal eylemle ilişkili olan iktidar ve iktidarın analizinin bertaraf edilmesini de beraberinde getirmiştir. Oysa sosyal sınıfların, tabakaların ve ideolojinin analiz edilmesiyle, iletişim ve bilgi sistemleri, tarihsel olarak meşrulaştırılan ve meşrulaştırılmayan egemenlik pratiklerinin bir parçası olarak düşünülebilir. Meşruiyet oluşturan fikirlerle, sosyal grupların

çıkarları ve tarihsel kurumlar ayırt edilebilir. Ancak böyle ayrımlar için sistem teorisinde bir işaret yoktur. Tüm sosyal yapısal ayrımlar, iletişim kavramı içine sıkıştırılmaktadır.

Luhmann'ın, kavramsal olarak iktidarı, bir iletişim koduna indirgemesi, iktidarın dışsal olarak irdelendiği ve böylece saydamlaştırıldığı, yalnızca sosyolojik açıdan önemli bir gerçek olduğu düşüncesine yöneltmektedir. Bu sınırlandırma, iktidar, genellikle gizli olduğu, arka planda kaldığı ve ilgililer için teorik olarak tasarlanması güç olduğu için günlük deneyimle çelişmektedir. Dolaysısıyla iletişimin, iletişime katılan aktörleri de kapsayacak şekilde genişleyen eşitliğin sosyal üretiminin bir tür otomatizasyonu olarak görülmesi ve iktidarın unutulması söz konusudur.

Bu çerçevede sistem teorisinde, iktidar ve iktidar eleştirisinin, bir iletişim sorunu olarak görüldüğü söylenebilir. Bunun yanında yapı ve aktör arasındaki kavramsal ikililik ile iktidarın hiçbir şekilde ortadan kaldırılamayacağı ya da yalnızca dolaysız olarak ortadan kaldırılabileceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede sistem teorisi, iletişimi, iktidarın uygulanmasının özel edimsel bir biçimi olarak görmekte ve boyunduruk altına alma olarak yorumlamaktadır. İletişim, iktidarın eşit dağıtıldığı görüntüsünü üretmektedir. İletişim riskini göze almayan ve egemen olunmak istemeyenin söyleyecek bir şeyi yoktur. Bir "black box" olarak yaşayan sistemin belirsiz çevresine aittir ve toplumsal olarak ölmüştür; kendini iletişime teslim eden ise, egemen olunabilirdir. Luhmann'ın genel olarak iletişim modelinde, belirli eylem ve iletişim beklentisinin meşruiyetine ve belirli iletişim kodlarının ve olaylarının onaylanmasına ilişkin soruların, rasyonel olarak formüle edilmesi ve iletişimsel olarak açıklanması öngörülmemiştir. Egemen iletişim kodunun anlam çevreninde yer almayan, iletişim kurma yeteneğine sahip görülmemektedir. Bu çerçevede "konuşan ölmemiştir" ya da "konuşmayan ölmüştür" gibi bir sonuç çıkarılabilir.

Luhmann, kendi kendini düzenleyen bir teknoloji gibi işleyen ve işleyişi hiç sona ermeyen ideal bir toplum tasarımı yapmaktadır. Ancak bu toplumsal sistemde, bireylerin anlayışı ya da rızası hiç dikkate alınmamaktadır. Sistem teorisi böylece güçsüz bireylerin tasarımını rasyonelleştirmektedir. Bu nedenle Luhmann'ın sistem

teorisinde eksik olan yalnızca moral ölçüt değildir; bunun yanında insanın işlev taşıyıcısına indirgenmesi de rahatsız edicidir. Yönetim, insana uysa da uymasa da sürmektedir. Ancak bu vurgulanmamakta ve yorumlanmamaktadır. Luhmann'ın sistem teorisinde birey, sistemler arası gidip gelen bir nesneye dönüşmüştür, neredeyse gözleri görmeyen, moral iddiası olmayan bir işlev taşıyıcısıdır. Luhmann'ın sistem teorisinde ortaya çıkan toplum tasarımı, sistem içinde, insanların psikolojik yapılarının göz ardı edilmesi ve yalnızca işlev taşıyıcısına indirgenmeleri, Franz Kafka'nın Dava (2003) adlı romanındaki çaresiz ve umutsuz, Josef K.'yı anımsatmaktadır.

Kafka, Dava'da insanların işlev taşıyıcıları olarak yer aldığı kendi kendini yöneten bir toplumsal sistemi, belki de geleceğin toplumsal sistemini anlatmaktadır. İşlevlerini başarıyla yerine getiren bu toplumda moral değerlerden söz edilmemekte, anlam, amaç, toplumun aracı ya da amaçları konusunda tartışılmamaktadır. Sistemin parçaları olarak insanlar, sistemin bir hizmetçisi ya da sanığı konumunda tasarlanmaktadır. Sistem gözlenebilir olmadığı gibi yönetilemezdir de. Bu sistem insanların refahına değil kendi işleyişinin devamına hizmet etmektedir. Dava'da betimlenen sistem, adsız kaldığı ve tek anlamlı olarak belirlenemediği için tüm sistemlerin egemenliğinin bir temsilcisi olarak görülebilir.

Luhmann'ın iletişim kavramının analizi sonucunda elde edilen bulgular, iletişime katılanların, ortak olarak dağıtılan yönelimlere, rasyonel güdülenen uyuma erişebileceklerini sistematik olarak ortaya koyamamaktadır. Meşruiyet sorunları, Luhmann tarafından göz ardı edilmiştir. Luhmann, iletişimsel olarak aktarılan enformasyonun işlenmesini ve senkronize gözlemi iletişimin bir avantajı olarak görmektedir. İletişim aracılığıyla herkes, diğerlerini beklentileri doğrultusunda tanımaktadır. Ne kadar fazla iletişim kurulursa, bireyler karşılıklı olarak birbirlerini değerlendirebilirler ve elde dilen bilgilerden, diğerini baskı altında tutmak için yararlanabilirler. Kendini koruyacak sistemlerin, ötekini konuşturması ve kendisinin yalnızca iletişim ağında kalabilmesine yardım edecek şekilde konuşması gerekmektedir.

Luhmann'ın teorisinde bireye ya da insana yer verilmemesi, insanların değil, iletişimin, iletişim içinde bulunması görüşüne

dayanmaktadır. Luhmann, bireyleri. Toplumsal yapıların kurumlarını şekillendirici güce sahip olmalarına rağmen dışlamaktadır. Bununla birlikte Luhmann'ın sistem teorisinin, "bilinç" ve "bilincinde olmak" gibi alman idealizminin kavramlarını çevrelediğini ve sistem teorisine göre yeniden formüle ettiğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

Kültürel Çalışmaların Yorulmaz Savaşçısı

WALTER ONG*

Walter Ong yaşamı ve kuramlarına genel bakış

13 Ağustos 2003 tarihinde 89 yaşında yaşama veda eden Walter J. Ong, geride, yetiştirdiği binlerce öğrencinin yani sıra çeşitli alanlarda yazdığı onlarca kitap, sayısız makale ve dünyanın çeşitli ülkelerinde verdiği konferanslara, tebliğlere ve konuşmalara ait binleri bulan metin bırakmıştır.

Yüzyılın en üretken ve ilgi çekici düşünürlerinden biri olan Walter Ong, 30 Kasım 1912'de Kansas'ta doğmuş, 16 yaşında sanat dalında hazırladığı çalışması ile liseden mezun olmuştur. İlahiyat alanına olan ilgisi sonucunda 1946'da Katolik kilisesi papazları arasına katılmış ve yaşamı boyunca kiliselerde verdiği vaazlarda, yönettiği dinsel törenlerde ve insanlarla birebir yaptığı konuşmalarda maddi ve manevi dünyanın birbirinden ayrılmaz bir bütünlük oluşturduğunu ileri sürerek, bu iki farklı bakış açısının

* Gül BATUŞ, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.

aslında gerçeğin farklı görünümleri olduğuna ilişkin düşüncelerini ısrarla tekrarlamıştır.

36 yıl hocalık yaptığı St.Luis Üniversitesi'nde İngilizce (1941), felsefe (1941) ve teoloji (1948) dallarında master derecesi kazanmış, Viktorya Dönemi jesuit sairlerinden Gerard Monley Hopkins üzerine hazırladığı İngilizce master tezi, ünlü iletişim bilimci Mc Luhan tarafından yönetilmiş ve yazar, daha sonra kaleme aldığı "Gutenberg Galaksisi" adli ünlü eserinde, bu yetenekli öğrencisinden övgü ile söz etmiştir. Harvard Üniversitesi'nde 1948-1954 yılları arasında, Avrupa genelinde yüzden fazla kütüphanede çalışarak tamamladığı doktora çalışması, ayni üniversite tarafından 1958 yılında, *Ramus, Method and the Decay of Dialogue ve Ramus and Talon Inventory* adı altında iki cilt olarak yayınlanmıştır. Mantık, retorik ve diyalektik tarihi açısından çok zengin bir kaynak niteliğindeki bu eserler Ong'un hocalık kariyerinin dönüm noktası olmuştur. Ortaçağ ile Modern donemler arasında bir köprü olarak görülebilecek olan, 16. yüzyıl Fransız filozoflarından Peter Ramus'un (Pierre de la Rammee`), ilerlemenin ancak geçmişi anlayarak yaşanabileceğine ilişkin, Aristo ve Çiçero karşıtı düşüncelerinden etkilenen Ong, bu çalışmasından sonra sözlü kültür ve duyum arasındaki ilişkilere yönelik ilgisini keşfetmiş, ayni dönemde St.Luis'de birlikte bulunduğu McLuhan'in da etkisi ile bu alandaki araştırmalarına ağırlık vermeye başlamıştır.[282] Düşünür, akademik yaşamının hemen hemen tamamını bu üniversitede geçirmiş olmasına karşın, misafir öğretim üyesi sıfatı ile basta Oxford, Harvard ve Yale olmak üzere dünyanın en saygın üniversitelerinde dersler vermiş, Fransız hükümeti tarafından doktor unvanı ile ödüllendirilmiş, Japonya'dan Nijerya'ya kadar pek çok değişik ülkede bilimsel toplantılara katılarak tebliğ sunmuş, iki binden fazla makale ve çeşitli dillere çevrilen ondan fazla kitap yazmıştır.

Bir teoriysen olarak anılmayı reddeden ve sadece " olguların veriler olduğunu anlamaya ve açıklamaya çalıştığını ileri süren Ong'un; edebiyat, antropoloji, felsefe, ilahiyat, psikoloji alanlarındaki sınıflandırmaya meydan okuyan düşünceleri, belirli bir kalıp içinde anılmak istememesinin en önemli göstergesidir.

---

[282] An Ong Reader, s. 9

İlgi alanların genişliği, zaman zaman eleştirilere uğramasına neden olmuş ve Ong, bu durumu 1971 yılında George Riemer ile yaptığı bir söyleşide şöyle dile getirmiştir: " İnsanlar beni felsefeci olarak etiketlendirmek istiyorlar, onlar gibi düşünmediğim için kızıyorlar. Çalışmalarıma bakarak beni; antropolog, sosyolog, ilahiyatçı yada Fransızca hocası olarak görenler de var ama kendimi belirli bir sınıflama içinde hissetmiyorum ve ayrıca bunu nasıl yapacağımı da bilmiyorum. İnsan, neden önce kendini sınıflamalı ve daha sonra bir şeyler yapmaya başlamalı? Anlamıyorum. Ben her şeyden önce İngilizce hocasıyım ama kendime özgü bir biçimde. *I have been told, I teach and practice not Engilsh but Onglish*".[283]

Walter Ong. akademik çalışmalarının yani sıra, Lyndon B. Johnson'in başkanlığı döneminde 1967 yılında Beyaz Saray'da eğitim uzmanlığı görevinde bulunmuş, 1968-74 yılları arasında İnsan bilimleri Ulusal Konseyi üyeliği yapmış, 1978'de 30.000 den fazla üyesi bulunan Amerika Modern Diller Kurumu başkanlığına seçilmiştir.

"Educationists and The Tradition of Learning" adlı makalesinde eğitime ilişkin görüşlerini yansıtan Walter Ong;[284] Ortaçağda kurulan ve adını tüm evrensel bilgilerin bir araya toplandığı yer anlamına gelen *universitas* sözcüğünden alan ilk Avrupa Üniversitelerin, günümüz üniversitelerinin de temelini oluşturduğunu, bu kurumların varlıklarını ancak zaman içinde gelişen yeniliklere ayak uydurabildikleri için koruduklarını dile getirmektedir. Ong'a göre, kendini yenilemeyen, gelişmelere ayak uydurmayan hiç bir gerçeklik sürekli olamaz.

İlahiyat alanında çalışmalar yapan pek çok din adamının aksine Ong, maddi ve manevi dünya arasında bir köprü kurmaya çalışmış, din adamlarını evrensel bağımsız kültüre uyum sağlamaya teşvik etmiş, ilahiyat biliminin modern teknoloji ile donanması gerektiğini ileri sürerek yeniliklere ne kadar açık olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin: "iletişim araçlarının değişmesi, insanın içinde yaşadığı dünyayı algılamasını farklılaştırırken aynı zamanda

[283] An Ong Reader; 2002, 107
[284] Ong;1962, 149- 163

kendisine ilişkin düşüncelerini de dönüştürmektedir"[285] diyerek, teknolojinin, eski alışkanlıkların yerini alan bir gerçeklik değil, iyi yönde kullanıldığında, onları yeniden şekillendirip güçlendiren bir yenilik olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

Ong'un yaşadığı döneme göre ilerici fikirlerinden bir diğeri de kadın ve erkeği, birbirini tamamlayan ve ortak pek çok noktaları olan bireyler olarak görmesidir. Erkeğin kadından daha önce, ancak büyük bir eksiklik duygusu ile yaratıldığını, kadının, erkeğin bu yoksunluğunu giderebilmek üzere yeryüzüne yollandığını ileri süren Yaratılış Efsanesine inanan Ong'a göre "kadın ve erkek arasındaki farklılık sadece kadının kadın, erkeğin erkek olması ile tanımlanamaz. Farklılık, eksi ve artı kutuplar arasında değil, her ikisi de pozitif olan karşıt kutuplar arasındadır".[286] Bu düşüncesini, halk tarafından paylaşılmadığı için, zaman içinde ölü bir dile dönüşen Latince ile İngilizce arasındaki ayrımı ortaya koyduğu makalesinde[287] dile getirmektedir. Ona göre, edebiyat ancak halk tarafından anlaşılıp benimsendiği ve duyguları dile getirebildiği oranda var olabilir ve Latince kadınlar tarafından hiç kullanılmadığı için evrensel bir dilden çok, zamanının evrensel bilgisini yansıtan bir dil olarak tanımlanmak durumundadır.19. yüzyıl sonlarına değin eğitim kurumları sadece erkeklere açık olması, kadınların okuma yazma bilmedikleri anlamına gelmemektedir, özellikle üst sosyal sınıfa mensup olanların evlerde, ancak konuşulan gündelik dil çerçevesinde eğitim aldıkları bilinmektedir. Latincenin geçerli olduğu is alanlarının çok uzun bir sure kadınlara kapalı olması da kadınların toplumsal yasamdaki konumlarını belirlemek açısından son derece önemli bir göstergedir. Ancak gündelik dile olan hâkimiyetleri özellikle Orta çağın sonu ile Rönesans dönemi yıllarında, hedef kitlesi kadınlardan oluşan pek çok kadın yazarın ortaya çıkmasına neden olmuştur. "19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında, kadınların eğitim kurumlarına kabul edilmeleri ile birlikte, Latince, gündelik dil karşısında etkisini yavaş yavaş yitirmeye başlamış ve zamanla sadece

[285] Ong, 1967; 4
[286] Ong; 1981, 100
[287] Ong; 1962, 181

araştırmacıların kullandığı bir ölü dil haline dönüş-müştür".[288] Ong, kadın-erkek eşitliğine verdiği önemi vurgularken, Erasmus'un, okuyucuları arasında kadınların da olabileceğini bilebilmesi durumunda, eserlerini çok daha zengin ve kibar bir üslupla kaleme almış olabileceğini de ileri sürmektedir..

St. Luis Üniversitesi bu değerli hocasını 1993 yılında en yüksek onur payesi olan *Sword of Ignatus Loyale* nişanı ile ödüllendirmiş, bir yıl sonra, 1994'de düzenlenen Hristiyanlik ve Edebiyat Konferansında *Yasam Boyu Başarı* Ödülü'ne layık görülmüştür.

2003 yılı Ağustos ayında yasama veda eden ve organlarını bilimsel çalışmalar için bağışlayan Ong, ömürünün büyük kısmını St. Luis üniversitesi yakınındaki manastırda geçirmiş, kitaplarından elde ettiği tüm geliri buraya bağışlamıştır. Kendisi ile yapılan röportajda kişisel yaşamı ile ilgili sorulara verdiği yanıtları kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

"Bir günde ne kadar saat çalışmaya ayırdığımı bilmiyorum. İşimin büyük bir bölümü düşünmek üzerine. Sonuçta çalışma ve eğlenceyi birbirinden farklı tutmam mümkün değil. Çalışmalarımı: ders vermek, yazı yazmak, kilisede vaaz vermek, insanlara psikolojik ve sosyal konularda rehberlik etmek, hükümete eğitim ile ilgili raporlar hazırlamak gibi özetleyebilirim. Dua etmek ve tanrı ile baş başa kalmak için çok erken kalkarım.. Kendimi doğaya çok yakın ve bağlı hissediyorum, bulunduğum çevredeki ağaçları, bitki örtüsünü, kuşları incelemek bana ayrı bir zevk verir. Bu yaklaşım, Katolik kilisesi kadar içinde uzun yıllarımı geçirdiğim St. Luis Üniversitesinin anlayışına da aykırı..Kariyerimin her aşamasında bilginin doğal-romantik yönü ile yapısal-kuramsal yönü arasında bir denge kurmaya çalıştım ancak hiç birinde kendimi yeterli hissetmedim. Eğer sadece bir yönünü seçmek durumunda kalsaydım inanıyorum ki doğayı seçerdim. Hayatımın hiç bir döneminde düzenli spor yapamamış olmanın eksikliğini hissediyorum... Eğer, istediğim kadar yemek yeseydim herhalde gereğinden fazla şişman olurdum, beslenmeme dikkat ettiğim için her zaman aç olduğumu söyleyebilirim.. Maddiyatın yaşamımda yeri olmadığı için tüm gelirlerimi bağışlıyorum. Giyim-kuşam,

[288] Ong; 1962, 211

kitap, doktor giderleri için belirli bir miktar talep ediyorum o kadar. Zaman zaman hissettiğim yalnızlık duygusunu tanrı ile paylaşmak hoşuma gidiyor, zaten insan olmanın gereğidir bu yalnızlık. Manevi yasam, birliği olduğu kadar yalnızlığı da talep eder".[289]

İnsan bilgisinin gelişim evreleri

İnsanın en önemli özelliği, bilgi birikimine sahip olması ve bu birikimi geliştirerek kuşaktan kuşağa aktarabilmesidir. Bu nedenler, bilginin tarihi, insanlık tarihi ile eş zamanlıdır denilebilir. Ancak son yıllarda, özellikle 1800'lu yıllardan sonra başlayan çalışmalardan anlaşılacağı üzere. Bilginin gelişimi, tarih boyunca aynı hızla olmamış, değişimlerin süresi binlerce yıldan, 10- 15 yıla kadar düşmüştür.

Walter Ong'un çabası, farklı iletişim biçimlerine ve bunun sonucunda oluşan kültürel yapılara geçmeden önce, insan bilgisinin binlerce yıllık sürecini, birbirinden değişik dönemlere bölerek daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilmektir. Belli başlı süreçleri Ong: 1) fiziksel evreni tanımlayan bilginin gelişimi, 2) tarih bilinci ile donatılmış olan insanın yeryüzündeki yasam serüvenini anlatmaya yönelik bilginin gelişimi, 3) bilginin, nesnel bilimin gelişmesine bağlı olarak içselleştirilmesi, 4) bilginin dışsallaştırılması, 5) sorumluluğun ve geleceğe yönelik beklentilerin artması,[290] olarak sınıflandırmaktadır

1) Fiziksel evreni anlamaya yönelik cabalar özellikle 1600'lu yıllarda Francis Bacon, Thomas Hobbes ve daha sonra Darwin ve Newton'un çalışmaları ile gelişmiş, evreni belirli formüller çerçevesinde anlamaya ve tanımlamaya çalışan insanın doğaya ve yasama ilişkin görüşleri ve kavramlaştırma çabaları, insan-evren ilişkisini temelinden değiştirmiştir. Teknoloji ile donatılmış insan, Reisman'ın deyimi ile ne geleneklerin-yönlendirdiği ne de dıştan yönetilen bir insandır, sahip olduğu gelenekler üzerinde düşünmesi ve fikir üretmesi onu, eski dönemde yaşayanlardan ayıran özelliğidir. Bu insanın yasama, kendisine ve doğaya karşı olan

[289] An Ong Reader, 2002, 95- 100
[290] Ong, 1968, 8

sorumluluğu çok daha fazla ve yoğun bir biçimde hissedilmekte, bilen insan evrenin merkezi durumuna gelmektedir. Kişiliğin yeniden yapılanması, bugün bile, gelişmekte olan toplumlarda görülen psikolojik, siyasal ve ideolojik dönüşümlere neden olmakta, bu dönüşüm sancılı bir süreci temsil etmektedir.

2) Toplumların ve onları oluşturan insan yaşamlarının fiziksel evreden çok daha çabuk değişime uğraması, kültürel çalışmaların hız kazanmasına neden olmuş, gelişen bilim bu alandaki ilerlemelere olanak sağlamıştır. Çünkü sadece sosyal bilimlerin değil her bilimin, toplumsal yasamdan etkilenen bir tarihi vardır.[291] Örneğin, daha iyi bir ilişki içine girebilmek için öğrenmek zorunda olduğumuz psikolojik yapıyı kolayca anlayabilmenin yolu, o kişinin ya da olgunun edebiyat ve sanat anlayışını irdelemektir, zira insan bilgisi, eski ve yeninin farklı düzlemlerde karşılaşması ile gelişmektedir.[292]

3) Fiziksel bilginin ilerlemesi, evrenin 'objeler' toplamı olarak algılanmasına neden olurken insanın, kendisini ve içsel kimliğini odak noktasından uzaklaştırarak sadece dışsal objelere odaklanması, Tanrı'yı bile bir nesne olarak algılamasını sonuçlamakta, *günümüz toplumlarının, kimlik numaralarına* indirgenmiş bireyleri, insanı değerlerinden giderek uzaklaşmaktadır.[293]

4) Evrenin oluşumunu anlamaya çalışırken kendi kimliğinden uzaklaşan insanın çabası artık, kendini tüm içsel kimliği ile tanımaya yöneliktir. Kişinin iç dünyasının yansıması olan edebiyat ve sanat eserlerinin yani sıra, tarihi algılama biçimi de bu fırsatı büyük oranda sağlamaktadır. Modern tarihçilere göre, dünya sadece dışsal olaylar *silsilesi değil, insanın iç dünyası ile* dış olaylar arasındaki çatışma ve uzlaşmaların yansıdığı bir gerçekliktir. İnsanın insana ve kendisine ilişkinin bilgisinin artması, dünyayı algılama ve karar verme yetisini de farklılaştırmakta, matematiksel doğruların yerini, değişime açık olasılıklar almaktadır.[294]

---

[291] Ong, 1968, 13
[292] Ong, 1968, 15
[293] Ong, 1968, 18
[294] Ong, 1968,20

5) Bilimsel bilgisinin bilincinde olan insan, yaşadığı dünyaya karşı daha sorumlu hale getirmektedir. Tüketilen doğal kaynakların, hava ve cevre kirliliğinin önümüzdeki yıllarda yaratabileceği olumsuz sonuçlara karşı önlem almak, kendisi için olduğu kadar gelecek kuşaklar ve dünyaya karşı da sorumluluğun bir göstergesidir. Ancak, bilginin ve anlamların çoğalması toplumlarda ve insan ilişkilerinde de büyük değişimlere ve sorunlara yol açmaktadır. En önemli sorun, teknolojinin gelişmesine ve beklentilerine artmasına paralel olarak, boş vermişlik ve umursamazlık duygusunun da giderek çoğalması, yabancılaşmanın yaygınlaşması ve toplumsal sorunların, teknoloji donanımlı ama küçük bir grubun elinde kalmaya başlamasıdır. Oysa insan yaşamı birlikteliğin ve paylaşımın bir ifadesidir ve bunun örneklerini eski çağlardan günümüze kalan pek çok eserden de gözlemlemek mümkündür, örneğin, Mısır piramitleri, büyük anıtlar gibi...

Sözlü Kültür

Yasamı teknoloji ve bilimsel bilgi sayesinde giderek kolaylasan insan için, binlerce yıllık geçmişi olan uygarlık tarihini anlamaya çalışmak, bazı ipuçları yakalamak bir sorumluluğa dönüşmekte, yazıya sahip olmayan ilkel toplumların kültürel yaşamlarına ilişkin cabalar da bu çalışmaların başında gelmektedir.

Walter Ong, özellikle Amerikalı araştırmacı Milman Perry'nin, 1920'li yıllarda, Yugoslavya'da, epik şiirler üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda, Yunan epik şiirinin belli bir sözlülük içinde varolduğuna ilişkin verilerden hareketle, yazıdan haberdar olmayan kültürler ile yazıya ve daha sonra tipografik baskıya dayalı kültürler arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışmaktadır.

Örneğin, taş devri kültürlerinde, bir alet yüzlerce sene aynı şekilde kullanılmakta ve statik yapı toplumun yasama biçimine de yansımaktadır.[295] Yazının bulunmasından önce (aşağı yukarı 5500 yıl önce, I.O.3500 yılları civarı) bilgilerin unutulma olasılığı çok yüksekti ve bu nedenle, tarihsel süreçte kaç dilin yok olduğunu, özünü yitirip başka dillerle kaynaştığını hesaplayabilecek bir yöntem henüz bulunabilmiş değil.

[295] Ong, 1968, 4

Sözlü iletişimin temel kaynağı ses

Ong'a göre, yazıdan önce, sözcük ve onun duyulmasına olanak sağlayan ses birincil önem taşımaktadır. Sesle ifadesini bulan ve yaşamı şekillendiren sözcükler, sözlü kültür insanları için gücü temsil etmekte, bu etkinin göstergesi de insan ilişkilerinde açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Geçmiş ve gelecekten çok, su ana ait olan, hareket ve aktivitenin temsilcisi sesin gücü, karşımızdaki kişinin psikolojik durumuna uygun olarak, kimi sözcüklerin hece hece söylenmesini gerekli kılmakta, doğrudan, yüz yüze iletişimin daha kolay gerçekleşebilmesine olanak sağlamaktadır. " Kitaplarda yazılı olan bütün bilgilerin, sözlü kültür insanına bir anda, hızlı bir şekilde okunması durumunda, o kişinin psikolojisinin ne hale gelebileceğini düşünmek bile, sesin ve söyleniş biçimlerinin önemini anlamamıza yardımcı olabilir".[296] Sesin, anın temsilci olması, aynı zamanda iletişime giren kişilerin de, karşı karşıya olmasını kaçınılmaz kılmakta, bu zorunluluk ise sözlü kültürü, kitap karşısında tek başına kalabilme şansını yaratan yazılı kültürden ayıran temel niteliği oluşturmaktadır. Bugün bile, sesin ve telaffuz edilen sözcüklerin, yazılı metinlerden çok daha fazla etkili olduğu bilinmekte, bu gerçek, eğitim sisteminden, politikaya kadar bütün insani aktivitelerde kendini göstermektedir.

Duymak için görmeye ihtiyaç olmaması da sesin bir diğer üstünlüğüdür. Nesne ve olayların ancak gözünün önündeki kadarını algılayabilen insan, tüm sesleri, gözünün önünde olmayanları bile duyabilir. Bu nedenle, ses, bireyi dünyanın merkezine yerleştirir.[297]

Dil o denli sese bağlıdır ki, tarih boyunca konuşulan binlerce, belki on binlerce dilden sadece 106 tanesi edebiyat üretebilecek kadar yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı da hiç yazmamıştır. Bugün konuşulan üç bin dilden yalnızca 78'inin edebiyatı bulunmaktadır.

Yazının bulunmasından önce, kaybolma ve unutulma riskine karşın, bilgiler ancak belirli kalıplar içinde tekrarlanmakta, bu da değişimin olmadığı geleneksel toplumları oluşturmaktaydı. Bu nedenle, David Reisman, yazının bulunup, herkes tarafından içsel-

[296] Ong, 1967, 112
[297] Ong, 1967, 129

leştirilmesine kadar gecen süre içindeki kültürleri : "geleneklerin yönettiği kültürler" olarak tanımlamaktadır.

Sözlü kültürde zaman ve tarih

Sözlü kültür ile günümüzün gelişmiş teknolojik kültürü arasındaki aykırılıkları tüm ayrıntıları ile incelemek ve analitik bir sonuç çıkarabilmek mümkün olmasa bile, yapılmış pek çok bilimsel çalışma, tartışılmaz verilere ulaşmıştır. Bu alandaki en yetkin isimlerden biri olan Ong'a göre, iki kültür arasındaki en önemli farklılıklardan biri zaman kavramında karşımıza çıkmaktadır. Sözlü kültürün zaman ile olan ilişkisi, bizim ilişkimizden çok değişiktir. Yazının olmadığı, kayıt olanağının bulunmadığı dönemlerde zaman, hep şimdiki zamandır, geçmiş ve gelecek yoktur, bu anlayış, sözlü kültürün tarih kavramına da ışık tutar. Geçmiş zaman, günümüzde olduğu gibi, yazılı, kalıplaşmış metinlerde değil, toplumsal yasam içinde, halkın arasında her an yeniden sözcüklerle ifadesini bulmaktadır.[298]

Sözlü kültürün psiko-dinamiği

Konuşmaya, sese ve sözcüklere bağlı olan sözlü kültürün varlığı, standart ve kalıplaşmış bilgiyi ön planda tutmasına bağlıdır. Yazı ile ortaya çıkan kopyalama ve kaydetme şansından yoksun olan bu kültürlerde insan belleği ön plandadır ve "çok yaşayan mı, yoksa çok gezen mi bilir?" sorusunun yanıtı bu toplumlar için çok yasayanlardan yanadır. Aynı şeyleri yıllar içinde pek çok kez duyup tekrarlama sansına sahip olan yaşlıların, gençlere oranla daha saygın ve bilge kişiler olarak tanımlanmalarının nedeni burada ortaya çıkmaktadır. Günümüzde de geleneksel toplumlarda yaşlılara duyulan saygının kökeninde sözlü kültürden kalan alışkanlıklar yatmaktadır. Yukarıda belirtilenlerden hareketle, insan düşüncesinin ve ifade ediliş biçiminin sözlü kültürlerdeki temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

Düşünceler, ardı ardına, herhangi bir bağlantı cümlesi olmadan birbirini takip eder: Konuşmalarda, yalın, basit, açık cümleler

[298] Ong, 1967, 23

yardımı ile anlaşılır bir ifade hâkimdir. Sonra, çünkü ve, vb. gibi bağlantı sözcüklerine yer yoktur.

Konuşmalarda çözümsel değil, kalıplaşmış ve betimlemeci bir yapı hâkimdir: Sözlü kültür anlatımlarında, bol niteleme sıfatları ile ifadesini bulan değişmez tiplemeler, hedef kitlenin hayal gücüne hitap etmekte, süreklilik, kalıcılığın temelini oluşturmaktadır. Örneğin, sözlü kültürün, tarihteki en önemli temsilci olan Homeros anlatısında Odisseus her zaman sahtekâr, Nestor akıllı, Aşil ise güçlüdür.[299]

Abartılı ve katılımcıdır: Hedef kitlenin dikkatini çekebilmek için kullanılan en önemli öğeler, müzik, beden dili ve sürekli yenilenen değişmez anlatımlardır. Konuşmacının suskun kalması yada farklı anlatımlara girmesi iletişimin kesilmesine neden olabilir. Hedef kitle ile konuşmacı arasındaki canlı diyalog, aktarımı ve paylaşımı kolaylaştırmaktadır.

Bellek gücüne dayalı ve gelenekseldir: Sadece söze bağımlı olması, değişmeden tekrarlanan sözcüklerin bolluğuna bağlıdır. Her konuşma metninin belirli kalıplar içinde olması, konuşmacının, bu genel çerçeve içinde fikirlerini ifade etmesi, anlaşılırlığını kolaylaştırmakta, metnin bütünlüğünü bozmadan kullanılan farklı sözcükler, hatiplerin beceresi ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Sözlü kültürün hâkim olduğu toplumların farklılıklara kapalı geleneksel yapısı da bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.

İnsan deneyimlerine ve yaşamına yakındır: Sözlü kültür, soyut kavramlardan değil, insanın güncel yaşamına ilişkin konulardan söz eder.

Yarışmacı bir niteliği vardır: Geleneksel toplumlarda hala varlığını sürdüren karşılıklı atışma sanatının temelini oluşturan yarışmacı, kavgacı ve ikna etmeye yönelik sözlü tavır, bu kültürün en önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır.

Araştırmacı ve dilbilimci kimliği Ong'a, başta Aristo ve Platon olmak üzere, bütün Yunan filozoflarının eserlerini ve sözlü kültürün temelini oluşturan Homeros destanlarını orijinal metinlerinden öğrenme şansını vermiş ve bu alandaki geniş bilgi birikimi düşüncelerinin temelini oluşturmuştur. Ong'a göre Yunan düşüncesi ve özellikle Platon'un, insan aklının gelişmesindeki

[299] Ong, 1967, 30

katkıları inkâr edilemez. "Eric Havelock'un da *Preface to Plato* adlı eserinde belirttiği gibi, Yunan filozoflarının düşünceleri, sözlü kültürün belirleyicisi oldukları kadar, Platon'un döneminde yavaş yavaş ortaya çıkan yazının getirdiği yeni anlatım ve dünyayı algılama biçimine de ayak uydurmakta gecikmemiştir. "Platon'un, sairleri aşağılaması ve öğretileri bir madalyonun iki yüzü gibidir. Ünlü eseri *Devlet*'te sairleri dışlarken, yurttaşlarına, Yunan toplumunun entelektüel yaşamının hala Homeros'un eserlerini ezberlemekle sinirli kalmasını düşünmenin son derece aptalca olacağını belirtmeye çalışmaktadır.....Platon'dan aşağı yukarı üç yüz yıl sonra yazı, tüm vatandaşlar tarafından kullanılmaya başlamış, bilginin gelişimini ve kavramlaştırma çabalarını derinden etkilemiştir".[300]

Yazının ortaya çıkısı, matbaa ve düşünce biçimine etkileri

Ses ve sesin beyin aracılığı ile mantıklı biçimde kullanılması, insanın doğal yeteneği olan konuşmanın ifadesidir. "Bedensel veya ruhsal engeli olmayan herkes konuşmayı öğrenir. Konuşma, bilinçli bir yaşamı yürürlüğe koyar".[301] Yüzyıllar boyunca, sesinden başka, örneğin yazı gibi bir aracı olmayan insanın tek iletişim kaynağının, sesi ve konuşma becerisi olduğu düşünülmekteydi. Ancak, antropologlar ve diğer bilim adamalarının çalışmaları sonucunda, eski çağlarda, duygu ve düşüncelerin ses ve konuşmanın yanı sıra farklı biçimlerde de ifadesini bulduğu anlaşılmaktadır.

Herkes tarafından kullanılan bir alfabeye ulaşana değin, insanoğlu çok büyük aşamalardan geçmek zorunda kalmıştır. Sözlü kültür döneminden başlayarak, ortaya çıkan tas anıtların, totemlerin üzerinde çizilen resimlerin ve işaretlerin her biri, farklı düşüncelerin ifadesi olan birer şifre niteliğindedir. Ancak bu işaretler gerçek yazının ilk aşamaları olarak kabul edilse bile, herkesin için geçerli bir dil oluşturduklarını söyleyebilmek mümkün değildir.

---

[300] Ong, 1967, 34
[301] Ong, 1981, 101

Resimlerden ve figürlerden oluşan ilk yazıların ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte, eldeki en eski örneklerin, I.O. 3000'lerde Sümer, I.O.3000 civarlarında Mısır ve I.O. 2000 yıllarında Girit yakınlarında yasamış olan Minos medeniyetlerine ait olduğu kesindir. Amerika kıtasında bulunan ilk örnekler ise, I.S. 50'lerde Mayalar ile 1400'lu yıllarda Aztek'lere aittir. Aşağı yukarı 500.000 yıldan beri yeryüzünde yaşayan insanoğlu için, yazının ne kadar yeni bir buluş olduğu bu tarihlerden acık bir biçimde anlaşılmaktadır.[302]

Şekillerden oluşan ilkyazı türlerinde, her resim, yaratıcısının duygu dünyasını yansıtmakta, sonuçta ayni resim herkes tarafından değişik biçimde algılanmaktadır. Özellikle, Çince gibi eşsesli birçok kelimenin bulunduğu bir dilde, aynı figürün değişik anlamlar taşıması çok doğaldır. Örneğin, çeşitli şekillerden oluşan Çince karakterler, sadece, her biri farklı bir dil olarak kabul edilen değişik Çin lehçeleri tarafından değil, Japonlar ve Koreliler tarafından da kullanılmaktadır (Ong, 1967, 36). Ayrıca Çince gibi, karakterlerin değişik şekillerle bağlandığı yazı sistemlerinde yazı yazmak, alfabe aracılığı ile yazmaya alışık olan günümüz insanlarının anlayamayacağı kadar değişik bir uğraş alanıydı.[303]

Bir alfabenin oluşma surecinde, daha önceden bilinen semboller ya da harflerden yararlanmaması mümkün değildir. Bilinen en eski örnekler olan; İbrani, Yunan, Roman, Sanskrit, Kiril, Tamil, Arap ve Kore alfabelerinin her biri i.O. 1500'lu yıllarda yaşamış olan Kuzey Sami kavimlerinin çizgisel yazı tipinden esinlenmiştir.[304]

Günümüzde kullanılan bütün alfabelerin eski dönemlere oranla çok daha sade ve basit olması, yazının, insanın doğal yeteneği olan konuşmanın aksine, tasarlanmış, üzerinde bilinçli bir şekilde düşünülmüş bir ürün olduğunu ortaya koymaktadır. Yazı yazmak için gerekli olan ve yıllar içinde değişime uğrayan araç ve gereçler, bu uğraşa teknolojik özelliğini kazandırırken ayni zamanda ayrı bir iş, bir anlamda bir meslek olduğunu da göstermektedir. Matbaanın ortaya çıktığı 15. yüzyıl ortalarına değin geçerli olan elyazması

[302] Ong, 1967, 36
[303] Ong, 1967, 39
[304] Ong, 1967, 40

döneminden kalan eserlerin pek çoğu, özellikle din adamlarından oluşan az sayıdaki yazıcı tarafından kaleme alınmış ve bu eserler hem yaratıcılarının konumu hem de geleneksel alışkanlıklardan farklıkları nedeni ile belirli bir saygı ile karşılanmıştır. Örneğin, bazı okuma yazma bilmeyen kişiler, kitabı alınlarına değdirmenin veya okuyamadıkları metinleri içeren upuzun dua şeritlerini ellerinde çevirmenin kendilerine fayda sağlayacağına inanırlardı.[305] Kitapların, eski dönemlerde, savaş ganimeti olarak kabul görmesi ve ilk yağmalanan yerler arasında kütüphanelerin bulunması, kitabin kıymet ve saygınlığının açık bir göstergesidir. Günümüzde bile, kitaplarla dolu bir kütüphanenin, sahibine belirli bir itibar kazandırdığı bir gerçektir.

Yazının teknolojik bir yenilik olması, insanın kendi kapasitesinin bilincine varmasını mümkün kılan temel araç olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Yazı, analitik ardışıklığı, düşüncenin çizgisel organizasyonunu gerekli kılar ve yazı olmadan, geçmişin ve şimdiki zamanın ifadesi olan tarih bilincinin kavramlaşması, yoğun bilgi birikiminin ayrıntılı biçimde bir araya getirilmesi mümkün değildir. "Bu nedenle, sözlü kültür insanı için zaman hep şimdiki zamanken, yazılı ve özellikle basılı kültür insanı için zaman hem geçmiş, hem şimdiki zaman hem de geleceğin bir ifadesidir ve yazı, özellikle de basım, sadece bilginin yayılmasını değil, ayni zamanda, ileride yüksek-teknoloji kültürlerinin de yararlanacağı akla dayalı becerilerin gelişmesini de sağlamıştır".[306]

Filozoflar tarafından, insan belleğini zayıflatan, yapay ve durağan olarak eleştirilen yazı, insan yaşamını derinden etkilemiş, yüzlerce yıl süren sözlü kültür alışkanlıkları yavaş yavaş yerlerini yenilerine bırakmaya başlamış, ancak bu geçiş kolay olmamıştır.

Sözlü kültür döneminin en saygın kişileri olan filozofların, önceleri yazılarını, sessiz değil, yüksek sesle okumaya uygun diyaloglar biçiminde kaleme aldıkları, pek çoğunun, eserlerini başkalarına dikte ettirdikleri, sairlerin de şiirlerini, karşılarında bir dinleyici topluluğu olduğunu hayal ederek yazdıkları bilinmekte, bu nedenle, ilk halk kütüphanelerinin de günümüzdekilerin aksine gürültülü mekânlar olduğu anlaşılmaktadır. Sözlü okumanın

[305] Ong, 1994, 113
[306] Ong, 2002, 468

dinleyiciler arasında güçlü bir grup bilinci oluşturması, matbaanın bulunmasından sonra hızla artacak olan eleştiri sanatının gelişmesine ve Avrupa'da hızlı toplumsal değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur.

El yazması döneminden matbaaya geçiş, önceki aşamalara göre daha çabuk olmuş, 1452 yılında Gutenberg tarafından icat edilen ilk matbaa makinesinden hemen hemen 50 yıl sonra, basta üniversite kentleri olmak üzere, Avrupa'nın pek çok kentinde kurulan irili ufaklı matbaalarda o döneme göre rekor sayıda kitap basılmaya başlamıştır."1480 yılında Avrupa'daki yüzden fazla kentte matbaa vardır. Bunların elli kadarı İtalya'da, beş tanesi İsviçre'de, ikisi Bohemya'da, dokuzu Fransa'da, sekizer tanesi Hollanda ve İspanya'da, beşi Belçika'da, dört tanesi İngiltere'de, bir tanesi de Polonya'dadır[307] ve XV. yüzyıl sonunda, 15-20 milyon tiraja ulasan 35.000 kitap basılmıştır.[308]

Matbaanın, belirli bir sermayeyi ve insan emeğini gerektiren bir seri üretim biçimi olması, bazı düşünürlerce kapitalist sürecin başlangıcı olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. İlk grevlerin de, çalışma koşullarının düzenlenmesini talep eden matbaa işçileri tarafından yapıldığı bilinmektedir. Matbaa, bulunduğu merkezlerin ekonomik ve toplumsal yapısını olduğu kadar entelektüel yaşamını da derinden etkilemiştir. Elyazması kitaplardan daha ufak ve taşınabilir kitaplar basıldığı için, okurun kalabalıktan uzak, kitabi ile bas basa kalabileceği ve zamanla tamamen sessiz okuma alışkanlığını kazanabileceği ruhsal ortam ortaya çıkmış, ortak ve düzgün yazı dilinin gerektirdiği kapsamlı ve ayrıntılı sözlüklerin basımı başlamış, yazarların, eserleri üzerindeki hakları ve sorumlulukları çoğalmıştır. El yazmasının geçerli olduğu yıllarda ve matbaanın ilk dönemlerinde, herhangi bir eserin, sahibinin haberi olmadan çoğaltılması ve basılması mümkün iken, özellikle 18. yüzyıldan sonra düzenlenen yasalar ile kitaplar sahiplerinin ve yayıncıların sorumluluğunda olan birer mala dönüşmüş, yazarlık profesyönel bir meslek halini almış, bir zamanlar herkesin paylaştığı sözlü kelime dünyası, matbaa ile özel mülkiyete

[307] Febre&Martin, 2000, 148
[308] Febre& Martin,2000, 150

dönüşmüştür. Batı dünyasında, eserlerinin karşılığını maddi olarak alan ilk yazar, ünlü hümanist düşünür Erasmus'dur.

"Kelimeleri, insanlar arası etkileşimden kaynaklanan ses dünyasındaki köklerinden koparıp görsel yüzeye kapatan ve bilginin yönlendirilmesi için görsel yüzeyi başka biçimlerde de kullanan matbaa, insanların bilinç ve bilinç dışı kaynaklarını giderek daha nesnemsi, kişisellikten uzak ve dinsel açıdan tarafsız görmelerine yol açmıştır. Matbaa ayni zamanda, zihnin sahip olduğu 'şeyleri' hareketsiz bir zihinsel mekânda korunuyormuş gibi algılanmasına da yol açmıştır".[309]

Matbaa ile başlayan ve yüzyıllar süren sözlü kültür geleneğinin yerini alan basılı kültürün başlıca özelliklerini, yukarıda anlatılanların ışığı altında şöyle özetlemek mümkündür: Sesli sözün yerini yazılı sözcükler almış, modern çağlara özgü özel alan ve mülkiyet anlayışı gelişmeye başlamış, okuma sessizleşmiş, kitap bir meta haline gelmiş, dil sadeleşmiş, yazı ve konuşma dili farklılaşmış, geniş kapsamlı ve ayrıntılı sözlüklerin basımı gerçekleşmiş, tarih kavramı ile birlikte geçmişi anlama ve geleceği düşünme çabası başlamış, kitapların başlangıç ve sonuç bölümleri arasında kalan ardışık ve analitik ifade biçimi, neden- sonuç ilişkileri üzerinde düşünmeyi kolaylaştırmış, hümanist düşünürlerle başlayan insanı ve doğayı sorgulama girişimleri, özellikle Rönesans ve Reform dönemlerinde insan aklının ön plana çıkmasını, eski geleneklerin yerini, daha çağdaş, analitik ve nesnel bilgiye bırakmasına yardımcı olmuştur.

Matbaa sonrası yaşanan Elektronik Çağ

Geçtiğimiz yüzyılda ortaya çıkan; telgraf, telefon, radyo, televizyon, bilgisayar gibi teknolojik yenilikler, insanın hem maddi hem de manevi dünyasını tamamen değiştirirken, sözlü, yazılı ve basılı kültürün yanı sıra, iletişimin elektronik aygıtlar aracılığı ile gerçekleşen yeni bir kültürel yapı oluşturmuştur.

Yazının bulunması ile konuşmayı, matbaa ile el yazısını, elektronik iletişim ile okuma- yazmayı ve basımı unutmayan insanın, her yeniliği, bir öncekini yok ederek değil, daha da

[309] Ong, 1994,156

geliştirerek içselleştirdiğini ileri süren Ona, yaşamın büyük bir bölümünün televizyon başında geçtiği günümüzde, basılan kitap sayısının her zamankiden daha fazla olduğunu, sonuçta, gelişen teknolojinin kitabı ortadan kaldırmak yerine, niteliğini değiştirerek üretimini hızlandırdığını belirtmektedir. Örneğin, iki kişi arasında gerçeklesen bir röportaj, banda alınır, daha sonra çözümlenerek kâğıda dökülür, ilk okumalar ve düzeltmeler yapıldıktan sonra baskıya girer. Sonuçta elde edilen kitap, sözlü kültürde olduğu gibi karşılıklı konuşmanın, yazılı ve basılı kültürün özelliği olan yazının ve elektronik çağın teknolojik basım tekniğinin bir ürünüdür.. Bir diğer farklı kitap türü de sesin kayıt edilmesi ve resimli sayfalar eşliğinde sunulması ile elde edilen sesli kitaplardır, burada da sözlü kültür döneminin gözden çok kulağa hitap eden özelliklerini yakalamak mümkündür

Yüzyıllar boyunca bilinen bütün kültürel formların, daha ileri ve karmaşık bir bütün olan bu yeni dönem, Ong tarafından "ikici sözlü kültür" dönemi olarak adlandırılmaktadır. Birinci ve ikinci sözlü kültür arasında benzerlikler kadar farklılıkların da olduğu bir gerçektir. Bu dönemin temel belirleyicisi olan televizyon, tıpkı birinci sözlü kültürde olduğu gibi sese ve görüntüye dayanırken, aradaki fark hedef kitlenin niteliğinden kaynaklanmaktadır. İlk dönemde konuşmacı, dinleyicileri ile doğrudan ilişkiye girip doğal bir grup bilinci oluştururken, televizyon aktörü, aynı sözel taktikleri-sözlü kalıpları, mimik ve jestleri- kullanarak aynı anda milyonlarca ama hiç görmediği bir izleyici kitlesine hitap etmekte ve sanal bir grup bilinci yaratmaktadır. "İkinci sözlü kültürün hedef kitlesi, McLuhan'in deyimi ile "dünya köyünün halkıdır".[310] Bu iki farklı dönem arasındaki bir diğer benzerlik de şimdiki zamana odaklanması, gösteri niteliğinin olması, yazı ve matbaanın yarattığı özel alan anlayışını yıkarak yeniden kamusal alanı ön plana çıkartmasıdır. Ancak bu kamusal alan, birinci sözlü kültürdeki gibi doğal ve katılımcı değil, aksine, önceden planlanmış ve kurgulanmış bir alandır.

[310] Ong, 1994, 161

Eserleri ve etkileri:

Walter Ong'un uzun yaşamı boyunca kaleme aldığı, okuryazarlık, iletişim, din ve kültürel çalışmalar alanlarındaki gelişmeleri konu alan sayısız eserin dikkatli bir incelemesi, tıpkı Remus gibi, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü oluşturma gayreti içinde olduğunu göstermektedir. Ong'a göre "eğitim, bilginin bir kuşaktan diğerine aktarılmasıdır ve bu aktarım kültürden kültüre farklılık gösterir. Belirli bir zaman dilimindeki insanların sahip oldukları bilgi hakkında fikir sahibi olabilmek, o dönem ve insanlar hakkındaki görüşümüzün oluşabilmesi için kaçınılmaz bir gerekliliktir".[311]

Ong'un başlıca eserleri: *Frontiers in American Catholicisim (1957), Ramus, Method and the Decay of Pialogue (1958), Ramus and Talon Inventory (1958), American Catholic Crossroads (1959), The Barberian Within (1962), In the Human Grain (1967), The Presence of the World (1967), Rhetoric Romance and Technology* (1971), *Why Talk? (1973), Fighting for Life (1981) ,Orality and Litarecy. The Technologizing of the World (1987*) dur. Ong ayrıca pek çok kitabin editörlüğünü üstlenmiş, bir o kadar da kitap bölümüne imza atmıştır.

Ong'un çalışmalarının ve özellikle Marshall McLuhan'in *Gutenberg Galaksisi* adlı eserinin, yazılı ve sözlü kültürlerin ifadesi olan insan yaşamına ilişkin sosyal çalışmaların hız kazanmasında büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Bu alandaki en önemli eserleri şöyle sıralamak mümkündür: Richard Daniel :The English Commom Reader: A Social History of the Mass Reading Public (1800-1900).(1957), Lucien Febvre&Henri Jean Martin:The Coming of the Book: The Impact of Printing (1958; Türkçe çevirisi: Kitabın Doğuşu, Avciol Basım Yayın, İstanbul 2000), Jurgen Habermas The Structural Transformation of the Public Sphere (1962), Elizabeth Eisenstien: The Printing Press as an Agent of Change (1979).

Bu kitapların yanı sıra, özellikle 1980'lerden itibaren başta üniversiteler olmak üzere, özel ve kamusal pek çok kurum, basılı kültürün değişik yönlerine ilişkin çalışma ve araştırmalara başlamış, örneğin: Massachusetts Üniversitesi basılı kültür ve

[311] Riemer, 2002, 79

kitabın tarihine ilişkin bir diziyi yayına sokarken, Pennsylvania Üniversitesi Kitabın Tarihi adı altında bir diğer seriyi kendi yayınevinde hazırlayıp okurların kullanımına sunmuştur.[312]

Ong'un pek çok dile çevrilerek, dünyada tanınmasına olanak sağlayan, 1987 yılında kaleme aldığı *Orality and Litarecy. The Technologizing of the World* adlı eseri, dilbilim, tarih, kültür, iletişim alanlarındaki derin bilgi birikimini en geniş biçimde ifade ettiği kaynak niteliğindedir. Bu kitabin bir diğer özelliği de, daha önceki eserlerinde sadece batı dünyasına ilişkin örneklere yer verirken, burada farklı sözlü kültür zenginlikleri ile Latin alfabesinin dışındaki yazıları da göz önünde bulundurmasıdır (www.walterong/oralita e scrittura-le tecnologie della parola).

İnsanlar arası ilişkilerin ancak iletişim ile mümkün olması gerçeği Ong'u, farklı dönemlerdeki iletişim biçimlerine bağlı olarak değişen yaşamları da incelemeye itmiş ve bu değişimin, dünyanın değişimi ile paralel olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. İnsan yaşamının bir ifadesi olan kültür Ong'a göre; 1) sözlü kültür, 2) önce alfabe, sonra da oynar başlı harflerle gelişen yazı, 3) elektronik, olmak üzere birbirini izleyen üç farklı doneme ayrılmaktadır ve bu sürekliliğin farkına vararak anlamaya çalışmak da ilerlemeci düşüncenin üretimi anlamına gelir.[313]

Sonuç

Walter J. Ong, İngilizce, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, biyoloji, Ortaçağ ve Rönesans dönemine ilişkin araştırmalar, iletişim gibi birbirine yakın ama farklı disiplinlerde yaptığı çalışmalar nedeniyle yüzyılımızın en önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Farklı iletişim biçimlerinin, psikolojik, toplumsal ve kültürel değişimlere yol açtığını ileri süren Ong, bir asra yaklaşan yaşamı boyunca, geçmişte yaşanmış ve günümüzde yaşanan pek çok kültürel zenginliği, ilgi alanlarının genişliği oranında derinlemesine incelemiş ve uygarlık tarihi içinde, geçerli iletişim biçimlerine bağlı olarak oluşan kültürleri; birincil sözlü kültürler, yazılı ve

[312] Farrell, 2002, 53
[313] Ong, 1967, 17

basılı kültürler, ikincil sözlü kültürler olarak dört ana başlık altında toplamıştır. Ancak bu farklı dönemleri kesin bir biçimde ayırmak mümkün değildir, zira her yenilik bir öncekini ortadan kaldırmak yerine daha da geliştirerek dönüştürmekte, sonuçta her kültür bir öncekinden beslenmektedir.

Günümüzde geçerli olan elektronik medya kültürünün bir incelemesi de, daha önce yaşanmış olan sözlü, yazılı ve basılı kültürle büyük benzerlikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Ong, insanın yaşadığı çağı ve gerçekliği kavramasının tek yolunun, yazı sayesinde gelişen tarih bilinci ile geçmişi tanımak ve anlamak olduğunu ifade etmektedir.

GENEL KAYNAKÇA

GEORGE GERBNER

- Alemdar, Korkmaz, İrfan Erdoğan: **Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirilmesi**, Ankara, Erk, 2002
- Alvanitakis, Kirstin: "Article Critique", (Çevrimiçi) http://www.unc.edu/courses/2000fall/jomc245-001/alvanitakis_critique_2.html, 17 Şubat 2004
- Beltrami, Camilla: "Why Another Site About Computer and Video Games, (Çevrimiçi) http://stage.itp.tsoa.nyu.edu/~mcb233/pages/camoone4.html, 12 Mart 2004
- Burns, Alex: "George Gerbner And The Cultural Environment Movement", (Çevrimiçi) http://www.disinfo.com/archive/pages/dossier/id349/pg1/, 17 Şubat 2004
- Chandler, Daniel: "Cultivation Theory", (Çevrimiçi) http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/cultiv.html, 28.Aralık 2002
- "Cultivation Theory of Mass Media", (Çevrimiçi) http://www.comminit.com/ctheories/sld-2915.html, 28 Şubat 2004
- "Cultivation Differential", (Çevrimiçi) http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 12 Ocak 2004
- "Cultivation Process", (Çevrimiçi) http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 12 Mart 2004
- Erdoğan, İrfan: "Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme", (Çevrimiçi) http://media.ankara.edu.tr/~erdogan/gerbner.html, 2 Aralık 2002
- Fiske, John: **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev. Süleyman İrvan, Ankara, Ark, 1996

- Gauntlett, David: "An Article On Media Effects Studies", (Çevrimiçi) http://www.theory.org.uk/effects.htm, 20 Ocak 2004
- "George Gerbner", (Çevrimiçi) http://lass.calumet.purdue.edu/cca/gmm/Profiles/GeorgeGerbner.htm#journals, 18 Mart 2004
- "George Gerbner", http://www.medyakronik.com/akademi/kuramcilar/george.htm, 05.12.2002
- "George Gerbner Series", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004
- Gerbner, George: "On Content Analysis and Critical Research in Mass Communication", **Against Mainstream**, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.61-79
- Gerbner, George: "Living with Television: The Violence Profile", **Against Mainstream**, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.227-253
- Gerbner, George: "Casting and Fate: Women And Minorities On Television Drama, Game Shows, and News", **Against Mainstream**, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.365-377
- Gerbner, George: "Toward a General Model of Communication", **Against Mainstream**, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.37-60
- Gerbner, George: "The Electronic Church in American Culture", **Against Mainstream**, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.387-391
- Gerbner, George: "Anger on Television", **Against Mainstream**, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.391-397
- Gerbner, George: "TV As Storyteller", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 11 Şubat 2004
- Gerbner, George: "Reclaiming Our Cultural Mythology",(Çevrimiçi)

http://www.context.org/ICLIB/IC38/Gerbner.htm, 12 Şubat 2004

- Gerbner, George: "Why the Cultural Enviroment Project", (Çevrimiçi) http://commposite.uqam.ca/videaz/docs/gegeen.html, 2 Mart 2004
- Gerbner, George: "Fred Rogers and the Significance of Story", (Çevrimiçi) http://www.current.org/pb/pb609g.html, 16 Şubat 2004
- Gerbner, George: "On Problems and Policies", (Çevrimiçi) http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 2 Mart 2004
- Gerbner, George: "Wiever's Decleration of Independence", (Çevrimiçi) http://www.web.net/blackrosebooks/cem2.htm, 18 Mart 2004
- Gerbner, George, Michael Morgan, Nancy Signorielli: "Television Violence Profile No. 16", (Çevrimiçi)
- http://mediaed.org/videos/CommercialismPoliticsAndMedia/TheElectronicStoryTeller/studyguide/html, 21 Ocak 2004
- Gerbner, George: "New Television-Rating System İs Extremely Flawed", (Çevrimiçi) http://www.progressive.org/mpgerbnermrch98.htm, 8 Ocak 2004
- Gerbner, George: "Problem Is the Problem", (Çevrimiçi) http://kerlins.net/bobbi/research/td/problem.html, 21 Ocak 2004
- "Gerbner's General Model", (Çevrimiçi) http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/, 8 Ocak 2004
- Gershaw, David A.: "News Media and the Mean World", (Çevrimiçi) http://www3.azwestern.edu/psy/dgershaw/lol/MeanNewsMedia.html, 12Şubat 2004
- Greunke, Lee Ann: "The Cultivation Theory", (Çevrimiçi) http://www.colostate.edu/Depts/Speech/rccs/theory06.htm, 28.12.2002

- Grigorovici, Dan. M.: "Week 5 Handout Breakout Section Lecture/Discussion: TV and Popular Culture (Based on Chapters on TV and Cable from Textbook)", (Çevrimiçi) http://www.courses.psu.edu/Materials/comm100_dmg261/George_Gerbner.doc, 01.12.2002
- "Interview with George Gerbner", (Çevrimiçi) http://www.ambras.org/_interview/gerbner.htm, 12 Şubat 2004
- Kellner, Douglas: "A Critical Intervention", (Çevrimiçi) www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner.html, 3 Ocak 2003
- Kwong, K. F.: "Application of Cultivation Analysis in Hong Kong", (Çevrimiçi) http://home.netvigator.com/~kwongkf/4030pg01.htm, 2 Şubat 2004
- Levin, Aaron: "Violence and Mental Illness: Media Keep Myths Alive", (Çevrimiçi)
- http://pn.psychiatryonline.org/cgi/content/full/36/9/10, 12 Şubat 2004
- McQuail, Dennis, Sven Windahl: **Kitle İletişim Modelleri**, Çev. Konca Yumlu, Ankara, İmge, 1997
- Morgan, Michael: "On Gerbner's Contrubitions To Communication Theory, Research and Social Action", **Against Mainstream**, Ed. by Michael Morgan, New York, Peter Lang, 2002, s.1-20
- Morgan, Michael: "Audience Research: Cultıvation Analysis", (Çevrimiçi) http://www.museum.tv/archives/etv/A/htmlA/audienceresec/audienceresec.htm, 28 Şubat 2004
- Pierce: "An Overview of the Cultivation Theory, (Çevrimiçi) http://www.ciadvertising.org/studies/student/99_fall/theory/pierce/index, 01.12.2002
- "Press Release for the Television Violence Profile", (Çevrimiçi) http://www-dtp.cc.utexas.edu/ftp/pub/lbj-cbg/release, 18 Mart 2004
- Sahagun, Ray: "Cultivation Analysis", (Çevrimiçi) http://zimmer.csufresno.edu/~johnca/spch100/7-4-cultivation.htm, 28 Ocak 2004

- Stossel, Scott: "The Man Who Counts The Killings", (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/issues/97may/gerbner.htm, 02.12.2002
- "Theory Workbook: Mass Communication Context", (Çevrimiçi) http://www.uky.edu/~drlane/capstone/mass/cultivation.htm, 12 Mart 2004
- Toms, Michael: "Saving Our Cultural Environment: A Conversation With George Gerbner", (Çevrimiçi) http://www.newdimensions.org/NEW/online-journal/articles/saving-our-cultural.html, 7 Ocak 2004

ALTHUSSER

- Althusser, L. **Lenin ve Felsefe**. İletişim. İstanbul. 1989
- Althusser, L. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. İletişim Y. İstanbul. 1994.
- Althusser, L. **Kapital'i Okumak**. Belge. İstanbul. 1995
- Althusser, L. **Marx İçin**. İthaki Y. İstanbul. 2002.
- Althusser, L. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. İthaki Y. İstanbul. 2003.
- Althusser, L. **Sanat Üzerine Yazılar**. İthaki Y. İstanbul. 2004.
- Althusser, L. **Yeniden-Üretim Üzerine**. İthaki Y. İstanbul. 2005.
- Anderson, P. **Batı'da Sol Düşünce**. Birikim Y. İstanbul. 1982
- Balibar, E. **Althusser İçin Yazılar**. İletişim Y. İstanbul. 1991
- Barrett, M. **Marx'tan Foucault'a İdeoloji**. Sarmal Y. İstanbul. 2000.
- Callinicos, A. **Toplum Kuramı: Tarihsel Bir Bakış**. İletişim Y. İstanbul. 2004.
- Coward, R., J. Ellis. **Dil ve Maddecilik**. İletişim Y. İstanbul. 1984.

- Çoban, B. **Kişilerarası İletişim Bağlamında Söylem ve Eylem Bağıntısı**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2004.
- Dews, P. "Althusser, Structuralism and the French Epistemological Tradition". **Althusser: The Critical Reader**. Ed. G. Elliott. Blackwell. Cambridge. 1994.
- Eagleton, T. **İdeoloji**. Ayrıntı Y. İstanbul. 1996.
- Engels, F. **Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar**. Bilim ve Sosyalizm Y. Ankara.1993.
- Geras, N. "Althusser'in Marksizm Anlayışı: Bir Değerlendirme". **Siyaset Bilimine Temel Yaklaşımlar** (Der. K. Sayıbaşılı). Birey Toplum. Ankara. 1985
- Gramsci, A. **Felsefe ve Politika Sorunları**. Payel. İstanbul.1975.
- Gramsci, Antonio. **Hapishane Defterleri**. Belge Y. İstanbul. 1997.
- Hall, S. Lumbey, B.,McLennan, G. **Siyaset ve İdeoloji: Gramsci**. Birey Toplum. Ankara.
- Hall, S., Lumbey, B.,McLennan, G. "Siyaset ve İdeoloji: Gramsci". **İdeoloji Üzerine**. (Der. C. Şahan) Kuram Y. İstanbul.?
- Hirst, P. "Althusser ve İdeoloji Teorisi". **İdeoloji Üzerine**. (Der. C. Şahan) Kuram Y. İstanbul.?
- Hobsbawm, E. "The Structure of Capital". **Althusser: The Critical Reader**. Ed. G. Elliott. Blackwell. Cambridge. 1994.
- Honneth, A. "History and Interaction: On the Structuralist Interpretation of Historical Materialism". **Althusser: The Critical Reader**. Ed. G. Elliott. Blackwell. Cambridge. 1994.
- Laclau, E. **İdeoloji ve Politika**. Belge Y. İstanbul. 1998.
- Lapsley, R.Westlake, M. **Film Theory: An Introduction**. Manchester University Press. Manchester. 1988.
- Larrain, J. **İdeoloji ve Kültürel Kimlik**. Sarmal. İstanbul. 1995.
- Macey, D. "Thinking With Barrowed Concepts: Althusser and Lacan". **Althusser: The Critical Reader**. Ed. G. Elliott. Blackwell. Cambridge. 1994.
- Marx, K. **Kapital I**. Sol. Ankara. 2000

- Marx, Karl, F. Engels. **Alman İdeolojisi**. Sol Y. Ankara. 1992.
- Marx, Karl. **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**. Sol Y. Ankara. 1993.
- Marx, Karl. **Yahudi Sorunu**. Sol Y. Ankara. 1997.
- Mattelart, A.,M. **İletişim Kuramları Tarihi**. İletişim. İstanbul. 1998
- Portelli, Hugues. **Gramsci ve Tarihsel Blok**. Savaş Y. Ankara. 1982.
- Ricoeur,P. **Lectures on Ideology and Utopia**. Colombia University Press. New York. 1986.
- Şahan, C. (Der.) **İdeoloji Üzerine**. Kuram Y. İstanbul.?
- Texier, Jacques. **Gramsci ve Felsefe**. Birey ve Toplum Y. Ankara. 1985.
- Üşür, Serpil Sancar. **İdeolojinin Serüveni**. İmge Y. Ankara. 1997.

WILLIAMS

- ALEMDAR, Korkmaz-İrfan ERDOĞAN (1994) Popüler Kültür ve İletişim, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- BELGE, Murat (1989) "Kendimize değerli Bir Hayat Kurmak", Raymond Williams, İkibine Doğru, Çev: Esen Tarım, (İçinde) İstanbul: Ayrıntı.
- BURTON, Greame (1999) Popular Culture, Oxon: Heder &Stoughton Pub.
- ÇALIŞLAR, Aziz (1983) Kültür Sözlüğü, İstanbul: Altın.
- CHRİS, Jenks (1995) Culture, London -New York: Routledge.
- DAVİES, Ion Cultural Studies And Beyond, Routledge.
- EAGLETON, Terry (2000) The Idea of Culture, Massachuest-Oxford: Blackwell Pub.
- ERGÜL, Hakan (2000)Televizyonda Haberin Magazinleşmesi, İstanbul: İletişim.
- FEATHERSTONE, Mike (1996) Postmodernizm Ve Tüketim Kültürü, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı.

- HALL, Stuart (1998)"Notes On Deconsstructing "The Popular", Cultural Theory And Popular Culture, Ed: John Storey, (İçinde) London -New York: Prentice Hall.
- HALL, Stuart (1999) "Encoding, Decoding", The Cultural Studies Reader, Ed: Simon During, (İçinde) London&New York: Routledge.
- HEALT, Stephen-Gillian Skirrov (1998) "Raymond Williams İle Söyleşi", Eğlence İncelemeleri, Haz: Tania Modleski, Çev: Nurdan Gürbilek, İstanbul: Metis.
- HEBDİGE, Dick (1995) "Kitlelerin Ardından", Stuart Hall & Martin Jacques (Der) , Yeni Zamanlar, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı.
- İNAL, Ayşe (1996) Haberi Okumak, İstanbul: Temuçin Yayınları.
- KAPLAN, Yusuf (1993) Televizyon, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- MATTELART, Armand - Michele (1998) İletişim Kuramları Tarihi, Çev: Merih Zıllıoğlu, İstanbul: İletişim
- MORLEY, David -Kevin Robins (1997) Kimlik Mekanları, Çev: Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul: Ayrıntı.
- MUTLU, Erol (1995) İletişim Sözlüğü, Ankara: Ark.
- MUTLU, Erol (2001) Popüler Kültürü Eleştirmek, Doğu Batı Dergisi, May-Haz-Tem 2001
- ÖZBEK, Meral (1994) Popüler Kültür Ve Orhan Gencebay Arabeski, İstanbul: İletişim,
- SARDAR, Ziauddin (1998) Introducing Cultural Studies, Cambridge: Icon Boks.
- SHANNON, Phil (2003) One side of Raymond Williams, internet adresi eklenecek
- STRİNATİ, Dominic (1995) An İntroduction To Theories Of Popular Culture, London -New York: Routledge.
- WİLLİAMS, Raymond (1962) Communications, Harmondsworth: Penguin Special.
- WİLLİAMS, Raymond (1980) Problems in Materalism and Culture, London:Verso Pub.
- WİLLİAMS, Raymond (1985) Keywords, Oxford: Oxford University Press.

- WİLLİAMS, Raymond (1989) İkibine Doğru, Çev: Esen Tarım, İstanbul: Ayrıntı.
- WİLLİAMS, Raymond (1993) Culture And Society, London: The Hogharth Press
- WİLLİAMS, Raymond (2003) Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim, Çev: Ahmet Ulvi Türkbağ, Ankara: Dost.

LUHMANN

- Kiss, Gabor (1975). **Einführung in die soziologischen Theorien II**. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Kafka, Franz (2003). **Dava.** İstanbul: Cem Yayınevi.
- Luhmann, Niklas. (1970a). "Funktionale Methode und Systemtheorie". **Soziologische Aufklaerung** I. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1970b). **Soziologie als Theorie sozialer Systeme.** Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1971). "Sinn als Grundbegriff der Soziologie". **Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie- Was leistet die Systemforschung?** Jürgen Habermas, Niklas Luhmann (der). Frankfurt / Main: Suhrkamp Verlag.
- Luhmann, Niklas (1972). **Funktionen und Folgen formaler Organisation.** Berlin.
- Luhmann, Niklas (1974). "Einführende Bemerkungen zu einer Theorie symbolisch generalisierter Kommunikationsmedien". **Zeitschrift für Soziologie**. 3.
- Luhmann, Niklas (1975a). "Die Weltgesellschaft". **Soziologische Aufklaerung** 2. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1975b). **Macht.** Stuttgart: Enke Verlag.
- Luhmann, Niklas (1975c). "Weltzeit und Systemgeschichte". **Soziologische Aufklaerung** 2. Opladen: Westdeutscher Verlag.

- Luhmann, Niklas (1981). "Veraenderungen im System gesellschaftlicher Kommunikation und die Massenmedien". **Soziologische Aufklaerung** III. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1984). **Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen theorie**. Frankfurt / Main: Suhrkamp Verlag.
- Luhmann, Niklas (1988). "Die 'Macht der Verhältnisse' und die Macht der Politik". **Macht und Ohnmacht.** H.Schneider (der). St.Pölten/Wien: Niederösterreichisches Pressehaus.
- Luhmann, Niklas (1990). **Die Wissenschaft der Gesellschaft.** Frankfurt / Main: Suhrkamp Verlag.
- Luhmann, Niklas (1992). "Die Beobachtung der Beobachter im politischen System: Zur Theorie der öffentlichen Meinung". **Öffentliche Meinung: Theorie, Methoden, Befunde.** Jürgen Wilke (der). Freiburg.
- Luhmann, Niklas (1995). "Was ist kommunikation?". **Soziologische Aufklaerung** II. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1996). **Die Realitaet der Massenmedien**. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1997). **Die Gesellschaft der Gesellschaft**. Frankfurt / Main: Suhrkamp Verlag.
- Maturana, Humberto R. (1982). Erkennen. Die Organisation und Verkörperung von Wirklichkeit. Braunschweig .
- Parsons, Talcott (1967). "Einige Grundzüge der allgemeinen Theorie des Handelns". **Moderne amerikanische Soziologie.** Stuttgart: Hartmann.

ONG

- Di Donato Francesca, Le Culture ad Oralita Primaria (www.Oralita e scrittura/tecnologie della parola) 11.8.2004
- Febre Lucien & Martin Henri Jean. *Kitabin Dogusu,* Avciol Basim Yayin, Istanbul 2000
- Riemer, George. " An Interview with Walter J. Ong", icinde: *An Ong Reader.* Hampton Press, Inc. 2002
- J. Farrel Thomas, " Introduction: Walter J. Ong's Work and Western Culture", içinde: *An Ong Reader.* Hampton Press, Inc. 2002
- Ong, Walter. *The Barbarian Within.* The McMillan Company: New York, 1962
- " " *The Precence of the World.* Yale University Press, 1967
- " " "Knowledge in Time", icinde : *Knowledge and the Future of the Man,* ed. Walter Ong. Holt, Rinehart and Winston Inc. 1968
- " " . *Fighting for Life.* Cornell University Press, 1981
- " " *Yazılı ve Sözlü Kültür. Dünyanın Teknolojilesmesi.* Metis Yayınları, İstanbul 1994
- " " "Literacy and Orality in Our Times", içinde: *An Ong Reader.* Hampton Press, Inc. 2002

KADİFE KARANLIK

21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar

Prof. Dr. Gül Batuş
Doç. Dr. Füsun Alver
Doç. Dr. Bilal Arık
Yr. Doç. Dr. Barış Çoban
Ünsal Çığ

İletişim kavramı insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır ve çok sayıda anlamı kapsamaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda bu kavramın anlamı ve içeriği daha da gelişerek bir çok bilimin kesişim noktası haline gelmiştir. İletişim süreçleri felsefe, tarih, coğrafya, psikoloji, toplumbilim, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi konusu olmuştur.

Geçmişten günümüze birçok kuramcı iletişimle ilgili düşünce ve kuramlarını ortaya atmışlardır. Küresel üretimler ve medya alanındaki teknolojik gelişmeler emperyalizmin çift yönlü çağdaş silahlarından biridir. Ekonomik ve ideolojik pazar ekonomisi, büyük imparatorlukların ve dinlerin başaramadığını başararak tüm insanları küresel bir topluluk içinde kaynaştırmıştır.

Gelinen bu süreci aydınlatmak, küresel oluşum ağlarını parçalamak, küreselleşme adı altında insanlığın üzerine örtülmüş kadife karanlığı aralamak iletişim kuramcılarının en acil görevleridir.

İLKİTAP

kitapsan
12.50

ISBN:975-6709-48-0
9 789756 709481

SU YAYINEVİ